
3 1761 04409 7053

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

X.

RIMBERTUS ANSKARIUSA

MONACI KRÓNIKÁJA KIS KÁROLY MEGÖLETÉSÉRŐL

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL
(A RÖKK SZILÁRD-ALAPÍTVÁNY KAMATAIBÓL)

SZERKESZTI

DR GOMBOS FERENCZ ALBIN

X.

RIMBERTUS ANSKARIUSA

MONACI KRÓNIKÁJA KIS KÁROLY MEGÖLETÉSÉRŐL

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
1910

RIMBERTUS ANSKARIUSA

VITA ANSKARII
AUCTORE RIMBERTO
ET VITA RIMBERTI

FORDÍTOTTA

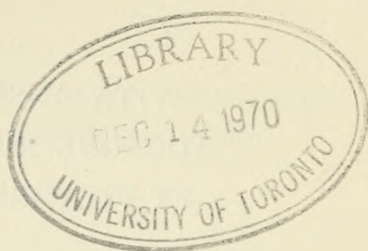
OLÁH MIHÁLY

BEVEZETÉSSEL ÉS MAGYARÁZÓ JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

Dr DOMANOVSZKY SÁNDOR

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
1910

4989. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

I. RÉSZ

RIMBERTUS ÉS ANSKARIUS

KORA, ÉLETÜK ÉS MUNKÁSSÁGUK MÉLTATÁSA

ÍRTA

DR DOMANOVSZKY SÁNDOR

I.

A régi Skandináviára boruló homály. A skandináv történetírás kezdete. Mondai jellege. Skandinávia természeti viszonyai. Népei. Műveltségük. Tengerészet és kalózkodás. A viking-hadjáratok.

Európa középső részei is már közel ezer esztendeje benne éltek a történelmi időszakban, a mikor Skandináviára még sűrű köd borult. A normann vikingek még nem remegtették meg Nagy Károly hatalmas, de gyorsan bomló birodalmának népeit, és felfedező utazásaik sem lebbentették még fel az északi vidéknek leplét. Olyan mesebeli ország volt ez az Észak vidéke, a melyről határozottabb fogalma csak néhány onnan származott népnek volt. De ezek is messze elkerültek és késő ivadékaik csak a szájról-szájra átszállt és elferdült hagyományból ismerték Skandináviát.

A tudomány meg ókori feljegyzésekből merítette azt, a mit Thule szigetéről tudott, a melyet Pytheas már 320-ban K. e. érintett. Strabo,[1]) Pomponius Mela[2]) és Plinius[3]) emlékeztek meg róla, de máig sem bizonyos, hogy igazán Skandináviára kell-e ezt a hiradást vonatkoztatnunk. Pytheas Britanniából hajón jutott oda. Ez azonban nem dönti el, hogy tulajdonképen hova jutott. A mit pedig Thuléről elmondott, az mind olyan meseszerű, zavaros, hogy még kevésbbé igazít útba, és hogy kortársai is hazudozónak mondták érte Pytheast.[4])

A középkor írói közül először Einhard († 844.), Nagy Károly életrajzának írója emlékezett meg ezekről a vidékekről,

---

[1]) Strabo c. 63., 64., 104., 114. és 201. — [2]) Lib. III., c. 6. — [3]) Hist. nat. IV. c. 16. — [4]) Strabo ἀνὴρ ψευδιςτατος-nak mondja c. 63.

a mikor néhány rövid sorban felsorolta a Keleti-tenger körül lakó népeket.[1]) Majd Nagy Alfréd (871—901) angol király jegyzett fel egynéhány becses adatot, a melyeket normann utazók elbeszéléseiből merített.[2])

Mindez azonban csak geographiai jelentőségű feljegyzés. A históriai feljegyzés ezen a területen igen későn kezdődött. A kivándorló, új államokat alapító normann rajokkal a lakosságnak éppen legműveltebb és legéletrevalóbb része veszett el. Az otthon maradottak szerény igényű földművesek voltak, a kik között magasabb szellemi mozgalmak még nem keletkeztek. Legelől járt a művelődésben Dánia. Ott már a XII. század első felében egy névtelenül író roeskildei barát 1138-ban megszerkesztette hazája történetének első sovány krónikáját.[3]) Ez a krónika azonban, különösen a régibb időkről, nem sok értékeset tartalmaz. Hiszen főforrása a XI. század végén élő Brémai Ádám volt, a ki ugyan annyira érdeklődött az északi népek iránt, hogy Dániába is elutazott adatokat gyűjteni, de ezeket az adatokat jórészben Sven Estrithson király elbeszéléseiből merítette, a kiről maga mondja, hogy a barbárok egész történetét, mint valami könyvben, fejében őrizte.[4])

Ujabb félszázadnak kellett eltelnie, a míg új kísérleteket tettek a dánok történetének megírására. Akkor két író is akadt egyszerre: Sven Aggeson és Saxo Grammaticus. Ez a két író, sajnos, ismerte egymást és tudtak is egymás munkásságáról. Sven Aggeson tehát rövidre fogta mondanivalóját, azzal a vigasztalással, hogy Saxo majd bővebben és szebben írja meg a dán történetet.[5]) Saxoról a kritika el is ismeri, hogy bámulatos szorgalommal és ügyességgel tanulta meg távol északi hazájában a klasszikus latinságot, de művének történeti értékéről már egészen más a vélemény.[6]) Dahlmann[7]) és a dán

---

[1]) Einhardi Annales ad ann. 789. Mon. Germ. Script. I. — [2]) A description of Europe and the voyages of Ohthere and Wulfstan, by king Alfred the Great. Ed. Bosworth. London. 1855. — [3]) Anonymi Roskildensis Chron. Danicum. Kiadta Langebeck: Script. Rer. Dan. I. — [4]) Brémai Ádám. L. II. c. 41. Kiadta Pertz: Mon. Germ. VII. — [5]) Suenonis Agonis filii compendiosa Regum Daniae historia. Ed. Langebeck. Tom. I. — [6]) Saxonis Grammatici historia Danica. Ed. Holder. Strassburg, 1886. — [7]) Forschungen auf dem Gebiet der Gesch. Bd. I. 1822.

Müller[1]) kimutatták, hogy Saxo elbeszéléséből a pogánykori Dánia történetét megszerkeszteni nem lehet. Az egész merő mondaanyag, a mely még hozzá ellentétben is áll az islandi mondákkal.

Az északi népek mondavilága különösen fényes és gazdag. Ragyogó költői inventiójuk azonban nem vált a történetírás javára. A mondák egymásnak ellentmondók ; még a királyok sorozatát sem lehet belőlük megállapítani. Igy tehát a történetíró a frank és az angolszász krónikák elvétve elejtett adataira kénytelen szorítkozni. Ezért olyan becses a dánok és a svédek régi történetére Szt. Anskarius legendája. Ez az első írott mű, a mely egy ott működött férfiú viszontagságait leírja és ezeknek a népeknek műveltségét is megvilágítja.

Észak mostoha éghajlata az életfenntartás küzdelmében a lakosok java erejét lekötötte. Nemcsak a hegyvidék sziklái, hanem a völgyek és a lapály számtalan tava is szűkre szorította a megművelhető földet. Járhatatlan rengeteg erdők borították nemcsak Skandináviát, hanem Jütlandot is. Dániának még a neve, Danemark is megőrizte ezeknek az erdőségeknek az emlékét : a dánok erdejének nevezték az országot. Minden talpalatnyi földet, a melyet a művelésnek meg akartak szerezni, még irtani kellett. A művelődést ez természetesen nagyon akadályozta. Az érczeket is idegen népek ismertették meg a skandináviaiakkal ; idegenek, a kiket a Keleti-tenger borostyánköve vonzott ezekre a vidékekre. Igy jutottak el a tengeren és szárazföldi úton, a nagy folyók völgyein át a fönícziaiak a Keleti-tenger partvidékére. Az ő közvetítésükkel lendült föl ott a bronzkor kulturája.

A Kr. előtti utolsó századokban már germánok lakták ezt a földet, a kik a Keleti-tenger déli partjairól vándoroltak oda. A termelés mostoha viszonyai azonban már néhány század mulva kivándorlásra kényszerítették a lakosság egy részét. Skandinávia e tekintetben a régi Görögország sorsára jutott. Földműves és állattenyésztő foglalkozással sűrűbb lakosság nem élhetett meg rajta. Megindult tehát az első kivándorlás.

[1]) Critisk Undersögelse af Danmarksag Norges Saguhistorie eller om Troværdigheden af Saxos og Suorros Kilder. Kiöbenhavn, 1823.

A visszamaradottak régi viszonyaik közt éltek tovább. A társadalmi életnek még alacsony fokán állottak. Az egységes vidéken élő törzsek külön fejedelmek alatt éltek. A parasztság főfoglalkozása a földművelés és a háború volt. A szabadok közt rendi különbségek még nem fejlődtek.

Legsűrűbben Skandinávia délkeleti részét lakták. Ennek legdélibb részén : Schonenben, Blekingenben és Hallandban laktak a dánok, a kik az angolok és a szászok kivándorlása után lepték el a szigeteket és Jütland félszigetét, a mely azonban a VI. században Kr. u. már az övék volt. Tőlük északra a Mälar-tó vidékéig gótok laktak. Maga a Mälar-tó már a svédek területéhez tartozott, a kiknek szállásai innen északnak huzódtak.

Az őstermelő foglalkozás mellett azonban a nép csakhamar megint túlságosan elszaporodott és ezzel újabb kivándorlás indult meg. Ezt a korszakot a történelem már közelebbről ismeri. A Kr. u. IX. század a viking kalandok korszaka. A görög történelem megint kitünő párhuzamba állítható ezzel a fejlődéssel. Mintha a görög nemesi uralom idejének mozgató erői működnének Skandináviában! A kereskedelem, a mely az ország partjain foly, bő alkalmat nyújt a zsákmányolásra. Valóságos északi Polykratesek támadnak, a kik meghúzódnak a gazdagon tagozott part rejtett öbleiben (vik), s ha a gyanútlan kereskedő arra halad, rajt ütnek és kifosztják, őt magát rabszolgaságba hurczolják. Anskariust is meglepték ezek a kalózok, a mikor 829-ben egy kereskedőkből alakúlt hajórajjal Svédország felé vitorlázott. Ki is rabolták, úgy hogy életét is alig menthette meg. De a part közel volt, s így a szerencsétlenek legalább maguk elmenekülhettek támadóik elől.[1]) Ez azonban ritka szerencse volt. Többnyire a kereskedő is rabszíjra került. Anskarius sok ilyen rabszolgát váltott ki,[2]) hasonlón buzgólkodott ezen a téren hű tanítványa és életrajzának írója : Rimbertus érsek is, a ki egy alkalommal egy rabszolgaságba került apáczát saját hátaslovával, a melyen egyházmegyéjét beutazta, váltott ki.[3])

A kalózkodás bizonyára igen jó foglalkozás volt. A Keleti-tenger borostyánköve még mindig sokakat vonzott északra, s a

[1]) C. 10. — [2]) C. 15., 35., 38. — [3]) Vita Rimberti c. 18.

part öbleiben meghúzódó kalózok messzebbfekvő czélokat is tűzhettek ki maguknak. A tengerészet fejlődésére ez az ország különben is még sokkal alkalmasabb volt, mint Görögország. Hiszen magán a szárazföldön is tó tavat ért ; ezek a tavak valóságos kis beltengerek voltak, partjaik mentén apró szigetekkel, a hol könnyen meg lehetett huzódni a támadások ellen, a hol azonban az ember rá volt utalva arra, hogy hajózzék. Anskarius életrajza megemlékezik Byrca gazdag kereskedő városáról, a melynek emlékét ma Björkő szigete őrzi a Mälar-tóban.[1]) És hogy a kalózok hatalma miként nőtt, arról is tudósít az életrajz. Björkő kereskedői ugyan a szigeten biztonságban hitték vagyonukat, de az ilyen virágzó város az elhatalmasodó kalózokat még gazdagabb zsákmánynyal kecsegtette, mint ha egyes hajókat támadtak meg. Puszta megsarczolása is nagy hasznot hajtott, de a támadók nem mindig elégedtek meg a sarczfizetéssel.[2]) A szerzett kincs így néha hamarosan tovább is vándorolt. Apulia (?) polgárai például elfizethették a svédeknek, a mit kevéssel előbb a városukat támadó dánoktól zsákmányoltak.[3])

A IX. század közepe táján már a frank birodalom gyönge szervezetéről is meggyőződtek. A már több százados multra visszatekintő frank városok falai között természetesen több kincs halmozódott fel, mint a még falusias jellegű skandináv vagy szláv városokban. A kalózok figyelme tehát arra terelődött. Megtámadták a parti városokat, behajóztak a folyók torkolataiba és komoly ellenállásra nem találtak sehol. A birodalom romjain keletkezett nemzeti államok hűbéri szervezete az ilyen hirtelen támadásoknak gátat nem vethetett. Nemzeti hadseregük még nem fejlődött, a fejedelemé pedig alig volt nagyobb a hűbéresekénél. A kalózok csak a megtámadott város vagy esetleg vidékének hirtelen fegyverbe szólított népével kerültek szembe ; a harcz edzett emberei békés foglalkozású polgárokkal, a kik csak a veszedelem pillanatában önvédelmükre nyúltak a fegyverhez. És gyakran még vezér sem akadt, a ki szervezhesse őket. Hamburgot is védtelenül találták 845-ben. Bernhard gróf nem volt otthon,[4]) Anskarius pedig nem volt Szt. Szeverin, a ki egykor olyan bámulatosan tudta a dunai provin-

---

[1]) C. 11. — [2]) C. 19. — [3]) C. 30. — [4]) C. 16.

cziák városaiban a lakosságot a barbárok támadásai ellen fellelkesíteni.

Primitiv fokon minden katonaság rablókból, minden tengerészet kalózkodásból fejlődött. A skandináv tengerészek vakmerő bátorságát és felfedező utazásaik csodálatos eredményeit századok óta bámulják. Kitünő csapataik láttára megremegett Páris, Róma és Bizáncz. Még el tudjuk képzelni a rémületet, a mely a bizáncziakat elfogta, a mikor a tenger rettenthetetlen vitézei apró hajóikat kerekekre rakták, és kifeszítve vitorláikat, szárazon hajóztak a császárváros falai alá. Semmi sem volt nekik távol vagy megközelíthetetlen. A Dünán és a Dnyeperen elmentek Görögországba és Szíriába, éppen úgy, a mint elmentek Grönlandba és Amerikába. Felfedezéseik és államalapításaik előtt a XX. század is tisztelettel hajlik meg. De ezek már Anskarius kora után történtek.

II.

Az első térítő kísérletek a normannok közt. Ebo reimsi érsek legatiója. Anskarius. Életrajza. Szerzője Rimbertus. A Vita Rimberti. A Vita Anskarii kettős szerzőségének kérdése. A Vita Rimberti hitele és írója. Rimbertus tendencziája. Irásának hitele. Későbbi átdolgozása. Hiányos chronologiája. Rimbertus jó értesülései.

A skandináv népek is megérezték a fejlettebb, erősebb kultúra asszimiláló hatását, a mikor korábbi elzárkózottságukból kiléptek és Közép-Európa népeivel érintkezni kezdettek. A római egyház térítő buzgalma mindenütt megpróbálkozott, hogy új híveket szerezzen, a hol csak a pogány népek a keresztényekkel békés érintkezést kezdtek.

A békés érintkezést természetesen megelőzte az ellenséges. Már a VI. század óta van tudomásunk ilyen ellenségeskedésről. Gregorius Turonensis tartotta fenn ebből a korból Chochilaich dán király támadásának emlékét Gallia ellen.[1]) A kereskedelem azonban egyesekben a békés szándékú érintkezést is megérlelhette. Dán és svéd kereskedők eljutottak a frank birodalomba és a brit szigetekre. Itt a kereszténységgel meg kellett ismerkedniök. A kereskedő általában alkalmazkodó ; bizonyára sokan át is tértek a kereszténységre. Kereskedők,[2]) túszok és keresztény rabszolgák a keresztény vallás külsőségeit a skandináviaiakkal is megismertethették. Ők készítették elő a talajt a térítőknek. A jütek között állítólag már 700 körül működött is egy ilyen szent életű térítő : az angolszász Willibrord,[3]) de a vad nép nem hallgatott rá, ugy hogy fáradozásai kárba vesztek.

Korai dolog is volt még akkor a messze Dániában kísérletezni. Hiszen közben laktak még a szászok, a kiknek makacs pogány szellemét még az olyan kemény uralkodó, mint Nagy Károly is csak harmincz év véres küzdelmei után tudta megtörni.

---

[1]) Hist. francorum. III. c. 3. His ita gestis, Dani cum rege suo nomine Chochilaicho, erectu navali per mare Gallias appetunt. — [2]) V. ö. c. 30. — [3]) Vita Willibrordi. I. c. 9. ed. Wattenbach.

A szászok megtérítése után azonban Dánia a frank birodalom közvetlen szomszédságába került, s így az esetleges újabb kísérletek már legalább némi eredménynyel kecsegtethettek. Állítólag már Nagy Károly tervezte is, hogy az Elbán túl fekvő területre nem rendel püspököt, hanem ott érsekséget szervez, a melynek munkája lett volna az északi népek megtérítése. Ezért Amalhar trieri érsekkel (809—814) Hamburgban templomot szenteltetett fel, a melybe azután Heridag presbytert küldötte, a ki azonban még a császár halála előtt halt meg.[1]) Hogy a hamburgi érsekség alapításának eszméjével Károly tényleg foglalkozott-e, ma már nem állapítható meg. A császári politikába ez a terv kétségtelenül beleillett, de ellentmond a dolognak az, hogy Liudgert Károly visszatartotta attól, hogy Dániában a térítést megkísértse.[2])

Az események azonban csakhamar megérlelték ezt a tervet és a frank birodalomnak alkalma nyílt rá, hogy a térítés munkáját Dániában is, Svédországban is politikai súlyával támogassa. Sem Dánia, sem Svédország nem volt még egységes állam.[3]) A fejedelmeknek még társkirályokkal kellett küzdeniök. A gyengébb fél azután szivesen fordult a hatalmas frank fejedelmek támogatásáért.

Harald dán király is sokat küzdött vetélytársaival. Már 814-ben állása megerősítésére szövetségre lépett Jámbor Lajos császárral, a ki ezt a politikai összeköttetést fel is használta, hogy megindítsa a dánok között a missziót. Ebo reimsi érsek és Halitgarius cambrayi püspök I. Paschalis pápa meghatalmazásával — Ebo legatusi hatalommal — útnak indultak, de nem sokat végeztek ; Halitgarius hamarosan visszatért, és Ebot is visszahívták megyéjének az ügyei.[4]) De Haraldot 826-ban elűzték, a mire a trónjától megfosztott király személyesen felkereste a császárt és Mainzban a keresztséget is felvette.[5])

---

[1]) C. 12. — [2]) Vita Liudgeri II. c. 6., Mon. Germ. Script. II. Fuit autem cupiens anxie gratia docendi Northmannos adire, sed rex Karolus nullatenus assensum praebuit. — [3]) V. ö. Dahlmann : Gesch. v. Dänemark I. 18. és köv. l., Geijer: Om den gamla Swenska förbundsförfattn. (Iduna, 9. füz.) — [4]) V. Anskarii, c. 13., Brem. Ádám. I. c. 17., Ann. Xantenses ad a. 823., kiadva Pertz. Mon., tom. II. — [5]) V. ö. Ann. Xantenses ad a. 826., Thegani Vita Hludowici c. 33., Ermoldi Nigelli carmina l. IV. Valamennyi Mon. Germ. Script. II., az utóbbi az 504—513. l.

Ezzel az eseménynyel indult meg Anskarius missziója. Az ő küldetése a német egyház történetére is nevezetes, mert ennek kapcsán állították fel a hamburgi érsekséget, még nevezetesebb azonban a dánok és a svédek megtérítése szempontjából, a miért is megbizatásának és működésének története az utódokat is sokat foglalkoztatta.[1])

Azonban csak az újabb irodalomnak sikerült a kérdést tisztázni. Azelőtt ugyanis több hamis és interpolált okmány

---

[1]) Az erre vonatkozó irodalom : Rimbertus Vita Anskariiját Gualdo corveyi barát versbe foglalta. Majd Brémai Ádám foglalkozott bővebben Anskariusszal. A XVIII. században Caesar F. elevenítette fel Anskarius emlékét Triapostolatus septemtrionis. Coloniae Aripp. 1642. művében. Azután Arrhenius (Örnhjelm) C. foglalkozott vele Lambecius P. : Origines Hamburgenses. Hamburgi 1652. cz. művében. Ezt követték : Staphorst : Hamburgische Kirchengeschichte. Hamburg 1723—1729. Bd. I., Möller : Historia Cimbriae litterata. Tom. III. Havniae, 1744., Langebeck : Chronologia rer. sept. aevi Anschariani, a Scriptores rer. Danicarum-ban Havniae, 1772.Tom. I. p. 496—561., Pantoppidan: Annales eccles. Danicae I—IV. Copenhagen, 1741—1752., Buchenröder : Leben u. Thaten des grossen Anscharius. Hamburg, 1723., Celsius : Svea-Rikes Kyrkohistoria. Lund, 1875., Giseke : St. Anscharius. 1791., Wedekind : Noten zu einigen Geschichtschreibern des deutschen Mittelalters. Bd. I. Hamburg, 1821., Kruse : Anschar. Altona, 1823., Münter. Kirchengeschichte von Dänemark u. Norwegen. Th. I. Leipzig, 1823., Estrup : Disquisitiones de manuali S. Ansgarii(Symbolae criticae ad illustrandos locos nonnullos historiae eccl. sept.) Hafniae, 1823., Misegaes : Leben des St. Willehad und St. Ansgar. Bremen, 1826., Krummacher : St. Ansgar. Bremen, 1828., Geijer : Gesch. Schwedens. Bd. I. Hamburg, 1832., Asmussen : Kritische Untersuchungen über den Umfang der Hamburger Diöcese u.Archidiöcese in älterer Zeit, im Archiv f. Staats- u. Kirchengesch. Bd. I. 1833., Reuterdahl : Ansgarius. Berlin, 1837., U. a. : Svenska kirkans historia. Lund, 1838., Neander : Denkwürdigkeiten aus d. Gesch. d. Christenthums. Bd. III. Hamburg, 1847., Krafft : Narratio de Ansgario aquilonarium gentium apostolo. Hamburg, 1840., Dahlmann : Gesch. v. Dänemark. Bd. I. Hamburg, 1840., Möhlmann : Leben u. Charakter des Erzbischofs Ansgarius. Historische Aufsätze. 1844., Klippel : Lebensbeschreibung des Erzbischofs Ansgar. Bremen, 1845., Lappenberg bírálata az utóbbi műről Schmidt : Zeitschr. f. allg. Gesch. Bd. V. 1846., Böhriger : Die Kirche Christi u. ihre Zeugen. II. 1. Ansgar. Zürich, 1849., Volkening : Leben d. Ansgarius. Bielefeld, 1852., Maurer : Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christenthume. Bd. I. München. 1855., Engeln : Das Leben d. heiligen Märtyrers Canutus und des heiligen Bekenners Ansgarius. Münster, 1856., Lappenberg: Grundriss zu einer Gesch. des Herzogthums Bremen, bei Pratje : Bremen u. Verden. Bremen, 1857—1862.,

és egy hamisított krónika zavarta a kutatók tisztán látását. A legnagyobb bajokat a Chronicon Corbeiense okozta, a mely a Vita Anskarii felhasználásával készült késői (1677. után írott) hamisítás. Ennek a hamisításnak a hitelét azonban csak 1839-ben sikerült megingatni, és akkor is 1864-ig még mindig akadtak védelmezői.[1])

Végre azonban a történetírás mégis azt az álláspontot fogadta el, hogy az északi misszió kérdésére a leghitelesebb

---

Ernst: Drei Lebensbilder aus der Urzeit der nordischen Missionen. Kath. Kirchenblatt für die nordischen Missionen. Hamburg, 1861. Nr. 3., Tappehorn: Leben des heiligen Ansgar, Apostels von Dänemark u. Schweden und die Gesch. der Verbreitung des Christenthums im skandinavischen Norden. Münster, 1863., Mönckeberg: Ansgar. Hamburg, 1863., Drewes: Leben des h. Ansgar. Paderborn, 1864., Laspeyres: Die Bekehrung Nordalbingiens u. d. Gründung des Wagrischen Bistums Aldenburg-Lübeck. Bremen, 1864., Lentz: St. Ansgar. Hamburg, 1865., Mönckeberg: Die Gründung d. Erzbisthums Hamburg. Hamburg, 1865., Bulle: Gedächtnissrede auf d. Erzbischof Ansgar. Bremer Sonntagsblatt. 1865. Nr. 7., Rördam: Ansgar og missionen. Kjöbenhavn. 1865., Bremisches Jahrbuch. Bd. II. 1866., Berndt: Hamburg-Bremen die Missionenstädte des scand. Nordens, bei Nasemann: Erzählungen a. d. Deutsch. Mittelalter. Bd. III. Halle, 1866., Kappmann: Die mittelalterlichen Geschichtsquellen in Bezug auf Hamburg. Hamburg, 1868., Jörgensen: Den nordiske Kirkes grundlaeggelse og förste udvikling. I. Kjöbnhavn, 1874., Dehio: Gesch. des Erzbistums Hamburg-Bremen bis zum Ausgang der Mission. Bd. I. Berlin, 1877., Foss: Die Anfänge der nordischen Mission mit besonderer Berücksichtigung Ansgars. Berlin, 1882—1884. (Programm. d. Luisentstädter Realgymnasiums)., Tamm: Die Anfänge des Erzbisthums Hamburg-Bremen. Jena, 1889., Márki: A középkor főbb krónikásai a magyarok honfoglalása koráig. VII. Rimbert szent Anskarja. Budapest, 1900., Schubert: Ansgar und die Anfänge der schleswig-holsteinischen Kirchengeschichte. Kiel, 1901. Ezenkívül több röpirat, hogy az északi népek mikor ünnepeljék a kereszténység befogadásának ezeréves fordulóját és több ünnepi beszéd az ezredéves forduló alkalmából, a melyeknek azonban semmi becse sincs. — [1]) Hitelét lerontották: Schaumann: Ueber das Chronicon Corbeiense. 1839., Hirsch és Waitz: Kritische Prüfungen des Chronicon Corbeiense, 1839. (Rankes Jahrbücher Bd. III.), Wiegand: Die Corveischen Geschichtsquellen. 1841. Védelmét Klippel kísérlette meg J. F. Falke und das Chronicon Corbeiense, 1843 és Lebensbeschreibung des Erzbischofs Ansgar, 1845 c. műveiben és Wiedemann: Aeltere Geschichte der Herzogthums Bremen, 1864. Kiadta Wedekind: Noten zu einigen Geschichtschreibern des deutschen Mittelalters. Bd. I. 1823. 370—399. l.

kútfő a Vita Anskarii, a melyet röviddel Anskarius halála (864.) után írtak. Az életrajz írója nem nevezte meg magát. Az azonban az életrajz ajánlásából világos, hogy hamburgi papok, Anskarius tanítványai küldték Corveybe, az ottani szerzeteseknek.[1]) Az életrajz különben ismételten szól Rimbertusról, a ki ezen adatok szerint Anskariusnak különös kegyeit élvezte és környezetének legmeghittebb tagjai közé tartozott.[2]) Halála után ő lett Anskarius utódja az érseki széken, s valamelyik tisztelője az ő életrajzát is megírta. Ebben pedig az író egész határozottan Rimbertust mondja a Vita Anskarii szerzőjének.[3])

Ennek következtében a Vita Rimberti szoros kapcsolatban van Anskarius életrajzával, a melynek tulajdonképpen folytatása. Történeti szempontból azonban Rimbertus életrajza sokkal kevésbbé becses. A mit belőle Rimbertus korábbi pályafutásáról megtudunk, azt nagyrészt Anskarius életrajzából is tudjuk, érseksége idejét aránylag igen soványan tárgyalja, és még ebben a szófukar előadásban is csak az egyházi szempontok érvényesülnek. A mi a történetírásra érdekes volna, azt a szerző óvatosan elkerülte, életrajza halvány és színtelen. A történeti irodalom tehát leginkább Anskarius működésének és a Vita Anskarii vitás kérdéseinek eldöntésénél szokott hozzá fordulni.

E tekintetben azonban Rimbertus életrajza nem mindig fölvilágosító, hanem több kérdésben zavart is csinált. Igy mindjárt a Vita Anskarii szerzősége kérdésében. A Vita Rimberti névtelen írója ugyanis azt mondja: »Míg az Úr szolgája Anskarius életben volt, addig az Úr másik szolgája Rimbertus, mint a ki a többieknél sokkal bizalmasabb barátja volt, minden ügyében ott szokott lenni, a mit bizonyít az a könyvecske is, a melyre művünkben gyakran hivatkozunk, és a melyet nevezett püspök viselt dolgairól maga Rimbertus és egy más tanítvány adott ki. Abban a könyvben ugyanis több helyen van említés téve egyik hűséges tanítványáról, a kivel az olvasó gyakran találkozik a ki nem más, mint maga Rimbertus; mivel pedig, mint mondottuk, egy másikkal együtt ő volt megírója azon eseményeknek, azért a dolog igazságát neve elhallgatásával akarta előadni, hogy ne tűnjék úgy fel, mint a ki kérkedve hozza elő a bizalmasabb viszonyt.«[4])

---

[1]) C. 1. — [2]) C. 12. 13. 36. 41. — [3]) V. Rimb. c. 9. — [4]) Vita Rimb. c. 9.

Ezzel felvetette a kettős szerzőség kérdését, a melyet a Vita Anskarii ajánló sorai : »A corvey-i sz. zárdában levő igen szent uraknak és a Krisztus kiváló szeretetében nagyon tisztelendő és szeretett atyáknak és testvéreknek, az Istenért küzdőknek, a királyok Urában békét és üdvöt kívánnak az örök boldogságban levő főtisztelendő Anskarius atyának fiai és tanítványai«,[1]) is bizonyítani látszottak. Az írók minden ellentmondás nélkül is fogadták el a Vita Rimberti adatát. Még az éles szemű Lappenberg is.[2]) Dehio azonban már észrevette, hogy a mű annyira egységes szellemű és szerkezetű, hogy az állítólagos második támogatása nem igen lehetett több, mint az adatok kézhez szolgáltatása.[3]) Lappenberg is habozni kezdett és a Vita Anskarii bevezető ajánlásának többes számát úgy magyarázta, hogy Rimbertus, a mikor a Vitát Corveybe elküldte, az ajánlásban szerénységből a saját neve helyett szerzetes társainak összességére hivatkozott.[4]) Ehhez azután Koppmann bővebb magyarázatokat is fűzött. A Vita Anskariiban nincs semmi ellentét vagy olyas feltünőbb különbség, a mely a kettős szerzőség mellett bizonyítana. Azután Rimbertus ismételten előtérbe lép a műben, az állítólagos másodiknak azonban Anskarius életrajzában semmi nyoma. Rimbertus életrajzának az íróját pedig legkevésbbé lehet társszerzőnek tekinteni, mert Anskarius élénk legendája és Rimbertus száraz életrajza teljesen elütő szelleműek.[5])

Ezek szerint tehát a Vita Rimberti szerzője félremagyarázta a Vita Anskarii ajánlásának többes számát és a kettős szerzőség az ő zavaros agyának szüleménye. Ez természetesen a Vita Rimberti hitelét nem nagyon emeli. Különben azonban nincs ebben a munkában semmi, a mi hitelét aláásná. A Rimbertusra vonatkozó adatok nagyrészt egybehangzanak azzal, a

---

[1]) C. 1. — [2]) Lappenberg a másik szerzőben a Rimbertus életrajzának íróját sejtette, a ki úgy, a mint Rimbertus is tette, túlzott szerénységből nem nevezte meg magát. Allg. Zeitschr. f. Gesch. V. 536. l. — [3]) . . . mit eines Ungenannten Unterstützung, welche aber nicht viel mehr als Handlangerdienst gewesen zu sein scheint. Dehio : Gesch. d. Erzbist. Hamb.-Bremen I. 42. l. — [4]) A Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit Anskarius editiojának (Bd. XXII.) előszavában. Leipzig, 1899. VII. l. — [5]) Koppmann : Die mittelalterlichen Geschichtsquellen in Bezug auf Hamburg. 36—38. l.

mit Rimbertusról a Vita Anskarii is elmond. A mit Anskarius halálával kapcsolatosan elbeszél, hogy a mikor az érseket ereje elhagyta, Rimbertusszal énekeltette azokat a szentírási helyeket, a melyekkel lelkét az Úrnak ajánlotta, és hogy környezetének maga ajánlotta Rimbertus utódjául, alapjában véve szintén valószínű.[1]) Az azonban már nagyon kétséges, vajjon a Rimbertus életrajz szerzője Rimbertusnak tényleg kortársa volt-e? A mi pozitiv dolgot Rimbertusról tud, azt úgyszólva egy-két adat kivételével mind Anskarius életrajzából meríthette. Hogy Rimbertus volt Anskariusnak az a meghitt tanítványa, a ki őt a martyriummal vígasztalta és halálakor is oldalánál állott, továbbá érsekségének néhány sovány adatát másodkézből is szerezhette. Szent életének jellemzése és a csodák aránytalanul bőszavú előadása is a mellett szól, hogy a szerző nem volt Rimbertus környezetének tagja.[2])

Ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a Vita Anskariinak a szerzője tényleg Rimbertus. Ha nem is írta ki, hogy ő a szerző, ha csak úgy is beszélt magáról, mint az érsek egyik meghitt tanítványáról, azért a névtelen bizalmason mégis meglátszik, hogy Anskarius életében nagy és fontos szerepe volt.

Munkájáról el is kell ismernünk, hogy kiváló alkotás. Igaz, hogy tendencziózus munka. A tendencziája az, hogy a békésen ágyban elhúnyt érsekről kimutassa, hogy vértanú volt. Ezért sorolja fel olyan részletesen azokat a látomásokat, a melyek alapján Anskarius szilárd hittel várta a martyriumot. Ez az irányzat azonban a történetírás szempontjából a munka értékét le nem szállítja. Igaz, hogy ilyen körülmények között az érsek körül lejátszódott politikai események az írót nem érdekelték, de még így is el kell ismernünk, hogy a történetbúvárnak jóval több értékes adatot tartott fenn, mint a mennyit a legendaírók általában fenntartani szoktak.

Hitelességét bizonyítja, hogy a politikai eseményekre vonatkozó adatait más feljegyzések is megerősítik. A Harald királyról szóló helyek fényes bizonyítékai szavahihetőségének.[3])

---

[1]) Vita Ansk. c. 41., Vita Rimb. c. 9—11. — [2]) Hogy az életrajzot nem írhatta Rimbertus utóda: Adalgar, arra már Hammerich is rámutatott: De Remberto archiepiscopo Hamburgo-Bremensi. Hafniae, 1834. Kiemeli azt is, hogy Adalgárról a Vita ismételten dicsőítő szavakkal emlékezik meg. 8. l. — [3]) C. 7—8.

És talán még fényesebben igazolja ezt a hamburgi érsekség ügyeinek: a brémai püspökséggel való egyesítésnek és a kölni érsekkel folyt viszálykodásnak pontos ismerete.[1]) Rimbertus ebben a tekintetben olyan pontos, hogy a tárgyalásoknál és megegyezéseknél jelenvolt főpapokat névszerint is felsorolja. IV. Gergely pápa bulláját is, a melyben a legatiót Anskariusra ruházta, felhasználta műve megírásánál

Tamm [2]) ugyan újabban nagy bizalmatlansággal bonczolta a Vitát és azt hangoztatta, hogy Rimbertus Anskarius dicsőségét mindenképpen fokozni óhajtotta. Ezért állítólag elhallgatta, hogy Anskarius Dániában már sok keresztényt talált, Svédországban azonban, a hol Ebo legátusi hatalma maradt fenn, megemlítette, hogy ott már szép számmal voltak keresztények.[3]) Azt sem akarja elhinni neki, hogy svéd útja alkalmával kalózok támadták meg, és azt állítja, hogy az egészet csak Rimbertus eszelte ki, ad majorem Anskarii gloriam.[4]) Tamm munkája azonban irányzatos, Anskarius működését erőnek erejével kicsinyíteni akarja, hogy ezzel kedvencz eszméjét, az angolszász térítők korábbi sikereit bizonyítsa. De pl. itt említett kifogásai sem helytállók. A kalóztámadás ellen csak azt tudja felhozni, hogy nem hiszi, hogy a parthoz olyan közel támadtak volna rájuk, hogy elmenekülhettek, és hogy futni engedték volna őket, a mikor rabszolgáknak adhatták volna el, vagy legalább is váltságdíjat csikarhattak volna ki tőlük. A dán keresztények ügyében pedig kifogásai még gyengébbek. Hiszen Rimbertus maga mondja Anskariusról és Ansbertusról, hogy Harald oldalán majd keresztények, majd pogányok közé jutottak.[5])

Már magában véve az, hogy Rimbertus olyan leplezetlenül feltárja, hogy Ebo legatiója következtében Anskarius keze a svéd ügyekben mennyire meg volt kötve, hitelességét és pártatlanságát bizonyítja. Később Anskarius tisztelőinek szemet is szúrt

---

[1]) C. 12—13. és 22—23. Az egész elbeszélésben csak azt a tévedést lehet rábizonyítani, hogy Gunthár kölni érsek nem kérhette maga a pápa döntését, mert akkor a pápával viszályban állott. V. ö. c. 23. Dehio: Gesch. d. Erzbist. Hamb.-Bremen. I. Kritische Ausführungen. 54. lap. — [2]) Die Anfänge des Erzbistums Hamburg-Bremen. Jena, 1888. — [3]) Id. mű 12, és köv. l. — [4]) Id. mű 17. l. — [5]) C. 8. . . . aliquando inter christianos, aliquando inter paganos constituti . . .

ez az őszinteség és a XI. században a Vitát átalakították.[1]) Ebben a szerkezetben törölték mindazt: a mi Ebora vonatkozott,[2]) Turholt elvesztését,[3]) a brémai és a verdeni egyházmegyék közt támadt ellentétet, a verdeni püspökség sérelmének orvoslását[4]) és hogy Anskarius legatióját Islandra, Grönlandra és a Far-Öerökre is kiterjesztették.[5]) Mindez természetesen a hamburg-brémai érsekség igényei érdekében történt, a mikor a viszály a kölni érsekséggel megújult. Ezek az ismételten kitört ellentétek és a hamburg-brémai érsekeknek az a törekvése, hogy északon patriarchai jogokat szerezzenek maguknak, különben is sok bajt okoztak a történetírásnak, mert az érseknek számára kiállított pápai okleveleket Brémában a saját érdekeiknek megfelelően interpolálták, sőt új okleveleket is költöttek. Ezeknek a hamisításoknak a hitelét azonban éppen a Vita Anskarii eredeti szerkezete rontotta le, a mely semmit sem tudott az akkor még föl sem fedezett Island és Grönland fölötti fennhatóságról, de tudott Ebónak a jogairól, a melyeket Anskarius mindig tiszteletben tartott.[6])

Legfeljebb azt lehetne Rimbertusnak szemére vetni, hogy az események idejét nem jegyezte fel és így az előadottak chronologiáját teljesen homályban hagyta. A Vitát azonban kétségtelenül Anskarius halála után, tehát emlékezetből vagy mások visszaemlékezései alapján írta. Emlékezetből pedig nem lehet pontos dátumokat feljegyezni. Időmeghatározásaiba, ha írott dátumok nem voltak segítségére, könnyen csúszhattak volna hibák. Különben is a dátumok hiánya nem nagy baj, mert más kútfőkből és mellékes adatokból sikerült a chronologiát annyira megállapítani, hogy ma alig egynéhány esemény idejét illetőleg térnek el a vélemények.

---

[1]) Monum. Germ. Script. II. p. 687. — Ed. in usum scholarum. Waitz. p. 6. — [2]) C. 13., 14., 25., 33., 34. — [3]) C. 21., 23., 36. — [4]) C. 22., 23., 25., 33. — [5]) C. 13., 23. — [6]) Lappenberg: Ueber die ältesten Urkunden des Erzstiftes Hamburg. Beilage z. Hamburgischen Urkundenbuch. 1842. — Koppmann: Die ältesten Urkunden des Erzbistums Hamburg-Bremen. Zeitschrift f. Hamburgische Geschichte. 1866. V. 483—573. l. — Schröder: Die falschen Urkunden des Erzstiftes Hamburg-Bremen. Jahrbücher f. Landeskunde des Herzogthums Schleswig-Holstein. X. 1869. 287—304. l. és Koppmann: Die falschen Urkunden des Erzstiftes Hamburg-Bremen. Ugyanott 305—312. l.

Rimbertus, mint Anskarius bizalmasa és utóda, mindenkinél inkább is volt hivatva arra, hogy Anskarius életrajzát megírja. Anskarius korábbi működéséről sokat hallhatott magától az érsektől és idősebb társainál is kérdezősködhetett. Dahlmann a kettős szerzőséget úgy is magyarázta, hogy Rimbertus adatait javarészben valamelyik rendtársa elbeszéléséből merítette. A későbbi évek eseményeit pedig ő maga is közvetlen közelségből szemlélte. Mint érseknek pedig érseksége jogviszonyait is ismernie kellett. Ha tehát korábban nem lett volna tudomása a curiához, a verdeni püspökséghez és a kölni érsekséghez való bonyolult jogviszonyról, az ügyek utólagos áttanulmányozásával kellett volna magát tájékoznia. A közvetlenség azonban, a melylyel ezeket az ügyeket ismerteti, nem keltik azt a benyomást, mintha csak utólagosan dolgozta volna magát bele ezekbe az ügyekbe, habár kétségtelen, hogy erre vonatkozólag írott anyag is feküdt előtte. IV. Gergely pápa bullájának tartalmát nem közölhette emlékezetből. Különös szerencse, hogy Rimbertust nemcsak ezek a körülmények, nemcsak kitünő tájékozottsága praedestinálta a Vita Anskarii megírására, hanem, hogy jó írói kvalitásaival is hozzájárult műve értékének emeléséhez.

III.

A kereszténység első csirái a skandináv államokban. Anskarius missziója. Jelleme kedvez a sikernek. Tudományossága, művei. A dán és a svéd misszió. A misszió szervezése Hamburgból. Legatiója. Viszonya Ebóhoz. Hamburg és Bréma egyesítése. Viszály a verdeni püspökséggel és a kölni érsekséggel. A viszály későbbi megújulásai. Anskarius sikereinek megítélése. A misszió gátló körülményei.

A harmadik tényező, a mely a mű értékét fokozza: a tárgya. Az északi népek megtérítésére ez az első kísérlet, a melynek írott emléke is maradt. Hiába kicsinyli és támadja Tamm a Rimbertus könyvét, angolszász térítők nem hagytak ránk hasonló becses leírást; a skandináv népeknek ő a Tacitusa.

Hiszen valószínű, hogy már Anskarius előtt is jártak ott térítők, a Vita említi is, hogy Harald király szolgálatában Anskarius majd keresztények, majd meg pogányok közt működött.[1]) Svédországi útjánál is megemlékezik róla, hogy már a térítőket kérő követek azt mondták, hogy hazájukban sokan óhajtanák a keresztséget felvenni,[2]) s az állapotok ennek a híradásnak tényleg megfeleltek. Különösen sok keresztény foglyot találtak ott, a kik örültek, hogy a szentségekben megint részesedhetnek.[3]) Ez az utóbbi adat azonban arra vall, hogy Anskarius missziójának nem térítők, hanem a keresztény tanok elnyomott hívei készítették elő a talajt. Bizonyára nemcsak rabszolgák, hanem bennszülöttek is, a kik külföldi útjukban vagy fogságukban ismerkedtek meg a keresztény kultuszszal, vagy pediglen túszul kerültek a keresztények közé. A Vita is nagy jelentőséget tulajdonít a kereskedőknek, a kik mindig és mindenütt alkalmazkodóknak bizonyultak. A mikor a své-

---

[1]) C. 8. — [2]) C. 9. — [3]) C. 11.

deket a kúr Apulia (?) falai alatt már bátorságuk elhagyta, ők ajánlották, hogy a harczosok Krisztust hívják segítségül, és a mikor erre kivívták a diadalt, ők adták a tanácsot, hogy bőjtölési fogadalommal adjanak hálát a győzelemért.[1]) Ha a térítők korábban nagyobb sikert értek volna el, s az állítólagos sok keresztényt ők térítették volna meg, bizonyára valami szerény egyházat is alapítottak volna. Ennek azonban semmi emléke sem maradt. Schleswigben,[2]) Ribeben[3]) és Björkőben[4]) Anskarius alapította az első templomokat.

A misszió, ha politikai tényezők nem támogatják, igen nehéz feladat. Prágai Adalbert mindjárt az elején vértanúságot szenvedett. És milyen veszedelembe került Konstantin a magyarok között ![5]) Már magában az elhatározás is vakmerő dolog volt. Anskariust is megcsodálták érte, a mikor kijelentette, hogy hajlandó Haraldot a pogányok közé elkísérni. Rimbertus valóságos művészies közvetlenséggel jellemezte ezt a fordulatot : a királyt és tanácsosait, a kik sorra veszik az embereket és meghányják-vetik, hogy ki volna alkalmas a feladatra ; Wala apátot, a ki bizonyos büszkeséggel áll elő, hogy az ő monostorának egyik tagja rátermett erre a hivatásra ; Anskariust, a ki habozás nélkül szilárdan kijelenti hajlandóságát, a kinek a lelkében azonban nehéz küzdelem dúl. A magányt keresi, a szőlőkbe vonul vissza, hogy számot vessen magával. Talán örül is, hogy a megigért martyriumhoz közeledik, de mégis csak nehezére esik a válás megszokott környezetétől, addigi nyugodalmas életétől. Ki tudja, visszatérhet-e még ; azután ott a pogányok közt csak nélkülözés, megalázás és szenvedés vár rá. Hiszen maga Harald, a pártfogója, már útközben is rosszul bánik vele, és helyzete csak akkor fordul jobbra, a mikor a kölni érsektől kényelmes hajót kap, a melynek kajütjei magának a királynak is megtetszenek, úgy hogy maga is oda költözik át. A küldetés a szent férfiú lelkének egyensúlyát is megingatta. Ingerlékeny és Autbertus testvérre is türelmetlenül szól rá, a mikor az magányában megzavarja és kérdésekkel ostromolja. És milyen jól van jellemezve a tömeg is, az emberek, a kik csodálkoznak, a kik kinevetik és lebeszélik,

---

[1]) C. 30. — [2]) C. 24. — [3]) C. 32. — [4]) C. 11. és 19. — [5]) Magy. Honf. Kútfői. 352. l.

a kik ócsárolják és bolondnak mondják,[1]) Ez az alapjában véve igénytelen jellemzés a Rimbertus tollának dicsőségére válik.

Anskarius azonban nem volt az az ember, a ki a nélkülözéstől, a szenvedéstől visszariadt volna, a ki a csudálkozókra és az ócsárlókra hallgatott. Jártak már Dániában térítők ő előtte is, de nem hasonlóan szilárd elhatározással. Ebo reimsi érsek elfogadta a megbizatást, legatusi jogokkal ment a dánok közé, de türelme korán elfogyott ; az eredménynyel és a viszonyokkal nem volt megelégedve és csakhamar visszatért.[2]) A legatio joga most is az övé volt, Anskarius az ő hatalma alá jutott, a mikor a missziót vállalta ; de Ebo nem tért többé vissza a barbárok közé, megelégedett a reprezentatióval, sőt később még a legatión is megosztozott Anskariusszal.

Anskarius egészen más természetű volt. A mikor Dániából visszatért, elment Svédországba,[3]) azután az Elbén túl lakó szászokhoz.[4]) A mikor Hamburgot felgyujtották, újra kezdte a munkát Brémából.[5]) Gauzbertus elűzése után is mindig azon fáradozott, hogy a svédek ne maradjanak lelkipásztor nélkül ; s ha Gauzbertus félt is visszatérni, ő újabb utazásra is vállalkozott.[6]) Ezen második útja alkalmából a svéd keresztények annyira féltették, hogy azt ajánlották neki : adjon ajándékot a királynak, hogy élve elmenekülhessen, de ő nem hallgatott reájuk.[7])

Nem riadt vissza sem az akadályoktól, sem a veszedelmektől és szenvedésektől. Szilárd elhatározásától mi sem térítette el. Hogy különben az elhatározásai nem a pillanat hirtelen szüleményei, azt látományai és álomlátásai bizonyítják. Ezek nem fantasztikus csodák, hanem a szüntelenül a hit és a misszió kérdéseivel foglalkozó agy képei, a melyekbe maga Anskarius is csak később magyarázta bele a jelentést.[8]) De menynyire megszilárdíthatta elhatározását, ha minden szenvedésre és minden nehéz feladat megoldására talált valami régi álmot, a mely az ő magyarázata szerint már jó előre megjósolta a

---

[1]) C. 7. — [2]) V. ö. Rückert : De Ebonis archiepiscopi Remensis vita. Berlin, 1844. — [3]) C. 9—11. — [4]) C. 12—13. — [5]) C. 16. és 22. — [6]) C. 25. — [7]) C. 26. — [8]) A brémai püspökségre való kijelölésére vonatkozó álmot három évvel korábban látta. C. 38. A svédországi szenvedéseire vonatkozó álmot is csak visszatérésekor értette meg. C. 29.

történendőket, vagy tudtára adta, hogy a nehéz feladatot visszautasítania nem szabad. Életének minden nevezetesebb mozzanatára megtalálta a megfelelő álomlátást. Már gyermekkorában álomlátás ösztönözte arra, hogy a hiú gyermekjátékokat kerülje.[1]) Még csak 13 éves volt, a mikor Nagy Károly halála olyan mély hatással volt rá, hogy szigorú önmegtagadásai közben egy újabb álomlátás vértanúságot igért neki.[2]) Ezt az álmot sohasem felejtette el és 64 éves korában a halálos ágyon szörnyű gondok gyötörték, hogy olyan nagy bűnei vannak, a melyek miatt Isten ezt a megigért jutalmat tőle megtagadja. Csak újabb vizió vígasztalta meg.[3]) Svéd útjához egy régi, évekkel korábbi álomlátásából merítette a buzdítást.[4]) Második svéd útja alkalmával, a mikor a legkedvezőtlenebb viszonyokat találta, szintén egy régi álomlátás adott neki erőt szenvedései elviseléséhez,[5]) s egy vizió öntött beléje új reményt.[6]) A mikor Hamburg pusztulása után a brémai püspökséggel akarták kárpótolni, aggodalmai támadtak, hogy nem kumulálhatja így a hivatalokat, és végre megint csak egy régi álomlátás nyugtatta meg, hogy a püspökséget elfogadhatja.[7]) És az itt felsorolt látomásokon kívül a Vita még többről is tesz említést.[8])

Személyes tulajdonságai is javára váltak küldetésének. Alázatos, jótékony, mély érzésű ember volt, a ki a szavaival nem játszott könnyelműen, hanem azt is cselekedte, a mit hirdetett. Törhetetlen becsületességével és hűségével szerezte meg Erik dán király bizalmát is, a ki pedig annakelőtte a pogányság híve volt.[9]) A tizedjövedelem tizedét, a kolostorok jövedelmének negyedét alamizsnára fordította, a szegényeket asztalához hívta és lábukat is maga mosta meg.[10]) Jóságát különösen pogány rabszolgaságba jutott keresztények kiváltásával mutatta ki.[11]) A kor felfogásának megfelelően aszkétikus életmódot folytatott, agg koráig még a vizet és a kenyeret is meghatározott mértékkel fogyasztotta. Ezt az önmegtartóztatást csak utolsó éveiben hagyta abba, a mikor gyöngülő ereje

---

[1]) C. 2. — [2]) C. 3. — [3]) C. 40. — [4]) C. 9. Ezt az álmot még Corveyben látta, a honnan 822-ben távozott, a svéd követek pedig 829-ben jöttek térítőket kérni. — [5]) C. 29. — [6]) C. 27. — [7]) C. 36. — [8]) C. 4., 5., 38. — [9]) C. 24. — [10]) C. 35. — [11]) C. 35., 36., 38.

az ilyen életmódot már meg nem engedte. Napjának nagyrészét az istentisztelet foglalta el : a zsoltár, létánia és miseéneklés, azután még naponként 3—4 misét hallgatott. Kézimunkával, hálókészítéssel is foglalkozott.[1])

Az aszkétikus élet, az istentisztelet, a misszió és az ezzel kapcsolatos politikai ügyek idejének javarészét igénybe vették, de azért még mindig maradt annyi, hogy tudománynyal is foglalkozhatott. A mások oktatásával is sokat törődött. Már 22 éves korában az új-corveyi iskola élén állott,[2]) később gyermekeket vásárolt és a turholti monostorba küldte őket tanulni.[3]) Ő maga is szívesen foglalkozott tudománynyal, Svédországba vagy 40 könyvet vitt magával,[4]) Hamburgban szép könyvtára volt,[5]) Corveyből is küldözgettek neki könyveket. Ilyenkor a magányt kereste. Ő maga is írt.[6]) Két munkája is maradt korunkra. Az egyik elődjének : Willehadnak, a brémai püspöknek az életrajza.[7]) Ezt a brémai egyházban őrzött feljegyzések alapján írta. Az általános eseményekre vonatkozó adatokat a lorschi évkönyvekből merítette és hozzáfűzte az életrajzhoz a sírnál történt csodákat is.[8]) Másik írása a Pigmenta, a melyről Rimbertus is megemlékezik.[9]) Ez a biblia és a zsoltárok verseihez írt imádságokat tartalmaz. Nem eredeti munka, mert néhány imádság kivételével,[10]) a többi Alcuin : Officia per Ferias cz. művében is megvan. Az ilyen imádságok különben is nagyon el voltak terjedve, a miért is eredetüket nehéz meghatározni.

Irói babérai mindenesetre szerényebbek, mint a Rimbertuséi, a misszióban viszont ő multa fölül Rimbertust. Első küldetése Harald oldalán még nem kecsegtetett nagyobb sikerrel. Haraldot akkor trónjától megfosztották és Jámbor Lajos császárnak is számolnia kellett azzal az eshetőséggel, hogy Harald újra

---

[1]) C. 35. — [2]) C. 6. — [3]) C. 15., 35. — [4]) C. 10. — [5]) C. 16. — [6]) C. 35. — [7]) Mon. Germ. Script. II. 378—390. l. — [8]) Koppmann : Die Mittelalterlichen Geschichtsquellen in Bezug auf Hamburg. 24—25. l., Dehio id. mű I. 51—53. l. azt hiszi, hogy Anskarius csak a csodákat fűzte hozzá. V. ö. még Simson : Forsch. z. d. Gesch. XIX. 134. l., és Wattenbach-Dümmler : Deutschl. Geschichtsquellen. I. 296. l. — [9]) Kiadta Lappenberg. Zeitschr. f. Hamb. Gesch. II. 1—32. U. ott Geffcken : Bemerkungen über die vorstehende Schrift Anskars. 33—42. l. — [10]) Eredetiek a 18., 32., 53., 55., 78., 123. zsoltárhoz valók.

hasonló helyzetbe juthat. Ezért adta neki hűbérül a Rüstringen grófságot, hogy veszedelem esetén ott vonulhasson meg és onnan kezdhessen új akcziót.[1]) Az eredmény nem is volt valami fényes. Két évi működéssel még azt sem sikerült elérniök, hogy templomot alapíthassanak. Az új keresztények többnyire rabszolgák voltak, a kiket Anskarius és kísérője: Autbertus megvásároltak, s a kik új gazdáik hatalma alatt hasonlíthatatlanul jobb sorsnak örvendettek. Anskarius ügyességére vall, hogy már akkor főképp dán gyermekeket vásárolt, a kiket a papi pályára nevelt[2]) s a kiket később a misszióban fel is használt, a mint azt pl. Ansfridus és a dán Rimbertus[3]) példája is mutatja.[4]) Lehet, hogy Anskariust Autbertus is bénította. Autbertus ugyanis előkelő származásu volt. Wala apát csodálkozott is, hogy Anskariusszal akar menni és figyelmeztette, hogy senkit sem adhat szolgálatukra.[5]) Valószínű tehát, hogy Anskariusnak tekintettel kellett lennie Autbertusra és így nem szánhatta el magát olyan veszedelmes és fáradságos vállalkozásokra, mint később.

Autbertus azonban beteg lett, Új-Corveybe vitték, a hol meg is halt.[6]) Ettől kezdve Anskarius sokkal szabadabban cselekedett. Akkor (829) vállalta a svéd küldetést, és ezt a vakmerő vállalkozását mindjárt szép siker is koronázta.[7]) Björkőben templomot is alapított, Herigariusnak, a björkői jarlnak a támogatásával.[8]) Anskarius rátermettségét a misszióra már dánországi tartózkodása alatt is tapasztalták. Azért bizták rá a svéd ügyet is, mert Dániában, a hol a kezdet nehézségein már túl voltak, a király oldalán kevésbbé rátermett férfiú is káplánkodhatott.[9]) Nagy hírét azonban a svéd sikerrel alapította meg.

Anskarius ugyanis mindaddig Ebo hatalma alatt állott. Igaz, hogy a reimsi érsek kísérletei meghiusultak és néki magának már nem igen volt kedve újabb kísérleteket kezdeni, sőt egyház-

---

[1]) C. 7. — [2]) C. 8. — [3]) Megkülönböztetendő az életrajz írójától. A legtöbb író különben egynek vette, ami sok zavart okozott. Brémai Ádám I. c. 35. pedig még a ribei papot is Rimbertusnak nevezte. Ez azonban csak a Vita Anskarii felhasználásából származó hiba. A Vita ugyanis a ribei pap után, a kinek nevét elhallgatja, említi a dán Rimbertus svéd küldetését. Br. Ádám innen vette a Rimbertus nevet, amelyet azonban a ribei paphoz írt. V. ö. Kappmann: Jahrb. f. d. Landeskunde. X. 23—27. l. — [4]) C. 33. — [5]) C. 7. — [6]) C. 8. — [7]) C. 10. — [8]) C. 11. — [9]) Oda Gislemárt küldték. C. 10.

megyéjének az ügyei is elvonták a normann területektől, de azért az I. Paschalis pápától nyert legatusi hatalmát tőle elvitatni nem lehetett.[1]) A svédországi siker azonban azt bizonyította, hogy Anskariusnak a misszióban szerencsésebb keze van. Ha tehát az elért eredményeket fenn akarták tartani, a misszió és a legatio addigi nehézkes szervezetével szakítani kellett. Reims nem volt alkalmas arra, hogy az északi népek megtérítését onnan intézzék. Nagyon távol feküdt a színhelytől és Anskarius kezét is nagyon megkötötte, hogy működéséhez és intézkedéseihez mindig ki kellett kérnie Ebo hozzájárulását.[2])

Felmerült tehát az eszme, hogy a missziónak közelebb állandó középpontot szervezzenek. Szászországnak az Elbén túl, tőle északra és keletre fekvő területei még úgy sem voltak szervezve. Innen pedig közvetlen közelségből különösen a dán ügyeket jól meg lehet figyelni és intézni is. Jámbor Lajos tehát felállitotta a hamburgi érsekséget. Az érsek Anskarius lett és a Vita szerint felszentelésénél a felszentelést végző Drogo metzi érseken kívül jelen volt Ebo reimsi, továbbá a mainzi és a trieri érsek és a két szomszédos püspökség : a verdeni és a brémai püspöke is (831).[3]) A császár IV. Gergely pápához is elküldte Anskariust, a ki mellé követeket is adott, és a pápa megerősítette Anskariust új méltóságában, palliumot adott neki és Ebo mellett neki is megadta a legatio jogát.[4]) Ezt különben nemcsak a Vita, hanem I. Miklós pápa későbbi 864-iki hiteles oklevele, a melyben IV. Gergely intézkedéseit megerősíti, is bizonyítja.[5])

Ilyen módon Ebo és Anskarius hatalma összeütközésbe került. Úgy látszik azonban, hogy Ebo nem irígyelte Anskariustól sem a palliumot, sem a legatiót. Maga a Vita is azt mondja, hogy Ebo mindig buzdította Anskariust.[6]) Azzal, hogy Anskarius felszentelésén megjelent, szintén jóindulatának adott kifejezést. Nincs tehát okunk, hogy kételkedjünk a két érsek barátságos megegyezésében.[7]) A Vita további adatai arról is felvilágosítanak, hogy ennek a megegyezésnek a tartalma mi lehetett.

---

[1]) C. 13. Ann. Xantenses 823., Ermoldi Nigelli carmina lib. IV. Mon. Germ. Script. II. 502. l., Brémai Ádám I. c. 17., I. Paschalis oklevele. Jaffé 2553. sz. — [2]) V. ö. ezekre vonatkozóan különösen Dehio id. művét és Schubert : Ansgar und die Anfänge der schleswig-holsteinischen Kirchengeschichte. Kiel, 1901. — [3]) C. 12. — [4]) C. 13. — [5]) Jaffé 2758. sz. — [6]) C. 34. — [7]) C. 13.

Anskarius Nordalbingiát és Dániát közvetlen hatalma alá hajtotta. Ezen a területen Ebo már nem avatkozott a dolgába, hacsak nem támogatta kívánságait az udvarnál. Az itt berendezett egyházak egyedül Anskarius érsek hatalma alatt állottak. A dán királyokkal is ezután önállóan tárgyalt.[1]) Svédországban azonban, a mely mindkét érsekségtől távol feküdt, Ebo érvényesítette hatalmát. Ez kifejezésre jutott abban is, hogy rokonát, Gauzbertust küldte oda püspöknek és körülbelül egy évtizedig vele kormányoztatta a svéd egyházat.[2]) Kifejezésre jutott abban is, hogy a hajdan Ebónak adott Velnát, az Elba torkolata közelében, tehát Anskarius érseksége területén is Gauzbertus kapta.[3]) Gauzbertust azonban Svédországból később elűzték, és a püspök a maga személyét már nem tartotta alkalmasnak arra, hogy Svédországban a kereszténység ügyét kezébe vegye.[4]) Ebo sem tett semmit, úgy hogy Anskarius megint akczióba lépett. Már több év telt el Gauzbertus elűzetése óta, a mikor buzgó hívéhez, a björkői Herigariushoz egy remetét küldött: Ardgariust.[5]) Ez a küldetés úgy látszik titokban történt, valószínűleg, hogy Ebo meg ne neheztéljen. A mikor azonban Herigarius halála után Ardgarius is visszatért,[6]) Anskarius tárgyalni kezdett Gauzbertusszal és meg is egyeztek abban, hogy Anskarius megint elmegy Svédországba és, ha terve sikerül, Gauzbertus unokaöcscsét, Erimbertust hagyja vissza Svédországban. A jogviszonyt legjobban az világítja meg, hogy Anskarius vállalta a nehéz feladatot, a papküldés joga azonban Gauzbertusé volt.[7]) Még Erimbertus távozása után is Gauzbertus küldte oda Ansfridust.[8]) Csak Ebo és Gauzbertus halála[9]) után lépett fel Anskarius ott is önállóan. Ragimbertust, majd a dán Rimbertust már ő küldte Svédországba.[10])

Ebóval, a ki Anskarius működésének jóakaró támogatója volt, a hamburgi érsekség nem került összeütközésbe. Annál súlyosabb bonyodalmak támadtak azonban a kölni érsekséggel és a verdeni püspökséggel. Hamburgot ugyanis már 845-ben a normannok elpusztították.[11]) Igaz, hogy erre az eshetőségre az érsekség alapítása alkalmával gondoltak és ezért a jövedel-

---

[1]) C. 22., 24., 31., 32. — [2]) C. 14. és 17. — [3]) C. 13., 14. — [4]) C. 25. — [5]) C. 19. — [6]) C. 20. — [7]) C. 25. és 28. — [8]) C. 33. V. ö. Dehio id. mű I. 66., 77—79. l. — [9]) 858 és 860 közt. V. ö. Kunik: Forschungen z. d. Gesch. XXIV. 193. l. — [10]) C. 33. — [11]) C. 16.

mek fokozására és menedékül a flandriai Turholt monostort az érsekségnek adták, de az időközben lefolyt trónviszályok alatt és a birodalom felosztása alkalmából az is elveszett.[1]) Anskarius alig tudott megélni és már a misszió érdekében is kárpótolni kellett.[2]) Minthogy a brémai püspökség éppen üresedésben volt, arra gondoltak, hogy ezt ruházzák reá. Ez a hivatalcumulatio neki nem tetszett, de a mikor a püspöki zsinat ebben az értelemben döntött, mégis elfogadta. Ezzel azonban súlyos jogi bonyodalmak jártak. A brémai és a verdeni püspökségekkel szemben már előbb is kényes helyzetben volt, mert ezeknek az Elbén túl is voltak birtokaik, amelyekről a hamburgi érsekség szervezésekor, ennek javára le kellett mondaniok. Akkor a két püspök Anskarius felszentelésénél jelen volt, s így ez a kérdés nem vert nagyobb hullámokat.[3]) A brémai püspökségnek a hamburgi érsekséggel történt egyesítése után azonban a verdeni püspök a 847-iki mainzi zsinaton visszakövetelte korábban elvesztett területeit és vissza is kapta őket. A bökkenő azonban az volt, hogy így Hamburg is a verdeni püspök hatalma alá jutott, pedig Anskarius erről a helyről nevezte magát érseknek. Ezt a visszás állapotot már 848-ban meg is szüntették, Anskarius visszakapta Hamburgot és a verdeni püspököt, az Elba jobbpartján elvesztett területekért a brémai egyházmegye területéből az Elba balpartján kárpótolták.[4])

A verdeni püspök támasztotta bonyodalomnál súlyosabb természetű volt az, a melyet a kölni érsek inscenált. A hamburgi érsekség felállítása ellen még nem volt kifogása, habár a brémai és a verdeni püspökségeknek az Elbén túl fekvő részei az ő érseki megyéjéhez tartoztak, de a felszentelésen nem jelent meg. A mikor azonban a brémai püspökséget a hamburgi érsekséggel egyesítették, ez ellen óvást tett, mert így egy egész püspökséget vontak ki az ő iurisdictiója alól. A mikor az egyesítés megtörtént, az érseki szék betöltetlen volt, de 850 április 20-án Gunthárt szentelték fel érsekké, — a ki a Vita előadása szerint — határozottan állást foglalt Anskarius kérése ellen, hogy a 848-iki zsinat határozatához ő is hozzájáruljon. Rimbertus azután a továbbiakat így adja elő. A püspökök az ügyet Wormsban Lajos és Lothár királyok elé terjesztették, a kik akkor

[1]) C. 12., 21. — [2]) C. 21. — [3]) C. 12. — [4]) C. 22.

mindketten ott tartózkodtak. Gunthár hevesen védelmezte álláspontját, de a püspökök kérlelésére mégis beleegyezett az egyesítésbe, ha azt a pápa is megerősíti. Lajos király tehát elküldte a pápához Salamon konstanzi püspököt, a kivel együtt Anskarius követe is elment Rómába. I. Miklós pápa Anskarius javára döntött, és Rimbertus a bullát is közli, a melylyel Miklós pápa a király intézkedését jóváhagyta.[1])

Ezzel kapcsolatban azonban a Vitába hiba csúszott. I. Miklós bulláját ismerjük, az 864 május 31-éről kelt.[2]) Ebben az időben azonban Wormsban nem volt ilyen összejövetel. A kutatók tehát, a mikor az összejövetel időpontját meg akarták határozni, inkább csak találgattak és nagyon messzire mentek vissza. Dehio 860-ra,[3]) Dahlmann és Lappenberg 857-re,[4]) Koppmann 854-re [5]) tette a megegyezés idejét. Legvalószínűbb Dümmler nézete, a ki azt állítja, hogy Rimbertus a hely meghatározásában tévedett, és hogy a megegyezés Mainzban 862-ben jött létre.[6]) 860 után azonban Gunthár meghasonlott a pápával s így nem vihette ő maga a pápa elé az ügyet. Dehio ellenkezőleg azt hiszi, hogy Gunthár exponált helyzete is egyik oka volt a dolog ilyetén elintézésének.[7])

A pápa bullája az ügyet eldöntötte, de később a kölni érsekek ismét megtámadták a bréma-hamburgi érsekséget. 890-ben pl. Hermann kölni érsek indított pört Anskarius második utóda : Adalgarius ellen.[8]) Akkor felvetették azt a kérdést, vajjon Hamburg tényleg érsekség-e ? A hamburgi és brémai törekvések ellenségei azt állították, hogy Anskarius csak kiváló érdemei elismeréséért kapta a palliumot. Az ilyen kitüntetések divatban is voltak. De ennek az érvnek ellentmond, hogy a palliumot Rimbertus és Adalgarius is megkapták. A kölniek azonban azt is felhozták, hogy az érsekségnek nincs suffraganeus püspöke. Gauzbertus sem tartozott alája. Igy azután a pör úgy is dőlt el, hogy az egyházmegye továbbra is érsekség maradt, de az

[1]) C. 23. — [2]) Jaffé: Reg. pontific. 2758. sz. — [3]) Dehio id. mű. I. 74. l. — [4]) Dahlmann bevezetése. Mon. Germ. Script. II. 687. — Lappenberg-Schmidt: Zeitschr. f. allg. Gesch. V. 458. l. — [5]) Zeitschr. f. Hamb. Gesch. V. 510—515. l. — [6]) Gesch. d. ostfränkischen Reichs. II. 33. l. — [7]) Dehio id. mű. I. 74. l. és Kritische Ausführungen VII. 54. l. — Zeitschr. f. Hamb. Gesch. V. 515. l. — [8]) Dehio. I. 98. l.

érseket kötelezték, hogy addig is, a míg suffraganeusai lesznek, a kölni egyházmegye zsinataira eljárjon.[1])

A XI. és a XII. században ebből újabb torzsalkodások támadtak. Akkor azonban a brémai érsekség már nagyralátó terveket kovácsolt. Északon patriarchai hatalmat akart szerezni. Ebben az időben Brémában a régi pápai bullákat az új igényeknek megfelelően interpolálták, új okleveleket is koholtak és a Vita Anskariit is átdolgozták ugyanezzel a tendencziával. Az interpolácziókhoz sokszor az anyagot is a Vitából merítették, így pl. a Turholtra vonatkozó hamisításoknál.[2]) Ezek az interpolácziók és koholások össze is bonyolították a kérdést, a míg végre újabb kutatók a hamisításokat kiválasztották, a a Vita két szerkezetét megkülönböztették és a régi szerkezet hitelét megállapították.[3])

Az egyesítés után Anskarius új központból irányította a missziót. Ő maga akkor már öreg volt. Aszkétikus életmódja és a nagy fáradalmak is megviselték. A kölni érsekkel folyt viszály ügyében már nem tudott személyesen Rómába menni.[4]) 864 végén elgyöngült szervezetét vérhas támadta meg, [5]) s az érsek 865 február 3-án hajnalban tanítványai körében elhúnyt.[6])

Munkálkodását legpártatlanabbul a későbbi fejlemények nézőpontjából ítélhetjük meg. A keresztelkedés még szórványos volt. Dániában két, Svédországban egy központ körül csoportosultak a megtértek. A fiatal hajtás buzgó ápolásra szorult, hogy tovább fejlődhessék. Rimbertus még értett hozzá, hogy hogyan kell a kevés keresztényt összetartani. Anskariusnak igaza volt, a mikor őt jelölte ki utódjául. Rimbertus utóda, Adalgarius már nem tudott megfelelni a reá háruló súlyos feladatnak. A normann támadások mind hevesebbek lettek, az ellentét a normann népek és az európai kereszténység közt kiélesedett,

---

[1]) Dehio I. 97—99. l. — [2]) Kappmann: Zeitschr. f. Hamb. Gesch. V. 519—528. l. — [3]) V. ö. Lappenberg: Beilagen zum Hamburgischen Urkundenbuch, és cikkét Schmidt: Zeitschr. f. allg. Gesch. V., Jaffé: Regesta pontificum, Koppmann: Die ältesten Urkunden des Erzbist. Hamb.-Bremen. Zeitschr. f. Hamb. Gesch. V. 483—573. l., Schröder: Die falschen Urkunden d. Erzstiftes Hamb.-Bremen. Jahrb. f. d. Landeskunde. X. 287—304. és Koppmann válaszát u. ott. 305—312. l., Schubert: Ansgar 8—16. l. — [4]) C. 23. — [5]) C. 40. — [6]) C. 41.

és a X. században a brémai érsekek kezéből kiesett a fonál, a melyet nagy elődjük olyan gonddal fonott. Csak akkor fordult a sors, a mikor I. Madarász Henrik király egy évvel a merseburgi diadal után, 934-ben a dánok fölött is nagy diadalt aratott, betört Jütlandba, Gorm királyt, a ki Dániát egyesítette, megalázta és rákényszerítette, hogy adót fizessen és a térítőket befogadja. Ezzel a térítés politikai ügygyé lett. Unni és Adalgarius érsekek vezették. Unni még személyesen járt Svédországban is, a hol Björkőben 836-ban halt meg. Adalgarius azonban már Brémából a papok szervezett seregével vezette a munkát. És Dánia után Svédországra is rákerült a sor. Távolabb volt, néhány évvel hátrább maradt, de a mint ott is politikai szempontok szóltak a kereszténység mellett, a munka ott is könnyebbé lett. A missziónak újabb föllendülésekor Anskarius művét romban találták. Gorm keresztényüldözései alatt a schleswigi templom is elpusztult. De a kereszténységet már kiirtani nem tudták.[1])

A politikai jellegű térítésre Anskarius működése után Dánia is, Svédország is elő volt készítve. Pedig Anskariusnak a dán uralkodókhoz való viszonya feltárja, hogy missziójának milyen nehézségekkel kellett megküzdenie. Harald halála után Erik király a kereszténységnek nem volt barátja. Anskariusnak elölről kellett kezdenie, hogy poziczióját biztosítsa. Törhetetlen hűségével és becsületességével meg is nyerte Erik rokonszenvét és pártfogását.[2]) A dán király elismerte, hogy még nem látott ilyen becsületes embert és a svéd királynak is figyelmébe ajánlotta.[3]) De Erik halála után az ifjabb Erik egyetlen tanácsos szavára a keresztényeket üldözni kezdte, és Anskariusnak megint meg kellett vívnia a harczot az ellenpárttal.[4])

A nép maga nem idegenkedett a kereszténységtől. A polytheismus mindig alkalmazkodóbb. Az idegen istenség isteni voltában nem kételkedtek, csak ellenségnek tartották. Mikor a svéd ember családjának tagjai egymásután elhaltak és ő a pogány paphoz fordult, hogy megtudakolja az istenek haragjának okát, ez kijelentette, hogy a keresztény Isten haragja

---

[1]) V. ö. Dehio id. mű I. 81—130. l., Maurer: Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christenthume. München, 1855. I. 109—121. l. és II. 265—391. l., Tappehorn: Leben d. h. Ansgar u. d. Gesch. der Verbreitung d. Christ. im skandinavischen Norden. 194—232. l —
[2]) C. 24. — [3]) C. 26. — [4]) C. 31—32.

sújtja.[1]) A mikor nagy veszedelembe kerültek, még arra is hajlandók voltak, hogy a keresztény Istentől kérjenek segítséget. Ezt tették Björkő ostrománál Herigarius tanácsára, a mikor a dánok megújították a támadást ;[2]) ezt tették Apulia (?) falai alatt a kereskedők tanácsára, a mikor már minden reményük, hogy a várost elfoglalják, füstbe ment.[3]) A király sem utasította el Anskarius kérelmét második utazása alkalmával, hanem a népgyűlésre bízta a dolgot. És ott vitatkoztak pro és contra.[4]) Az ellenpárt is arra hivatkozott, hogy isteneik megharagszanak, ha olyan Istent fogadnak be, a kinek a tanai az ő tanaikkal ellenkezők, s ezért azt ajánlották, ha már több isten kell nekik, emeljék az istenek sorába a néhai Erik királyt.[5])

Ez a magyarázat különben megadja a választ arra is, hogy mégis miért idegenkedtek a kereszténységtől? A két egyház homlokegyenest ellenkező erkölcstant hirdetett. A keresztséggel az életmódot is meg kellett változtatni. Már pedig a büszke viking, a kinek legnagyobb dicsősége az öldöklés, csak nem lehet alázatos aszkétává! Ilyen gyors átmenetekre a történelem nem ismer példát. Ha tehát a normann nem is idegenkedett az új tantól, mégis visszatartotta az áttéréstől a szigorú keresztény ethika, a szokás hatalma és a félelem régi isteneitől. A keresztény életmódot csúfosnak tartották. Herigariust is kicsúfolták.[6]) És valószínűleg ez az oka annak, hogy sokan csak halálos ágyukon kereszteltették meg magukat, ha különben a kereszténység híveiül is szegődtek.[7]) Ez lehetett az oka annak is, hogy sok svéd a távoli nématalföldi Wijk bij Duurstedeben keresztelkedett meg.[8]) A politikai jellegű térítés ebben a tekintetben is megkönnyítette a helyzetet: a mikor nagy tömegeknek fel kellett venniök a kereszténységet, akkor a pogányok megvetéssel, lenézéssel már senkit sem riaszthattak el. Rimbertus nem ok nélkül dicsekszik a hithű Herigarius és Frideburg példájával.[9]) Hogy Svédországban olyanok is akadtak, a kik keresztény erkölcseiket ilyen nyilvánosan merték hirdetni, Anskariusnak legszebb sikerei közé tartozott.

Önkénytelenül is eszünkbe jut a magyar térítés. A görög Hierotheus lehetett nálunk olyan helyzetben, mint Anskarius

[1]) C. 18. — [2]) C. 19. — [3]) C. 30. — [4]) C. 27. — [5]) C. 26. — [6]) C. 19. — [7]) C. 24. — [8]) C. 27. — [9]) C. 19. és 20.

Dániában. A görögnek talán nehezebben esett az egyszerűbb életmódot megszokni, tágabb lelkiismerete azonban nagyobb számbeli eredményeket mutathatott fel. Különben a helyzet Magyarországon is csak olyan volt, mint a normannoknál. Külföldi kalandjaikról és rabszolgáiktól már ismerték a kultusz külsőségeit. Nem zárkóztak el tőle, de méltóságukkal nem egyeztethették meg, hogy csatlakozzanak hozzá. Előbb be kellett látniok, hogy az ő isteneik gyengébbek. A mieinknek a helyzete egy évvel előbb ingott meg, mint a normannokéi. Az időpont tehát egybeesik. Ennél azonban érdekesebb a mozgató tényezők azonossága. Azzal a reménynyel adjuk Rimbertus írását a magyar közönség kezébe, hogy a magyar fejlődésre érdekes párhuzamokat fog belőle levonni.

II. RÉSZ

RIMBERTUS ANSKARIUSA

(VITA ANSKARII)

FORDÍTOTTA

OLÁH MIHÁLY

Kezdődik azon könyvecske, a melyben meg van írva Anskarius úrnak, a nordalbingek [1]) első érsekének, az apostoli szentszék által a svédek, dánok, továbbá a szlávok, valamint még a pogány vallásban élő többi északi népekhez küldött legátusának élete, viselt dolgai és halála.

1. Előszó szent Anskarius atyának, a nordalbingek első érsekének életrajzához. 2. Miképpen nyert gyermekkorától fogva lélekben mennyei kinyilatkoztatásokat, és hogy anyja halála után, mint iskolában levő növendék, egy látomásban miképpen ismerte fel anyját a szentséges Mária társaságában és hogy az Isten anyjától miképpen nyert ösztönzést arra nézve, hogy kerülje a hiúságot és szoktassa magát a komoly élethez. 3. Károly császár halála után az isteni kegyelem ösztönzése folytán miképpen halt meg már a világnak; pünkösd éjszakáján a világból kiragadtatva, hogyan vitte őt Keresztelő Szent János és Szent Péter apostol előbb a tisztító tűzhöz, majd azután a Úr felséges színe elé. 4. Keresztelő Szent János kápolnájában látomásban hogyan látta meg az Úr Jézust, ki hozzá ekképpen szólott: »Valld be gonoszságaidat, hogy megigazulj« és a többi. 5. Mennyei látomásban miképpen ismerte meg, hogy bizonyos Fulbertus nevű tanítványának testétől elvált lelkét az angyalok az égbe vitték és a vértanúk seregébe helyezték. 6. Hogy Új-Corbeiába küldetett tanítónak, miután az életszentségben nagy előhaladást tett. 7. Herioldus király megtéréséről és hogy ő és Autbertus miképpen ment Wala apát engedélyéből és Lajos császár parancsolatából a dánok földére. 8. Miképp iparkodtak Istennek ezen szolgái a dánoknál mindenkit, a kit csak képesek voltak, az igazság útjára téríteni és hogy ott maguknak gyermekiskolát is alapítottak; továbbá kettő vagy több év elmultával említett Autbertus testvér, miután súlyos betegségbe esett, Új-Corbeiába visszavitetvén, ott elhúnyt. 9. A svédeknek Lajos császárhoz küldött követségéről, mely által kérik, hogy küldjön nekik igehirdetőket. És említett Anskarius atya látomásáról, a melyben az új-corbeiai zárda előtt állva ezen hozzá intézett szózatot hallotta: »Menj és hirdesd a pogányoknak az Isten igéjét« — és a többi. 10. Az ő és Witmarus szerzetesnek Svédországba való követségéről és hogy ezen úton mennyi vesze-

[1]) A régi Szászország négy részből állott, ezek közül Nordalbingia, az Elbától északra és keletre fekvő terület, a legkeletibb volt.

delmeket éltek át. 11. Birca nevű kikötőbe érve, minő kegyes fogadtatásban volt részük a svédek királya, Bern részéről. És hogy engedélyt nyertek az ige hirdetésére. És hogy Herigarius, azon község előljárója sok másokkal egyetemben a hitre tért. 12. Hogyan tértek innen vissza az említett császárhoz és hogy ő a püspökök beleegyezésével az Elbén túl érseki széket alapított, a melyre érseknek az említett nagyszentségű Anskarius atyát szenteltette. És hogy ezen székhez a Galliában fekvő bizonyos Turholt nevű zárdát csatolta. 13. Hogy Rómába küldetett és Gergely pápától érseki palliumot nyert és elvállalta a legátusi megbízatást a dánok, svédek, szlávok és egyéb északvidéki népekhez Ebo reimsi érsekkel egyetemben, a kire ezen legátió már előbb bízva volt. 14. Gauzbertus püspökké szenteltetéséről és hogy ennek menedékhelyül a már említett Ebo által az Elbén túl Welanaóban épített zárda adatott ; mily tisztelettel fogadta őt a király és a nép, a mikor Svédországba érkezett. 15. Említett Anskarius érsek egyházmegyéjében mily ügybuzgalommal töltötte be a reá bízott hivatalt és a pogány népektől vett és váltott ki gyermekeket, a kiket elhelyezett, hogy az Úr szolgálatára neveltessenek. 16. A kalózoknak Hamburg városához való jöveteléről és miután a püspök, a papság és a nép menekülve elszéledt, hogyan esett minden, a mi csak a városban volt, az ellenséges támadás folytán rablásnak vagy tűznek áldozatul. 17. A feldühödött svéd nép hogyan űzte el országából az említett Gauzbertus püspököt. 18. Ennek elüzetése után bekövetkezett isteni bosszúállásról. 19. Ardgarius remetének Svédországba való utazásáról. És az említett Herigarius férfiú nagy hitéről. 20. Egy igen vallásos öreg nő hitéről. És hogy az említett Herigarius halála után ugyanazon Ardgarius onnan eltávozott. 21. Lajos császár haláláról és hogy Károly király az említett Turholt zárdát az atyja által kitűzött rendeltetéstől elvonta. 22. Lajos a legkegyelmesebb király a püspökök beleegyezésével miképpen csatolta a hamburgi székhez a fentérintett zárda helyett megnyugtatás céljából a brémai egyház püspökségét. 23. Hogy Guntharius kölni érsek, a kinek a brémai szék ezelőtt joghatósága alá tartozott, miképpen ellenezte ezen rendelkezést ; de miután ezen ügyet az említett király parancsából Salamon, Konstanz város püspöke, az apostoli szentszék elé terjesztette, tisztelendő Miklós pápa pallium és decretum tekintélylyel megerősítette. 24. Az említett Anskarius érseknek bizalmas viszonyáról a dánok királyához, Horicushoz. És ez miként adott neki engedélyt arra, hogy országában fekvő Sliaswich nevű kikötőjében templomot építsen. 25. Istennek ugyanezen papja a svédek iránti ügybuzgalomból miként utazott újból azok országába. És ama látomásról, a melyben Adalhardust, egykori tudós apátját látta, a ki neki tudomására adta mindazt, a mi vele történni fog. 26. Ezen követségben vele volt Horicus király követe is és jelvénye. És hogy odaérkezvén a királyt és a néptömeget fölötte nagy tévelybe merülve találta. 27. Ottani nehéz viszonyai között miképpen tudta meg, hogy az Isten kegyelme vele van. És miként adta a nép beleegyezését, hogy náluk a kereszténység tiszteletben tartassék. 28. A király azon engedélyéről, hogy náluk templomok építtessenek és a keresztény

vallás gyakoroltassék. És hogy a püspök úr Gauzbertusnak unokaöcscsét, névszerint Erimbertust a király kegyelmébe ajánlotta, hogy az ott papi hivatalt viseljen. 29. A látomásról, a melyben előre látta lelki gyötrelmét, melyet az utazásban szenvedett. 30. Ezen utazás után miként nyilvánult az Úr ereje a svédeken és azon önkéntes fogadalmakról, a miket azok az Úr Krisztusnak tettek. 31. Horicus király és az ő főembereinek haláláról. És a kereszténység üldözéséről, a mely ifjabb Horicus alatt történt. 32. A püspök úr ezen ügyben ifjabb Horicushoz járult. És hogy ez mindazt, a mit elődje engedélyezett vala, megerősítette, sőt azonfelül gyarapította. 33. Említett Gauzbertus püspök Svédországba bizonyos Ansfridus nevű áldozárt küldött, és hogy ez, miután értesült ugyanezen püspök haláláról, onnan visszatérvén, nem sokkal azután meghalt. — Továbbá Ragimbertus áldozárnak meggyilkoltatásáról és Rimbertusnak azon vidékre történt utazásáról. 34. Miként vígasztalta őt Ebo érsek úr különböző szorult viszonyai között. És azon hitbuzgóságról, a mit azok az említett legátióból tanultak. 35. Az említett szent Anskarius atyának életéről és életmódjáról. 36. Neki mindaz, a mi vele történendő vala, előbb álomban részint belső lelki kinyilatkoztatás, részint elragadtatás útján tudomásul adatott. 37. Ezen dolog bizonyosságát igazoló két látványosságról. Az ő pásztori kegyelméről és hogy a parancsai ellen szegülők miképpen érezték az isteni bosszúállás tüzét. 38. A nordalbingek förtelmes bűnéről és annak jóvátételéről, és hogy ezt neki égi közlés előre megjelentette. 39. Az ő imádsága és szentelt olajjal való megkenése által sokan meggyógyultak. 40. Folytonos testi betegeskedéséről és végső kimerüléséről. És lelki szomorúságában és aggodalmában miként nyert isteni vigasztalást. 41. Minden szükséges dologról való intézkedése. Halálának mikéntje és ideje. 42. Minden szentek példáit követve miképpen fejezte be jó harczot harczolva életét. És miként nyerte el béke idején valósággal a vértanúság pálmáját.

1. A corbeiai [1]) szent zárdában levő igen szent uraknak és a Krisztus kiváló szeretetében nagyon tisztelendő és szeretett atyáknak és testvéreknek, az Istenért küzdőknek, a királyok urában békét és üdvöt kívánnak az örök boldogságban levő főtisztelendő Anskarius [2]) atyának fiai és tanítványai.[3])

Istennek kegyelméből sokáig gyönyörködtünk a jó pásztor működésében, oktatást nyertünk szónoklatai és élete példája által, érdemei és közbenjáró imái sokáig támogattak bennünket, most azonban, mikor az ő jelenlététől meg vagyunk fosztva,

[1]) Ó-Corvey Galliában. — [2]) Anskarius, Ansgár, az angolszász Oszkár, Isten fegyverét v. szeretetét (Gottlieb) jelenti. L. Förstemann: Altdeutsches Namenbuch. E szerint a név legrégibb alakja Ansigar. — [3]) Anskarius fiai és tanítványai alatt a hamburgi egyház clericusai értendők.

nagyon érezzük, hogy önmagunkért mennyit kell aggódnunk és ő érette mennyit hálálkodnunk. Mert mint Istennek igaz tisztelője, miután óvakodott minden gonosz cselekedettől és megmaradt a szerény egyszerűségben, önmagáról azon biztos reménységet nyujtotta, hogy innen való elköltözése után tüstént ahhoz jutott, a kit állandóan teljes buzgósággal szeretett és a kihez lelke folyton törekedett. Miért is erősen hiszszük, hogy az ő megjutalmaztatása felett szívből kell örvendenünk, saját elhagyatottságunkban pedig alázatosan kell esedeznünk, hogy mi, kiket a kiváló főpásztor a földön hagyott, égtől jövő isteni segedelem erősítésére méltók legyünk. Sanyarú megpróbáltatásainknak közepette már tényleg érezzük, hogy mit veszítettünk el és hogy mennyit kell önmagunkért keseregnünk, eléggé belátjuk. Mert míg élt, azt hittük, hogy semmink sem hiányzik, mivel örültünk, hogy ő benne mindenünk megvan. Életszentségét ugyanis királyok tisztelték, egyházi főpásztorok becsülték, a papság utánozta, és az egész nép csodálta. És míg őt mindenki szentnek és igaznak hirdette, úgy látszik, hogy bennünket is, mint egy főnek testét az ő kiválósága miatt halmoztak el tisztelettel és dicsérettel. Ámde most, a mikor oly nagyértékű ajándéktól vagyunk megfosztva, saját érdemeinkben nem bizakodunk, sőt inkább félénk szívvel remegünk, hogy bűneink által ajtót kezdünk nyitni a farkasok megérdemlett harapásainak. Mivel a világ rossz indulattal van tele, mely inkább törekszik a szent és igazságos dolgok felforgatására, mint a vallásos ügyek istápolására. És az ördög, az emberiségnek ellensége, mennél szentebb és vallásosabb életet lát valakit élni, annál nagyobb vakmerőséggel gördít ellene bármi akadályt, csakhogy a szent dolgokat lerontsa és, hogy azokat mások se kövessék, ravasz cselfogással és gonosz szándékkal távolítja el. Ennélfogva mikor ilyen rettentő veszélyek között sóhajtozunk és bár ideiglenes létünkben a sokféle bajoktól irtózunk, mindazonáltal tudjuk, hogy isteni oltalomhoz kell folyamodnunk és szentül meg vagyunk győződve, hogy habár méltatlanok is vagyunk rá, de az ő irgalma nem fog hiányozni. — Ennélfogva alázatos szívvel könyörögve kérjük nagybuzgalmú szentségteket, hogy méltóztassatok rólunk emlékezve érettünk az Istenhez esedezni, hogy az ő irgalma most se hagyjon el minket, hanem mint legjóságosabb segítőnk távoztasson el tőlünk minden bajt, az

legyen szorongatásunkban menedékünk, ki a benne bízókat nem hagyja el. — Ennélfogva annak kegyes voltában bízunk, annak irgalmasságába helyezzük minden reménységünket és hogy mi történjék velünk, vagy hogy miként kelljen helyt állanunk a jövőben, annak ítéletére bízzuk, annak kegyes voltát áldjuk és magasztaljuk teljes szívvel és lélekkel, a ki bennünket földi életünkben oly nagy pártfogóval tüntetett ki. Főtisztelendő atyaságtoknak és nagybuzgalmú szentségteknek is határtalan köszönetet mondunk, mivel a ti jóvoltotokból és engedélyetekből nyertünk ilyen atyát. Ha valaki annak példáját követi, az már itt e földön fogja átvenni bizonyos mértékben a mennyei életet; ha a ki az ő tanítását megszívleli, az az Isten parancsolatainak útját tévedés nélkül járhatja; ha a ki az ő buzdító szavait figyeli, az törekedni fog az ellenség cselvetéseit kikerülni. Ennek a szentéletű atyának emlékezetét határoztuk el tehát írásba foglalni és tisztelendőségtekkel írásban közölni, hogy miképpen élt minálunk és mi mindent tudunk róla, hogy így ti is velünk együtt jóakarattal dicsérjétek a szent férfiúban az Isten kegyelmét és hogy annak szent buzgalma példaképül szolgáljon mindazoknak, a kik őt követni óhajtják.

2. Életszentsége Istennek bőséges kegyelme által már kora gyermekségében vette kezdetét[1]) és a buzgóságban való előhaladását nagyban előmozdította[2]) élete szakainak egyes mozzanatai által. Ugyanis kora gyermekségétől fogva nyert égi sugalmazást lelki kinyilatkoztatások által és az Úr kegyelméből természetfölötti látomásban többször nyert arra nézve figyelmeztetést, hogy elméjét fordítsa el a földiekről és teljes szívvel áhitozzék az égiek után. Ezen kinyilatkoztatásokat ő maga beszélte el egynéhányunknak, kiket bizalmasabb viszony fűzött hozzá, azon feltétel alatt, hogy azokat az ő életében senkinek el ne mondjuk. Holta után ezeket az Úr dicsőségére azon czélzattal kívánjuk ezen műbe foglalni, hogy minden olvasó ismerje meg, mennyi kegyelemmel méltóztatott az Úr az ő szolgáját a zsenge gyermekkortól fogva javítgatni és azután jó cselekedeteinek érdemei által megdicsőíteni. — Közölte ugyanis, hogy körülbelül öt éves lehetett, a mikor

---

[1]) Született 801-ben. Ezt bizonyítja a Fasti Corbeienses és a Liber mortuorum fratrum Fuldensium. [2]) — T. i. a kegyelem.

igen istenfélő buzgó édes anyja elhúnyt és hogy édes atyja őt ezután nemsokára a tudományok elsajátítása végett iskolába küldötte. A mikor beadatott, kortársaival, a mint az ilyen korban szokás, gyermekes módon kezdett bánni és az üres fecsegésekben és tréfákban nagyobb szorgalmat tanusított, mint a kiszabott feladat megtanulásában. És a mikor a gyermekes könnyelműségnek ilyeténképpen nekiadta magát, egy éjjel az a látomása volt, mintha egy oly fölötte mocsaras és csúszos helyen lett volna, a honnan csak nagynehezen volt képes kijutni ; hogy ama hely mellett pedig gyönyörű egyenes út vezetett ; és látta, hogy ezen az úton egy minden díszszel felékesített és tisztelettel kitüntetett úrnő lépdel, a kit pedig sok fehérbe öltözött nő kísér, a kik között ott volt édes anyja is. Mihelyt felismerte, hozzá akart futni, ámde arról a mocsaros, csúszós helyről nem egykönnyen tudott kijutni. A midőn pedig a nők ama serege hozzá közelebb ért, úgy tűnt fel neki, hogy az az asszony, ki a többiek úrnőjének látszott, a kiben ő kétségtelenül a szentséges Máriát hitte, így szólott hozzá : »Fiam, anyádhoz akarsz jönni ?« Mikor ennek azt felelte, hogy nagyon szeretne, ez ismét így szólott : »Ha a mi társaságunkban akarsz részt venni, akkor kerülj minden haszontalanságot és a gyermekes tréfákkal hagyj fel és őrizd meg magadat az élet komolyságában. Mert mi utálunk minden hiábavalóságot és dologtalanságot és a mi körünkbe senki olyan nem jöhet, a ki az efélékben lelte örömét.« Ezen látomás után komolyabb magaviseletű kezdett lenni, a gyermeki pajtáskodásokat kerülte és az olvasás, elmélkedés és egyéb hasznos dolgok alapos elsajátításán buzgólkodott úgyanynyira, hogy társai igen csodálkoztak hirtelen megváltozásán.

3. És mikor ezek után nálatok felvette a hajkoronát és a szerzetesi szabályzatok alatt ifjúvá fejlődött, emberi gyarlóság következtében előbbi feltételeinek szigorúságából egy kevéssé engedni kezdett. Történt pedig e közben, hogy értesült Károly úrnak, a legméltóságosabb császárnak haláláról,[1] a kit azelőtt nagy hatalomban dicsőségesnek látott és a kiről hallotta, hogy kormánypálczáját dícséretreméltó nagy okossággal kezelte. A hatalmas császár halála tehát fölötte nagy félelemmel és rettegéssel töltötte el, miért is kezdett ismét magába

[1]) 814 jan. 28.

szállani és a szentséges istenanyának intő szavaira visszaemlékezni. És így könnyelműségével felhagyva az isteni ösztönzés szeretésében kezdett fáradozni és magát teljesen az Isten szolgálatára szentelve az imádság, virrasztás és önmegtagadásban gyakorolta. A mikor ezen erények gyakorlata által Istennek valódi bajnokává fejlődött és ezen folytonos életkomolyságban reá nézve a világ és ő a világ számára meghalt : elérkezvén pünkösd szent napja, a Szentlélek kegyelme, mely ugyanezen ünnepen áradott ki az apostolokra, úgy hiszszük, hogy miután az ő elméjét is megvilágosította és megvígasztalta, azon éjszakán az a látomása volt, mintha hirtelen halállal kellett volna meghalnia és halála pillanatában Szent Péter apostolt és Keresztelő Szent Jánost hívta segítségül ; és a mikor lelke — látomása szerint — testétől elvált és tüstént minden halandóság és gyötrődéstől ment testnek egy más, igen gyönyörű alakjában tűnt fel, halálának és elcsodálkozásának pillanatában megjelentek neki az említtet férfiak. Ezeknek egyike idősebb volt, fején sűrű, tömött, ezüst fehér hajjal, fényesen ragyogó arczczal, de kissé szomorú arczkifejezéssel, fehér és színes ruházatban, alacsony zömök termettel ; ebben ő, a nélkül, hogy annak kilétét valaki jelezte volna, azonnal Szent Pétert ismerte fel. A másik, ifjú volt, sugár termetű, szakállal, fején sötét barnás göndör hajjal, sovány ábrázattal, kellemes arczkifejezéssel, selyem ruhában ; ezt feltétlenül Szent Jánosnak hitte. Ezek állottak tehát mellette. Látta továbbá, hogy kiszabadult lelke azonnal abban a kimondhatatlan fényörömben van, mely az egész világot betöltötte. Nevezett szentek őt ezen a fénytengeren keresztül minden fáradság nélkül vezették csodálatos és kimondhatatlan módon, mígnem egy helyhez értek, a melyben minden felvilágosítás nélkül a tisztító helyet ismerte fel, a hol ezek őt ott hagyták. Ott, habár sokat szenvedett, úgy látta, hogy mégis leginkább szenvedett az áthatlan sötétség mérhetetlen gyötrelmeitől és a fojtó füsttől ; és miután emlékezőtehetsége teljesen elhagyta, még a fölött is alig volt képes gondolkozni, hogy miképp létezhetik ilyen rettenetes büntetés. A mikor ott, a mint hitte, három napig gyötrődött, a mely idő a rettenetes büntetés miatt ezer esztendőnél is hosszabbnak tűnt fel : ismét visszatértek a már említett férfiak és melléje állottak, jobban örültek, mint azelőtt és min-

den tekintetben sokkal vígabban vezették őt nagyobb fénytengeren át, hogy úgy mondjam, minden lépés nélkül láthatatlan úton. Hogy saját szavaival éljünk: »Láttam — úgymond — a távolból a szentek különféle rendeit, némelyek kelethez közelebb, mások attól távolabb állottak, de valamennyi kelet felé nézett, dícsérvén azt, a ki kelet felől feltűnt, némelyek fejöket lehajtva, mások arczokat felemelve és kezöket kiterjesztve imádkoztak. És a mikor megérkeztünk kelet helyére, íme, feltűnt a nagy tágas körben, a székeken ülő huszonnégy öreg, miként a titkos jelenések könyvében van írva;[1]) ezek magok is nagy tisztelettel nézve kelet felé zengettek kimondhatatlan dícséreteket az Istennek. Az együtt zengedezők dicsénekei nagy gyönyörűségemre szolgáltak, de azokat a testbe való visszatérés után nem voltam képes emlékezetemben tartani. Keletnek ama helyén pedig csodálatos ragyogás, megközelíthetetlen és mérhetetlen fénytenger volt; benne volt minden legtökéletesebb szín és minden gyönyörűség. A szenteknek pedig összes rendei, a melyek mindenünnen örvendve állották körül, abból merítették örömüket. Ez a fénytenger annyira nagy volt, hogy sem kezdetét, sem végét nem voltam képes látni. És hogy a köröskörül levő fényesség mérhetetlenségében közelről vagy távolról nézhessem, hogy mi van benne, nem voltam képes átfürkészni, hanem csak körvonalat láttam; mindazonáltal hittem, hogy az van benne, a kiről Szent Péter mondja: »a kit az angyalok is látni kívánnak«.[2]) Mert attól származott ama fényözön, mely a szentek nagy tömegét beragyogta. Bizonyos módon benne volt ő mindenikben és mindenki őbenne; körülövezett külsőleg mindent, ő töltött el mindenkit belsőleg megelégedéssel; felül ő oltalmazott és alól is az ő keze tartott fenn mindent. Nem fénylett ott a nap és a hold, sem az ég és föld nem voltak láthatók. De maga a fényesség sem volt olyan, mely a nézők szemeit bántotta volna, hanem olyan, mely a szemekre igen kellemesen hatott és mindenki elméjét igen jólesően kielégítette. És a midőn mondottam, hogy az öregek ülnek, ő benne ültek bizonyos tekintetben. Ott ugyanis semmi testből való dolog nem volt, hanem minden test nélküli vala, de testi

[1]) János jelenései 4., 5. — [2]) Péter I. 1., 12.

alakkal és azért megfoghatatlan. A körben ülőket pedig őbelőle kiáradó szivárványszerű fényesség övezte. A mikor pedig az említett férfiak által ama felfoghatatlan fényesség elé jutottam, a melyben nekem minden felvilágosítás nélkül a mindenható Isten felsége látszott, a kit velök együtt én is imádtam: ugyanazon felségből a nagy mindenséget betöltő és a legtisztább hangnál is kellemesebb szózat hangzott felém, mondván: »Menj és vértanúsággal koronázottan fogsz hozzám visszatérni«. Ezen szózat hallatára az Istent mindenfelől magasztaló szentek serege elhallgatott és őt lehajtott fővel imádta. A körvonalat, a honnan a hang eredt, már nem láttam. A szózat elhangzása után igen elszomorodtam, hogy vissza kell jönnöm a világba, de biztosítva lévén a visszatérés ígéretétől, említett vezetőimmel onnan visszatértem. Ezek ugyan sem odamenet, sem visszajövet nem szóltak hozzám, de oly kegyes jóindulattal tekintettek rám, mint az anya egyetlen fiára. Igy tértem vissza testembe. Az odamenés és a visszajövés pedig sem fáradságot, sem időt nem igényeltek, mivel egy pillanat alatt odaértünk, a hova akartunk. És jóllehet a gyönyörűségek gyönyörűségéről látszottam egyet-mást elbeszélni, mindazonáltal bevallom, hogy a szó képtelen volt ama nagyszerű dolgokat kifejezni, a mennyit lelkem érzett. De még maga a lélek sem érezte azt úgy, mint a hogy az tényleg volt, mert láttam, hogy létezik az, a mit a »szem nem látott, fül nem hallott, sem az emberi szívbe nem hatolt«.[2]) A saját szavaival elbeszélt ezen látomás után az Istennek említett szolgája egyrészt félelemmel, másrészt megvígasztalódva fogott buzgóbban az istenfélelem gyakorlásához, a jó cselekedetek naponkénti végzéséhez és Isten irgalmában való reményének gyarapításához azon célból, hogy bármely pillanatban kész legyen a vértanúság koronájának elnyerésére. Ez ugyan testileg kard által meg nem történt, de mégis, hogy miképpen teljesedett rajta Isten irgalmából a vértanúság a kereszt sanyarúsága által, a mit Krisztus nevének dicsőségére testében hordozott, azt majd akkor mondjuk el bővebben, a mikor haláláról lesz szó.

4. Ezek után pedig, a mikor a Szent Péterről nevezett iskolának[1]) volt tanítója, szokása volt a zárdából való kimenet-

---

[1]) Kor. I. 2., 9. — [2]) Corveyben, a mint az a következőkből kitünik.

kor, vagy visszatértekor a Keresztelő Szent János kápolnájában buzgó bensőséggel imádkozni. Fent előadott látomása után pedig két esztendőre az a látomása volt, mintha ebbe a kápolnába tért volna be imádkozni. A mint imája végeztével felkelt, íme az ajtón egy magas termetű és zsidó szokás szerint öltözött gyönyörű arczú férfiú lépett be. Szemeiből tűzlánghoz hasonlóan ragyogott az istenség fénye. A mint rátekintett, tüstént hitte, hogy az az Úr Krisztus és hozzá sietvén lábaihoz borult. A midőn így arczra borult, az parancsot adott neki, hogy keljen fel. Felállása után, a mikor tisztelettel állott előtte és nem volt képes feltekinteni annak arczára, a mivel annak szemeiből fény sugárzott ki, az imígy szólott hozzá nyájasan: »Valld be gonoszságaidat, hogy megigazulj.« Isten szolgája erre így válaszolt: »Uram! mit kelljen neked elmondanom? Te mindent tudsz, előtted semmi titok nincs.« Az pedig így felelt: »Tudok ugyan mindent, de azért kívánom, hogy az emberek bűneiket bevallják nekem, hogy bocsánatot nyerjenek.« Midőn ennek mindent elmondott gyermekkorától fogva és imádásra leborult előtte, az egyenesen állva így szólott hozzá: »Ne félj semmit, én vagyok az, a ki eltörlöm gonoszságaidat.« Ezen szavak után a megjelent férfiú eltűnt; és az Istennek embere álmából felébredvén, bűneinek bocsánatát illető hitében megerősödve határtalan örömre gyuladt.

5. Ezen időben történt az is, a mi tisztelendőségtek előtt ismeretes, hogy bizonyos Fulbertus nevű tanítványát egyik társa fatáblával halálra sebezte. E miatt az Istennek említett szolgája nagyon szomorú lett, hogy az ő tanítói felügyelete alatt történt a rábízott növendékek között ilyen nagy meggondolatlanság. A mikor az illető gyermek halálának órája elérkezett, az Isten embere történetesen éppen álomba merülten feküdt ágyában. Ime egyszerre csak látja álmában, hogy annak testéből kiköltözött lelkét az angyalok az égbe viszik és hogy Isten rendelése folytán csodálatos és titokzatos módon ő is kíséri. A mikor az egek belsejébe értek, látta, hogy az említett gyermek lelkét bíborpiros lakásba vezetik és a vértanúk seregébe helyezik. Ott neki tudomására adatott, hogy, mivel a gyermek halálos sebét elég türelmes megadással szenvedte és megsebesítőjéért testvéri szeretetből egész haláláig nagy buzgalommal imádkozott, türelmét és szívjóságát megjutalma-

zandó az isteni kegyelem őt a vértanúk seregébe iktatta. Ez pedig neki a gyermek halála órájában oly gyorsan történő látomás útján adatott tudtára, hogy ezen látomás tartama alatt, a mikor Witmarus atya, a ki akkoriban vele együtt igazgatója volt a gyermekek iskolájának[1]) és ezen eseménynek jelenleg is élő tanúja, odament, hogy őt felköltse és a gyermek elhúnytát neki hírül adja, annak azt válaszolta, hogy ezt már előbb tudta. Az Isten kegyelme ezt bizonynyal vígasztalás céljából engedte látnia, hogy t. i. a gyermek üdvösségét illető lelki szomorúságát megkönnyítse, mivel ezen eset miatt fölötte búslakodott.

6. Hogy pedig Istennek ezen és sok más kinyilatkoztatás által mennyeileg ihletett szolgája azután a ti körötökben a szentségnek mily magas fokára emelkedett, azt ti, akkor ottlevők, nagyobb hitelességgel igazolhatjátok. Mi tehát, kik nálunk viselt dolgait kívánjuk elbeszélni, első sorban is azok számára látjuk szükségesnek a dolgot megvilágítani, a kik esetleg még nem tudnák, hogy minő alkalomból került szülőföldjéről ide és mivel nálatok ajánlotta fel magát Isten szolgálatára és ott fogadott engedelmességet, miféle ügy ösztönözte arra, hogy ezen országba költözött és hogyan emeltetett nálunk püspöki méltóságra. Ezt azért tartjuk szükségesnek megírni, nehogy valaki könnyelműségnek tulajdonítsa idejövetelét, a mit pedig az Isten szolgája az isteni kegyelem ösztönzésére a lelkek üdve iránti szeretetből vállalt magára. Rég volt az ideje annak, hogy ebben az országban, t. i. Szászországban kolostor épült, a mely szentségtek tekintélye és irányítása folytán nyert egyrészt alapvetést, majd azután Isten kegyelméből szerencsés befejezést és nevét lakástoktól nyerte, a mennyiben Új-Corbeiának[2]) neveztetett el. Istennek szolgája tehát más testvéreitekkel egyetemben először is ezen helyre küldetett, hogy ott mint tanító működjék. Ezen állásában minden tekintetben annyira megbízható és kedves volt, hogy mindnyájok választása folytán a templomban is nyilvánosan hirdette a népeknek az Isten igéjét. Igy történt, hogy ezen a helyen ő lett úgy főnöke és tanítója az iskolának, mint oktatója a népnek.

---

[1]) V. ö. a 10. fejezettel. — [2]) Új-Corvey, a melyet 822-ben alapították.

7. Történt pedig ezek után, hogy Herioldus[1]) király, a ki a dánok földjén uralkodott, a ki ellen azon vidék más királyai gyűlölettel és ellenséges érzülettel viseltettek, birodalmából kiűzetett. Ez Lajoshoz,[2]) a legfelségesebb császárhoz járult, kérvén őt, nyujtana neki segítséget, hogy azzal országát visszaszerezhesse. Az pedig ezt, míg nála tartózkodott, részint személyesen, részint mások által a kereszténység felvételére ösztönözte, hogy akkor közöttük annál barátságosabb lesz a viszony és hogy a keresztény nép annál készségesebben siet neki és övéinek segítségére, ha mindketten egy Istent tisztelnek, végre miután Isten kegyelméből megtért és miután a szent keresztséget felvette, fiává fogadta.[3]) Mikor ezt övéihez akarta bocsátani, hogy segedelmével országát visszaszerezze, szorgalmasan tudakozódott, ha vajjon akadna-e olyan szent buzgalmú férfiú, a ki vele mehetne és kísérné és az üdvösség tudományának tanítója lenne, hogy ő az Úr hitében megerősödjék és övéi azt elfogadják. Említett császár tehát főembereinek nyilvános gyűlésében ezen dolgot papjaival és összes híveivel tárgyalni kezdette és mindenkit szorgalmatosan megkérdezett, vajjon nem tudnának-e méltó férfiút, ki ezen fontos feladatra önként vállalkoznék. A mikor pedig valamennyien nemmel feleltek, mondván, hogy egyáltalán nem ismernek oly nagy buzgalmú férfiút, a ki Krisztus nevéért oly veszedelmes utazásra vállalkoznék, zárdátoknak akkori tisztelendő apátja, Wala, az említett császárnak előadta, hogy zárdájában[4]) ismer egy szerzetest, kiben Isten ügyéért nagy lelkesedés lakozik és igen óhajtana Isten nevéért sokat szenvedni. Egyaránt dícsérte annak képzettségét és magaviseletét, egyben kijelentette, hogy az ama feladatra igen alkalmas lenne. Azt azonban kijelentette, hogy nem tudja, vajjon hajlandó lenne-e elutazni. De minek mondjak többet? A király parancsára a palotába hivatik. Az apát elmondott neki mindent, a miről szó volt és felvilá-

---

[1]) Harald király már 822 után kénytelen volt országát a kereszténységnek megnyitni, hogy Jámbor Lajos segítségét az ellenséges társkirályok ellen biztosítsa. Ez a misszió kevés sikert ért el. — [2]) Jámbor Lajos (814—840.). — [3]) Harald megkeresztelése 826-ban történt. V. ö. Lappenberg ismertetését. Schmidt. Allg. Zeitschr. f. Gesch. Bd. V. 547. — [4]) Ez is egy bizonyító adat arra, hogy Wala apát idejében Új-Corvey még nem volt elválasztva Ó-Corveytől. — Az »abbas monasterii« után a »vestri« későbbi betoldás.

gosította odahivatása felől. Ő pedig azt válaszolta, hogy mindenben kész az Istennek engedelmesen szolgálni. A császár elé vezették tehát ; és a mikor ez őt megkérdezte, vajjon hajlandó lenne-e Herioldus kíséretében elmenni, hogy a dánok között Isten dicsőségére az evangeliumot hirdesse, bátran azt válaszolta, hogy feltétlenül hajlandó. Az apát is kijelentette neki, hogy egyáltalán nincs szándékában ily nagy terhet parancsolólag ráerőszakolni, ha azonban önként vállalkozik arra, úgy azt nagyra becsüli és megadja rá neki az engedélyt. Erre azt felelte, hogy önként vállalkozik és minden tekintetben iparkodik meg is felelni annak. Mikor azután ez a dolog nyilvánosságra jutott és a zárdában is mindenki megtudta, sokan csodálkoztak oly nagyfokú megváltozásán, hogy t. i. kész elhagyni hazáját, rokonait, vele együtt nevelkedett társait, kész idegen népek közé menni, hogy ismeretlenek és műveletlenek között éljen. Sokan kísérletet is tettek, hogy őt erről lebeszéljék, majd gúnynyal ingerelték elhatározásának megmásítására, ámde az Isten embere tántoríthatatlanul megmaradt eltökélt szándéka mellett. A mikor pedig az apát bizonyos napokon a császári palotába ment, ő otthon maradt és kerülte mindenkinek társaságát, egy közeli szőllős kertben kereste a magányt, a hol imával és olvasással töltötte idejét. Abban az időben volt ott az apát úrral zárdátokban egy Autbertus nevű szerzetes testvér is. Ez, a mikor látta, hogy az igen szomorú és naponként félrevonul a magányba és kerüli a mással való érintkezést és társalgást, kezdett iránta részvéttel viseltetni. Egy napon arra a helyre ment, a hol az a már említett szőllőben üldögélt egyedül, a felől kezdte őt kérdezgetni, ha vajjon tényleg hajlandó-e az elutazásra vállalkozni? Ő pedig azon hiszemben, hogy ez nem részvétből, hanem ravasz kíváncsiságból tudakozódik, így válaszolt : »Mi közöd hozzá. Ne nyugtalaníts ily kérdéssel.« Ez pedig komolyan kijelentette, hogy eszeágában sincs ily fontos ügyben ravaszkodni, hanem valóban szeretné tudni, vajjon eltökélt szándéka mellett megmarad-e, avagy nem. Erre megköszönve annak jóakaratát, ekképpen válaszolt : »Megkérdeztek, vajjon hajlandó lennék-e Isten nevéért a pogány nemzetek közé menni a Krisztus evangéliumának hirdetése végett. A feltett kérdésnek sehogy sem merészeltem ellentmondani, sőt teljes erőmből törekszem arra,

hogy az elmenetelre alkalom nyiljék és senki sem volt képes lelkem ezen elhatározását meginganti.« Az említett testvér erre így válaszolt neki : »Semmiképpen sem engedlek magadban menni, hanem Isten szeretetéből veled kívánok utazni, csak eszközöld ki számomra az apát úr engedélyét.« Miután közöttük ilymódon létrejött a szent megegyezés, az apát úr hazaérkezése után ő maga járult elébe és előterjesztette neki, hogy talált egy társat, a ki önként kíván ezen utazásban kísérője lenni. A mikor az apát tudakolta annak kilétét és ő Autbertus testvér nevét említette, igen elcsodálkozott, mert sehogy sem hitte, hogy ilyesmire vállalkozik egy olyan ember, a ki oly nemes családból való és neki bizalmas embere, a kit ő utána a ház főnökének tartottak. Mégis előhívatta és a dolog felől megkérdezte. Ez pedig válaszában kijelentette, hogy sehogy sem engedheti amazt egyedül menni ; azért ő a Krisztus nevében szívesen lesz vígasztalója és segítője, ha erre megnyeri az apátnak és a testvéreknek engedélyét. Az apát pedig azt felelte, hogy ha önként vállalkozik az utazásra, ad neki engedélyt, de környezetéből senkit sem fog kijelölni szolgai szereppel kísérőjöknek, hacsak esetleg ők nem találnának valakit, a ki önként menne velök. Ezt pedig a tiszteletreméltó apát nem ellenséges érzületből jelentette ki, hanem csupán azért, mivel azon időben meggyalázó és igazságtalan dolog volt valakit akarata ellenére kényszeríteni a pogányok közé való menetelre. Ezek után tehát mindketten a király színe elé vezettetnek. A mikor ez eltökélt szándékuk felett örömét fejezte ki, ellátta őket egyházi felszereléssel, ládákkal, sátrakkal és minden egyébbel, a mi ily nagy útra szükséges és parancsot adott, hogy említett Herioldussal keljenek útra ; szívökre kötötte, hogy buzgón iparkodjanak a beléjök helyezett bizalomnak megfelelni, Herioldust és övéit, a kik már meg voltak keresztelve, hitökben buzgón erősítsék, hogy vissza ne essenek abba a régi ördögi tévelybe és folytonos prédikálásukkal buzdítsák a többieket is a keresztény vallás felvételére. A császár tehát elbocsátotta őket ; társok azonban nem akadt, a ki szolgálatokra lett volna, mert az apát környezetéből senki sem vállalkozott velök menni, az pedig senkit sem akart arra kényszeríteni. Herioldus is, a kire bízva lettek, még faragatlan hitújoncz volt, a ki maga sem tudta, miként kell az Isten szolgáival bánni. Övéi is, a kik

csak nemrég tértek meg és más nevelésben részesültek, velök édes-keveset törődtek. Sok kellemetlenség után pedig megérkeztek Coloniába.[1]) Az akkori ottani püspök, tisztelendő Hadebaldus részvéttel viseltetett nyomorúságok iránt és egy igen jó hajót bocsátott rendelkezésökre, hogy abba tegyék málhájokat ; két ügyesen berendezett szobácska is volt benne. A mint ezt az említett Herioldus látta, elhatározta, hogy velök marad abban a hajóban olyképpen, hogy egyik szoba az övé, a másik amazoké legyen ; és így kezdett közöttük a barátságos viszony és jóindulat fejlődni, sőt ettől fogva hozzátartozói is szívesebben ajánlották fel nekik szolgálatukat. Innen eltávozván Dorstadton[2]) és a szomszédos frisek határán át a dánok földjére érkeztek. Minthogy pedig Herioldus király ekkor sem maradhatott országának békés birtokában, az említett császár birtokot adományozott neki az Albián túl,[3]) hogy, ha valamikor szüksége lenne rá, ott élhessen.

8. Istennek fentemlített szolgái tehát melléje[4]) rendelve, majd keresztények, majd pogányok közé jutva buzgón hozzáláttak az Isten igéjének hirdetéséhez és a kit csak tudtak, megtérítettek. Életök példájával és szóbeli tanítással sokat meg is térítettek és az Úrban megigazultak száma napról-napra növekedett. Továbbá Isten szeretetétől lelkesítve a vallás terjesztése czéljából nagy iparkodással kerestek gyermekeket megvételre, hogy azokat az Isten szolgálatára neveljék. Említett Herioldus is övéi közül néhányat nevelésökre bízott. Igy történt, hogy rövid idő alatt tizenkét vagy több gyermek befogadására iskolát emeltek. De másokat is felfogadtak szolgákul és segítőkül ; jó hírök és az isteni szent vallás nagy mérvben kezdett terjedni. A mikor pedig ezen szent foglalkozásban két vagy több esztendőt töltöttek, történt, hogy Autbertus testvér súlyos betegségbe esett. E miatt innen visszatért Új-Corveybe, a hol hosszantartó nehéz betegség után husvét idején, úgy hiszszük, boldog halállal zárta be végső napját, mint a hogy az Úr neki azt előzetesen kinyilatkoztatta.[5])

[1]) Köln. — [2]) Wijk bij Duurstede. — [3]) Albia = Elba. Transalbia Hamburgból van számítva. Az itt említett birtok Frisiának volt része : a rüstringeni kerület. Ezt bizonyítják Einhard Annalesei ad. a. 826. — [4]) T. i. a király mellé. — [5]) Waitz szerint 830-ban. Lappenberg szerint 829. V. ö. id. hely. V. 547.

9. Ezalatt pedig történt, hogy a svédek követsége érkezett[1]) említett Lajos császárhoz. Ezek egyéb megbízatásuk között azt is előadták a legkegyelmesebb császárnak, hogy népökben sokan vannak, kik a keresztény vallás gyakorlatát felvenni óhajtanák és hogy saját királyokban is elegendő jóakarat lakik aziránt, hogy bebocsássa Isten papjait, csupán az ő jóvoltát szeretnék kiérdemelni, hogy nekik alkalmas igehirdetőket adna. Ezt hallván a legvallásosabb császár, igen megörült, újból tudakozódni kezdett, hogy kiket küldjön azon országba, kik kitapasztalják, ha vajjon csakugyan kész-e az a nép hinni, a mint azt a követek állították és hogy meghonosítsák a keresztény vallás gyakorlatát. Ezután a legdicsőbb császár a már említett apátokkal kezdett értekezni aziránt, hogy nem találkoznék-e szerzetesei közül valaki, a ki Krisztus ügyéért kész lenne azon országba menni, vagy talán ki Herioldusnál tartózkodik és vele[2]) volt, t. i. Istennek szolgája, Anskarius vállalkoznék ezen küldetésre. Ez okból történt, hogy onnan legfelsőbb parancsra a császári palotába hívták; és tudomására adatott, hogy meg se nyiratkozzék,[3]) míg a császár színe előtt meg nem jelen. Az Isten embere pedig már előre tudta, hogy mi végett hivatják és Isten iránti nagy szeretetében örömtől lelkesülve gondolt arra, hogy a lelkek megnyerésén fáradozhat. Ha ezen utazásban valami kellemetlenség, vagy éppen baj érné is, feltette magában, hogy Krisztusért türelmes lélekkel szenved; ezen nagy vállalat sikerében legkevésbbé sem kételkedett, mivel bátorságot öntött beléje egy már előbb nyert isteni látomás. Az említett időben ugyanis, a mikor nálatok volt és tudták róla, hogy már két ízben történt látomás által nyert mennyei ihletet, egy éjjel azon látomása volt, mintha egy házba érkezett volna, a hol a hittérítők rendjéből többen állottak volna készen a prédikálásra. Ezek előtt lélekben hirtelen elragadtatott és úgy látta, hogy vakító fényözön lövelt az égből, mely a nap sugarait is fölülmúlta és őt körülövezte. A mikor e felett elcsodálkozott, első látomásában hallott szózathoz hasonló hang szólott hozzá, mondván: »Bűnöd meg van bocsátva«. Erre ő — úgy hiszszük — a Szent

---

[1]) 829-ben. V. ö. Ann. Einh. a. 829. — [2]) T. i. Herioldussal. — [3]) T. i. a lehető leggyorsabban induljon.

lélek sugalmazására így felelt: »Uram! Mit akarsz, hogy cselekedjem?« A hang újból megszólalt, mondván: »Menj és hirdesd az Isten igéjét a pogányoknak«. Ezen látomást forgatta most lelkében az Isten szolgája és örvendve örült az Úrban, mikor látta, hogy immár a nyert parancsolat részben teljesült és égett a vágytól, hogy munkálkodása érdemének gyarapítására a svédeknél is hirdethesse az Isten igéjét. A mikor pedig a császár elé vezettetett és az azt kérdezte tőle, akarna-e ezen követségre vállalkozni, bátor hangon azt felelte, hogy mindenre kész, a mire Krisztus nevéért tekintélyével megbízást ad neki.

10. Ekkor az isteni gondviselés bölcs intézkedése folytán a tisztelendő apát a ti testvéri körötökből talált mellé társat Witmarus szerzetesnek munkabíró, méltó és arra önként vállalkozó személyében. Továbbá Herioldushoz a nagy jámborságú, kipróbált hitű és erkölcsű és az Isten iránti buzgalomtól lelkesedő Gislemarus atyát rendelte. A császár megbízásából tehát magára vállalta azt a követséget, hogy t. i. a svédekhez megy és meggyőződést szerez arról, vajjon kész-e az a nép hinni, miként azt az említett követek jelentették. Hogy ezen követségben mily súlyos szenvedéseket élt át, azt az ott jelenvolt, említett Witmarus atya jobban elmondhatná. Legyen elég csak azt megemlítenünk, hogy, a mikor csaknem fele úton voltak, tengeri rablók támadták meg őket. Bár a kereskedők, kik velök utaztak, oly hősiesen védekeztek, hogy eleinte győztek, de azután a kalózok legyőzték őket, úgy, hogy hajóikat és mindenöket elrabolták, sőt maguk is alig voltak képesek szárazföldre menekülni. Ott tehát elvesztették úgy a királyi ajándékokat, a miket amoda kellett vinniök, mint minden egyeböket, azon csekélység kivételével, a mit a hajóban hirtelenében összekapkodva magokkal vihettek. Sőt a többi között amazok zsákmányolása következtében elvesztették azt a 40 drb. könyvet is, a mit magoknak szereztek be az isteni szolgálathoz. Ennek megtörténte után, mikor némelyek visszatérni, mások előremenni tökélték el magokat, az Isten szolgája semmi módon sem volt eltéríthető a megkezdett úttól. Sőt inkább az Isten akaratára bízta sorsát, nem intézkedett a visszatérésről, míg Istentől útmutatást nem nyert arra nézve, vajjon szabad lesz-e azon a vidéken az igét hirdetnie.

11. Ezután hosszú utat tettek fáradságos gyaloglással; a közbeneső tengereken hajóval keltek át,[1]) mígnem elérkeztek azok országának Birca[2]) nevű kikötőjéhez. Királyuk, Bern,[3]) szívesen fogadta őket, miután küldöttei előadták neki, mi czélból jöttek. Mikor pedig ez megértette küldetésök czélját és miután híveivel az ügyet megbeszélte, mindnyájok kívánsága és beleegyezése alapján megengedte nekik, hogy ott maradjanak és a Krisztus evangéliumát hirdessék, szabadságot adván mindenkinek azok tanításának elfogadására. Isten szolgái pedig, mikor látták, hogy szépen sikerült, a mit óhajtottak, az ottlakó népeknek elkezdették az üdvösség igéjét hirdetni. Voltak is sokan, kik működésöket pártolták és szívesen hallgatták az Úr tanát. Volt közöttük sok keresztény fogoly is, kik örültek, hogy végre részt vehetnek az isteni titkok ünneplésében. Igaznak látták, hogy minden azonképpen van, a mint azt a követek a legfelségesebb császárnak előadták és némelyek buzgón kívánták a keresztség kegyelmét. Ezek között a helység feje és a királynak kedvelt tanácsosa, Herigarius[4]) is felvette a szent keresztséget és igen erős lett a katholikus hitben. És nem sokkal ezután helységében templomot emelt és az Isten szolgálatában nagy buzgalmat fejtett ki. Ezen férfiúnak sok kitünő érdeme van és megingathatatlan hitét sok jel igazolja, melyekről a következőkben bővebben lesz szó.

12. Másfél évi ottani működés után[5]) Istennek szolgái küldetésökben szerzett tapasztalattal és az akkori szokás szerint kiállított és királyi kézjegygyel ellátott levéllel a legfelségesebb császárhoz tértek vissza. Jóindulatú szíves fogadtatás után előadták neki, hogy mit és mennyit cselekedett velök az Úr és hogy ama vidékeken a nemzetek meghívására megnyílt a hit kapuja. A mikor ezt a legbuzgóbb császár meghallotta, igen megörült. Egyszersmind mindazt átgondolta, a mik a

---

[1]) Vagy valamely szigetre menekültek és úgy jutottak újra a tengerhez, vagy a svédországi tavakat kell a tengerek alatt érteni. Minthogy a támadás feleúton történt, mindkét eshetőség lehetséges. — [2]) Birca, a sigtunabeliek községe és kikötője (19. fej.) a Mälartónál a régi Sigtuna város szomszédságában. Fekvéséről Brémai Ádám tájékoztat (I. 62.), ki Bircát lerombolva látta. Nevét ma Björkő félsziget őrzi. Sigtunát finn kalózok 1187-ben felgyujtották. Akkor alapították Stockholmot. — [3]) Björn. — [4]) Hergeir. — [5]) Lappenberg szerint 831-ben.

dánoknál már hajdan történtek a vallás terén és hálatelt szívvel köszönte meg az Istennek, és a felől kezdett kérdezősködni, hogy birodalma határán, t. i. annak északi részén mi módon alapíthatna püspökséget, hogy az ottani püspök könnyebben bejárhassa igehirdetés czéljából ama vidékeket és a honnan ama összes barbár népek is könnyebben és tömegesebben vehetnék fel az isteni vallás szentségeit. Míg e felől behatóan gondolkozott, néhány hívének szavaiból megtudta, hogy dicső emlékezetű atyja, Károly császár fegyveres erővel hódította meg az egész Szászországot és Krisztus igája alá hajtotta, felosztotta püspökségekre, de annak északi részét, az Albián túlit,[1]) nem helyezte egyetlen püspök joghatósága alá sem, hanem azon elhatározással tartotta fenn, hogy ott érseki széket létesít, melyből Isten kegyelme folytán a keresztény hit terjesztése is a határon lakó nemzetek között haszonnal eszközöltessék. Ez okból az ottani templomot is bizonyos Amalharius nevű gall püspök által szenteltette fel.[2]) Ezután pedig magát az egyházmegyét is különös meghatalmazással bizonyos Heridac nevű áldozár kormányzatára bízta, mivel egyáltalán nem akarta, hogy a szomszédos püspökök ama hely felett bárminő joghatósággal bírjanak. Elhatározta azt is, hogy ezen áldozárt püspökké szenteltei, de ennek keresztülvitelében hirtelen bekövetkezett halála megakadályozta. A dicső emlékezetű császár halála után pedig Lajos nevű fia, miután a császári trónt elfoglalta, azon Albián túli tartományrészt többek rábeszélésére kétfelé osztotta és időközben két szomszédos püspök joghatósága alá rendelte. Atyjának szándékát ugyanis nem vette eléggé figyelembe, vagy talán nem is tudott arról semmit. Atyjának fogadalomszerű szándékát pedig azon alkalomból tudta meg, a mikor a dánoknál és a svédeknél Krisztus vallása Isten kegyelméből már virágozni kezdett; hogy pedig az teljesületlen ne maradjon, a püspökök hozzájárulásával és a zsinaton egybegyült népsokasággal egyetértve Szászországnak az Albián túl említett végvidékén, Hamburg városban érseki széket alapított oly czélból, hogy a nordalbingek egyetemes egyháza ennek joghatósága alá jusson és hogy ennek álljon

---

[1]) Itt is Hamburgtól számit. A szóban forgó terület Nordalbingia. — [2]) Amalhár trieri érsek volt 809—814. közt.

jogában az összes északi vidékeken püspököket vagy áldozárokat rendelni, ama részekre Krisztus neve érdekében kijelölni. Nevezett császár ezen szék érsekévé urunkat és atyánkat, a nagyszentségű Anskariust szenteltette fel ünnepélyesen Drogo metzi érseknek, a legmagasabb és szent udvar az idő szerinti archicapellanusának[1]) keze által, Ebo reimsi, Hettus trieri és Otgarius mainzi érsekek segédletével a birodalom több főpapjainak nagy számmal összejött sokasága jelenlétében, jelen voltak, beleegyeztek, sőt még a felszentelésnél is közreműködtek Helmgaudus és Willericus püspökök[2]) is, a kiktől azon egyházmegyének nekik adományozott, már említett részeit visszavette.[3]) Mivel pedig ez az egyházmegye veszedelmes vidéken feküdt vala, azért, hogy a barbárok fenyegető dühe folytán valamiképpen tönkre ne jusson, de meg mivel túlságosan is kicsiny volt, a Galliában fekvő Turholt[4]) nevű zárdát azon érseki szék örökös használatára az ő legatiójának adományozta.

13. Hogy pedig mindezen intézkedései mindörökké állandó érvényben maradjanak, elküldötte őt tiszteletteljesen az apostoli szentszékhez és az ügyet követei által, névszerint tisztelendő Bernoldus és Ratoldus püspökök,[5]) valamint a jeles Geroldus gróf által szentséges[6]) Gergely pápa elé terjesztette jóváhagyás céljából. A mit az is hivatalbeli elődeinek szokása szerint dekretumának[7]) tekintélyével és pallium-adományozással megerősített, egyszersmind őt a svédek, dánok,[8]) szlávok

---

[1]) A frank királyok idejében a királyi kanczellária fejét nevezték »archicapellanus«-nak. Ezt a méltóságot rendesen püspökök v. apátok viselték, Nithardus is (lib. 1.) archicapellanusnak nevezi Drogo-t. — [2]) Helmgaudus verdeni, Willericus brémai püspök volt. — [3]) Brémai Ádám szerint (I. 18.) 832-ben; Dehio (54.) azt hiszi, hogy inkább 831 okt. v. nov. havában. Lajos császár diplomája 834 máj. 15-én kelt. — [4]) Thourout, Észak-Flandriában Brügge és Ypres között. Rimbertus szülőhelye. — [5]) Bernold strassburgi, Ratold veronai püspök; v. ö. Dümmler »Ostfränk. Reich« I. 264. l. — Gerold grófot Einhard Annalesei említik 826. évből. — [6]) »Második« toldja be a későbbi szerkezet. — [7]) IV. Gergely eredeti bullájáról lásd Koppmann »Die ältesten Urkunden des Erzbisthums Hamburg-Bremen. Zeitschr. d. Vereins f. Hamb. Gesch. V. Bd., Lappenberg szerint 1831 karácsony táján. — [8]) Ezt a mondatot a későbbi szerkezet így alakította át: »farriak, gronlandiak, islandiak, scridevindunok, szlávok és minden más északi és keleti népek közé küldötte, bármiként is nevezzék őket. És fejét és mellét szent Péter apostol tetemére hajtva, neki és utódainak örökre

és a többi északvidéki népek apostoli legátusává nevezte ki személyesen, Ebo reimsi érsekkel egyetemben, a ki ezen legátiót már előbb megnyerte és Szent Péter sírjánál az igehirdetésre nyilvános hatalommal ruházta őt fel. És hogy ezen intézkedéseit a jövőben senki meg ne hiusítsa, mindenkit, a ki azoknak ellenszegül vagy ellentmond, vagy a legjámborabb császár ezen üdvös intézkedéseit bármi módon megkísértené meghiusítani, az egyházból való kirekesztéssel büntette és mint bűnöst ördögi sorsra méltó örök büntetésre kárhoztatta. Említettük, hogy ezen legátusi méltóságra már azelőtt Ebo reimsi érsek emeltetett és pedig Paschalis pápa által.[1]) Ő ugyanis, úgy hiszszük, a Szentlélek Isten kegyelmétől ihletve, igen lelkesedett a pogányok, főleg a dánok megtérése iránt, kiket igen gyakran volt alkalma látni a császári udvarban és szánalomra gerjedt az ördögi tévelybe csalt lelkek iránt és Krisztus nevéért magát, valamint mindenét a pogányok üdvére kívánta szentelni. A császár úr az Albián túl fekvő Welanao[2]) nevezetű helyet adta vala neki oly czélból, hogy a mikor azon vidéken jár, az legyen tartózkodási helye. El is ment oda sokszor, sokat fáradozott a lelkek megnyeréseért, sokakat felvett a keresztény vallásba, kiket megerősített a katholikus hitben.

14. Szent Anskarius urunk és atyánknak fentebb előadott felszenteltetése után pedig, mikor szó volt a legátió ügyéről, szükségét látták annak, hogy segítségül rendeljenek melléje valakit, ki a svédek földjén segédpüspöki minőségben működjék, mivel ő egymagában nem képes mindkét helyen megfelelni, kell tehát, hogy oly távoli országban püspök legyen. Tisztelendő Ebo ennélfogva az említett császár beleegyezésével és akaratával ezen állásra egyik rokonát, névszerint Gauzbertust[3]) szemelte ki és azt püspöki méltósággal a svédek földjére küldötte. Egyházi felszereléseket és költséget elég bőven adott neki, részint sajátjából, részint a királyi adományból és azt mintegy maga helyett, a ki az apostoli tekintélylyel való ugyan-

---

megadta helyettesítésének és az evangelium hirdetésének jogát«. Ez a szerkezet az Ebóról szóló helyeket ezután is következetesen elhagyja.

[1]) Paschalis bulláját lásd Lappenbergnél 6. sz. 9. lap. Ez a mondat is kimaradt a későbbi szerkezetben. — [2]) A mai Münsterdorff, a Stör partján, Itzehoe mellett. — [3]) A későbbi szerkezetben : »A császár kezdeményezésére tehát és apostoli hatalommal bizonyos Gauzbertust...«

azon igehirdetési hivatalt már előbb elvállalta, a svédek közé legátusnak tette. Ennek azután a legkegyelmesebb császár ugyanazon tisztelendő Ebo főpap javaslatára [1]) egy zárdát adományozott — mintegy menedékhelyül — a melyet a már említett Welanao helyen ő maga létesített, hogy tudniillik az szolgáljon állandóan a szent ténykedés elvégzésére. Az említett Gauzbertust tehát, kit maguk a felszentelők az apostoli név iránti tiszteletből Symonnak neveztek el,[2]) a mikor a svédek földjére érkezett, úgy a király,[3]) mint a nép, nagy tisztelettel fogadta és a mindenki részéről tapasztalt jóindulat következtében megkezdette ott [4]) a templomépítést és az evangelium nyilvános hirdetését. Az üdvösség öröme töltötte el az ott lakó keresztényeket és a hívek száma napról-napra növekedett.

15. Ezalatt urunk és főpásztorunk is nagy buzgalommal teljesítette kötelességét egyházmegyéjében és a dánok földén, és szent életének példájával sokakat vonzott a hit kegyelmére. Továbbá a dánok és a szlávok között néhány gyermeket is vásárolt, másokat a fogságból kiváltott, hogy Isten szolgálatára nevelje azokat. Ezek közül egynéhányat magánál tartott, a többieket pedig a már említett Turholt kolostorba helyezte. Voltak itt vele a ti társaságtokból felszentelt atyák és tanítók, a kiknek üdvös munkássága folytán örvendetesen terjedt a szent vallás jó híre.

16. Miközben pedig ezen dolgokat mindkét helyen dicséretes buzgalommal végezték, történt, hogy váratlanul jövő tengeri rablók Hamburg városát hajóhaddal vették körül.[5]) Minthogy pedig ez észrevétlenül és gyorsan ment végbe, nem volt idő a falusiak egybegyűjtésére, sőt mivel a gróf is, ki akkoriban előljárója volt azon helynek, a jeles Bernharius sem volt akkor jelen, az ott tartózkodó püspök ur tehát, a mint azok jöveteléről értesült, a városban és a környéken maradottakkal első sorban is magát a helységet akarta fenntartani legalább addig, míg

---

[1]) »Ugyanazon tisztelendő Ebo főpap javaslatára« a későbbi szerkezetben kimaradt. — [2]) A későbbi szerkezet itt egyes számot használ. — [3]) »Bern nevű« teszi hozzá a későbbi szerkezet. — [4]) Sigtunában (v. ö. 19. f.). — [5]) Lásd a fuldai annaleseket a 845. évről I. 364. l. és az Ann. Bertinianit. Brémai Ádám tévesen Jámbor Lajos utolsó évére (869/40.) teszi I. 23. ; lásd Dahlmann »Geschichte von Dännemark« I. k. 45. l., Dümmler Ostfränk. Reich. I. 269. l.

nagyobb segítséget nyernek ; ámde a mikor látta, hogy a pogányok betörtek és a várost is megszállották és hogy nem képes azoknak ellenállani, előkészületet tett arra, hogy valami módon a szent ereklyék vitessenek [1]) el, és így ő maga, miután egyházi emberei szanaszét futottak, kappája nélkül is alig-alig menekült meg. A helységből kijövő és mindenfelé szétszórtan kószáló népből is, miután a legtöbbje elfutott, némelyek elfogattak és nagyrészt mindnyájan meg is ölettek. Végre az ellenség, miután a várost elfoglalta és mindent, a mi benne és a közeli faluban lelhető volt, zsákmányul ejtett, estefelé, midőn összesereglett, az éjszakát, a következő napot és éjjelt ott töltötte. És miután mindent felégettek és szétromboltak, eltávoztak. A püspök úr útmutatása szerint nagy szakértelemmel épített és a zárdával ügyesen egybefoglalt templom is a tűz martaléka lett. Sőt azt az igen szépen megírt bibliát [2]) is, a mit a már említett legfelségesebb császár adományozott atyánknak, más egyéb számos könyvekkel együtt a tűz emésztette meg.[3]) Mindenét, a mije csak volt egyházi felszerelésekben, kincsekben és ruhaneműekben, részint az ellenség rabolta el, részint a tűz emésztette meg, úgy, hogy ő csaknem teljesen semmi nélkül maradt ; mert előzetesen éppen semmit sem mentettek meg, utóbb már csak azt vitték el, a mit menekülés közben kiki véletlenül kézbekapva megmenthetett. Mindezek miatt urunk és szent atyánk sem gondolatban nem zúgolódott, sem szavaival nem vétkezett, hanem a mikor csaknem minden, a mit püspöksége kezdete óta szerzett vagy az épületek emelése terén létesített, úgyszólván egyetlen pillanat alatt tönkrement, szent Jób szavait ismételve mondá : »Az Úr adta, az Úr elvette, úgy történt, a mint az Úrnak tetszett, legyen áldott az Úr neve«.[4])

17. Ezeknek ilyetén megtörténte után, a míg püspök úr övéivel együtt keservesen nyomorgott és veszedelmekben forgott és rendtársai a szent ereklyékkel különféle helyeken járva ide-oda bolyongtak és sehol sem volt nyugodt helyök a gonosz lélek erősbödő csalárdsága miatt, ugyancsak ördögi incselkedés következménye volt az is, hogy a svéd nép haragra

[1]) Szt. Sixtus és Sinnicius tetemei (Brémai Ádám I. 25.). — [2]) Az eredetiben »biblioteca«, ami átvitt értelemben a »bibliorum liber«-t jelenti, azaz az ó- és az uj-szövetséget együttesen. — [3]) Ez a mondat kimaradt a későbbi szerkezetben. — [4]) Jób. 1., 21.

gerjedve a már említett Gauzbertus püspököt furfangos módon kezdte üldözni. Történt ugyanis, hogy a népség egy része közös megállapodás szerint rablás czéljából lakóházát megrohanta és egy valaki Nithardus nevű öcscsét karddal agyonszúrta; hiszszük, hogy a keresztény név iránti gyűlöletnek ezen áldozata Isten vértanújává lett. Őt magát pedig jelenvolt összes társaival együtt megkötözték és mindenöket elrabolták, azután gyalázó szitkokkal illetve őket határukból kikergették. Ez ugyan nem királyi parancsolatból történt, hanem csupán közönséges összeesküvésből cselekedték.

18. Az isteni felség kegyessége azonban nem hagyta ezt bosszulatlanul, hanem csaknem valamennyi ott levő, bár különböző módon, csakhamar elvette méltó büntetését. Sokat lehetne ezekről beszélni, de nem terheljük az olvasókat, csupán egyről szándékozunk említést tenni, a kinek büntetéséből következtethetni, minő csapás érte a többit. Egy ottani gazdag embernek a fia is résztvett a többiekkel együtt abban az összeesküvésben és a mit a rablott dolgokból zsákmányrészül kapott, azt atyja házához szállította. Ennek megtörténte után kezdett annak vagyona fogyni, jószága dögleni és családja elhalni. A fiút magát is utólérte az isteni büntetés, meghalt. Sőt ennek még felesége is meghalt fiával és leányával együtt rövid időn belül. A mikor pedig látta, hogy egy kis gyermek kivételével mindenétől megfosztatott, nyomorúságában az istenek haragjától kezdett rettegni és azt vélte, hogy valamelyik istenét bántotta meg és hogy azért történik mindez. Miért is — az ottani szokás szerint — elment egy jóshoz és kérte azt, hogy tudakolja meg a sorstól, melyik isten áll rajta bosszut és mondaná meg, miképpen lehetne azt kiengesztelni. Az pedig az ilyen alkalmakkor szokásos szertartások megtartása után azt felelte neki, hogy összes isteneik ki vannak békülve, hanem a keresztények istene haragszik rá nagyon. »Krisztus büntet téged — úgymond — mivel olyasvalami van a házadban elrejtve, a mi neki volt szentelve; nem is szabadulsz meg addig, a míg az a házadban marad«. A mint az ezt hallotta, gondolkozóba esett, ugyan mi lehet az, és eszébe jutott, hogy a fia abból az említett zsákmányból valami könyvet vitt haza. Ezért azután nagy félelem szállotta meg. És mivel ott akkor keresztény pap nem volt, nem tudott mit csinálni azzal a bizonyos könyvvel, de magánál

sem merte azt tovább tartani, végre, miután helyesebb megoldást nem talált, ama helységben lakó népség elé vitte és elmondotta, hogy miket szenvedett. A mikor pedig azok mindnyájan kijelentették, hogy ezen ügyben nem tudnak tanácscsal szolgálni és hogy félnek ilyen dolgot magukkal vinni és házukban tartogatni, ő maga is félt tovább is magánál tartani, tehát tisztelettudóan becsomagolta azt és egy sövénykerítéshez kötötte azon kijelentéssel, hogy a kinek tetszik, elviheti onnan és megfogadta, hogy az elkövetett bűnért önként szolgáltat Jézus Krisztusnak elégtételt. Ezt a könyvet a keresztények egyike leoldotta onnan és házába vitte. Ennek szájából tudtuk meg az esetet. Amaz pedig azután erőshitű és nagybuzgalmú férfi lett, úgy hogy a zsoltárokat is nálunk tanulta meg könyv nélkül. Hasonló módon vették el a többiek is büntetésöket, ki halállal, ki ragályos betegséggel, ki vagyoni károsodással sujtatott. Mindenki meggyőződött arról, hogy mindazok, a kik vakmerők voltak Isten szent püspökét és övéit tiszteletlenül bántalmazni és kirabolni, a mi urunknak Jézus Krisztusnak rettenetes bosszúját érezték.

19. Ezek után pedig azon a helyen csaknem hét éven át nem volt lelkész. E miatt urunk és főpásztorunk, Anskarius, igen szomorkodék ; nem tudta elviselni, hogy a kereszténység csirájában pusztuljon el ; lelki fiacskáját, Herigariust,[1]) a kiről már tettünk említést, igen sajnálta és bizonyos Ardgarius nevű remetét küldött oda azzal a meghagyással, hogy ahhoz különösebben ragaszkodjék. Ezt pedig, a mikor odaérkezett, Herigarius nagy tisztelettel fogadta, továbbá az ott levő keresztényeknek is nagy örömet okozott megjelenése. És hozzáláttak, miként előbb tették, buzgón keresni a mi Istené és éber lélekkel őrködtek a keresztény vallás felett. A hitetlenek [2]) közül egyetlen egy sem merészelt prédikálásuknak ellentállani, mert nagy félelemmel emlékeztek vissza ama súlyos büntetésekre, melyek azokat sujtották, kik Isten szolgáit onnan elűzték. Az említett Herigarius rábeszélésére az akkori király [3])

[1]) Lelki értelemben, a mennyiben Herigariust ő keresztelte meg. — [2]) Ez és a következő mondat a későbbi szerkezetben hiányzik. — [3]) E szavak valószínűleg azt jelzik, hogy akkor már nem Björn volt a király Svédországban, hanem talán Anoundus, a kit Ardgarius odamenetele után nemsokára visszahelyeztek.

parancsa és engedélye folytán nyilvánosan kezdette tartani az isteni tiszteletet. Az a nagyhitű férfiú ugyanis, Herigarius, abban az időben, a mikor ott nem volt lelkész, a hitetlen pogányok részéről sok keserű megalázást volt kénytelen elszenvedni, de könyörgésére az isteni kegyelem égi jelekkel erősítette meg a szent vallás igazságait. Ezek közül igéretünkhöz képest egyet-mást szándékunk elmondani, a miből fényesen kiviláglik megingathatatlan, bátor hite. Egy alkalommal ugyanis egy a mezőn beszélgetés czéljára felállított sátorban[1]) üldögélt. Midőn ott beszélgetés közben többen magasztalták az isteneket, kiknek jóvoltából nekik már sok szerencsében volt részök és keserű szemrehányást tettek neki bő beszéddel, mivel mindnyájuk társaságától egyedül ő pártolt el hitetlenül, ő, mint mondják, lelkesedve így szólott hozzájuk: »Ha az isteni felséget illetőleg oly nagy a kételkedés, a mit pedig egyáltalán nem lenne szabad kétségbe vonni, döntsük el az ügyet csodákkal, lássuk, kik hatalmasabbak, a ti nagyszámú úgynevezett isteneitek-e, vagy az én egyedüli mindenható uram, Jézus Krisztus? Ime, esőre áll az idő, — akkor éppen eső volt készülőben — ti hívjátok segítségül a ti isteneitek nevét, hogy ne essék rátok az eső, én is segítségül hívom az én uramat, Jézus Krisztust, hogy egy csepp eső se essék rám és a melyik ez ügyben a hozzákiáltókat meghallgatja, az legyen az igaz Isten.« Ilyképpen egyeztek tehát meg; amazok különválva egy csapatban leültek, ő is külön ült egy kis gyermekkel; amazok valamennyien kezdték segítségül hívni saját isteneiket; ő is segítségül hívta Jézust Krisztust. És amazokra az eső oly mérhetetlen bőséggel zuhogott, hogy ruhástul együtt folyóban látszottak hánykolódni és úgy tűnt fel, hogy az ott készített sátorról a falevelek isteni erő folytán oly nagy súlylyal estek rájok, mintha őket össze akarták volna nyomni. Reá pedig és a vele volt kis gyermekre egy csepp eső sem esett. Ennek megtörténte után amazok zavarba jöttek és bámultak; ő pedig így szólott hozzájok: »Úgy-e, látjátok, ki az Isten!? Szerencsétlenek, miért akartok hát engem eltántorítani az ő tiszteletétől, hagyjátok el inkább ti a ti tévelyeteket és tanuljátok meg az igazság útját«. Máskor meg az történt, hogy lábszáraiban oly rettenetes metsző fáj-

---

[1]) Alább »umbraculum«-nak, lombsátornak mondja.

dalmat érzett, hogy nem volt képes helyéről elmozdulni, úgy vitték. Mivel ez a súlyos baj jó ideig gyötörte, sokan jöttek hozzá látogatóba ; némelyek azt ajánlották neki, hogy mutasson áldozatot az isteneknek egészségéért ; mások meg korholták, hogy azért nincs egészsége, mivel nincs istene. Ez gyakran ismétlődött, ő azonban gonosz törekvéseiknek állhatatosan ellenállott ; de végre, mikor már tűrhetetlenné vált a sok gyalázkodás, kijelentette, hogy semmi szín alatt sem hajlandó hitvány, faragott bálványképektől segítséget kérni, hanem egyedül az Úr Jézus Krisztustól, ki, ha akarja, egy pillanat alatt meggyógyíthatja őt. Tüstént maga mellé rendelte házanépét és megparancsolta nekik, hogy vigyék őt a templomba. Ott, a mint letették, az összes jelenvoltak előtt ily könyörgést intézett az Úrhoz, mondván : »Uram, Jézus Krisztus ! hadd tudják meg ezen szerencsétlenek, hogy egyedül csak te vagy az igaz Isten, kívüled nincs más Isten, kérlek, add vissza nekem, a te szolgádnak, ezen órában testem régi épségét, hogy az ellenség látván a te nagy hatalmadat, szégyenüljön meg a tévelyek miatt és térjen meg a te neved ismeretére. Tedd meg kérlek, a mit kérek, a te szent nevedért, mely legyen áldott mindörökké, Uram ! ne szégyenüljenek meg a benned bízók !« Ezen könyörgés után a gyógyító isteni kegyelem tüstént visszaadta neki legjobb egészségét. És miután a templomból önerejéből távozott el, visszanyert egészségéért hálát adott az Istennek, és a Krisztus iránti hit által felgyógyulva, a hitetleneket mindjobban zavarba hozta. Csaknem ezen időtájban történt az is, hogy a svédeknek bizonyos Anoundus nevezetű királya birodalmából kiűzetvén, a dánoknál volt számkivetésben. Ez volt birodalmát újból vissza akarta szerezni, ezektől kért segítséget és kilátásba helyezte, hogy sok drága kincsnek juthatnak birtokába, ha őt követik. Felajánlotta ugyanis nekik a már említett Birca nevű helységet, mint a hol sok a gazdag kereskedő és bőségben van minden kincs és sok pénz. Megigérte tehát nekik, hogy azon helységhez fogja őket vezetni, a hol seregöknek tetemes kára nélkül fogják a szükséges előnyt élvezni. Ezek tehát a kilátásba helyezett javak feletti örömökben és kapzsi kincsvágyból felszereltek huszonegy hajót harczképes férfiakkal és rendelkezésére bocsátották. Neki is volt tizenegy hajója. Dániából tehát elindultak és elérkeztek

váratlanul a nevezett helységhez. Az ottani király véletlenül éppen akkor távol volt, a főemberek és a népség sem volt egybegyűjthető. Csupán csak az említett Herigarius, azon helység elöljárója volt jelen az otthon maradt kereskedőkkel és néppel. A válságos helyzetbe jutottak tehát a közeli városba [1]) menekültek. Isteneiknek, sőt még az ördögöknek is kezdettek fogadalmakat és áldozatokat igérni és ajánlani, hogy azok segítsége szabadítsa meg őket e nagy veszedelemtől. Mivel pedig maga a város sem volt valami erős, ők is kevesen voltak az ellenállásra: követeket küldöttek emezekhez, békejobbot és szövetséget kérvén. Az említett király ezeknek meghagyta, hogy a helység [2]) váltságdíjául fizessenek száz font ezüstöt, akkor megnyerik a kért békét. A kívánt összeget ezek tüstént megküldötték, a mit az említett király át is vett. Ez az egyezség a dánoknak nem igen tetszett, mivel a dolog nem úgy ütött ki, mint a hogy megállapodtak, szándékuk volt hirtelen rájok rohanni, a helységet teljesen kirabolni és felgyújtani, mondván, hogy egy-egy kereskedőnek is többje van, mint a mennyit nekik váltságdíjul fizettek és hogy ilyen gyalázatot ők nem tűrhetnek el. A mikor tehát e fölött egymás között tanakodtak és készülődtek ama város lerombolásához, a melybe menekültek,[3]) ennek híre is eljutott azokhoz. Azok tehát újból összegyűlekeztek, minthogy pedig nem volt elég erejök az ellenállásra, sem reményök a menekülésre, egymást biztatták, hogy fogadjanak isteneiknek több ajándékot és áldozatot. Ezek ellen Herigarius, az Úrnak híve, haragosan így szólott: »Legyenek átkozottak ajándékaitok és áldozataitok, bálványaitokkal együtt. Meddig fogtok még az ördögöknek szolgálni és magatokat veszedelembe és czéltalan, hitvány fogadalmakkal szegénységbe dönteni? Hiszen már sokat áldoztatok és még többet fogadtatok. Azonfelül még száz font ezüstöt is fizettetek már. És mi hasznotok lett belőle? Az, hogy a mitek csak van, prédává válik. Feleségeiteket és fiaitokat fogságra hurczolják, felégetik a várost és a falut és ti karddal pusztultok el. Hát mire jók faragott bálványaitok?« Ezen beszédre megrémültek valamennyien és nem tudták, mitévők legyenek, azért egyértelműleg így válaszoltak: »Szabadulásunk ügyét a te jó taná-

[1]) Sigtuna. — [2]) Björkő. — [3]) T. i. a björkőbeliek.

csodra bízzuk, éppen azért kételkedés nélkül meg fogjuk tenni, a mit csak ajánlasz.« Ezeknek ő így felelt : »Ha fogadalmakat óhajtotok tenni, úgy fogadjátok és tegyétek azokat az egekben uralkodó mindenható Úr Istennek, a kinek én tiszta lélekkel és igaz hittel szolgálok. Ő az ura mindennek, az ő akaratától függ minden és szavának semmi sem képes ellentállani. Ha tehát segítségéért teljes szívvel esedeztek, úgy érezni fogjátok, hogy mindenhatóságát a ti érdeketekben is fogja gyakorolni.« Megfogadták tehát tanácsát és szokásuk szerint közakarattal kimentek a mezőre, a hol az Úr Krisztusnak bőjtöt és alamizsnákat fogadtak szabadulásukért. E közben az említett király a dánokkal arról tanácskozott, hogy jó lenne a sorstól megtudni, vajjon az istenek beleegyeznek-e a város leromboltatásába? »Ott — úgymond — sok hatalmas isten van, van ott egy régen épült templom is és a Krisztus vallását sok keresztény gyakorolja, az istenek között ő a leghatalmasabb, a ki a benne bízókon képes, sőt még akar is segíteni. Okvetlen meg kell tudakolni, vajjon megegyezik-e az isteni akarattal a ti támadástok?« A dolgot azok semmiképpen sem utasíthatták el, mivel ez nálok már így volt szokásban. Kérdést intéztek tehát a sorshoz és úgy találták, hogy azt szerencsével végre nem hajthatják, mivel az Isten nem engedi azt a helységet tönkretenni. Újból megkérdezték, merre menjenek pénzt szerezni, hogy ne térjenek vissza övéikhez üresen, reményökben csalódottan? A sors azt mutatta, hogy egy innen távol, a szlávok földjén fekvő városba kell menniök.[1]) Ezt a dánok isteni parancsnak vevén, az említett helységtől eltávoztak és egyenesen ama városhoz siettek. És megtámadták hirtelen a mit sem sejtő nyugodt lakókat, a várost elfoglalták és miután nagy zsákmányt és sok kincset szereztek, övéikhez visszatértek. Az a király pedig, a ki emezek leigázására jött, a velök való béke megkötése után visszaadta nekik a minap kapott ezüstöt és nemzetét kiengesztelni óhajtván, még néhány napig ottmaradt. Igy szabadította meg az Isten kegyelme Herigarius hite által azon város népét az ellenség betörésétől és helyezte őket vissza vagyonukba. A nép nyilvános össze-

---

[1]) Kruse azt hiszi, hogy valamelyik Nowgorod táján fekvő városra kell gondolnunk. (Gesch. des Esthnischen Volksstammes. 457. l.)

jövetelén, ennek megtörténte után, a dolgot ő maga adta elő és figyelmeztette őket, miszerint lássák be komolyabban, hogy melyik az igaz isten, mondván : »Szerencsétlenek ! most már be kell látnotok, mily elhibázott dolog az ördögöktől kérni segítséget, kik a bajban levőkön nem tudnak segíteni. El kell fogadnotok az én Uram, Jézus Krisztusnak vallását, a kit igaz Istennek tapasztaltatok ismerni, ki éppen akkor vígasztalt meg benneteket, mikor már sehol nem találtatok menedéket. Csak az igaz Istent, az ég, a föld és mindenek Urát tiszteljétek, neki vessétek alá magatokat és az ő mindenhatóságát imádjátok.« Ezek után végre ő is annál buzgóbb lett, mennél gyakrabban erősítette hitében az Úr jótéteménye ; akárhol jelent meg, részint feddés, részint pedig tanácsadás között hirdette mindenkinek az Úr hatalmát és a hit kegyelmét. Ilymódon vívta a jó harczot élete végezetéig. A mikor jó cselekedetekkel bőséges pályafutása végéhez közeledett, súlyos betegség támadta meg, Ardgarius, az említett áldozár mellette volt és miután a szent áldozással megerősíttetett, magát Isten irgalmába ajánlotta és boldogan húnyt el Krisztusban. Hitének állhatatosságáról még sokat lehetne mondani, de rövidség okából legyen ennyi elegendő.

20. Azon időben volt még ezek között egy igen buzgó vallásos öreg asszony is, a kit a pogányok gonoszsága semmiképpen nem bírt az igaz hittől eltántorítani. Bármiféle bajba került, mindig azt javasolták neki, hogy az ő szokásuk szerint mutasson be áldozatot a bálványoknak, de ő állhatatos maradt, szent vallásától nem pártolt el ; azt mondotta, hogy hiábavaló dolog a süket és néma bálványoktól segítséget kérni és aljas dolognak tartja, hogy éppen azokhoz ragaszkodjék, a kiknek a keresztség szentségében ellentmondott ; ezáltal megszegné Krisztusnak tett fogadalmát. »Ha rossz dolog — úgymond — az embereknek hazudni, mennyivel rosszabb az Istennek ? És ha jó dolog az emberek között a becsületet megőrizni, mennyivel dicséretesebb az Istentől nyert hitet soha meg nem változtatni, az igazságot a hamissággal össze nem zavarni ? Az én Uram, Jézus Krisztus — úgymond — mindenható és ha én hitemben állhatatosan megmaradok mindvégig, akkor ő, ha akarja, megadhatja nekem az egészséget és minden szükséges dolgot.« Ezen Frideburg nevű vallásos nő

tehát szeplőtlen, becsületes élettel és hitbeli állhatatossággal élte napjait késő öregségeig. Minthogy már közeledni érezte halála idejét és Gauzbertus úr halála után ott akkoriban nem volt lelkész, a szentség iránti szeretetből, a melyről azt hallotta, hogy az a keresztények útravalója, a vett borból valamicskét egy edényben őrizgetett ; szintén hitbuzgó leányának megparancsolta, hogy ha majd elérkezik végórája, szentség híján azon borból öntsön néhány cseppet szájába, hogy ilyetén-képpen is ajánlja kimúlását az Úr kegyelmébe. Azt a bort pedig csaknem három éven át őrizgette magánál, a míg nevezett Ardgarius lelkész oda nem érkezett. A mikor ez ottani helyét elfoglalta, az öreg asszony, a míg ereje engedte, vallását buzgón gyakorolta, hallgatván szentmiséit és üdvös intelmeit. E közben betegsége fokozódása folytán erői fogyatkozni kezdettek. És így halála miatt aggódva, magához kérette az említett lelkészt és miután annak kezéből az óhajtott útravalót magához vette, boldogan költözött az Úrhoz. Az alamizsnálkodásra mindig igen nagy gondot fordított, mert földi dolgaiban is gazdag volt és említett leányának, Catlának szívére kötötte, hogy e világból való elköltözése után mindenét oszsza szét a szegények között. »Mivel pedig — úgymond — itt kevesebb a szegény, halálom után, mihelyt alkalmad lesz, a szét nem osztottak eladása után vidd magaddal a pénzt Dorstadtba.[1]) Ott van elég templom, sok pap és nagyon sok szűkölködő. Mihelyt odaérsz, kérdezd meg a híveket, azok szívesen adnak útbaigazítást, hogy mimódon eszközöld a kiosztást és oszd ki az egészet alamizsnaként lelkem megszabadulásáért.« Anyja halála után tehát a leány pontosan végrehajtotta annak rendelkezését. Tüstént útrakelt és elment Dorstadtba ; ott felkereste a jámbor nőket, ezek vele mentek egyes szent helyekre és megmondották neki, kinek mennyit adjon. A mikor pedig egy napon alamizsnaosztogatás végett a szent helyekre mentek, és felerésze már szétosztatott, így szólott társnőihez : »Fáradtak vagyunk már, vegyünk egy kevés bort, hogy felfrissüljünk, azután majd folytatjuk dolgunkat.« Erre pedig elköltöttek négy dénárt és miután felüdültek, folytatták dolgukat. Ennek befejeztével a leány visszatért szállására és letette az üres pénzes-

[1]) Wijk bij Duurstede.

zacskót egy helyre, későbben azonban a zacskót felsőbb hatalom eszközlése folytán épp oly telinek találta, mint a minő azelőtt volt. A leány ezen nagy csoda felett igen elcsodálkozott, összehívta az előbb velejáró buzgó asszonyokat és elmondotta nekik az esetet. Megszámlálta előttük a zacskóban levő pénzt és négy dénár híjával épp oly nagy összeget talált abban, mint a mekkorát magával hozott. Ezek tanácsára elment az ottani kiválóbb lelkiatyákhoz és előadta nekik a dolgot. Azok oly nagy jósága miatt az Isten kegyelmét áldva azt mondották, hogy az Úr jutalmazta őt meg azzal fáradságáért és jószándékáért. »Mivelhogy te — mondák neki — anyádnak szót fogadtál és pontosan megtartottad neki adott szavadat, elviselted a nagy út fáradalmait és teljesítetted az ő alamizsnaadási végső akaratát : az Úr, mint minden jók jutalmazója, béred visszafizetése fejében és szükséged támogatása végett adta azt neked vissza. Mert ő mindenható, mindenkit kielégítő, senkiére sem szorul. Ő ugyanis mindent, a mit a hívek az ő szűkölködő és szegény szolgáinak istápolására szétosztogatnak, visszafizet a mennyekben. Hogy e felett legcsekélyebb kételyed se legyen és hogy ne sajnáld a szétosztott pénzt, csodálatos módon méltóztatott az Úr azt neked bebizonyítani. Ezen jelből most már meg lehetsz győződve, hogy édes anyád az Úrnál üdvösségben van ; ezen csoda figyelmeztessen téged arra is, hogy ne félj adakozni Krisztusért, légy meggyőződve, az Úr téged is kárpótolni fog a mennyországban.[1]) Azt a pénzt tehát az Úr neked adta, tehetsz vele belátásod szerint, a mit akarsz. A mit pedig abból magadra költöttél, azt nem akarta visszafizetni, mivel végtelen jósága csak azt téríti vissza, a mi iránta való szeretetből a szegényeknek lett kiosztva.« Herigariusnak, a kiváló férfiúnak halála után pedig az említett Ardgarius lelkész is a magány iránti vonzalomból, a minőben azelőtt volt, azon vidékről eltávozván, visszatért lakóhelyére. Az ottani keresztények ilyeténképpen ismét lelkész nélkül maradtak. Ezen eseményből világosan kitűnik, hogy az említett Ardgarius remete azon czélból lett odaküldve, hogy úgy Herigariusnak, mint az említett jámbor öregasszonynak hitét megerősítse, továbbá, hogy azok kimúlását Isten kegyelmébe ajánlja és végül, hogy

---

[1]) Az utolsó két mondat hiányzik a későbbi szerkezetben.

a szent áldozást, a mi után oly buzgón vágyakoztak, végső útravalóként vegyék.

21. A fentebb előadott események között történt továbbá, hogy boldog emlékű Lajos, a legfelségesebb császár, az isteni gondviselés intézkedése folytán az élők sorából elköltözött.[1]) Halála után, mikor a birodalom felosztása körül nagy bonyodalom keletkezett, főpásztorunk legátiója is bizonyos tekintetben bizonytalanná kezdett válni. Mert a mikor az említett Turholt nevű zárda tiszteletreméltó Károly király részére jutott, ő azt atyja által kijelölt rendeltetése alól elvonta és Raginariusnak, a kit ti is jól ismertetek, adományozta.[2]) A mikor pedig ezért őt erre úgy dicsőséges királyi testvérei, mint sokan mások figyelmeztették és ő azok kívánságát figyelmen kívül hagyta, akkor a mi atyánk sokféle szükséget és nélkülözést volt kénytelen szenvedni. Miért is szerzetes testvéreitek, a kik ott [3]) voltak vele, társaságtokba visszatértek és sokan mások is elhagyták őt a szegénység miatt. Ő azonban néhányad magával, kik vele maradtak, fenntartotta magát, a mint lehetett és bár nagy szegénységben élt, a rábízott hivatalt sehogy sem akarta elhagyni.

22. De az Úr rátekintvén alázatosságára és nagyfokú türelmére, mivelhogy a király szíve az Úr kezében van, kegyelmes urunk és királyunknak, idősebbik Lajosnak szívét, a ki atyja után a birodalom feletti uralmat elnyerte, arra indította, hogy nézzen utána, miszerint megélhetése biztosítva legyen, hogy legátusi megbízatását teljesíthesse. Mivel pedig ezen tartományban a legátió részére megfelelő zárda nem volt, de[4]) ott volt a közelben a brémai egyháznak az időben éppen főpásztor nélküli püspöksége,[5]) azt rendelte neki adni. Miért is a püspökök és a többi hívek nyilvános gyülekezetében arról kezdett velök tárgyalni, vajjon egyházjogilag szabad-e ezt neki megcselekedni? Urunk és főpásztorunk ugyanis bizonyos tekintetben félt, hogy ez reá nézve veszedelmes dolog és hogy őt egyesek jogtalan törekvéssel ne vádolják; nagy óvatossággal

---

[1]) 840. — [2]) Ez a mondat és a következők odáig »a szegénység miatt« a későbbi szerkezetben hiányzik. — [3]) Hamburgban. — [4]) Ez a mondat idáig a későbbi szerkezetben kimaradt. — [5]) Leudericus püspöknek, Willericus utódjának 845 aug. 24-én történt halála után.

nem egykönnyen járult hozzá ezen rendelkezéshez. Ez az ügy ennélfogva a király parancsából a püspökök gyűlésén került tárgyalás alá. Ezek sok előbb történt példából beigazolták, hogy az helyesen történhetik, hogy t. i., mivel azon egyházmegye, a melynek ő rendeltetett az élére, igen kicsiny,[1]) csak négy keresztelésre jogosított templommal bír,[2]) és a barbárok betörései folytán már sok ízben elpusztíttatott, amazt adományozzák neki kárpótlásul. Hogy pedig a verdeni püspök semmiben ne aggályoskodjék, mintha t. i. az ő püspökségéből az Albián túl elvett részt is a brémaival együtt amaz kapná, elhatározták, hogy azon püspökségek, a brémai t. i. és a verdeni ugyanúgy állíttassanak vissza, mint a hogy Lajos császár úr uralkodása kezdetének idejében voltak alapítva és amazé [3]) legyen a brémai ; egyházmegyéjének nagyobbik fele abból az egyházmegyéből hasíttatott ki, a melynek akkor nem volt főpásztora. A püspökök ezen megállapodása után a király parancsából átvette a brémai egyházmegye kormányzatát ;[4]) az egyházmegyének Albián túli részét pedig, mely ahhoz tartozott, Waldgarius verdeni püspök kapta. Egy ideig így volt a dolog, de más alkalommal a püspöki gyűlés [5]) behatóbban tárgyalta az ügyet és úgy találta, miszerint nem helyes dolog, hogy az a szék, a melyre őt szentelték fel, más püspöké legyen, — Hamburg ugyanis akkor Waldgariusnak jutott — és kijelentették, hogy a királynak van ugyan hatalma egy kicsiny és szegény egyházmegyét megnagyobbítani, de egy az apostoli szentszék által érseki méltóságra emelt helyet megváltoztatnia

---

[1]) Az átalakított szerkezet így folytatja : »és a barbárok betörései következtében már annyiszor pusztult el, ez amazzal a védelemre egyesíthető. Miután a püspökök ezt a rendelkezést így rendelték, ő a király parancsára átvette a brémai egyházmegye kormányzását.« Ezzel ott zárul is a fejezet. — [2]) A hamburgi és a meldorpi bizonyosan ; Brémai Ádám szerint (I. 25. ; II. 15.) ezekhez sorakoztak még a heiligenstädti és a schönfeldi templomok. Ezeket még valószínűleg ú. n. hordozható oltárok egészítették ki és a welanaoi monostoron kívül néhány imaház. De a keresztség szentségének meghatározott időkben, t. i. a husvéti és pünkösdi időben való kiszolgáltatása egyedül a keresztelésre jogosított templomok részére tartatott fenn. — [3]) Anskariusé. — [4]) A 847 októberében tartott mainzi gyűlés határozata alapján. — [5]) A 848 októberben tartott gyűlésről lehet szó (v. ö. Ann. Fuld. 365.).

nem szabad. Az ott levő püspökök tehát a már említett legkegyesebb királynak, Lajosnak beleegyezésével egyhangú határozatban kimondották, hogy atyánk foglalja el azon széket, a melyre felszentelték és ha az Albián túli verdeni egyházmegyéből valamit visszatartana, adja vissza a brémai egyházmegyéből ama szék püspökének. Igy nyert tehát elintézést ez az ügy úgy a király parancsa, mint a püspöki zsinat határozata alapján magának a már említett Waldgariusnak, a verdeni püspöknek is beleegyező megnyugvására.

23. Továbbá, miközben ezek történtek, Köln város, a melynek a brémai suffraganeus egyháza volt, abban az időben püspöki áldás nélkül szűkölködött. Minthogy az huzamosabb ideig tartott, szükséges volt amaz ügy felett ezen hely püspökének jelenléte nélkül is határozni. Mikor azután mégis azon helyre tisztelendő Guntharius szenteltetett püspökké,[1]) urunk és atyánk iparkodott azt rávenni, hogy az a maga részéről is erősítse őt meg. Az pedig a dolgot igen ellenezte. Miért is ez az ügy azután Worms városában a két király, Lajos és Lothár jelenlétében [2]), mindkét ország püspökeinek nagygyűlésében, melyen tisztelendő atyánk is személyesen megjelent, tárgyalás alá vétetett. Miután a tett intézkedést mindnyájan helyesnek ítélték, valamennyien kérték, hogy említett Guntharius püspök is hagyja azt jóvá a maga részéről. Ez eleinte kezdett ezeknek erősen ellenszegülni, azt vitatván, miszerint nem igazságos dolog egy suffraganeus püspöki széket érseki székké változtatni és hogy ő székének méltóságát semmiben sem engedi kissebbíteni ; végre mégis, miután erre őt úgy a királyok, mint az összes jelenvolt püspökök kérték és azt mondották, hogy a szükség miatt szabad az ilyen intézkedés, azt felelte ezeknek, ha az ügy az apostoli szentszék részéről helybenhagyatik, ő is elfogadja. Ezen válasz vétele után, a mikor valamennyi suffraganeus püspökei is belenyugodtak, a már említett legkegyesebb király, Lajos, óhajtván atyjának adományát egy-

---

[1]) 1850 ápr. 20. — [2]) 857 márcziusban Wormsban tartottak gyűlést (Ann. Fuld.). Kívüle azonban senki sem említi, hogy Lothár is ott lett volna. Dehio a 860. év mellett érvel (Gesch. Erzbist. Hamb.-Bremen. I. 45.). Dümmler szerint ez a gyűlés nem Wormsban, hanem Mainzban volt 862 nyarán (Gesch. d. Ostfränk. Reiches II. 33.).

részt mindenben gyarapítani, másrészt, hogy intézkedését minden tekintetben érvényessé tegye, ez ügyben elküldötte Salamont, Konstanz város főtisztelendő püspökét az apostoli szentszékhez. Ezzel küldötte el urunk és atyánk, Anskarius is, mivel ő maga nem mehetett, lelki fiát, testvérünket, Nordfridus áldozárt. Szentséges Miklós pápa kegyesen fogadta őket és ők teljes világításban tárták fel előtte küldetésök célját. Nagy figyelemmel vette fontolóra mindazt, a mit ezek előadtak és isteni sugalmazás folytán az ügy ilyetén megoldását a pogányság megtérítése érdekében igazságosnak ítélve, királyunk akaratát a maga részéről megerősítette.[1]) Végre,[2]) hogy az ügyet, mint a hogy ő azt részletezte, teljes egészében bemutathassuk, jónak láttuk saját szavait ideiktatni. Mikor ugyanis azon követségnek ügyét és a többi fent előadottakat teljesen és röviden összefoglalta, e szavakat fűzte hozzá: »Lajos fiúnknak Salamon szentséges püspök által ezen követségnek úgy fontosságáról, valamint a pallium elfogadásáról hozzánk intézett levele a római szentegyház szokása szerint bulláztatik. Ezen levélből látjuk, hogy minden úgy történt, a mint az említett kegyes király megbizottja, t. i. Salamon püspök nekünk élőszóval előadta. Miért is elődünknek, nagy[3]) Gergely pápának nyomdokait követve és megismerve ott az Isten gondviselésének minden tekintetben megfelelő intézkedését, elhatároztuk, hogy a nagy fejedelmek kérelmét, t. i. a boldog emlékű Lajos császárét és hasonnevű felséges királyi fiáét apostoli tekintélyünk parancsszavával és pallium adományozásával elődeink szokása szerint megerősítjük. Hogy az oly nagy méltósággal felruházott, említett Anskarius, a nordalbingek első érseke, valamint utódai, kik a népek megtérítésén fáradoznak, az ördög cselvetései ellen nagyobb biztonságban legyenek. És magát, fiunkat, az említett Anskarius legátust[4]) az összes svédek,

[1]) II. Miklós bullája 864 máj. 31-ről kelt, a mi Dümmler nézete mellett szól, hogy a fentebb említett gyűlés csak 862-ben volt. A bulla Lappenbergnél Hamb. Urkundenbuch 14. sz. alatt. V. ö. Koppmann: Die ältesten Urkunden des Erzbist. Hamb.-Bremen. Zeitschr. f. Hamb. Gesch. V. 483—573. Miklós levele Lajos királyhoz Jafféнál 2. kiad. 2758. sz. — [2]) Ez a mondat kimaradt a későbbi szerkezetben. — [3]) A »második« teszi hozzá a későbbi szerkezet. — [4]) A későbbi szerkezet hozzáteszi: »és utódait«.

dánok,[1]) valamint a szlávok és a többi északvidéki népek között, vagy a hol az isteni kegyelem ajtót nyitott, az igehirdetésre nyilvános hatalommal felruházzuk. A nordalbingeknek Hamburgban mondott és a szentséges Üdvözítő, valamint a szeplőtlen Istenanyának, Máriának tiszteletére szentelt püspöki székét ezentúl érsekségnek rendeljük. Egyszersmind az isteni ítélet nevében meghagyjuk, hogy a lankadatlan igehirdető főpapnak, a sokszor említett Anskarius érseknek halála után ezen nagyfontosságú hivatalra mindig alkalmas személyiség választassék utódnak. Mivel pedig Károly király, az említett Lajos királynak testvére, édes atyjának, a boldog emlékű Lajos császárnak halála után a Hamburg nevű helytől elszakította a Turholt nevű zárdát, mivel az a testvérek közötti osztozkodás folytán az ő országába esőnek mutatkozott, lévén északi Frankhonban, holott azt édes atyja az ottani püspök és az egyháziak élvezetére adományozta, azt mondják, hogy onnan az oltár összes szolgái eltávoztak. Eltávoztak pedig azért azon népek közül, mivel az életfenntartás legszükségesebb eszközei nélkül szűkölködtek, minek következtében ama népek legátiója megszűnt. Maga Hamburg város is csaknem pusztává lett.[2]) Miközben ezek történtek, meghalt a brémai egyház püspöke, mely egyház, mint mondják, amannak szomszédságában fekszik. A mikor pedig a sokszor említett király látta, hogy ezen egyházmegye püspöki üresedésbe jutott és hogy amaz új intézmény fogyatékos, sőt még azonfelül mindkét egyházmegye Istennek titokzatos ítélete folytán a barbárok dühöngése folytán a tönk szélére jutott, módját kezdette keresni annak, hogy az említett brémai egyház miképpen egyesíttessék és rendeltessék alá az újonnan szervezett érsekségnek a mi jóváhagyásunkkal. Miért is az ügy Konstanz tisztelendő püspöke, a sokszor említett Salamon, mint küldött által jóváhagyás céljából elébünk terjesztetett azon kérelemmel, hogy azt tekintélyünkkel meg-

---

[1]) A későbbi szerkezet hozzáteszi »farriaiak, norvégek, gronlondiak, islandiak, scridevindunok, szlávok és minden északi és keleti népek közé, bárhogy is hívják őket, küldjük és neki és utódainak örökre megadjuk a mi helyettesítésünk és az evangelium hirdetésének jogát«. — [2]) Az utolsó mondatok onnan: »Mivel pedig Károly király«, a későbbi szerkezetben hiányzanak.

erősítsük. Mi tehát alapos megfontolás után úgy vélekedünk, hogy a dolog a fennforgó szükség miatt és a pogányok között a lelkek igazolt megnyerése miatt is helyes és hasznos. Nem kételkedünk a felett, hogy mindent meg szabad, sőt meg is kell tennünk, a mi az egyháznak előnyére szolgál és nincs ellentétben az isteni parancsokkal, áll ez főképen a keresztény-ségnek egészen új veteményére, a melyben különféle események adják elő magukat. Miért is a mindenható Istennek, valamint Szent Péter és Szent Pál apostoloknak tekintélyével és jelen rendeletünk erejével legtiszteletreméltóbb Lajos kérelmére elrendeljük, hogy azon említett egyházmegyék, t. i. a hamburgi és a brémai ezentúl ne legyen kettő, hanem csak egy, és annak nevéről legyen elnevezve, valamint annak legyen alárendelve, a melyet elődünk rendelkezése érseki méltóságra emelt, a verdeni [1]) püspökségnek csupán csak az előbb kihasított részért a brémai egyház javaiból kárpótlás adassék. Ezentúl tehát egy kölni érsek [2]) se követeljen magának abban az egyházmegyében semmiféle joghatóságot. Sőt neki és egyáltalán az igaz hit minden tisztelőinek azt tanácsoljuk, hogy szolgáljanak segítséggel és támogatással az ezen szent legátióban működőknek. Ezen jó cselekedetért legyenek méltók teljes jutalmat attól érdemelni, a ki így szólott: »Menjetek és tanítsatok minden nemzeteket,« és, »A ki titeket befogad, engem fogad be.« Ennélfogva kedves fiúnknak, Lajosnak elébünk terjesztett minden szándékolt intézkedését és jámbor ígéretét, mint Istenhez méltókat tekintélyünkkel megerősítjük. És mivel a multak tapasztalatai a jövőre nézve óvatosságra intenek, mindenkit, a ki ezen üdvös intézkedéseinknek elleneszegül, vagy ellenemond, vagy azokat bármi módon meghiusítja, büntetésül kirekesztéssel sújtjuk és mint bűnöst örök büntetésre méltónak tartjuk. Hogy ezáltal elődeink példájára az apostoli főnökséget és Istennek ügyét minden oldalról való ellenségtől jóakaró buzgósággal biztosabban megvédelmezzük.« Szentséges Miklós pápának ezen rendelkezései a brémai egyházmegyét hozzácsatolta a hamburgi székhez és azzal egye-

---

[1]) A verdeni püspökség kárpótlására vonatkozó szavak a későbbi szerkezetben kimaradtak. — [2]) »Sem senki más«, teszi hozzá a későbbi szerkezet.

sítette,[1]) mely előbb püspöki székhely volt, érseki székhelylyé lett.

24. Mivel pedig azon egyházmegye ilyetén szervezéséről szólva az események sorrendjében nagyon előrehaladtunk, — mert sok idő telt el azon szék kormányzásának elvállalásától az apostoli megerősítésig — térjünk most vissza az előbb történtekhez. A brémai egyházmegye elnyerése után ugyanis újból felbuzdult, mert már volt mit adnia, ha a dánok földén Krisztus nevéért valami eredményt elérhetne. Miért is iparkodott Horicushoz, a dánok akkori egyeduralkodójához gyakrabban elmenni és őt ajándékokkal és egyéb szívességekkel arra megnyerni,[2]) hogy engedélyt adjon neki országában az igehirdetésre. Mert néhányszor királyi követként is küldetett ahhoz és mindent pontosan és becsületesen intézett el, a mi a béke fenntartására és a két ország hasznára vonatkozott. Ezért a már említett Horicus király, miután a szent férfiúnak hitét és szívjóságát megismerte, sokkal nagyobb tisztelettel kezdett iránta viseltetni és szívesen fogadta tanácsát, sőt minden tekintetben annyira bizalmas lett iránta, hogy a mikor tanácsadóival országát illető belső ügyekről tanácskozott, megengedte, hogy ő is jelen lehessen. Azon ügyeket is, miket ezen ország népe, t. i. a szászok és az ő saját birodalma közötti szövetség tárgyában kellett elintéznie, csak az ő javaslatára volt hajlandó megerősíteni, mondván, hogy neki egyáltalán csak abban van bizodalma, a mit ő jónak látott és neki ajánlott. Tehát ezen bizalmasság révén bátorkodott annak azt is ajánlani, hogy legyen keresztényé. Az pedig mindent, a mit ő a szentírásból vele közölt, szívesen meghallgatott, sőt dícsérte, hogy azok teljesen jók és valóban üdvösek és hogy azokban igen nagy öröme telik és Krisztus kegyelmére óhajtja magát méltóvá tenni. Ilyetén felbuzdulások után szent atyánk arra iparkodott őt rávenni, hogy tegye meg az Úr Krisztusnak azt a szívességet, a mit kedvesen fog tőle venni, hogy adjon országában engedélyt egyházlétesítésre, a hol állandóan lenne lelkész, a ki az isteni ige magvát és a keresztség kegyelmét

---

[1]) »És néki alávetette« teszi hozzá a későbbi szerkezet. — [2]) »És őt ajándékokkal és egyéb szívességekkel arra megnyerni« a későbbi szerkezetben kimaradt.

közölné mindazokkal, a kik azt kívánják. Ezt meg is engedte a legszívesebb készséggel és országának egyik, e czélra igen alkalmas és ezen vidék közelében fekvő Sliaswich nevű kikötő helyén, a mely a mindenfelől jövő kereskedők gyülekező helye vala, megengedte a templomépítést, kijelölvén a lelkész lakhelyét; egyszersmind szabadságot adott mindenkinek, hogy országában, a ki akar, kereszténynyé lehet. Püspök urunk tehát, a mint ezen engedélyt megkapta, tüstént megvalósította régi óhaját.[1]) És mihelyt lelkészt helyezett oda, az Isten kegyelme bőven kezdett gyümölcsözni. Volt ott már azelőtt sok keresztény, a kiket vagy Dorstadtban vagy Hamburgban kereszteltek meg, a kik közül némelyek ama község előkelőbbjei voltak és örültek, hogy engedélyt nyertek keresztény vallásuk gyakorlására. Ezek példájára sokan mások is, férfiak és nők egyaránt, elhagyták bálványaik babonás tiszteletét és az Úr vallására térve megkeresztelkedtek. Nagy lett az öröm azon helyen, miért is ezen nemzet emberei minden félelem nélkül, a mi azelőtt meg nem volt engedve, törekedtek azon községbe, sőt a kereskedők is úgy innen, mint Dorstadtból, a mely körülmény a közjólétet ott előmozdította. És habár [2]) ott sokan megkeresztelkedve éltek, mindazonáltal nagyon sokan voltak a fehéringesek,[3]) kik ezután a mennyei hazába költöztek. Örömmel fogadták ugyanis a kereszt jelét, hogy hitújonczok legyenek,[4]) mert mint ilyeneknek szabad volt bemenniök a templomba és jelen lenniök a szentmisén, de a keresztség felvételét halogatták, úgy okoskodván, hogy majd életök végén keresztelkednek meg, mivel akkor az üdvösség fürdőjében megtisztultan, mocsoktalanul lépik át közvetlenül az örök élet küszöbét. Továbbá sokan sinlődtek ott betegségekben is és a mikor látták, hogy egészségök visszanyeréséért hiában mutatnak áldozatokat bálványaiknak és rokonaik is kétségbeejtették őket, az Úr irgalmasságához menekülve megfogadták, hogy keresztényekké lesznek. És a mikor az odasiető áldozár keze által felvették a keresztség szentségét, Isten kegyelméből

[1]) »És az egyházat az Isten szent anyjának, Máriának tiszteletére fölszentelte«, teszi hozzá a későbbi szerkezet. — [2]) Ez és a következő mondat a későbbi szerkezetben hiányzik. — [3]) Albati, azaz olyanak, a kik csak haláluk órájában keresztelkedtek meg s az akkor kapott fehér ingben hunytak el. — [4]) Catechumeni.

visszanyerték egészségöket. Ama helyen így munkálkodott az Isten irgalma és az Úr hitére nagy népsokaság tért meg.[1])

25. Ezenközben pedig urunk és atyánk, Anskarius, a svéd nép miatt is igen aggódott, mivel azoknak akkoriban nem volt lelkipásztoruk ; megkérte tehát az említett Horicus királyt, a kivel mindenben igen bizalmas volt, hogy támogatásával bejárhassa birodalmának részeit. Ez mikor a legszívesebb készséggel helyt adott kérelmének, megígérte, hogy mindenben közre fog működni. Ez okból [2]) püspök urunk ezen ügy érdemében tárgyalásba bocsátkozott Gauzbertus püspökkel, mondván, hogy újból kísérletet kell tenni, hátha az az isteni büntetéssel figyelmeztetett nép hajlandó lesz lelkészeket tűrni maga között, nehogy Krisztusnak ama részeken megkezdődött hite az ő nemtörődömségök folytán pusztulásnak induljon. Nevezett Gauzbertus pedig, más néven Symon püspök, azt válaszolta, hogy ő, a kit onnan elűztek, nem bátorkodik újból oda visszamenni, de az nem is volna előnyös, hanem inkább veszélyes, ha az előbbiekre visszaemlékezvén ő miatta újból valami zavart támasztanának ; hanem inkább azt tartja helyesnek, hogy ő menjen oda, mint a ki először vállalkozott ama legátióra, kit ott szívesen fogadtak, ő pedig öcscsét küldené vele, ki, ha lesz hol prédikálni, ott maradna és végezné a lelkipásztori teendőket. Megállapodva tehát ezen tervben, Lajosnak, a legkegyesebb királynak színe elé járultak és előterjesztették neki az ügyet és a dolog ilyetén kivitelére kérték engedélyét. Ki, mikor kérdezte, vajjon egy akaraton vannak-e, tisztelendő Gauzbertus püspök így felelt neki : »Isten szolgálatában — úgymond — mi mindig egy akaratúak voltunk és vagyunk és egy szívvel-lélekkel kívánjuk, hogy úgy legyen.« Az Isten ügyéért mindig lelkesedő felséges király tehát a közöttük létrejött megegyezés szerint Krisztus nevében ezen küldetést nagybuzgalmú pásztorunkra ruházta és miként atyja tette vala, azonképpen ő is megbízással küldötte őt a svédek királyához. Istenfélő atyánk tehát útra készülődött és nagyobb

[1]) Ezek 848. évtől (Ann. Fuld.) 854. évig történtek, a mikor Erik király, ki egyedül volt életben Godofrid fiai közül, polgárháborúban elesett. Prudentii Trec. Ann. a 854 ; cf. a. 850. — [2]) Ez és a következő négy mondat, szóval az egész Gauzbertusszal folyt tanácskozás és megegyezés odáig »a svédek királyához«, a későbbi szerkezetben hiányzik.

lelkesedés ösztönözte annak mielőbbi teljesítésére. Ezt ugyanis mennyből származó megbizatásnak hitte azon látomása folytán, melyben azelőtt volt része. Látomásában ugyanis úgy tűnt fel neki, mintha ezen utazás miatt nagyon aggodalmaskodott volna és hogy olyan helyre ért, a hol nagyszabású épületek és különféle lakások lettek volna. Ott egy valaki elébe állott és így szólott hozzá: »Az utat illetőleg, a mi miatt aggodalmaskodol és azok fölött, a mik szívedben vannak, ne igen búslakodj, mivel van itt egy próféta, a ti téged mindenről útbaigazít. És hogy annak kilétét illetőleg lelkedben kétség ne legyen, megmondom, hogy ki ez a próféta. A tudós Adalhardus, az egykori apát, ő az, kit az Úr prófétaként hozzád küld, ki neked meg fogja mindazt mondani, a mi veled történni fog.« A mint ezt hallotta, felvidult és látomásában így válaszolt amannak: »Uram! hol fogom őt megtalálni?« Amaz így felelt: »Fáradsággal fogod őt megtalálni, mivel senkinek sem szabad téged vele megismertetni.« Ekkor úgy látta, mintha a lakások között járna ide-oda és keresné azt, lelkében pedig hányta-vetette a dolgot. »Ha az — úgymond — kérdezésem nélkül megmondja nekem, hogy mit forgatok elmémben, akkor igaz prófétának ismerem el őt.« A mint tehát egy tiszta, pompás lakáshoz ért, ott látta őt székében ülni és tüstént felismerte. Az pedig erősen rátekintve ekképpen kezdett hozzá szólani: »Halljátok szigetek és figyelmezzetek népek a távolban. Az Úr anyád méhétől hívott téged, még mikor anyád méhében voltál megemlékezett nevedről. És oly szájat adott, mint az éles kard, az ő keze árnyékával födözött és választott nyíllá tett és tegzébe rejtett el téged és mondá neked: Én szolgám vagy te, mivel benned dicsekszem.«[1]) Ezen szavak után, miután karját kiterjesztette, felé nyujtotta jobbját. A mint ő ezt látta, annak lábaihoz borult, azt hivén, hogy meg akarja őt áldani. Az azonban szavát így folytatta: »És most ezeket mondja neked az Úr, ki téged anyád méhétől szolgául alkotott: Íme világosságul adtalak téged a pogányoknak, hogy üdvhirdetőm légy a föld végső határáig. Meglátnak a királyok és felkelnek a fejedelmek és hódolni fognak az Úrért, Izrael szentjéért, mivel téged megdicsőít.«[2]) Istennek szolgája tehát, a mikor

---

[1]) Ézsaiás 49. 1—3. — [2]) Ézsaiás 49. 5—7. és 55., 5.

jóval elutazása előtt ezen látomásban részesült, meg volt arról győződve, hogy Isten parancsa irányítja őt azon vidékre, különösen ezen szóval »halljátok szigetek«, mert csaknem az egész ország szigetekből áll, és az ehhez fűzött szavakkal »üdvhirdetőm légy a föld végső határáig«, mert a világ határa a svédek országában északon fekszik. Végül [1]) ama kijelentés is, a mely Jeremiás [2]) jövendöléséből befejezésül idéztetett, t. i. »mivel téged megdicsőít«, nagy mértékben táplálta forró vágyát, mert azt hitte, hogy ez a vértanúság pálmáját jelzi, mely neki régtől fogva meg volt ígérve.

26. A mikor tehát el akart utazni,[3]) a már említett Horicus királynak követe és pecsétes levele volt vele. Ez a svédek királyával, Oleffal ilyenformán közöltette a részéről adott megbízást : hogy az Istennek ez a szolgája, a ki Lajos király által küldve utazik országába, előtte minden tekintetben ismert egyéniség, és hogy soha életében olyan jó embert még nem látott, és hogy még egy halandóban sem talált oly nagyfokú becsületet. Éppen azért, mivel megismerte kiválóságát, megengedte neki, hogy országában a keresztény vallás ügyében belátása szerint intézkedhet. És hogy őt is arra kéri, miszerint ő is hasonló engedélyt adjon neki a kereszténységnek birodalmában leendő művelésére, mivel az semmi egyebet nem kíván tenni, csak azt, a mi jó és üdvös. Elutazott tehát és csaknem húsz napi hajózás után elérkezett Bircaba.[4]) Ott a királyt és a néptömeget fölötte nagy tévelyben találta. Mert az ördög csalárdsága folytán, a ki már előre tudta a szent férfiúnak odajövetelét, akkoriban történt, hogy egy valaki odament és azt mondta nekik, hogy ő jelen volt az istenek gyűlésén, a kikről hiszik, hogy azoké a föld, ezek küldötték őt, hogy a királynak és népnek ezeket adja hírül : »Ti bennünket — úgymond — hosszú ideig kegyelmes isteneiteknek tartottatok és hazai földeteket segedelmünk folytán bő áldással birtátok békében és szerencsében. És ti a minket megillető isteni tiszteleteket és áldásokat teljesítettétek is és mi engedelmes készségteket kedvesen vettük. Ámde most elvonjátok a köteles áldozatokat és lanyhán ajánlotok önkéntes adományokat, sőt, a mi nekünk igen vissza-

[1]) Ez a mondat kimaradt a későbbi szerkezetben. — [2]) Helyesebben : Ézsaiás. — [3]) 852-ben. — [4]) Björkő. V. ö, 56. l. 2. jegyz.

tetszik, még fölénk idegen istent is hoztok be. Ha tehát azt akarjátok, hogy hozzátok kegyelmesek legyünk, úgy bőségesen mutassátok be az elmulasztott áldozatokat és tegyetek nagyobb adományokat. A másik istennek tiszteletét pedig, ki ellenünkre tanít, be ne fogadjátok és szolgálatára ügyet se vessetek. Továbbá, ha még több istent is óhajtanátok magatoknak, és mi nem vagyunk nektek elegendők, akkor közakarattal társaságunkba veszszük egykori királytokat, Ericust,[1]) hogy az is egy legyen az istenek számában.« Ezen közhírré tett ördögi parancs tehát a püspök úr megérkezése alkalmával soknak megzavarta eszét és az emberek szivét nagy tévely és izgalom szállotta meg. A fent említett rég elhúnyt király tiszteletére ugyanis templomot emeltek és neki, mint istennek, áldozatokat és adományokat kezdettek felajánlani. A püspök úr pedig, a mint odajött, tudakolni kezdette régi ismerős barátaitól, hogy mi módon beszéljen ez ügyben a királylyal? Ezek valamennyien teljes erővel ellentmondva kijelentették, hogy ez irányban egyáltalán nem lehet küldetése eredményes, hanem ha van valami kincse, úgy ajándékot kell adnia, hogy élve megszabaduljon. Ezeknek ő így szólott: »Életem váltságára nem vagyok hajlandó semmit sem adni, mert ha Uram úgy rendelte, kész vagyok nevéért szenvedni és meghalni.« Mikor tehát ezen ügy miatt igen nagy lett aggodalma, végre kapott tanácsra meghívta a királyt magához vendégségbe. A lakoma alkalmával képessége szerint ajándékokkal halmozta el azt, egyszersmind előterjesztést tett neki követségi megbízatásáról. Jövetele [2]) czélját ugyanis a királynak már előbb tudomására adták úgy Horicus küldötte, mint püspök urunk ottani hívei. Az tehát örülve a szíves vendéglátásnak és a drága ajándékoknak, kijelentette, hogy a szóbanforgó ügyet ő is szívesen akarja. »Azelőtt ugyanis — úgymond — voltak itt áldozárok, de elűzettek innen a nép lázadása folytán és nem a király parancsából. Miért is én a te követségedet nem láthatom el jóváhagyó megerősítésemmel és nem is merem azt tenni mindaddig, míg sorsvetés útján tanácsot nem kérek az istenektől és meg nem kérdezem a nép szándékát. Legyen küldötted velem

[1]) Talán az upsalai Eriket, a hágai Björno fivérét. — [2]) Ez a mondat hiányzik a későbbi átdolgozásban.

a legközelebbi gyűlésen és én szólani fogok érdekedben a népnek. És [1]) ha az istenek támogatásával törekvésed iránt azok jóakarattal viseltetnek, úgy kérelmed teljesíttetik; ha pedig nem, azt is értésedre adom.« Azoknál ugyanis az a szokás dívik, hogy mindenféle közérdekű dolgot inkább a nép közakaratú megállapodása, mint a király akarata intéz el érvényesen. Miután tehát nagybuzgalmú pásztorunk a királynak ezen válaszát tudomásul vette, Isten oltalmára bízta magát teljesen, idejét bőjt és imádságban töltötte és szívbeli mély töredelemmel alázta meg magát Isten színe előtt.

27. A nyomorúságnak ezen gyötrelmei között pedig, a mikor a gyűlés napja közeledett, egy napon szent mise alatt, a mikor az áldozár az oltárnál a szent titkokat áldotta, ő arczra borult és e közben mennyei ihletet nyert. A Szent-lélek kegyelme ugyanis bensőleg megerősítette és nagy bizodalmat öntött lelkébe és megtudta, hogy kívánsága szerint minden törekvését siker fogja koronázni. Miért is szentmise után annak, a vele bizodalmas barátságban élő áldozó papnak, tudtul adta, hogy semmitől sem kell rettegnie, mivel az Isten kegyelme vele van. Ennek kérdésére, hogy honnan tudja azt, azt felelte, hogy mennyei kijelentésből. Ez a paptestvér az ő efféle felvilágosításáról eléggé tudott, mivel sok jellel bizonyította be az előtt, hogy ő ilymódon nyer isteni vígasztalást. Lelkének ebbeli bizodalmát a dolog kimenetele csakhamar megerősítette. A király ugyanis először főurainak gyűlésén tette szóvá atyánk követségi ügyét. Ezek azt határozták, hogy a sorstól meg kell kérdezni, hogy mi az istenek akarata ezen ügyben. Szokásukhoz híven kimentek tehát a mezőre és sorsot vetettek; és a sors úgy esett, hogy az isten akarata az, miszerint a keresztény vallás ott megállapíttassék. A mint az megtörtént, a főurak egyike, a püspök úr jóbarátja, a dolgot azonnal hírül adta neki és vígasztalásul ekképpen figyelmeztette: »Légy erős és cselekedj férfiasan, mivel az isten nem utasította vissza szándékodat és követségedet.« Igy tehát bizodalmának eredményes volta fölött lelke mélyéből örvendve vigadott az Úrban. Azután pedig, a mikor a döntés napja megérkezett, a melyet a már említett Birca helységben tartottak meg, a király, miként

[1]) Ez a mondat hiányzik a későbbi szerkezetben.

azoknál szokás, hangos szóval adta tudtára a népnek ezek követségének czélját. Mikor ezt azok meghallották, éppen úgy, miként előbb tévelyökben, különféle érzelmek között elkezdettek zajongani. Lármájok közben egy öreg ember felállott a nép közül és így szólott: »Király és nép! Hallgassátok meg szavaimat. Közülünk sokan már elég jól ismerik azon isten vallását és tudják, hogy az nagyon is tud segíteni a benne bízókon. Ezt már sokan tapasztalták közülünk, részint tengeri veszedelmek, részint más bajok közepette. Miért utasítjuk el azt, a mit magunkra nézve szükségesnek és hasznosnak tudunk? Közülünk ugyanis némelyek egykor Dorstadtba mentek és önként fogadták el ezen hitnek szabályzatát, meg lévén győződve annak hasznos voltáról. Sok ravasz csel van most is felállítva és a kalózok támadása miatt utazásunk nagyon veszélyessé lett. A mit tehát előbb messze vidékről kerestünk, miért ne fogadjuk el azt most, mikor kínálják? És a kik sokféleképen tapasztaltuk magunkon annak az Istennek segítő kegyelmét, miért ne adnánk szívesen beleegyezésünket abba, hogy az ő szolgái közöttünk maradjanak? Népek![1]) fontoljátok meg jól, hogy mit határoztok és ne utasítsátok el saját hasznotokat. Mert, mikor isteneink nem kegyesek irántunk, akkor jól esik ezen Isten kegyelmében részesülnünk, a ki minden ügyben képes és akar is mindig segítségére lenni a hozzá fohászkodóknak.« Ezen szónoklat hatása alatt a népsokaság egyértelműleg elhatározta, hogy nálok áldozárok legyenek [2]) és hogy ellentmondás nélkül létesüljenek, a miket Krisztus titkai számára kértek. A király ennélfogva a gyűlésből fölkelvén, a püspök úr küldöttével saját követét tüstént hozzá küldötte, hírül adván neki, hogy a nép egyértelműleg az ő akaratára tért és hogy mindez az ő tetszésével is találkozik, de azért mégsem adhat neki teljes szabadságot mindaddig, míg birodalma másik felében [3]) tartandó népgyűlésen az ott lakóknak az ügyet elő nem terjeszti. Akkor boldog emlékezetű atyánk újból esedezvén

[1]) Ez a hely a későbbi szerkezetben hiányzik, a »hozzá fohászkodnunk« szavakig. — [2]) A későbbi átdolgozás így folytatja: »és hogy létesitsék Krisztus szolgálatát.« A fejezet vége ott elmaradt. — [3]) T. i. a szoros értelemben vett Svédországban; mert Björkő község a gótok országában volt. Geijer »Gesch. Schwedens« I. 115.; Maurer »Einführung des Christenthums« I. 34.

tapasztalt támogatásáért, bensőséggel imádta az isteni kegyelmet ; a mikor pedig elérkezett a döntés napja, a király hangos szóval ismertette a püspök úr követségét az előbbi gyűlésen mondott és történt dolgokkal együtt. Az isteni gondviselés bölcs intézkedése folytán valamennyien egy szívvel s lélekkel helyeselték az előbbi gyűlés határozatát és kijelentették, hogy ahhoz ők is mindannyian hozzájárulnak.

28. Ezek után a király magához hivatta a püspök urat és elmondotta neki a történteket. Tehát valamennyiök egyakaratú döntése alapján kimondotta, hogy nálok templomok építtessenek és papok legyenek, továbbá, hogy a ki akar a nép közül, keresztényné lehet minden akadály nélkül. Urunk és főpásztorunk pedig Erimbertust, Gauzbertus püspök [1]) említett unokafivérét a király jóindulatába ajánlotta, hogy annak támogatása és védelme alatt végezze az isteni titkokat. Ennek a király egy termet adományozott imaházi czélra, a püspök úr pedig egy másikat vásárolt a házzal együtt lelkészi lakásnak. Ugyanez a király jóságos püspökünk iránt érzett vonzalmának kifejezést adva, megígérte, hogy a keresztény vallás gyakorlatában birodalma lakóival együtt igen buzgó akar lenni. Miután a püspök úr mindezt az Úr kegyelmével szerencsésen elintézte, egyházmegyéjébe visszatért.

29. Azt az óriási lelki izgalmat pedig, a mit ezen utazásában szenvedett, az Úr kinyilatkoztatásából előre tudta szentséges atyánk már akkor, mikor az utazásra készülődött. Egy éjjel az a látomása volt, mintha az Úr szenvedésének ideje lett volna, a hol ő maga is megjelent, mikor az Úr Jézus Krisztust Pilátustól Heródeshez, majd azután Heródestől ismét Pilátushoz kísérték és látta, hogy a zsidók és katonák végre lepökdösték, gyalázták és minden tagját vesszőkorbácsokkal ütlegelték ; ezen iszonyú büntetést nem tudván nézni, előlépett és annak háta mögé a korbácsolók ütései alá állott a végből, hogy saját testével fogjon fel minden ütést, amit amannak szántak ; de amannak fejét nem volt képes megvédelmezni, mivel az nála nagyobb termetűnek látszott. Ezen látomás jelentését pedig Krisztus győzhetetlen katonája előbb nem tudta, csak akkor, a mikor ezen utazásból már hazatért és átgondolta,

---

[1]) Osnabrücki püspök volt a 851—853. években.

hogy ott mennyi gúnyt és gyalázatot szenvedett, mily válságos volt helyzete, mennyi Isten ellen való káromlást és szidalmat viselt el. Mert meggyőződése szerint ott kétségtelenül Krisztusért szenvedett és Krisztus ott szolgája személyében újra elszenvedte azon gyalázatokat, a mikkel előbb illették. Hogy pedig annak fejét nem volt képes megvédelmezni, azt jelenti, hogy Krisztus feje az Isten, hogy a szenvedések, a miket a szentek e világon Krisztusért elviselnek, azok részben Isten fölségét is érintik, a miket ő magára vesz, a mikor bizonyos tekintetben azokkal együtt szenved, egy ideig szenved ugyan, de egykor szigorúan fog ítélkezni, miként írva vagyon: »Enyém a bosszúállás és én megfizetek, mondja az Úr.«[1])

30. Nem mulaszthatjuk el annak elmondását sem, hogy ezen utazása után miként nyilvánult az Úr hatalma a már említett svédek felett. Ugyanis egy, azoktól távol lakó Cori[2]) nevű nép régtől fogva a svédek fönnhatósága alá tartozott; de akkor már jóideje lázadással méltatlankodtak azok fönnhatósága ellen. Megtudván pedig ezt a dánok, akkortájt, a mikor már püspök urunk a svédek földjére ért,[3]) sok hajót gyűjtöttek és azon ország felé siettek azon szándékkal, hogy azt első sorban kizsákmányolják, azután hatalmok alá igázzák. Abban az országban öt város volt. Mikor az ottani nép ezek jöveteléről értesült, egybegyülekezett és vitézül kezdett ellenállani és védekezni. És győzelmet aratván, a dánok zömét lemészárolták, hajóik javarészét sok arany- és ezüsttel zsákmányul ejtették. A mikor ezt a már említett Oleff király és a svéd nép meghallották, dicső nevet óhajtván maguknak szerezni annak végrehajtásával, a mire a dánok képtelenek voltak és mivel azok azelőtt is fönnhatóságuk alá tartoztak, rengeteg hadsereget szerveztek és azok országába mentek. Első sorban is az ország Seeburg[4]) nevű városához értek váratlanul; ebben hétezer harczos volt; miután azt teljesen lerombolták és ki-

---

[1]) Pál lev. a zsid. 10., 30. — [2]) Kurlandiak. — [3]) Lappenberg szerint id. h. 549. l. 849-ben történt. Mások szerint 852—853-ban. — [4]) Úgy vélik, hogy azonos a Düna melletti Semigalliában fekvő Seleburg-gal. Azonban ezen a tengertől oly távol eső helységnek a neve aligha egyezik meg az idegenek által elferdített névvel. V. ö. Kunik, Forschungen XXIV.

zsákmányolták: felgyújtották. Hajóikat elhagyván, azoknak onnan egy öt napi járó földnyire fekvő Apulia [1]) nevű másik városához siettek nagy lelkesedéssel. Ebben[2]) a városban tizenötezer harczképes férfiú volt. A mint odaérkeztek és a városbelieket bekerítették, kívülről kezdették a várost ostromolni, amazok belülről fejtettek ki bátor ellenállást; amazok belül védekeztek, ezek kívül támadtak. Úgy mult el nyolcz nap, hogy reggeltől estig folyton harczban állottak, mindkét részről sokan vérzettek el, de győzedelmet egyik rész sem aratott; minek következtében a svédek a kilenczedik napon, mivel a folytonos öldöklésben kifáradtak, félni kezdettek és félelmökben azon töprengettek, miképen szabadulhatnának meg onnan. »Itt — úgy mondák — semmire sem megyünk, hajóink pedig igen távol vannak.« Mert, miként előbb mondottuk, öt napi járásnyira volt a kikötő, ott állottak hajóik. Fölötte nagy zavarukban, mikor már sehogy sem tudták, hogy mitevők legyenek, elhatározták tehát, hogy meg kell kérdezni a sorstól, vajjon hajlandók-e az istenek segítségökre lenni, aratnak-e győzelmet, vagy megszabadulnak-e élve onnan? Mikor pedig a sorsot megvetették, úgy találták, hogy egyetlen isten sem akad, a ki hajlandó lenne őket támogatni. A mikor ennek híre a nép között elterjedt, az egész tábor kétségbeeső fájdalmas jajkiáltásban tört ki és elhagyta őket minden bátorságuk. »Oh, mi szerencsétlenek, — mondták — mit csináljunk? Az istenek elhagytak bennünket és egyikök sincs segítségünkre. Hova meneküljünk? Hajóink is messze vannak és ha menekülnénk is, azok üldözve ölnének bennünket rakásra. Mit reméljünk hát?« Mikor pedig ily nagy aggodalom vett rajtok erőt, a kereskedők közül egynéhányan visszaemlékezve a püspök úr tanítására és intelmeire, bátorításukra így szólottak: »A keresztények Istene sokszor megsegíti azokat, a kik segítséget kérnek tőle, mert ő igen hatalmas a segélynyujtásban. Kérdezzük meg, akarna-e velünk lenni és készséges lélekkel tegyünk neki tetsző fogadalmakat.« Valamennyiök buzgó könyörgése között

---

[1]) Talán Pilten a Windawa folyó mellett Kurlandban. Kunik szerint egy 1253. évi oklevélben Appule v. Ampule néven előforduló helység értendő. Id. h. XXIV. 195. l. — [2]) Ez a mondat a későbbi szerkezetben kimaradt.

vetettek tehát sorsot és úgy találták, hogy Krisztus hajlandó őket támogatni. Mikor ezt nyilvánosan közhírré tették, oly nagy bátorság támadt mindnyájokban, hogy tüstént a város ostromához akartak fogni elszántan. »Mitől féljünk most — mondák — és mitől rettegjünk? Krisztus velünk van, harczoljunk és cselekedjünk férfiasan, mi sem állhat ellenünk. Győzedelmünk biztos lesz, mivel az istenek leghatalmasabbja a segítőnk.« Vígan [1]) és bátran indultak tehát valamennyien együtt a város ostromára. A mikor körülállva ostromhoz akartak fogni, a bentlevők azt kívánták, hogy engedjék őket szólani. A mikor a svédek királya erre kegyesen megadta az engedelmet, azok imigyen szólottak : »Nekünk inkább a békére van már hajlandóságunk, mint a háborúra és békét kívánunk veletek kötni. Először is mindazt, a mit a dánoktól a mult évben aranyban és ezüstben zsákmányul ejtettünk, békedíj fejében nektek adjuk. Továbbá minden városbeli férfiú után fél font ezüstöt ajánlunk, azonfelül megfizetjük nektek azt az évi adót is, a mit azelőtt fizettünk és kezesekkel biztosítjuk, hogy mint azelőtt, úgy ezután is fönnhatóságtok alatt fogunk lenni. A mikor pedig mindez meg vala ajánlva, az ifjak lelkesedése csak nem akart csillapodni, hanem harczi kedvökben minden félelem nélkül elszántan akartak küzdelembe bocsátkozni, mondván, hogy a várost és mindent fel fognak dúlni és a bentlevőket fogságba fogják hurczolni. A király pedig és a főurak józan megfontolás után a békejobbot elfogadva a békét megkötötték és tömérdek kincscsel és harmincz kezessel tértek vissza övéikhez. A béke megkötése után a svédek Urunk Jézus Krisztus mindenhatóságát magasztalva és az ő minden istenek feletti nagyságát teljes erővel hirdetve, a felett tanakodtak behatóan, hogy minő fogadalmat kellene tenniök neki, a ki által oly fényes győzelmet arattak. Az ott jelenvolt keresztény kereskedőktől kioktatva bőjtölési fogadalmat tettek, a mi Krisztus urunk előtt kedves dolog. Ezt olyképen fogadták, hogy hazatérés után, a mint 7 napot eltöltöttek övéik körében, a következő 7 napon át közösen valamennyien tartózkodjanak a húsevéstől, továbbá ha ennek eltelte után 40 nap elmúlik, közös megállapodás szerint 40 napig nem esznek húsfélét. Ezen

---

[1]) Ez a mondat hiányzik a későbbi szerkezetben.

elfogadott határozatot valamennyi jelenlevő készségesen meg is tartotta. Ezután még sokan közülök Krisztus iránti tisztelet és szeretetből megtartották a keresztények által gyakoroltatni szokott bőjtöket is és istápolták a szegényeket is, mert úgy tanulták, hogy ez Krisztus előtt kedves dolog. Ilyképpen az előbb említett Erimbertus áldozár mindnyájok kedvére szabadon kezdette végezni Isten ügyét és miután Krisztus hatalmát mindnyájan magasztalták, azon a vidéken az isteni vallás attól fogva minden akadály nélkül kezdett terjedni.

31. Eközben pedig isteni rendelés folytán történt, hogy Horicus királyt, a mikor némely rokonai kísérletet tettek országába törni, a kalózok megtámadták és háborúban megölték.[1]) Vele együtt szintén fegyver által pusztultak el azon ország valamennyi főbb emberei, kik püspök urunknak jó ismerősei és barátai voltak. Mikor pedig ezután az ország élére ifjabb Horicus tétetett,[2]) ennek egynémely főemberei, kiket püspök urunk azelőtt nem ismert, azt a tanácsot adták, hogy az ott alapított egyházat rontassa le és a virágozni kezdő keresztény vallást irtassa ki, mert, mint mondják, az istenek haragusznak reájok és hogy azért éri őket oly sok veszedelem, mivel ama másik ismeretlen istennek vallását meghonosították maguk között. Miért is az említett Sliaswich [3]) község grófja, névszerint Hovi, a ki ezen vallásnak esküdt ellensége volt és ösztönözte a királyt a keresztény vallás megrontására, az ott épült templomot bezáratta és a keresztény vallás gyakorlatát eltiltotta. Az áldozár is, ki ott működött, az üldözés miatt eltávozott onnan.

32. Ezen dolog miatt pedig püspök urunk nagyon aggódott és szomorkodott, mert akkor barátai közül egy sem volt ifjabb Horicus mellett, kiket azelőtt gazdag ajándékokkal tett barátaivá, a kik által azt az Úr akaratának megnyerhette volna. Ez okból, mivel minden emberi támogatás nélkül állott, szokásához híven isteni segítségért esedezett. És reményében nem is csalódott. Mert az Úr őt bensőleg megvígasztalta és feltétlenül biztosította arról, hogy az ott megkezdett vallás semmi körülmények között nem fog elpusztulni, mint a hogy azt Krisztus

---

[1]) 854-ben. — [2]) Valószínűleg az elesett király unokája. — [3]) Schleswig.

ellenei tervezték. Ez az Úr kijelentése szerint nemsokára csakugyan úgy is történt. Mert a mikor ebben az ügyben nevezett királyhoz szándékozott utazni, az Úr megelőző kegyelme által ugyanazon király, miután az előbb említett községből a nevezett grófot elűzette, úgy, hogy az azután kegyébe többé vissza nem térhetett, szívesen küldötte követét a püspök úrhoz azon felhívással, hogy küldje vissza papját egyházába, azt állítván, hogy ő nem kevésbbé törekszik Krisztus kegyelmére magát méltóvá tenni, mint idősebb Horicus és hogy a püspök úrral fenn óhajtja tartani a barátságot. Ezután pedig, a mikor főtisztelendő pásztorunk Burghardusnak, a nagyméltóságú grófnak segítségével a király színe elé járult, az idősebb Horicusnál is mindenben ez támogatta őt, ki mindkét királynál, mint azoknak rokona, nagy kegyben volt, ifjabb Horicus király nagy kegyességgel fogadta és azonnal mindent megengedett neki, a mit elődе a kereszténység érdekében országában engedélyezett vala. Sőt a mi a pogányoknak azelőtt valami hallatlannak tűnt fel, megengedte, hogy harang legyen abban a templomban. Birodalmának Ripa [1]) nevű másik helységében helyet adományozott a templomépítésre és megengedte, hogy ott állandóan legyen lelkész.

33. Végre pedig míg ezek történtek, előbb említett tisztelendő Gauzbertus püspök [2]) bizonyos Ansfridus nevű áldozárt küldött a svédekhez; ez dán származású volt és [3]) Ebo úr neveltette az Úr szolgálatára. Ez mikor odament, Erimbert áldozár onnan eltávozván, három vagy több évet töltött ott mindenkinek teljes megelégedésére. De a mikor Gauzbertus úr haláláról [4]) értesült, ő maga is visszatért onnan és egy ideig nálunk volt, azután súlyos betegség gyötrelmei között húnyt el. Ennek megtörténte után püspök úr nem akarván megengedni, hogy ott a kezdődő keresztény vallás veszendőbe menjen, ez okból Ragenbertus nevű áldozárt helyezte oda.

---

[1]) Ribe, Jütlandban. — [2]) A későbbi szerkezetben így: »A mikor ezek megtörténtek, a mí tisztelendő pásztorunk«. Gauzbertus időközben osnabrücki püspök lett. — [3]) A mondat vége innen kezdve a későbbi szerkezetben hiányzik. — [4]) Kunik szerint 860-ban, Lappenberg szerint id. hely. 549. l. 858. vagy 859-ben. A későbbi szerkezet szerint ez a mondat így alakul: »Ansfridus visszatérése után pedig, a ki egy ideig nálunk tartózkodva, betegségébe belehalt, Ragenbertus nevű áldozárát küldte oda«.

Mert ez arra az állásra nagyon alkalmas volt és szíves készséggel vállalkozott az oly nagy utazásra. A mikor a Sliaswich nevű kikötőbe igyekezett, a hol a hajók állottak a kereskedőkkel, kik vele együtt utaztak volna, útközben őt az ördög gonoszsága folytán dán rablók orvul megtámadták, mindenétől kifosztották ; ő is boldogan elhúnyt a szentséges Mária mennybevitele ünnepén. Ez az eset a püspök úr lelkét bár mély szomorúsággal töltötte el, feltett szándékától azonban sehogy sem tudott elállani, hanem ezen feladatra nemsokára egy másik áldozárt rendelt a dán származású Rimbertus személyében. Mikor ezt Krisztus nevében azon országba küldötte, úgy a király, mint [1]) a nép szívesen fogadta és az isteni szolgálatokat az Úr kegyelméből mind ez ideig szabadon végezte. Továbbá [2]) úgy ennek, mint a többi áldozároknak, kiket azelőtt a pogányok közé helyezett, szívökre kötötte, hogy ne kívánjanak, ne kérjenek senkitől semmit, hanem inkább buzgón intette őket, Szent Pál apostol példájára, hogy t. i. ők is legyenek megelégedve a kezök munkájával szerzett élelemmel és ruházattal. Mindazonáltal úgy ezeknek, mint kísérőiknek szükségletök fedezésére és hogy barátok megnyerésére legyen mit adniok, a sajátjából bőséges adományt nyujtott.

34. Továbbá azon sokféle megpróbáltatások között, miket — mint említettük — ugyanazon követség alatt szenvedett, jóllehet — mint mondva volt — isteni sugalmazások útján nyert bátorítást arra nézve, hogy a megkezdett műtől el ne álljon, mindazonáltal őt ezen ügyben az említett Ebo reimsi érseknek, ki először vállalta el ezen legátiót, áhítata és lelki buzgósága nem kis mértékben vígasztalta. Ez ugyanis, mivel a pogányok megtérítéséért igen lelkesedett, a hit kegyelmének azon országokban való elterjesztésére őt folyvást ösztönözte és serényen bátorította, hogy a megkezdett művet abba ne hagyja. Ennek buzdító szavai és lelki felbuzdulása folytán fellelkesített ama boldog férfiú a reá bízott hivatalra kétségtelenül nagy gondot viselt és a megkezdett munkától őt semmiféle kellemetlenség el nem tántoríthatta. És jóllehet nevezett

---

[1]) A mondat eleje hiányzik a későbbi szerkezetben: »Mikor ezt a nép befogadta, stb«. — [2]) A fejezet végét és a következő fejezetet a későbbi szerkezet elhagyta.

főpapnak sok üdvös tanácsa és útbaigazítása atyánknak igen jól esett, mégis azt a beszédét tartotta folyton emlékezetében, a melyet e legátió ügyét illető legutolsó közös tanácskozásuk alkalmával mondott neki. Mert a mikor püspök urunk elmondta neki átélt számtalan szenvedését, kérte véleményét ezen legátió felől, egyszersmind aggódva kérdezte, miféle vígasztaló szót tudna neki erre mondani, az mintegy prófétai lélekkel így szólott: »Légy meggyőződve, — úgymond — hogy a mihez Krisztus nevében hozzáfogtunk, azt az Úr gyümölcsözővé fogja tenni. Mert meg vagyok győződve és erősen hiszem, sőt biztosan tudom, hogy habár olykor-olykor a pogányok közötti vállalkozásunk a bűnök miatt akadályokba ütközött is, mindazonáltal sohasem fog az elenyészni, hanem Isten kegyelméből fel fog virágozni és gyarapodni mindaddig, míg csak az Úr neve a földkerekség határpontjaihoz el nem jut.« Ilyen hittel, ilyen elszánt akarattal mentek tehát a határszéli népek országaiba, ezen vallás szeretetéből küzdöttek az Úr nevében, a kitől munkájok jutalmát is akarják nyerni. Ezen buzgó szándék urunk és atyánk lelkében sohasem csökkent és sohasem szűnt meg imádkozni a pogányok üdvösségéért. Sőt a mikor a már említett pogány kalózok folytonos támadásai egyházát is csaknem tönkretették és házanépét elrabolták, ő reá leselkedő ellenségeiért mégis folyton imádkozott és szakadatlanul esedezett Isten irgalmáért a vele gonoszul bánók megtéréséért, kérvén, hogy ne rovassék fel nekik bűnül, hogy az Isten igazságát nem ismerve, az ördög hálójába csalatva, a keresztények ügyei iránt ellenséges érzületűek. Ügybuzgalma annyira lángoló volt, hogy ezen említett legátiójának ügyét még végső betegségében, halála napjáig sem mulasztotta el előbb megfontolni és elintézni. A vallás iránt oly nagy lelkesedéssel távozott e világból, hogy hiszszük, miszerint a hívek sokaságának kíséretében, kiket a dánok és svédek népéből az Úrhoz térített, jó harczának érdeméül az isteni kegyelem jutalmaként dicsőségesen és boldogan fog a feltámadás napján az egek országába jutni.

35. Mivel legátiója ügyéről és mások lelkeüdvössége iránti gondos törekvéséről már sokat szólottunk, most már valóban itt az ideje, hogy arról is beszéljünk, miképpen művelte saját lelkeüdvösségét, isteni félelemben miképp zabolázta és

sanyargatta folytonosan testét. Mert, hogy miképpen tündöklött a zárdában nálatok a mértékletesség és buzgóság minden gyakorlatában, azokról nem szükséges szólani, ti azt igen jól tudjátok. Mégis megemlítjük, miként hallottuk, hogy már mint ifjú csodálat tárgya és követendő példaképe volt úgy az ifjaknak, mint az öregeknek. A mikor pedig nálunk a püspöki széket már elfoglalta, mindazt, a mit a zárdában megkezdett vala, iparkodott tökéletesíteni és minden szenteknek, kiváltképen Szent Mártonnak életét utánozni. A ciliciumot nemcsak nappal, hanem éjjel is testén viselte. Végre pedig, miként annak életírásában olvasta vala, az Úr igéjének buzgó hirdetése által igyekezett a népeknek hasznára lenni. De azért gyakran szeretett a magányba vonulni, hogy foglalkozzék az istenes tudománynyal. E czélra volt is neki építve külön egy czellája, a melyet elnevezett a nyugalmak helyének és a szomorkodó barátjának. Itt tartózkodott kevesedmagával, ha igehirdetésbeli és egyházi teendői megengedték és a mikor ment volt a pogányok nyugtalanításaitól. Mindazonáltal a saját kényelmét és a magány iránti vonzalmát sohasem becsülte többre a rábízott nyáj lelki javánál. Továbbá a míg ifjúsága teljes erejében volt, úgy a kenyeret, mint a vizet legtöbbször meghatározott súly és mérték szerint vette magához. Különösen akkor, a mikor szabad volt a magányban lennie. Ebben az időben — miként ő maga erősítette — nem kis mértékben kísértette őt a táplálkozása fölötti hiúság. Mert az emberi nem ellensége ezen említett undoksággal akarta az ő lelkét bemocskolni és saját szemei előtt nagynak tűnt fel önmagának, mivel annyira önmegtartóztató volt. E miatt szomorú lett és az Úr irgalmához menekülve teljes erővel esedezve kérte imájában, hogy szabadítsa meg őt kegyelmével ezen veszedelmes bűntől. Minthogy pedig ezért nagyobb bensőséggel esedezett, egy éjjel álmában úgy látta, hogy az égbe ragadtatik és mintha az egész világ egy förtelmes völgybe lett volna beleszorítva. Mindazonáltal a boldogok lelkei ebből, habár csak gyéren is, az angyalok által felvétettek és az égbe vitettek. Ebben, t. i. a sötét völgyben látott bizonyos magtelepet, melyből az emberiség származását vette. A mikor ezt félő csodálkozással szemlélte, azt a parancsot nyerte, hogy nézze csak meg, minő eredettel jött ezen életre és a szózat mondá: »Hogyan hetvenkedhetik az

ember, ki oly alpári eredettel lett a siralom völgyében teremtve? És bármi jóval bírjon, nem önmagától bírja azt, hanem attól nyerte, a kitől minden jó adomány és tökéletes ajándék származik.[1]) Ha tehát a hiúság lelke ezután is megkísért, jusson eszedbe, hogy honnan származtál és Isten kegyelme meg fog szabadítani.« Úgy is lett. Mikor pedig már elöregedett, az ételtől nem igen tudta magát megtartóztatni, de itala mindig a víz maradt és inkább a dicsekvés kerülése végett, mint valamely kellemes érzésből, vegyített ivóvizébe egy kevés bort. Mivel pedig öregségében nem volt képes a megszokott mérték szerint élni, alamizsnával, imával és egyéb jócselekedettel törekedett azt pótolni. Ez okból ugyanis sok foglyot váltott ki, a kiknek szabadságát visszaadta. Ezek közül egyeseket, a kik alkalmasoknak látszottak az Isten szolgálatára, az isteni tudományokban oktattatott. Továbbá, hogy az isteni tudományokban önmagát mily szorgalommal iparkodott kiképezni, bizonyítják ama nálunk levő nagy könyvek, miket saját kezeivel írt össze. Ezekben tudvalevőleg kiváltképpen az Isten mindenhatóságáról, a bűnösök büntetéséről, a boldog örökéletről, a pokoltól való félelemről, a lelkiismeret furdalásáról és a bűnbánatról ír. Tanúk erre úgy a nálatok, valamint az Új-Corveyben levő testvérek, a kiket gyakran felszólított ezen munkálat érdekében és a kik küldöttek is neki néhány ilyenfajta iratot. De ez őt ki nem elégíthette, mivel egész életét szomorúságban és könnyhullatásban kívánta tölteni. Mert habár bánata sok ízben fakasztott szemeiből könnyeket, ezt ő nem tartotta elegendőnek, de csak élete utolsó évében részesült az Úr kegyelméből azon régóta kért adományban, hogy tudott sírni, a mikor csak akart. Végre a szentírásból vett siralmas dolgokból minden egyes zsoltárhoz megfelelő fohászocskát alkalmazott. Azt ő lelki balzsamnak[2]) szokta nevezni, hogy azáltal a zsoltárok megédesüljenek. Ezekben a lelki balzsamokban tudniillik nem a szavak összetétele képezte gondját, hanem csupán szíve érzelmét igyekezett kifejezésre juttatni. Ezekben

---

[1]) Jak. I., 17. — [2]) Tulajdonkép tömjénfüst, füstölő. Kiadta Lappenberg: S. Anskarii Pigmenta. Zeitschr. f. Hamb. Gesch. II. Bd. 1—32. l. és Geffcken: Bemerkungen über die vorstehende Schrift Anskars. U. o. 33—42. l.

majd Isten mindenhatóságát és bölcseségét magasztalja, majd önmagát feddi és kicsinyli, majd a szenteket hirdeti boldogoknak, kik engedelmeskednek az Istennek, majd meg a nyomorult bűnösökön szánakozik. Ezeknél magát mindig rosszabbnak tartotta. Mikor vele mások is zsoltároztak, ezeket az ének befejezése után magában szokta átgondolni, senkinek sem akarta azokat elárulni. Mégis egynek közülünk, ki vele bizalmas volt, sikerült őt nagy kérés után arra venni, hogy mondja neki tollba azokat a bizonyos lelki balzsamokat úgy, a mint ő azokat magánosan szokta énekelni. Azokat az iratokat pedig ez annak életében senkinek el nem árulta, halála után azonban, a kik csak kívánták, átadta nekik olvasásra. A zsoltárok éneklése közben gyakran még kézimunkával is foglalatoskodott. Azon időben ugyanis hálókészítéssel foglalkoztak. A zsoltárokat pedig úgy osztotta fel, hogy némelyeket éjjel, másokat nappal énekelt, némelyeket a misézéshez való előkészületnél, másokat pedig lefekvés előtti vetkőződés közben. Reggelenként pedig öltözködés és mosakodás közben litániát énekelt és azután a templomba ment, a hol három vagy négy szentmisét hallgatott. Meghatározott időpontban azonban, hacsak valami nem akadályozta, naponként a nyilvános misét ő énekelte, ha pedig nem énekelhette, akkor hallgatta. Ki tudná azt elmondani, mily bőkezű volt az alamizsnálkodásban, mert az Úr akarata szerint mindenét a szűkölködők támogatására kívánta fordítani. Mert ha valakit szükségben tudott valahol, azon tőle telhetőleg segített. És nemcsak a saját egyháza területén, hanem még a messze vidéken lakókat is segélylyel támogatta. Brémában pedig kizárólag a szegények számára alapított kórházat,[1]) a melynek részére nehány községben tizedet rendelt, hogy ott a szegények naponkénti befogadásával a betegek is gyógykezeltessenek. Sőt egész püspökségében az állatok tizedét és minden őt illető tizedjövedelem tizedét is a szegények istápolására fordította. És bármi czímen befolyt pénzt vagy adót a szegények javára megtizedelt. Azonfelül minden ötödik évben az összes állatokat, habár azok azelőtt meg is lettek tizedelve, alamizsnálkodás céljából újból megtizedeltetett. A kolostorok-

---

[1]) A brémai St.-Jürgen.-Hospital, a melyet csak később helyeztek át az Anskarius-templom közelébe.

ban egyházi czélokra befolyt pénzek egy negyedrészét is ugyanazon czélra fordította. Mindenkor gondja volt az árvákra és özvegyekre és a hol férfi- vagy nőremetéket tudott, azokat gyakran felkereste és ajándékokkal ösztönözte őket az Úr szolgálatában való állhatatosságra és szükségökben segélyezte őket. Mindig volt övében egy zacskóban pénze a végből, hogyha valami szegény jött és alamizsnaosztója esetleg nem volt jelen, tudjon azonnal alamizsnát adni. Igyekezett szent Jób szavait megvalósítani, hogy az özvegyek szemeit soha epekedni ne hagyja.[1]) Igy törekedett minden tekintetben a vaknak szeme, a sántának lába és a szegényeknek atyja lenni. Nagybőjti időben pedig Brémában naponként négy szegényt hivatott meg étkezéshez és pedig két férfit és két nőt. És a férfiaknak ő maga mosta meg lábait a szerzetes testvérekkel együtt; az asszonyoknak pedig helyette a szegények említett menhelyén egy Istennek szentelt nőszemély, a kit Isten akaratának teljesítésében és a vallás szeretetében gyakorlottnak tudott. Végül, a mikor püspöki szokás szerint egyházait meglátogatta, mielőtt asztalhoz ült volna, szegényeket rendelt be. Ezeknek ő maga hozott vizet a kézmosáshoz, majd megáldott ételt és italt tett elébök a terített asztalra, azután ült a vendégekkel az asztalhoz.[2]) És hogy irgalmát és szívjóságát szembeszökő példával is bizonyítsuk, láttuk egy alkalommal, hogy egyebek között egy messze Svédországból való özvegyasszonynak rabságba hurczolt fiát kiváltotta, hazavitte és a mikor látta, hogy az anya fia visszatérése fölötti örömében az anyák szokása szerint örömkönnyeket sírt, a püspök meghatottságában maga is elkezdett sírni. És az özvegy fiának azonnal visszaadta szabadságát és a két örvendezőt hazabocsátotta.

36. És mivel[3]) társalkodása, miként Szent Pál mondja, a mennyekben volt,[4]) földi életében, miként azt már említettük, bár sokat el is hagytunk, igen sok mennyei kinyilatkoztatásban volt része úgy, hogy csaknem minden vele történendő dolgot már jó előre megtudott vagy álomlátás, vagy belső kinyilat-

---

[1]) Jób. 31., 16. — [2]) Ezek után a későbbi szerkezet így folytatja: »Ezeket és sok mást tett az Isten nevében.« A fejezet végét és a következő egész fejezetet ez a szerkezet elhagyja. — [3]) A későbbi szerkezetben ez a fejezet hiányzik. — [4]) Pál levele a Philipp. 3., 20.

koztatás, vagy elragadtatás által. Mert a mit a lélekben történtekről mondottunk, azt olyannak hiszszük, a minőről az Apostolok cselekedeteiben van szó : »Mondá — úgymond — a lélek Fülöpnek.«[1]) Minden fontos ügy elintézésénél ugyanis megfontolási időt akart nyerni és vaktában soha előbb nem intézkedett, míg lelke Isten kegyelmétől felvilágosítást nem nyert, hogy mi a helyesebb. És a mint felső felvilágosítás által megbizonyosodott a tennivalóról, haladéktalanul úgy intézkedett. Továbbá álomlátásai, a mikről már föntebb megemlékeztünk, oly igazak és biztos kimenetelűek voltak, miszerint nem emlékezünk, hogy azok valaha teljesületlenek maradtak volna. Miért is ennek bizonyítása okából oly dolgokat sorolunk fel, a melyekről még nem szólottunk. Mielőtt ugyanis a brémai egyház élére hivatott, egy éjjel az a látomása volt, mintha egy gyönyörű vidéken járt volna, a hol Szent Péter apostollal találkozott. Kit miközben csodálattal szemlélt, bizonyos emberek jöttek és arra kérték Szent Pétert, hogy jelöljön ki számukra egy tanítót és pásztort. A mikor az ezeknek így szólott : »íme ez legyen pásztortok« és az előtte álló püspök urat jelölte ki nekik, akkor úgy látta, mintha a föld megrendült volna és hogy ő a földre bukott és szózat hangzott fölötte és lelkébe kellemes érzés szállott, t. i. a Szentlélek kenete, úgy hogy Krisztus kegyelmében újraszülöttnek érezte magát. A szózat pedig úgy jött, mintha áldást árasztott volna reá. Ezek után úgy tűnt fel neki, mintha a már említett férfiak újra figyelmeztették volna Szent Pétert arra, hogy jelöljön ki számokra egy tanítót. Mert ellenezni látszottak azt, a kit nekik előbb ajánlott. Az pedig méltatlankodva így válaszolt nekik : »Hát nem megmondottam, hogy ez az, a ki szemetek előtt áll ? Mit kételkedtek ? Nem hallottátok-e a Szentléleknek fölötte elhangzott szavát, a mint őt pásztortokká szentelte ?« Ezen szózat után felébredt és biztosra vette a brémai egyház kormányzására történt meghívása előtt három évvel nyert ezen látomásából, hogy az Úr nevében valahova el kell mennie, de hogy hova, azt nem tudta. A mikor pedig a király parancsából nevezett egyházba jött, úgy találta, hogy az Szent Péter tiszteletére van felszentelve és a mikor olyanokra akadt, kik őt nem

---

[1]) Ap. csel. 8., 29.

éppen szívesen fogadták : visszaemlékezett látomására. Ezért volt hajlandó azon egyház kormányzását elvállalni, mert máskülönben, mint mondotta, sohasem vállalta volna el. Abban az időben is, a mikor az említett Turholt zárda birtokában volt, mivel a pogányok meghívása okozott neki legtöbb gondot, hogy tehát legátiójában azoknak javára lehessen, a normannoktól vagy szlávoktól nehány fiúgyermeket vásárolt, a kiket a szent küzdelemre leendő felnevelés céljából ugyanazon zárdába helyezett. Az említett Raginarius, a mikor a zárda neki adatott át, ezek közül egyeseket elvitt onnan és saját szolgálatára rendelt. Mikor e miatt a püspök úr igen bosszankodott, az a látomása volt rövid idő mulva, mintha valami házba érkezett volna és ott találta a tiszteletreméltó Károly királyt és magát Raginariust; látomásában ezeket megtámadta az illető fiúk miatt, mondván, hogy ő azokat a mindenható Isten szolgálatára rendelte neveltetni, nem pedig, hogy Raginariusnak szolgáljanak. A mint ezt elmondta, úgy tűnt fel neki, mintha ugyanazon Raginarius lábával a püspök urat szájon rúgta volna. Ennek megtörténte után úgy látta, mintha az Úr neki pártját fogta volna és az említett királynak, valamint Raginariusnak így szólott volna : »Kinek emberét illettétek ily gyalázatosan ? Tudjátok meg, hogy az Úr vele van és nem maradtok bosszulatlanul.« Ezen szavak után azok ijedtökben zavarba jöttek, a püspök úr pedig felébredt. Hogy ezen látomás miként valósult meg, bizonyítja azon isteni bosszú, mely Raginariuson ment teljesedésbe. Mert rövid idő multán magára vonta a király haragját és elvesztette a zárdát és mindent, a mit a királytól nyert adományképpen és többé nem tudott visszajutni annak régi kegyébe.

37. Nem hagyhatjuk szó nélkül azt sem, hogy milyen és mennyi lelkipásztori kegyelemmel volt felékesítve ; ő benne fényes bizonyítékot nyertünk arra nézve, hogy mily igaz az, a mit Szent Gergely az Úr születése ünnepén a nyájat őrző pásztorokról vett hasonlatában az egyház pásztorairól mondott : »Mit jelent az, — úgymond — hogy a virrasztó pásztoroknak jelent meg az Úr angyala és őket az Isten fénye övezte körül ? — ha nem azt, hogy azok, a kik a hívek nyájai felett buzgón tudnak őrködni, magasabb dolgok látására lesznek méltók, mint a többiek ? A míg ők a nyáj felett őrködnek, az Isten kegyelme bővebben tündöklik felet-

tök.«[1]) Sok ténynyel bizonyítottuk azt, hogy őt az Isten kegyelme minden cselekményében támogatta. Minthogy ő nyája fölött gondosan őrködött, méltó volt sok természetfölötti dolog látására és hogy gyakori látomásban természetfeletti ihletet nyert, azt már fentebb sok esetben kimutattuk. Végül külsőképpen is bőven meglátszott rajta az Isten kegyelme ; prédikácziójának nyelvezete ugyanis annyira kedves volt, de másrészt oly rettenetes, hogy bizonyossággal mondható, miszerint felsőbb sugallat vezérelte szavait ; onnan volt, hogy aggasztó és megnyerő volt egyszerre, a mivel az utolsó ítélet természetét jelezte előre, a mikor az Úr eljövetele rettenetes lesz a bűnösöknek és jóságos az igazaknak. Ezen kegyelem folytán úgy szava, mint arczkifejezése annyira csodálatos volt, hogy a gazdagok és hatalmasok, főleg pedig a nyakasok és kényesek őt rettenetesnek, a középosztálybeliek testvéröknek látták, a szegények pedig legjobb indulatú atyaként tisztelték. Továbbá, az erények jelei, ámbár ezeket mint a hivalkodás eszközeit, óvatosan kerülte, a nélkül, hogy kereste volna, még sem hiányoztak benne. A mit fényesen bizonyított azzal, hogy az általa hirdetett isteni parancsolat soha eredménytelen nem maradt. Egy vasárnapon ugyanis Fresiában, t. i. Ostargas nevű faluban hirdette a népnek Isten igéjét és a többi között azt hirdette, hogy ünnepnapon senki ne merészeljen szolgai munkát végezni, erre azok közül néhány nyakas és ostoba haza térvén, mivel kedvező volt az idő, kiment a mezőre szénát gyűjteni és boglyát rakni. A munka befejezése után estefelé mindazon boglyák, a miket aznapon raktak össze, isteni rendelés folytán elégtek, de közöttük épen maradtak azok, a miket előtte való napon raktak össze. A környékbeli nép látván a távoli füstöt, igen megrémült, mivel azt gondolta, hogy ellenség van közeledőben. De a mint a dolog igazságát szorgosabban puhatolták, bizonyossá lett, hogy egynémelyiköknek makacssága lőn így megbüntetve.

38. Úgy véljük, hogy azt sem szabad elhallgatnunk, miszerint a nordalbingek népe egy időben nagyot vétett és nagy vétkök ez volt : mikor ugyanis néhány szerencsétlen fogoly,

[1]) A 8-ik homilia az evangéliumokhoz.

a kik keresztény földön estek fogságba, pogány vidékre hurczoltatott, hol velök az idegenek embertelenül bántak, menekülni óhajtván, onnan elszökött és a keresztény nordalbingekhez menekült, kik a pogányok szomszédságában laktak, ezek a menekülteket minden irgalom nélkül elfogták és megkötözték. Közülök egynéhányat újból eladtak pogányoknak, másokat rabszolgaságra vetettek, vagy más keresztényeknek elárusították. A mikor a püspök úr ezen eseményt megtudta, nagyon elszomorodott, hogy egyházmegyéjében ilyen istentelenség adta magát elő, de nem tudott semmi módot kigondolni a baj jóvátételére, mert ezen förtelmes bűnben a legtöbb olyan volt részes, kik hatalmasok és nemesek voltak. Végre a mikor már a dolog feletti aggodalma nagy fokra hágott, egy éjjel a szokott módon részesült isteni vígasztalásban. Látta ugyanis, hogy az Úr Jézus épp úgy járt-kelt a világon, miként egykor, a mikor személyesen adott a népnek tanítást és példát. Látta, hogy az Úr nagy népsokasággal ment és hogy ő maga is, t. i. a püspök úr, vígan és örvendve ment vele ez úton, mert — miként látta — nem volt semmi ellenkezés, hanem lőn, hogy Isten az összes makacsokra félelmet bocsátott és az elnyomottak megszabadultak és oly nagy nyugalom volt mindenkiben, hogy semmi ellentmondás vagy ellenkezés nem volt az egész úton tapasztalható. Ezen látomás után tehát maga utazott az említett néphez azon erős elhatározással, hogy azokat a szerencsétleneket, kiket oktalan módon szolgaságra kényszerítettek és eladtak, bármi okkal-móddal megszabadítja és az Úr kegyelmével megakadályozza, hogy a jövőben bárki is ilyen gazságra vetemedjék. Ezen utazásában az Úr őt oly nagy kegyelemben részesítette és a makacsokba oly nagy félelmet öntött, hogy hatalmas és nemes létökre egyik sem merészelt dorgáló szava hatalmának ellenszegülnie. A szerencsétleneket pedig felkeresték, ott, a hova eladták őket, és szabadon bocsáttatva mehettek a merre nekik tetszett. Azonfelül pedig, nehogy ezen ügyben valami csalás adja magát elő, elhatározták, hogy az említett emberrablásban vétkezők közül egy se védelmezze magát se esküvel, se tanúkkal, hanem vesse alá magát a mindenható Isten ítéletének, úgy az, a kit ilyen bűnről vádolnak, mint a fogoly, a ki mást vádol. Ezen utazás alatt valóra váltotta az Úr a híveknek tett ezen ígéretét: »Ime én veletek

vagyok mindennap a világ végezetéig.«[1]) Oly boldogsággal és örömmel fejezte be ezen útját, hogy a kíséretében levők azt állították, hogy életökben még sohasem volt oly szerencsés és kellemes útjok. »Most ugyanis — mondták — biztosan tudtuk, hogy az Úr velünk volt.«

39. Se szere, se száma azoknak, kik imádsága és szentelt olajjal való kenete által gyógyulást nyertek. Ez a dolog ugyanis a sok szóbeszéd folytán hírre kelt úgy, hogy nemcsak saját egyházmegyéjéből, hanem még messze vidékről is tömegesen tódultak hozzá a betegek gyógyító orvosságért. Ő azonban mindezeket inkább titkolni kívánta, mint közhírré tenni. A mikor pedig szentségének ezen jeleiről néha jelenlétében szó volt, egyik bizalmasának azt mondotta: »Ha méltó volnék az én Uramnál, azt kérném tőle, hogy nekem csak egy jelet engedjen, t. i. hogy kegyelme jó emberré tegyen engemet.«

40. Ilyen élet mellett csaknem állandóan még testi betegség is kínozta őt. Csaknem egész élete vértanúság volt. A pogány barbárok betörései és pusztításai, továbbá a gonoszok ellentmondásai folytán úgy az idegenek között, mint saját egyházmegyéjében átélt szenvedései közepette sem szűnt meg soha testét Krisztus iránti szeretetből sanyargatni. De mit tegyünk, mikor oly sok szép és üdvös dolog után olyat vagyunk kénytelenek elbeszélni, a mit mély szomorúság nélkül nem adhatunk elő? Mert életének hatvannegyedik, püspökségének pedig harmincznegyedik évében halálos betegségbe, t. i. vérhasba esett. Míg ezen betegségben sokáig, négy vagy több hónapon át borzasztóan szenvedett és érezte, hogy ez őt halálba dönti, Istennek folyton hálákat adott és szenvedését csekélyebbnek mondotta, mint a mekkorát gonoszsága miatt megérdemel; gyakran ismételgette Szent Jóbnak szavait, mondván: »Ha Isten kezéből a jókat elfogadjuk, miért ne tűrnénk el a rosszakat is?«[2]) Minthogy pedig fent elmondott látomásai alapján[3]) inkább hitte, hogy vértanúság, mint betegség által fog kimúlni, nagy szomorúsággal gondolt önmagára és bűneire, mintha t. i. bűnei miatt csalatkozott volna ezen biztos reményében, és sűrűn ismételgette a zsoltárosnak ezen szavait: »Igaz vagy uram és igaz a te ítéleted.«[4]) Ebbeli nagy szomo-

---

[1]) Máté 28., 20. — [2]) Jób 2., 10. — [3]) 3. és 25. fej. — [4]) 118. zsolt. 137.

rúságát feltárta egyik leghűségesebb tanítványának, ki csaknem minden ügyét ismerte és a mikor ez őt minden áron meg akarta vígasztalni, mondván, hogy hiszen nem az lett neki megígérve, hogy kard fogja őt agyonszúrni, vagy hogy vízbe ölik, hanem csak az, hogy vértanúság koronájával kell az Úr elé járulnia, — még sem tudott megvígasztalódni. Végre mikor említett tanítványával e dolog felől gyakrabban beszélgetett, ez őt erősen igyekezett megvígasztalni és emlékeztette arra, hogy mennyit szenvedett Isten szolgálatában, mennyi testi és lelki nyomorúságon esett át és ha mindazokat nem is szenvedte volna át, Isten kegyelme már vértanúságnak minősíthette volna magát ezt a jelenlegi rettenetes és hosszantartó betegséget, de ő megmaradt előbbi szomorúságában vígasztalanul. Történt ezután, hogy az Úr az ő szolgáját már nem úgy mint azelőtt, álomlátással, hanem nyilvánvalóbban méltóztatott megvígasztalni, hogy őt oly nagy szomorúságában kegyelmével támogassa. Egy napon ugyanis, a mikor szentmise alatt igen szomorúan ült az imateremben, lélekben hirtelen elragadtatott és ébren szózatot hallott, mely szemrehányással illette őt a miatt, hogy kételkedni merészelt az Isten ígéretében, mintha bizony valami gonoszság képes lenne Isten kegyességét legyőzni. »Légy meggyőződve — úgymond — és ne kételkedj, Isten meg fogja tenni kegyelmével mind a kettőt, t. i. bűneidet, a mik miatt aggódasz, meg fogja bocsátani és a többi ígéretét is be fogja váltani.« A nyert vígasztalás által meg is vígasztalódott.

41. Ettől fogva egyházmegyéjében az ügyek gondosabb rendezéséhez fogott. Főleg az apostoli szentszék részéről legátiója számára biztosított kiváltságokat iratta le több példányban és Lajos király csaknem összes püspökeinek elküldötte. Megküldötte Lajos királynak és hasonnevű fiának is saját levele kíséretében,[1]) melyben kérte őket, hogy azokat tartsák emlékezetben, egyszersmind, a mint az ügy parancsolja, nyujtsanak támogatást arra, hogy az a legátió a pogányok között Isten gyámolító kegyelmével az ő segedelmök folytán virágozhassék és gyarapodhassék. Továbbá, mikor említett betegségében már három hónapon át egyhuzamban sinylődött és az Úr megjelenésének ünnepe [2]) is elmúlt, azt óhajtotta, hogy a szentséges

[1]) Közölve Hamb. Urkundenbuch. 28. l. — [2]) 865 jan. 6.

Máriának tisztulása ünnepén [1]) térhessen az Úrhoz. Ezen ünnep közeledtével megparancsolta, hogy úgy a papságnak, mint a szegényeknek ama szent napon ünnepi lakoma adassék. Egyszersmind megparancsolta, hogy három viaszgyertyát öntsenek az akkoriban legfinomabb viaszból. Ezek megtörténte után, a nevezett ünnep vigiliáján azokat maga elé hozatta. Mikor odahozták, megparancsolta, hogy gyujtsák meg az egyiket a szentséges Mária, a másikat Szent Péter, a harmadikat Keresztelő Szent János oltára előtt; azt óhajtván, hogy testéből kiköltöző lelkét azok fogják fel, a kik előbb említett látomásában kísérői valának. Nevezett betegsége egyébként annyira megtörte és lesoványította, hogy testében már más egyéb nem maradt, mint csontjai, az azokat összekötő izmok és ezek takarója, a bőr. De ő azért folyton magasztalta az Urat. A mikor az említett ünnep napja felvirradt, szokás szerint csaknem az összes ott levő áldozárok érette mutatták be a szentmisét. Ő pedig rendelkezett, hogy a néphez miképp tartassék a szentbeszéd és kijelentette, hogy az ünnepi szentmise befejezése előtt semmit sem fog enni. Ennek befejezése után evett és ivott egy keveset és csaknem egész napon át intelmeket adott övéinek és képessége szerint bátorította őket egyenként és összesen az Úr szolgálatára. Legfőbb gondját azonban a pogányokhoz való legátiója képezte. Ilyen intelmek között töltötte csaknem az egész éjszakát. A jelenlevő testvéreket pedig, kik kimulásánál a szokásos litániát és zsoltárokat végezték, felszólította, hogy énekeljék el a »Téged Isten dícsérünk« kezdetű Istent magasztaló himnuszt és a Szent Athanasius-féle hitvallást is. A mikor megvirradt,[2]) csaknem valamennyi ott levő áldozár érette misézett és miután az Úr testét és vérét áldozásban magához vette, felemelte kezeit és könyörgött, hogy az Isten irgalma bocsásson meg mindazoknak, kik ellene bármi módon vétettek. Azután pedig gyakrabban ismételgette ezeket a versecskéket: »Irgalmad szerint emlékezzél meg rólam: a te jóvoltodért, Uram!«[3]) »Isten! légy irgalmas nekem bűnösnek!«[4]) és »A te kezeidbe ajánlom lelkemet.«[5]) Mikor ezeket már sokszor elmondotta és a sűrű lélekzetvételtől többször már nem volt

[1]) 865 febr. 2. — [2]) 865 febr. 3. — [3]) 24. Zsolt. 7. — [4]) Lukács 18., 13. — [5]) Lukács 23., 46.

képes ismételni, meghagyta egyik testvérének, hogy az énekelje el helyette többször. Ekkor égfelé nézve az Úr kegyelmébe ajánlott lelkét kilehelte.[1]) Holtteste a szokásos módon rendbehozatott és ravatalra tétetett; mikor pedig a templomba vitetett, Szent Márton esete látszott megismétlődni: t. i. gyászba borult minden és felhangzott a papság, az árvák, az özvegyek, az elhagyottak és szegények együttesen sírankozó jajszava.

42. Mert [2]) habár lelkiüdvösségét illetőleg semmiféle kétely nem táplálható, mégis ki lett volna akár a papság, akár a világi hívek közül, a ki magát a sírástól jogosan tartóztathatta volna akkor, a mikor éppen az hagyott bennünket vígasztalanságban, a kiben egymagában csaknem az összes ősi szentek példái tündököltek? Mert ha az összes szentek fejétől kezdjük, akkor ő a szegény Krisztust szegényül követte, az apostolokkal együtt mindent elhagyott és Keresztelő Szent János példája szerint zsenge korát a világ zajától elvonultan töltve, a zárda magányát kereste. A mikor pedig az idő folyamán napról-napra növekedett és erényről erényre lépett, Szent Pál apostolhoz hasonlóan Krisztus nevének a pogányokhoz vitelére kiválasztott edényként [3]) küldetett, végre szent Péternek, az apostolok fejedelmének példájára Krisztus nyájának kormányzási gondját vette magára. Hogy ezen sorozatban milyen és mennyi eredményt ért el, azt leginkább igazolja az, hogy mint ég és föld közötti közbenjárónak, Isten és ember közötti békéltetőnek majd isteni látomásokban volt része, majd pedig a reábízottak cselekedeteit és életfolyását irányította; ezen cselekvő és szemlélődő élet kettős folyására azért volt egymaga elegendő, mivelhogy, miként az evangeliumok tanítják, egyedül a tisztaszívűek fogják meglátni az Istent, őt az Isten mint szűzet választotta ki és Szent János apostol és evangélista példájára szűz maradt testben és lélekben.[4]) Azonfelül oly nagy szeretettel viseltetett mindenki iránt, hogy Szent István első vértanúhoz hasonlóan ellenségeiért is imádkozott. Oh, valóban boldog és minden dícséretre méltó férfiú ő, ki oly sok

[1]) A későbbi szerkezet az ezután következőket elhagyta és a Vitát ezekkel a szavakkal fejezte be: »Végződik az igen Szent Anskarius atyának, a nordalbingiak első érsekének és minden északi és keleti népek legátusának élete szerencsésen. Amen.« — [2]) Ez a fejezet hiányzik a későbbi szerkezetben. — [3]) Apostolok cselekedete 9., 15. — [4]) Jelenések 14., 4.

dicső példát utánozott, kinek megadatott, hogy egymagában egyesítse annyinak erényeit, ki ártatlan lélekkel és szűz tiszta testtel fogja a szüzekkel egyetemben kísérni a bárányt, a hova csak megy, ki a Krisztus megvallásában, mint végig állhatatos, fölötte dicső helyet fog nyerni a hitvallók között, ki az apostolokkal együtt ama dicső széken fog ülni és ítélni fogja a megújuláskor azt a világot, a melyet megvetett, és el fogja nyerni a vértanúkkal együtt az igazság koronáját és a vértanúságnak azon pálmáját, mely neki istenileg lett megígérve. Tudvalevő dolog, hogy kétféle vértanúság van, az egyik titkos, az egyház békéje idején, a másik nyilvános, az üldözés halálos kimenetelében; ő mindkettőhöz erős akarattal vonzódott és az egyiket tényleg el is nyerte. Mivel ugyanis önmagát sírás, virrasztás, bőjtölés, testi sanyargatás és teste kívánságainak megfékezése által szíve oltárán Istennek naponként feláldozta, ezáltal valóban elnyerte azt a vértanúságot, a mit béke idején lehetett elnyerni. Minthogy pedig a nyilvános testi vértanúsághoz is megvolt a vágya, a mit cselekedettel el nem nyerhetett, elnyerte akaraterejével. Ámbár a testi vértanúságot sem tagadhatjuk meg tőle egészen, ha figyelembe veszszük azt a rengeteg testi szenvedést, a mit az apostolhoz hasonlóan az Úrért szenvedett. Utazás közben gyakran forgott folyóvizek veszedelmében, tolvajok veszedelmében, veszélyekben nemzetbelijei, veszélyekben a pogányok miatt, veszélyekben a városon, veszélyekben a pusztákon, veszélyekben a tengeren, veszélyekben a hamis atyafiak között; fáradozásban és nyomorúságban, sok virrasztásban, éhségben és szomjúságban, sok bőjtölésben, hidegben és mezítelenségben. Azonfelül a mi kívülről jő, az ő mindennapi szorongása, valamennyi egyház gondviselése. Ki szenvedett, ha ő nem szenvedett volna? Ki botránkozott, hogy ő ne égett volna?[1]) Lehet-e ilyen körülmények között a vértanúságot elvitatni attól, a ki az Úrért oly sok testi és lelki gyötrelmet szenvedett? Mert ha egyedül a testi szenvedés által kioltott élet mondatik vértanúságnak, akkor az Úr nem nevezné Szent János evangélistát olyannak, ki az ő kelyhét inni fogja,[2]) mert — mint tudjuk — éppen ő nem végezte be életét vértanúsággal. Ha pedig az Úr ítélete szerint azt nem

---

[1]) Pál ap. II. lev. a korint. Kor. 11., 26—29. — [2]) Márk 10., 35—39.

kételkedünk a vértanúk közé sorozni, akkor az említett szentéletű és boldog férfiúról sem szabad azt kétségbe vonnunk. Vértanú volt ő, mert — miként az apostol mondja — reá nézve a világ és ő a világra nézve meg volt feszítve.[1]) Vértanú volt ő, mivel az ördög incselkedései, a test vágyai, a pogányok üldözései és a keresztények ellenkezései közepette élete végéig rettenthetetlen, tántoríthatatlan és Krisztus megvallásában legyőzhetetlen maradt mindig. Vértanú volt ő, mert ha a martyrt tanúnak mondjuk, úgy ő az Isten igéjének és a keresztény névnek valóságos tanúja volt. Azért tehát senki ne csodálkozzék azon, hogy az általa oly forrón óhajtott és megígértnek vélt vértanúságot nem nyerte el, mivel az ezen név értelme szerint nem lett neki határozottan megígérve. Bizonyára a nyilvános testi vértanúságban lelkébe talán valamiféle önhittség belopózhatott volna. Hogy ettől meg legyen őrizve, az isteni gondviselés azt tartotta jónak és azt engedte meg neki, hogy érdemei ne csökkenjenek, hanem hogy alázatossága, erényeinek ezen őre, meg legyen védve. Mindezek után, mivel a már elmondottakból kiviláglik, hogy mily nagyszentségű és Isten előtt mily nagyérdemű volt ama férfiú, nincs más hátra, minthogy a miként ő Krisztusnak mindenben hűséges követője volt, úgy iparkodjunk mi is őt követni. Mert csak úgy válik valóra, hogy ő is velünk leszen a földön a világ végezetéig, és hogy a jelen életpálya megfutása után méltók leszünk vele a mennyekben élni. Mert élni fog ő velünk itt e földön, ha követjük őt életszentségben és tudományban. Mi is élni fogunk vele a mennyekben, ha példáit utánozva, ahhoz törekszünk, a kihez ő előttünk eljutott, a mi Urunk Jézus Krisztushoz, ki, mint Isten, az Atyával és a Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik mindörökkön örökké. Amen.

---

[1]) Pál ap. lev. a galat. 6., 14.

RIMBERTUS ÉLETE.

A mindig tiszteletteljes emlékezetű Rimbertus püspök életrajzát óhajtván megírni, legjobb tudomásunk szerint hitelt érdemlő módon beszéljük el, hogy minő alkalomból hivatott meg először a papságra, ki vezérelte őt arra, minő haladást tanusított és azután mint püspök miképpen élt.

1. A mikor Lajos császár a frankok birodalmában uralkodott, Istentől nyert felmagasztaltatását nagy buzgósággal azzal viszonozta, hogy nagy gondot fordított arra, miszerint Istennek egyházai, a melyek birodalmában alapíttattak, illő módon gyarapodjanak és hogy Istennek szolgái és szolgálói állásuknak megfelelő tiszteletben még inkább növekedjenek. E fölött való folytonos elmélkedése közben isteni sugalmazás folytán eszébe jutott az is, hogy fölséges édes atyja, Nagy Károly, a szász népet, mely addig pogányságban élt, miképpen térítette Krisztus hitére ; miután pedig ezen tartomány részére elegendő számú püspököt rendelt és azok között a püspöki székeket bölcsen szétosztotta, miképpen tartotta fenn ama tartomány legészakibb részét a végből, hogy ott majd érseki széket létesít, a honnan az Isten igéje hirdettessék a szomszéd népeknek, nevezetesen a svédeknek, dánoknak, norvégeknek, farriaknak, grönlandiaknak, islandiaknak, skandinávoknak, szlávoknak, valamint az északon és keleten lakó bármi néven nevezendő összes népeknek, a kik eddigelé a pogányságban tévelyegnek.

2. Ily nagyszabású munka céljára alapíttatott és szenteltetett a hamburgi egyház a dánok és a szlávok tőszomszédságában, t. i. Szászország véghatárán a nordalbingek között ; és az az egyház ama helyek lakóival együtt ugyanazon dicső-

séges Károly császár parancsa folytán papok kormányzatára bizatott mindaddig, míg elegendő püspöki jövedelem biztosítása után alkalmas időpontban oda érseket nem szenteltet. Mielőtt azonban ezen fogadalmát megvalósíthatta volna, az élők sorából elköltözött; fia, a már említett legjámborabb Lajos, annak ebbeli szándékát híveivel megbeszélvén, Anskariust, a nagyszentségű férfiút, miként édes atyja rendelte, az érseki kiváltság magas méltóságára emelte és a már említett új egyháznak és a hitet nem ismerő népeknek kormányzójává és a még nem hívő népek között az isteni ige magvetőjévé rendelte. A ki tudni kívánja, miképpen gyarapodott gyermekkorától fogva Isten félelmében, élte folyamán minő előhaladást tett az erények gyakorlatában, mennyi csoda igazolta főpapi és igehirdetői ténykedését, miként lett hivatalos állása az apostoli szentszék részéről kiváltságokkal megszilárdítva, minő buzgalmat fejtett ki és minő eredményt ért el a lelkeknek Isten számára való megnyerésében, kiket napról-napra részint a hitben erősítgetett, részint a pogányságból vezetett a kereszténységre, az olvassa el életrajzát és lássa, milyen szentéletű férfiú volt ő. Mi most az ő szent életének utánzójáról, egyszersmind méltóságában utódjáról, Rimbertusról akarunk írni és első sorban is megkezdjük annak előadását, miként ismerkedett meg vele, továbbá mily benső barátja volt.

3. Mivel az említett hamburgi új egyház szűk határok közé volt szorítva és ama nagy hivatásra, a mely — mint mondottuk — annak püspökére volt ruházva, a környékből gyűjtött jövedelmek nem voltak elégségesek és a befolyható jövedelmeket is a gyakran betörő ellenség elrabolta: hogy ez a körülmény Isten szolgájának prédikátori tisztében, a minek a pogányokhoz való legátiója a történelemben neveztetni szokott, akadályul ne szolgáljon, említett Lajos császár a Galliában fekvő bizonyos Turholt nevű zárdát adományozta állandó használatul ama legátiónak. A mikor egyszer a püspök úr éppen ott tartózkodott, látta, hogy néhány gyermek tréfásan fecsegve sietett a templomba. Ezek közül egy, csaknem a legkisebb, komolyan lépdegélt be, óvatosan tartózkodott a gyermekes csintalanságtól, istenfélően és tisztelettudóan végezte imáját és a mint felállott, keresztet vetett magára, egyszóval mindenben komolyságot mutatott, mintha érettebb korú lett

volna. A szent férfiú pedig észrevette, hogy a kis gyermekben az isteni szolgálat iránt már nagy a vonzalom ; magához hivatta annak szüleit, a kiktől megtudta, hogy Rimbertus a neve és azok beleegyezésével feladta neki a hajkoronát és az egyházi ruhát. Igy atyai szeretetébe fogadva, annak neveltetéséről gondoskodott. Néhány napi ott időzés után eltávozott onnan és nagy buzgósággal teljesítette a pogányok között elvállalt követségének lelkipásztori teendőit.

4. Ezek után az Isten előtt már kedves fiú napról-napra gyarapodott a komolyságban és nagy buzgalommal látott a szabad tudományok elsajátításához és ezek között szoktatta magát az imához és sok jó cselekedetekhez úgy, hogy néhány év mulva úgy a tudomány, mint az erények gyakorlatában teljes érettségben tündöklött. És már akkor — mint a zsoltáros mondja — hevült benne a szív és elmélkedésében felgyuladt a tűz annak felfedezésére, a minek végrehajtása leginkább válik az életben hasznára. Miközben ilyenek felett elmélkedett, eszébe jutott, hogy egy bölcs szerint [1]) az életbölcseség alapját a halálról való elmélkedés képezi; ezért feltette magában, hogy egész életén át a bölcseség ezen fő szabályát követi, nehogy halála óráján az a gondolat szomorítsa, hogy előbb elhanyagolta az arról való elmélkedést, hanem inkább, hogy méltó legyen a szentírás ezen figyelmeztető szavainak megtartása által : »Minden cselekedeteidben megemlékezzél utolsó dolgaidról és örökké nem vétkezel« [2]), a mennyiben emberileg szólva lehetséges, bűnöktől való óvakodása vagy azok megbocsátása felett biztosan örvendezni.

5. A tisztelendő főpásztor pedig, a ki őt az isteni szolgálatba fogadta, mint életrajzában olvashatni, a vele történendő dolgokról és csaknem minden teendőjéről előre szokott útbaigazító értesülést nyerni részint álomlátás, részint belső kinyilatkoztatás által. Ezen belső lelki kinyilatkoztatást életírói olyannak képzelik, mint a minőről az apostolok cselekedeteiben többször van szó : »mondá a lélek ennek, vagy annak a tanítványnak«. Miért is bizonyos, hogy az Isten szolgája nem véletlenségből, hanem isteni sugallat folytán, melyet mint lelki ember természetfölötti módon szokott nyerni, alkalmazta

[1]) Plato. — [2]) Eccli. 7., 40.

ezt a szóbanlevő boldog fiút atyai nagy jóindulattal az isteni szolgálatra ; sőt inkább a vele való nyájas beszélgetés hangjával és szelíd bánásmódjával is valószínűvé tette, hogy az Isten tényleg azt sugallta neki, miszerint ez leend utódja a püspökségben. Mikor pedig a tudományok elsajátításában és az iskolai szabályok terén a tanítók felügyelete irányában először megszűnt, közönségesen szólva, mikor kilépett az iskola falai közül, a püspök úr őt tüstént elválaszthatatlan társává tette a legátióban. És a mikor abból az említett zárdából, a melyben neveltetett, kijött, nagy örömmel fogadta és bepillantást engedett neki minden ténykedésébe, a mivel akár titkon, akár nyíltan szolgálta Isten ügyét.

6. Végül pedig, mikor egy napon rendes szokás szerint együtt imádkoztak és ima végeztével a templomból már távozni készültek, a püspök felismervén tanítványában az isteni kegyelem titokzatos működését, e szavakat intézte hozzá : »Rimbertus fiam ! — úgymond — annak kell mindig hálát adnod, a ki téged a világ zavaros árjából a béke csarnokába hívott, a kihez, a mint látom, lelkedből vonzódol : bevallom, hogy forró szeretettel vagyok irántad és légy meggyőződve, hogy hozzád való szeretetem megmarad végig.« Kinek az válaszolva mondá : »Uram ! nem vagyok én méltó a te nagy kegyelmedre. Minthogy pedig irántam mégis oly igen kegyesnek mutatod magadat, csak azt kívánom, hogy részesüljek a jövő életben Isten előtti érdemeid jutalmában.« A szentéletű püspök, kiről említettük, hogy Isten kegyelme a jövendők megismerésére gyakran világosította fel lelkét, tisztelendő Rimbertus ezen szavaira egy szóval sem válaszolt mindjárt, hanem csak harmadnapon, a mikor már amannak a lelke kifáradt a fölött való töprengésében, hogy amaz óhajának nyilvánításakor miért hallgatott a püspök úr, vígasztalásul ezeket mondotta : »Már megtudtam az Úrtól, hogy a jövő életben, a miként kívántad, egymástól nem fogunk elválasztatni ; örök boldogságban lesz majd ott részünk, ha az odajutást nem tulajdonítjuk önerőnknek, mivel ez kevélység, a mely által a gonoszat cselekvők elbuktak, ha a szentírás ezen szavait henyeségbe merülten szem elől nem tévesztjük : »Istenben fogunk erőt kifejteni,«[1]) hanem ha arra

[1]) 59. Zsolt. 14.

törekszünk, hogy erős akaratúak legyünk naponként a jó cselekedetre, mint a hogy Szent Gergely int, és ha folyton abban bízunk, hogy az Isten segítségével fog megvalósulni.« Ha pedig valaki a felett csodálkoznék, hogy a püspök három napig várt a feleletadással, jusson eszébe, a mi föntebb már mondva volt, hogy az isteni kegyelem sokszor világosította föl értelmét a jövendők megtudására, a miről életiratában a következők vannak megírva: »Minden fontos ügy elintézésénél ugyanis megfontolási időt akart nyerni, és vaktában soha előbb nem intézkedett, míg lelke Isten kegyelmétől felvilágosítást nem nyert, hogy mi a helyesebb. És a mint felső felvilágosítás által megbizonyosodott a tennivalóról, haladéktalanul úgy intézkedett.[1]« Az olvasó értse meg, hogy életrajzából annak bizonyítására hoztuk fel ezen részt, hogy szentéletű tanítványának, Rimbertusnak kívánságára semmi választ nem adott, hanem csak azt, a mit három napon át a Szentlélek sugallt elméjébe azon mód szerint, a mit az Apostolok cselekedeteiből fentebb előadtunk.

7. A szentéletű férfiú erényeinek megjövendölésére történt egy látomás is, a mely a püspök helynökének jelentetett ki felőle mindjárt Hamburgba jövetelének első éjszakáján, mikor még zsenge ifjú volt. A helynöknek ugyanis úgy látszott, mintha Rimbertus egy templom tornya tetején ült volna és az égen feltűnt egy egyházi jelvény, a mit mi harangnak nevezünk, erről egy lenből való fonat, a mint szokás, kötél módjára függött le egész Rimbertusig; ő azzal a harangot vígan húzta és látta, hogy édesdeden gyönyörködik hangjában. Ezen álomlátásnak megfelelő magyarázatát megtaláljuk a szentírásban. Mózesnek az Úr a többi között meghagyta, hogy a következő titkos jelentésű papi ruhák is legyenek: alól ezen köntös szegélyére gránát-almaféléket csinálj kék, vörös és kétszer festett karmazsin selyemből, csengetyűket vegyítvén közbe-közbe.«[2] Hogy ezen csengetyűk odatétele miért parancsoltatott meg, az kitűnik az alábbiakból: »hogy hallassék a csengés, a mikor a főpap a szentélybe megyen, vagy kijön az Úr színe előtt és meg ne haljon.«[3] Mert a be- vagy kilépő pap meghal, ha nem hallik róla a csengetyű szava; mivel maga ellen hívja ki

[1]) 36. fej. — [2]) Exod. 28., 33. — [3]) Exod. 28., 35.

a titkos bíró haragját, ha prédikálás nélkül lép be. Mivel tehát az vala jövendő, hogy Isten szolgája az egyházi méltóság legfelső fokára emelkedve lelki díszekben ragyogjon, hogy mondható legyen, miszerint prédikálási kötelmét jelesül végezte, a templom tornyán való elhelyezkedése helyesen látszott jelképezni a püspöki magas állást, a honnan a tanítás kellemes és égbe emelő hangzatával isteni szolgálatra hívogatja Krisztusnak szent népét. Az ezen látomásban feltűnt kellemetes csengésű égi harangocska pedig azt jelenti, a mit a főpap ruháján levő csengők. Hogy a szentírásból példaképpen felhozott papi öltöny diszítményeit hogyan viselte magán lelkiképpen állandóan, azt tanulság, valamint követés céljából az olvasóknak elhatároztuk előadni. Ő ugyanis viselte a gránátalmákat, melyekben a számtalan magvacskát egy külső burkolat takarja ; mivel sokféle erényét mindig a szeretet burkolatával takarta be minden oldalról. Ezen gránátalmák pedig kék, piros és kétszerfestett karmazsin selyemből készültek, a mik ő rá igen szépen alkalmazhatók. Mert szívének teljes vonzalmával vágyódott az égiek után — ezt jelképezi a kék szín ; Krisztus nevéért kész volt szenvedni a vértanúságig, ezt jelzi a piros szín ; Isten és felebarátai szeretetét a kétszerfestett karmazsin jelképezi. És valamint a len, miután a földből kiásatik, hosszú művelettel, t. i. szárítással, veréssel, tisztogatással, áztatással és szövéssel veszíti el füves voltát és lesz fehérré : azonképpen ő is nagy önmegtagadás árán, a veleszületett természetes nedvet mintegy kiizzadva, a bőjtölés, virrasztás, ima, lelki olvasmány, türelem és alázatosság állandó gyakorlata folytán jutott abba az Istenhez méltó megtisztult állapotba. Ezekkel egyetemben viselte a közbeszőtt csengőket is ; a mennyiben ritkán lehetett tőle más egyebet hallani, mint az említett erényeknek kellemetes szózatát, a mit hallgatóinak lelke, cselekedeteinek kitűnősége miatt ismételten magasztalt, miként azt a róla írt ezen könyvecske további előadása is mutatja.

8. A mikor még elődének, Anskarius úrnak szolgálatában volt, megjelent neki a már rég elhúnyt Arnulfus áldozár és mikor tudakozódott annak másvilági sorsa felől, az szomorúan így válaszolt neki : »Én — úgymond — földi életemben lelkem üdve munkálásában hanyag voltam, a magam iránti köteles szigorúságot nem tartva meg, gyakran merültem henye tétlen-

ségbe és néha-néha még parancsolt bőjti napon is ettem húst és az étel-italban való egyéb tilalmakat gyakran megszegtem. Ilyen bűneim miatt ezideig nem voltam méltó Isten színe elé járulni. De ha te, — folytatta tovább — testvér, kész volnál érettem kenyérrel, sóval és vízzel megelégedve, a többi ételektől negyven napon át önmegtartóztatást gyakorolni, úgy hiszem, hogy akkor Isten irgalma által visszavettetésem ítéletétől, vagyis büntetésétől megszabadulok.« A mikor látomásában megígérte annak, hogy meg fogja tenni, felébredt és mihelyt a püspök úrral beszélhetett, tüstént elmondotta neki látomását. Miután tőle tanácsot nyert, az egész negyven nap alatt kenyéren és vizen kívül egyéb táplálékot nem vett magához. Ezen idő alatt oly iszonyú fogfájásban szenvedett, hogy a kenyérfalatokat nem volt képes összerágni. Ez okból a kenyeret felaprózta, úgyszólván szétmorzsolta, vízbe áztatta, hogy péppé váljék fogai könnyebbségére. Ebben, önmegtartóztatása érdemeinek gyarapítására is, hiányoztak mindazok, a mik a kenyérben az egyszerű sütés által létrejönnek, ú. m.: az étel ereje, íze és az élvezés kelleme. A mikor pedig a bőjtölés napjai leteltek, az előbb említett áldozár megjelent látomásban egy Helahwih nevű és régóta inaszakadtan fekvő asszonynak. Ennek tagjai a hosszú betegség folytán nehezekké váltak, de mindazonáltal, a mint Szent Gergely mondja valakiről, a betegség nem tette képtelenekké tagjait a jó cselekedetre. Ugyanis naponként elvitette magát a templomba, hol örömmel hallgatta az örök élet igéit; képessége szerint éjjel s nappal hymnusokat zengett és énekelt. Mint mondva volt, az az áldozár megjelent neki és felkérte, hogy adja át Rimbertusnak, az Isten szolgájának forró köszönetét megszabadulása érdekében teljesített önmegtartóztatásáért és elmondotta, mily nagy hasznára volt az neki, mert a helyette teljesített önmegtagadás által először Isten látására jutott, azután pedig az égi csarnokba való belépés szabadságával lett megajándékozva. »Maga Rimbertus pedig, — mondá — azok közé van számítva, a kikről mondva van: fényleni fognak az igazak és mint a szikrák a nádasban, ide s tova futkosnak«[1]) és a kikről a zsoltáros mondja: »erényről erényre mennek.«[2]) Isten szolgájának lelkében az ilyen

[1]) Bölcs. 3., 7. — [2]) 83. Zsolt. 8.

látomások nem keltettek felfuvalkodottságot, hanem az alázatosság legbiztosabb útján haladva, úgyszólván naponként emelkedett az erények lépcsőjén úgyannyira, hogy folyton szem előtt látszott tartani Szent Gergely ezen mondását : »Testvérek ! mindegyiktek törekedjék nagy lenni, de azért ne tudja, hogy valóban nagy, nehogy, a míg a nagyságot elbizakodva önmagának tulajdonítja, elveszítse azt.«[1])

9. Míg az Úr szolgája, Anskarius, életben volt, addig az Úr másik szolgája, Rimbertus, mint a ki a többieknél sokkal bizalmasabb barátja volt, minden ügyében ott szokott lenni, a mit bizonyít az a könyvecske is, a melyre művünkben gyakran hivatkozunk és a melyet a nevezett püspök viselt dolgairól maga Rimbertus és egy más tanítvány adott ki. Abban a könyvben ugyanis több helyen van említés téve egyik hűséges tanítványáról, a kivel az olvasó ott gyakran találkozik, a ki nem volt más, mint maga Rimbertus, mivel pedig, mint mondottuk, egy másikkal együtt ő volt megírója azon eseményeknek, azért a dolog igazságát neve elhallgatásával akarta előadni, nehogy úgy tűnjék fel, mint a ki kérkedve hozza elő a bizalmasabb viszonyt. Mert Szent János evangélista is így tett evangéliumában, a mikor, a helyett, hogy saját személyét megnevezte volna, inkább járulékos dolgok jelzésével utalt önmagára. Hogy pedig a püspök úrral Rimbertust, a szentéletű férfiút, mily benső bizalmas viszony fűzte össze, az az említett könyvecskének ama szavaiból tűnik ki, a melyek a püspök úr haláláról szólanak, mondván : »miután az Úr testét és vérét áldozásban magához vette, a szent püspök esedezve kérte az Urat, hogy bocsásson meg mindazoknak, kik ellene bármi módon vétettek.« Azután pedig gyakrabban ismételgette ezeket a versecskéket : »Irgalmad szerint emlékezzél meg rólam : a te jó voltodért Uram, és Isten légy irgalmas nekem, bűnösnek, és a te kezeidbe ajánlom, Uram, lelkemet.« Mikor ezeket már sokszor elmondotta és a sűrű lélekzetvételtől többször már nem volt képes ismételni, meghagyta egyik testvérének, hogy az énekelje el helyette többször. Ekkor ég felé nézve az Úr kegyelmére ajánlott lelkét kilehelte.[2]) Az pedig, a kit felszólított, hogy helyette az ima szavait ismételgesse, Rimbertus vala ; beszélőképességé-

---

[1]) Hom. 7. in Evang. — [2]) 41. fej.

nek megfogyatkozásában a püspök áhítatának szavait azon meggyőződéssel bízta reá, hogy az őt helyettesíti, a mikor ő haldoklásában az imákat már nem képes végezni ; mert egyrészt nem táplált semmi kétséget az iránt, hogy annak könyörgése élete érdemeire való tekintetből meghallgatást nyer, másrészt pedig meg volt győződve, hogy a mit az tett, olyan, mintha ő maga tette volna, mivel bennök mindig egy szív és egy lélek, egy szellem és egy hit lakott.

10. Végül pedig mikor Anskarius úrtól halálos betegségében tanácsot kértek utódjának választását illetőleg, sőt egyesek kérdezték Rimbertus felől is véleményét, mint mondják, azt felelte, hogy e felől határozni nem tartozott az ő hatáskörébe, mert evvel talán a püspökségben sokakat megbántana, hogy a kedélyeket inkább békéltetnie kellett volna, nem pedig felizgatni, hogy esetleg oly személyt jelölne utódjának, ki talán alkalmatlan voltával terhére lenne alattvalóinak, mi miatt ő ellene támadnának keserű panaszok. »Rimbertus érdemes voltát illetőleg — úgymond — legyen tudva, hogy az méltóbb az érseki méltóságra, mint én az alszerpapira.« A szent püspök ezeket nagy alázatosságában mondotta önmagáról, mint igazi követője azon szabálynak, mely őt magát egykor a szerzetesi tökéletességre vezette, és a mely így szól : »Az alázatosság hetedik foka az, ha a szerzetes önmagát nemcsak mindenkinél csekélyebbnek mondja szájával, hanem egyszersmind bensőséges hittel hiszi is szívében és így szól alázatosan a prófétával : »Féreg vagyok és nem ember.«[1]) A szentéletű férfiak ugyanis kiváló dolgaikban önmagukról kicsinylőleg szoktak szólani, Dávidhoz hasonlóan, a ki, mikor az Úr frigyszekrénye körül tánczolt, birodalma hatalmas voltát kevésre becsülve, önmagáról így szólott : »Játszom is, alábbvaló is leszek még inkább, mint voltam és alázatos leszek szemeim előtt.«[2]) Az apostol is figyelmeztet, mondván : »Tegyétek teljessé az én örömömet az által, hogy ugyanegyet értsetek, egyenlő szeretettel birjatok, egyakaratúak, egyértelműek legyetek, semmit sem tevén versengéssel, sem hiú dicsőségből, hanem alázatossággal egymást többre becsülvén.«[3]) Ezek közül az elsőt, t. i. a próféta szavát, szent Anskarius annyira megőrizte magában, hogy belső aláza-

---

[1]) 21. Zsolt. 7. — [2]) II. Kir. 6., 22. — [3]) Pál ap. lev. a filipp. 22.

tosságból nem kívánt külső tiszteletet, mintegy mondta: »játszom és alábbvaló leszek«; bensejében nem fuvalkodott fel a miatt, hogy magát külsőleg lekicsinyelte, hanem követte annak folytatását is, t. i. »és alázatos leszek szemeim előtt«, azaz: a mily csekélynek mutatom magamat külsőleg, olyannak tartom belsőleg is. Önmagának kevésre becsülése következtében teljesítette az apostolnak fentidézett szavait is, hogy t. i. távol állott tőle mindenféle versengés és hiú dicsőség és alázatosságában másokat tökéletesebbnek tartott magánál; innen volt az, hogy — mint fentebb mondottuk — Rimbertusról, a boldog férfiúról azt tanusította, mintha az nagyobb érdemű lett volna, mint ő. Habár alázatosságból mondott magáról ilyesféléket, mégis nem a mi dolgunk egyiket a másik fölé helyezni, hanem kötelességünk hinni, miszerint érdemeik tekintetében egyenlők voltak, kik, bár különböző időben, de egyenlő szent buzgalommal működtek ugyanazon szent hivatásban.

11. Habár a szent püspök — miként most mondottuk — nem szívesen akart másokkal szót váltani utódja személyét illetőleg, hogy kikerülje azok nemtetszését, mindazonáltal, hogy csaknem mindenben bizalmasát ez ügyben végre is tájékoztassa, halála előtt három nappal az Isten emberének, Rimbertusnak, feltárta ama titkát, miszerint halála után neki kell a püspöki méltóságra emeltetnie.[1]) Ez akkor szabadkozni kezdett, mondván, hogy ily magas hivatalra neki sem elegendő ereje, sem megfelelő érdemei nincsenek. A szent püspök emlékeztette őt arra, hogy a mit előre mondott neki, az az Isten akarata, megfelelő intelmeket adott, hogy akaratát tartozik Isten akaratának alárendelni, mint Szent Tamás, a ki így szólott: »Uram vagy te és én a te szolgád, legyen a te akaratod.« Rimbertusnak, a felmagasztalt férfiúnak nem volt ereje ezek után ellenszegülni vagy ellentmondani, mert jól tudta, hogy a püspök ezeket isteni sugallatból merítette. Sem a papság, sem a nép részéről nem merült fel az iránt kétség, hogy a sok közül kit válaszszanak ki; hanem Anskarius püspök úr temetése napján azonnal Rimbertust szemelték ki egyértelműleg valamennyien. A megegyezés létrejötte után tisztelendő Thiadricus mindeni püspök és Adalgarius ujcorbiai apát el-

[1]) 865.

vezették őt az akkori királyhoz, fölséges Lajoshoz. Ez őt tisztelettel fogadta és a püspöki pálcza szokásos megajánlásával elnyerte a püspöki hatalmat. A római szék apostoli pápáinak leveleiben pedig, melyekben az általa akkor elnyert szék érseki kiváltsága törvényesen van rendezve, az is benne foglaltatik, hogy arra való tekintettel, miszerint ezen szék újabb keletű és a pogány népek még nem tértek meg, mi miatt nincsenek suffraganeus püspökei, kik az egyik érsek elhalálozása után az utód felszentelését eszközölnék, legyen aközben a császári palota intézkedésére bízva az idők folyamán következő püspökök felszentelése mindaddig, míg a suffraganeus püspökök száma, kik azt felszentelni kanonilag vannak kötelezve, a nemzetekből[1]) ki nem telik.[2]) Ezen rendelkezés értelmében tehát a dicsőséges király tisztelendő Rimbertust elküldötte Liudbertus mainzi érsekhez, a ki őt a király parancsára olyképpen consecrálta, hogy a consecráláshoz nem egy érseki széknek, hanem kettőnek suffraganeus püspöke jött segédkezni, t. i. Liudhardus paderborni püspök, ki a mainzinak volt suffraganeusa és a már említett Theodericus, a ki a kölni érseknek volt suffraganeus püspöke. Ezeknek különböző helyről való ilyetén megjelenése azért volt helyes, hogy úgy az ő felszentelésének a ténye, valamint ugyanezen szék első érsekének, Anskarius úrnak hasonló módon történt felszentelése szolgáljon a jövőre nézve bizonyítékul arra, hogy ezen szék püspökének felszentelése névszerint egy püspöknek se tartozzék hatás- és jogkörébe, hanem — miként mondottuk — legyen az az uralkodóház gondjára bízva mindaddig az ideig, míg a felszentelésre jogosult püspökök száma a nemzetekből ki nem telik.

12. Ezen nagyszentségű férfiúnak pedig volt egy régi fogadalma, hogy t. i. Anskarius úr halála után azonnal elfogadja a szerzetesi szabályzatot és ruházatot. Ez okból az őt consecráló püspökök tanácsára felszenteltetése után azonnal az ujcorbeiai zárdába sietett és fogadalma szerint felöltötte azon szerzet ruháját, a szerzetesi életmódra tett fogadalmát pedig úgy teljesítette, hogy a mennyiben püspöki hivatalával járó fáradalma és elfoglaltsága megengedte, Szent Benedek szabálya szerint

---

[1]) T, i. idővel az egyház kebelébe térő pogány népekből. — [2]) IV. Gergely kiváltságlevele.

intézte társalgását, életmódját és engedelmességét. És hogy ezen fogadalom gyakorlati kivitelét minél jobban megszokja, azt kérte, hogy a zárda tagjai közül adjanak mellé valakit, hogy az, mivel ő a zárdában nem lakhatott, támogassa őt a szerzetesi szabály szerinti állandó elmélkedésben és az önmegtagadás gyakorlásában. Miért is jónak látták mellé adni Adalgarius szerpapot, a kiváló képességű férfiút, a fentemlített zárda apátjának hasonnevű féltestvérét. Ez a tiszteletreméltó férfiú még ma is életben van, ki követi őt az életszentségben és utódja méltóságában. Ez másokkal egyetemben tanúskodik arról, hogy a szentéletű püspök, kinek élettörténetét írjuk, a szerzetesi tökéletességből főpásztori terhes gondjai között sem veszített, annyira nem, hogy a tökéletesedés eszközeit a zárdabeli szabályok szerint senki sem alkalmazta oly mérvben, mint ő. Cselekedeteit pedig alig vagyunk képesek elmondani; de tudományunk is gyenge ahhoz, hogy elbeszéljük vagy legalább megfelelő forgalmat alkossunk Istennel való naponkénti társalkodásáról és az égbe való vágyakozásáról. Súlyos bűnnek tartott valamelyes szabad időt Isten műve nélkül tölteni; hanem ima után lelkiolvasmány, olvasmány után még mindig ima következett nála. És ha olyas valami adta magát elő, a mi őt az imában akadályozta, fel kell róla tennünk, hogy folyton imádkozott, miként Szent Ágoston tanít, mondván: »A ki isteni hivatásban foglalatoskodik, annak minden tette és szava imádságnak vétetik.«

13. A virrasztást módjával gyakorolta; az önmegtartóztatást oly módon gyakorolta, hogy naponként bőjtölt és jól nem lakott. E tekintetben Szent Jeromosként arra törekedett, hogy étvágyát csak oly szűken elégítse ki, hogy éppen ereje legyen a szent olvasás, a zsoltár éneklés, a misézés és a püspökiténykedés elvégzésére. »Mert — mondja ugyanazon Szent Jeromos — nem használ az semmit, ha két-három napon át üres a gyomor, de azután megtelik és bőjtölés után alaposan belakik. Mert a jóllakástól mindjárt ellankad a lélek és a megöntözött föld búsan hajtja a bujaság tövises dudváját«. Ettől az Isten embere magát — miként mondottuk — megőrizni óhajtván, a bőjti szabályzatot úgy tartotta meg, mint a hogy az Úr a zsidóknak szemrehányást téve — mivel azok nem fogadták be sem a bőjtöt megtartó Jánost, sem őt magát, ki evett és

ivott — mondá: »És igazolva lőn a bölcseség minden ő fiaitól«;[1]) bizonyítván ezáltal azt, hogy a bölcseség fiai felfogják, miszerint az igazság sem nem az önmegtartóztatásban, sem nem az evésben áll, hanem azon lelki készségben, mely elszenvedi a szükséget és a bőségben megőrzi a mértékletességet, nem azért, hogy magát sanyargassa és hogy kellőképpen egyék vagy ne egyék, mert nem az evés, hanem a testi kívánság rovandó meg.

14. Mindazon intézményt is, a mit boldog emlékű elődе a szegények javára és ellátására létesített, egészben fenntartotta; sőt minden igyekezettel gondoskodott róla, hogy minden e czélra szolgáló intézmény az ő idejében semmi kárt ne szenvedjen, hanem inkább naponként nyerjen valamit az ő jóvoltából. Volt ugyanis püspökségében egy intézet a szükölködők segélyezésére alapítva, a melyre oly bőséges segedelem fordítódott, hogy úgy tudjuk, miszerint az bőkezűbben és bölcsebben soha ellátva nem volt. Sőt püspökségén kívül is, bárhol volt, mindig rendelt egyeseket, kiknél a szegényeknek osztandó pénz volt, neki magának is volt övében mindig egy pénzzel telt erszény, a végből, hogy tudjon azonnal adni a jelentkező szegénynek, ha alamizsnaosztója esetleg nem lenne jelen. Mert meg volt benne az a jóindulat, hogy az ilyenek közül egyet sem engedett segély nélkül eltávozni; és övéit is hasonló eljárásra szüntelenül ösztönözve szokta mondani: »Egyetlen szegény segélyezésében sem szabad késedelmeseknek lennünk, mivel nem tudjuk, melyik a Krisztus, vagy mikor jön hozzánk«.

15. Eközben az ige alamizsnáját is, Szent Gergely figyelmeztetése szerint, szünet nélkül osztogatva, súlyt fektetett mindig a buzgó tanulásra, gyakorlatilag valósítván meg ugyanazon szent doktor mondását, hogy több haszna van annak, ha az örökké élni akaró lélek az ige eledelével tápláltatik, mintha a halandó test hasa földi kenyérrel tartatik jól. E végből Szent Gergely könyveiből sajátkezűleg készített az olvasók részére hasznos kivonatot és néhány épületes levelet is írt különféle egyénekhez; ezek közül írt egyet a Heresi [2]) nevű zárdában lakó egyik apáczának, Isten szolgálójának és az Isten szolgálatában levő többi ottani nővéreknek. Az Istennek

---

[1]) Luk. 7., 35. — [2]) Nienheerse, Paderborn közelében.

ezen szolgálója, a kiről szó van, unokahúga volt annak a tisztelendő Liuthardus püspöknek, a kiről már föntebb megemlékeztünk, a ki a szent életű férfiú iránt a tisztelet minden érzelmével annyira ragaszkodott, hogy nem csupán ő maga viseltetett hozzá szentsége miatt szeretettel, hanem egyszersmind összes hozzátartozóit is az ő szíves jóindulatába igyekezett ajánlani, különösen pedig ezen unokanővérét, a kiről szó van, a ki csecsemő korától Istennek ajánlottan szűzességben élt, ki tulajdon buzgalmával is érdemessé tette magát a szeretett leány elnevezésre, a hogy őt a szent férfiú szokta nevezni. Ámbár ez a leány, hogy a hivalkodást elkerülje, nevét nem akarja ismeretessé tenni, mindazonáltal elhatároztuk a szent életű szűzek épülése czéljából a czímzett nevének elhallgatásával a levél teljes szövegű közlését, a mely következőképpen szól: *Rimbertus levele.* »Nagyon kedves leányának, valamint a többi szűzeknek és Krisztus menyasszonyainak Rimbertus, Isten nyájának csekély érdemű szolgája üdvöt az Úrban! Adalgarius testvér a minap visszajövén tőletek, elmondotta reám való nehezteléseteket, mivelhogy csekélységemtől ritkán kaptok levelet. Hibámat jóváteendő nem találok alkalmasabb tárgyat levelem írására, mint, hogy emlékeztesselek benneteket a szent életre tett fogadalmatok megtartására. Ha tehát feltett szándékotok elnyerni a legmagasztosabb dicsőséget, úgy tartozó kötelességtek minden erővel megóvni úgy testi, mint lelki romlatlanságtokat. A belső tisztaság ápolása mellett ugyanis szükséges az embert folyton ösztönözni a külső szűzesség és állandó romlatlanság megőrzésére is. Mert azok a Krisztusnak igazi és romlatlan szűzei, nem a kik félnek, hanem a kiknek nincs kedvük a fajtalansághoz. Ha érzitek, hogy ezen adományt Isten kegyelméből megnyertétek, mennél nagyobbak vagytok, a szentírás intelme szerint: »alázzátok meg magatokat mindenben és az Isten előtt kedvet találtok«.[1]) Mert azon az úton kell Krisztushoz, uratokhoz és vőlegénytekhez eljutnotok, mivel ő mondotta: »Tanuljatok tőlem, mivel szelid vagyok és alázatos szívű«.[2]) Legyetek tehát rajta és teljes erőtökből igyekezzetek lelketeket az önhittségtől és kevélységtől megóvni. Mert Isten szemei elől nem repülnek el a ti hiú gondola-

[1]) Eccli. 3. 20. — [2]) Mát. 11. 29.

taitok. Tehát látja Isten, a mi a lelket bensőleg kevélylyé teszi, éppen azért megengedi, hogy külsőleg az érvényesüljön, a mi azt megalázza. Ezért mondatik Hoseás által az izraeliták ellen : »a paráznaság lelke vagyon közöttük és az Urat nem ismerik« [1]) ; annak bizonyítására, mondja Szent Gergely, hogy a testiség a kevélység bűnéből fakad, a szentírás hozzáteszi nyomban : »de rávall izráelre kevélysége az ő szemébe«,[2]) mintha mondaná : a lélek titkos kevélységét elárulja a test bujasága. Miért is a szűzi tisztaságot az alázatosság gyakorlásával kell megőrizni. Mert ha a lélek Isten alá kényszeríttetik, akkor a test tilos módon nem emelkedik a lélek fölé. A léleknek ugyanis hatalma van a test fölött, ha ugyanis elismeri az Úr iránti törvényes szolgaságát. De ha alkotóját kevélyen megveti, akkor alárendeltje, a test, joggal üzen neki hadat. Innen van az, hogy a hosszú önmegtartóztatás hirtelen megszakad, innen, hogy sokszor még az öreg korig is megőrzött szűzesség bemocskoltatik. Mert ha az ember elhanyagolja a szív alázatosságát, az igaz biró is megveti a test szűzességét. És némelykor nyilvános bűn által jelenti azokat becsteleneknek, kiket addig titkos becstelenségökben megtűrt. Mert a ki a sokáig őrzött erényt egyszerre elveszítette, az bensejében valami bűnt rejtegetett, a mely miatt belőle a másik eltávozott ; és éppen e miatt a mindenható Isten előtt akkor is idegen volt, a mikor testi szűzessége által hozzátartozónak mutatta magát. Ezeket, leányaim, nem azért írom, mintha tudomásomra jött volna, hogy közöttetek valami kevélység vagy hiú dicsvágy honolna, hanem azért, mivel kívánom, hogy ti is azon szűzek társaságába jussatok, a kikről olvassuk, hogy a bárányt mindenüvé követik, a hova csak megy.[3]) A mikor sajnálkozom a felett, hogy sokan elbuktak, kívánva kívánom, hogy ti óvatosan járjatok, hogy uratok és vőlegénytek így szóljon hozzátok : »Egészen szép vagy én barátnőm és szeplő nincs te benned«.[4]) Tehát kövessétek itt a bárányt az ő parancsaiban, hogy az ő segedelmével kisérhessétek őt az örök életben olyan éneket zengve, a melyet senki el nem mondhat, hanem egyedül csak a szűzek serege. Szent Ágoston a szűzekhez szóló intelmében gyönyö-

---

[1]) 5., 4. — [2]) Hoseás 5. 5. — [3]) Titk. jel. 14. 4. — [4]) Énekek éneke 4. 7.

rűen fejtegeti ezeket, mondván: [1]) »Oh siessetek ti a szent Istennek fiai és leányai, férfiai és női, nőtlenei és hajadonai, siessetek állhatatosan a végczél felé. Zengjetek édesded dicséneket az Úrnak, a kire oly sokszor gondoltatok. Az iránt legyetek boldogabb reménységgel, a kinek buzgóbban szolgáltok. Legyetek forróbb szeretettel az iránt, a kinek figyelemmel jártatok kedvében. Felövezett ágyékkal és égő lámpákkal várjátok az Urat, mikor a menyegzőre jön. Új éneket fogtok zengedezni a bárány menyegzőjén, a mit cziteráitok hangja mellett úgy fogtok énekelni, a mire más nem leend képes, csak egyedül ti. Igy látott titeket a többiek fölött a titkos jelenésben a bárány kedveltje, ki annak keblén szokott volt pihenni. Száznegyvennégyezer énekeket zengő, szűz testű és igaz szívű szentnek látott benneteket. Kövessétek a bárányt, mivel a báránynak teste is szűz! Kövessétek őt szűztisztán testben és lélekben, bármerre megy. Mert mit tesz követni, ha nem utánozni? Ezért mondja Szent Péter: »Krisztus is szenvedett érettetek, példát hagyván nektek, hogy az ő nyomdokait kövessétek«.[2])

Ezen levelét azért iktattuk ide, hogy az olvasók lássák, mily nagy volt benne az ájtatosságra vezető tudomány [3]) és mily hatalmas képessége volt tanítása által másokat buzdítani.

16. Azonkívül legátusi hivatalát, melyet először elődje vállalt el, hogy Isten igéjét a pogányok között hirdesse és a mely ő reá utódlási jogon szállott örökségképpen, fáradhatatlanul teljesítette. Ugyanis, ha más elfoglaltsága nem akadályozta, személyesen szorgalmatoskodott a legátióban; bár állandóan voltak kirendelt papjai, a kiktől a pogányok az Isten igéjét hallották, a fogoly keresztények vigasztalást nyertek, mégis személyesen vállalkozott a székhelyétől távol, pogányok között alapított egyházak beutazására tengeri veszedelmek között, a mi igen terhes volt. Sok ízben élt át ily veszélyeket és mint az apostol mondja önmagáról, sokszor szenvedett hajótörést, sokszor elmondhatta az apostollal: »Éjjel és nappal mély tengeren voltam«.[4]) De tényleg vele volt a Szentlélek, hogy a külső ember bajlódása által napról napra nevelje a belsőt és a

---

[1]) De sancta Virgin. c. 27. — [2]) Pét. I. 2., 21. — [3]) Pál ap. lev. Tim. I. 6. 3. — [4]) Kir. II. 11. 25.

jövő boldogság reménységével a jelen élet minden kedvezőtlenségét megédesítse és nehézségeit megkönnyítse. Vigasztalást lelt az apostol eme szavai feletti elmélkedésben, hogy: »nem méltók a jelen idei szenvedések a jövendő dicsőségre, mely bennünk fog kijelentetni«.[1]) Ilykép tehát bármily kemény szenvedés érte legyen, a Krisztusért való szenvedés tudata tette azt elviselhetővé.

17. Csaknem mindenét a foglyok kiváltására áldozta, sőt mikor a pogányoknál sokaknak sanyarú helyzetét volt kénytelen látni, nem habozott azok megszabadítására még az oltár edényeit is feláldozni. A miben mikor néhány, a dolgot kevésbbé értő egyén helytelen eljárást látott, mintha ő azokat a szent ténykedéstől elütő használatra fordítaná és mikor egy valaki megkérdezte tőle, hogy miért cselekszik úgy, a tudakozódónak helyes okadatolással imígyen válaszolt: »Igen jól tudom, hogy az egyházi ténykedésre rendelt edényekkel megfelelően kell bánni és azokat lelkiismereti kötelezettség mellett arra a czélra kell használni. Mindazonáltal Isten előtt becsesebb dolog, ha ezekkel a gyötrődő keresztényeken segítünk, mint ha azok letétbe helyezetten tartatnak őrizet alatt. És ha a szükség úgy hozza magával, hogy két jó közül az egyiket megtegyük, a másikat ne, a jobbikat kell választanunk, elhagyván a kevésbbé jót. Mivel pedig — úgymond — más mód nem áll rendelkezésemre, tehát nem cselekszem tiszteletlenül, ha a keresztényt, ki Isten gyermeke, az egyház kincseivel szabadítom meg, mivel még mindig van elegendő felszerelésünk a szent ténykedésre; azt pedig lehetetlenség volna jóvá tenni, ha a keresztény tönkremenne a fogságban.

18. Az ilynemű tények közül példa okából elmondunk egyet, a melyben nem kevésbbé tündöklik csodatevő hatalma, mint irgalmassága. Midőn egy ízben a dánok földére jött, a hol Sliaswich nevű helységben a kezdődő kereszténységnek temploma volt, látta, hogy sok keresztény fogoly rablánczra van fűzve. Ezek között látott egy szent életű asszonyt, a ki, midőn őt már messziről megpillantotta, egyrészt térd- és sűrü fejhajtás között fejezte ki iránta való tiszteletét, másrészt irgalomért esedezett hozzá, hogy váltsa ki. És hogy megtudja,

[1]) Pál ap. lev. a róm. 8. 18.

miszerint ő keresztény nő, nagy hangon zsoltárokat kezdett énekelni. A püspök pedig iránta érzett mély részvétből könynyek között kért részére isteni segedelmet. Imádságára azonnal lepattant az asszony nyakára erősített vaslánc. Hogy pedig el ne fusson az asszony, a pogány tulajdonosok egyszerűen kezeikkel tartották őt vissza. Ekkor a szent püspök, aggódva az asszony sorsa miatt, különböző árat kezdett érte ígérni a pogányoknak. De azok semmit sem akartak elfogadni, ha csak tulajdon nyerges lovát nem adja nekik; ezt sem habozott megtenni; azonnal leszállott lováról és azt teljes felszereléssel együtt átadta nekik a fogoly asszonyért; az így megváltott asszonyt szabadon bocsátotta. Miként említettük, ezen cselekedetével két dicséretes tény emlékezetét hagyta maga után, t. i. széttörte imádsága erejével a vasláncot és bebizonyította irgalmas voltát.

19. Továbbá az apostol parancsa szerint, melynek értelmében az Úr szolgájának mindenkihez szelidnek kell lennie,[1]) úgy élt, hogy az ő idejében senki sem volt Mózeshez oly hasonló, mint ő, a kiről [2]) az van megírva, hogy a legszelidebb férfiú vala minden ember fölött.[3]) Szelidségének csökkenése nélkül mégis mindig annyira állhatatosan ragaszkodott a dolgok fejtegetésében és azok vitatásában tulajdon véleményéhez, hogy senki sem volt őt képes más véleményre birni. A mit pedig mondottunk, hogy mindez szelidségének csökkenése nélkül történik, azt tényleg oly tökéletes módon valósította meg, hogy az ellentmondók iránt soha nem mutatott haragot vagy türelmetlenséget, soha goromba szót nem mondott ellenök, hanem barátságos beszélgetéssel, megnyerő szeretetreméltósággal és lebilincselő nyájas magatartással intézkedett belátása szerint. Mikor valaki barátságosan kérdést intézett hozzá lelki hajthatatlanságát illetőleg, ilyen magyarázatát adta: »Bármit kelljen tennem, vagy meg nem tennem, vagy arról, a mi a jövőben rajtam bekövetkezik, mindarról útbaigazítást nyerek látomás útján uram és elődömtől, Anskariustól. Mert ő, mikor nekem megjelenik, már aczkifejezésével mutatja, hogyan kelljen magamat az elintézendő ügyekben viselnem és a mit rajta észlelek, azzal ellenkezően a kivitelnél nem vagyok képes cselekedni«.

---

[1]) Pál ap. lev. Tim. II. 2. 24. — [2]) Mózesről. — [3]) Num. 12. 3.

20. Azt is mondják, hogy az ősi szentek példája szerint is művelt csodákat, t. i. mikor a svédekhez ment, imádságával több ízben lecsendesítette a tengeri vihart; azután, hogy egy vaknak bérmálás közben, a mikor krizmával megkente, visszaadta látását. Sőt még azt is mondják, hogy a király egyik fiából kiűzte az ördögöt; ezen állítást megerősíteni látszik azon körülmény, hogy sok püspök jelenlétében a gyötrődő szájából sűrün hangzott ama kiáltás, hogy azok közül [1]) egyedül Rimbertus teljesítette méltóan szent feladatát és hogy az szolgál az ő gyötrelmére — bizonyította a szózat szerzője. Minthogy pedig a mi időnkben — miként a zsoltáros mondja — fogynak a szentek, mert az igazmondás megkevesbedett az emberek fiainál,[2]) nem egykönnyen fogadják el valóságnak, hogy a mostani férfiak közül valaki ilyesfélét művelt, legyen tehát elég abbeli bizonyításunk, hogy az Úrnak ezen embere azon erények által emelkedett a szentség magaslatára, a melyeket az Úr sorol elő az evangéliumban a boldogság kiérdemlésére, mondván: »Boldogok a lelki szegények« és a többi a nyolcz boldogságról,[3]) a hol reménységünk tökéletes teljesedése jelezve van a feltámadás kegyelme által. — Lelki csodák nélkül sem szükölködött, a mik a hiveken az egyházban ma is teljesednek, a mint azt Szent Gergely is bizonyítja, mikor Krisztusnak ezen szavait fejtegeti: »Azokat pedig, a kik hisznek, ezen jelek követik: az én nevemben ördögöket űznek, új nyelveken szólnak, kigyókat vesznek fel és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik, a betegekre kezeiket teszik és azok meggyógyulnak«.[4]) De hosszadalmas lenne az említett tanítónak fejtegetését pontról-pontra idézni, de az nem is szükséges, mivel homiliájában teljesen készen van,[5]) oda utasítjuk az olvasót, nekünk Rimbertus úr életéről írott munkánkat kell befejezni.

21. Mikor már öregsége miatt betegeskedni kezdett, gyengeségéhez állandó lábfájás is járult. Miért is elsősorban dicsőséges Lajos királynál, a kinek ajánlata folytán a püspökséget elfogadta, és azután ennek fiainál, Lajosnál és Károlynál azt kieszközölte, hogy Aldgarius, a kitünő férfiú, t. i. az új-corbiai zárdából való szerzetes, kiről föntebb szólottunk,[6]) segítségére

---

[1]) T. i. a jelenlevő püspökök közül. — [2]) 11. Zsolt. 2. — [3]) Máté 5. 3. — [4]) Márk 16. 17—18. — [5]) Hom. 29. in Evang. — [6]) 12. fej.

melléje rendeltessék, hogy ha őt valami betegség akadályozná, segítője legyen a püspökség bejárásában, gyülések látogatásában, és mikor kívántatik, hivatalos útjában vagy a császári palotába menetelekor kiséretében utazzék. Nem sokkal ezután kieszközölte azt is, hogy utódjává ez választassék és erősíttessék meg és hogy a király is ezt a férfiút ismerje el és tegye tanácsosai közé, a mibe a zárda apátja és szerzetesei beleegyeztek és a mit a zsinat is jóváhagyott. Ezekután a világi ügyektől mintegy felmentve, teljes odaadással folytatta naponként előbb gyakorolt jó cselekedeteit. Élete ezután már nem nyúlt hosszúra; elköltözése az Úrhoz, mint mondják, az alábbi sorrendben történt.

22. Halála előtt csaknem egy évvel néhány hivének bizalomból elmondotta, hogy sok jelet látott, melyekből előre tudja, hogy nem sokáig fog már élni és hogy őket, kiknek ezt beszélte, ez életben többé nem fogja látni. »Erre nézve — úgymond — bizonyos értesítéseket nyertem, miket másokkal nem szabad közölnöm, de mégis közlöm veletek az éjjel nyert látomásomat, melyből világosan látom halálom jelképezését. Úgy láttam ugyanis, mintha egy, a közepén szilárd kőfallal elrekesztett templomban a fal egyik oldalán én lettem volna, a másikon pedig uram és elődöm Anskarius. És láttam megszámlálhatatlan sokaságot mindkét nemből, mely ide-oda hajlongva keresett valamit, de a mit kerestek, meg nem találhatták. Anskarius úr ezekhez imigyen szólott: »mit kerestek?« Azok azt felelték, hogy az én gyűrümet keresik; de több ízben hallották a püspöktől, hogy ne fáradozzanak a kereséssel, mivel azt ő fogja magánál tartani«. Rimbertus úr — miként mondottuk — ezeket néhánynak elmondotta; ezekből és egyéb jelekből biztosan következtette, hogy még azon év folyamán el fog költözni az élők sorából. És hogy bucsú szózatával hallgatói szívébe vésse emlékezetét, tudván azt, hogy ezek őt szeretik, épülés céljából üdvös intelmeket adott nekik nem közönséges szavakkal. Ezek után köszöntvén őket, eltávozott körükből, s miként előre megmondotta, nem is látták őt többé. Hogy ezen, általunk most elmondott álma halálát és temetését illetőleg hogyan ment teljesedésbe, a miként ő maga is értelmezte, erről ott szólunk bővebben, a hol arról kell beszélnünk, hogy lelke hogyan vétetett fel a mennyekbe és teste miként temettetett el.

23. Halála előtt a tizenkettedik napon, a mikor a brémai egyházba érkezett, betegségbe esett. Betegsége bár óráról-órára súlyosbodott, ő folyton buzgó zsoltározással és szent olvasással készült a halálra. És habár halálos betegsége felemésztette testi erejét, lelki legyőzhetetlensége azonban azon apostoli erőt mutatta, a melyről mondva van : »Mikor erőtlen vagyok, akkor vagyok hatalmas«.[1]) Halála előtt a hetedik napon meghagyta, hogy lássák el az utolsó kenet szentségével. És halála napjáig naponként magához vette az Úr testét és vérét, az üdvösségnek ezen eszközét. És a mikor e világból elköltözendő vala, egybehivatta a papokat és az összes szerzeteseket, bocsánatot kért mindnyájoktól, ha esetleg közülök valaki ellen vétett. És a mikor ő is hasonlóképpen minden ellene vétő kereszténynek megbocsátott, sőt számukra az Úrtól is bocsánatot kért, az Úr testének és vérének vétele után kilehelte szent lelkét.[2]) Ekkor leírhatatlan mély szomorúság fogott el mindenkit, főleg pedig a szegényeket, kik sírva panaszkodtak : »Jaj nekünk szent atyánk, hogy fogunk már te utánad élni, kiket eddig étellel és ruházattal te láttál el? Ki adja majd ezeket ezután nekünk? Hozzád esedezünk, oh Krisztus, — mondták — érezze a te szolgád lelke, hogy szavaidra most megemlékezel, melyekkel azt méltóztattál igérni, hogy megjutalmazod mindazt, a ki a te nevedben a legkisebbnek a tieid közül valami jót cselekszik.[3])

24. Istennek ezen szolgája még életében meghagyta alázatosságból, hogy őt templomba ne temessék. Azon egyház szerzetes testvérei, nem mervén ezen rendelkezését megmásítani, a bazilikán kívül, Szent Willehadus sírja közelében temették el a templom keleti falán kívül. Ezen sír fölé ékességül Adalgarius, kiről már föntebb említést tettünk, és a ki ezen szent férfiúnak utódja is lett a püspöki méltóságban, Szent Mihály, továbbá Szent István és Vitus vértanuk tiszteletére egy kápolnát emeltetett. Az ő és Anskarius úrnak egy templomban való, de egymástól fallal elkülönített elhelyezéséről a föntebb említett látomás így teljesedett be : az említett kápolnácska ugyanis ragasztéka lett az ősi templomnak, melytől csak egy fal válasz-

---

[1]) Pál ap. lev, a kor. II. 12. 10. — [2]) 888. június 11-én. Dehio I. adn. p. 16. — [3]) Máté 25., 40.

totta el ; az új kápolnában — mint mondottuk — Rimbertus úr van eltemetve, az ősi templomban pedig Anskarius úr nyugoszik. Az pedig, a mit a látomásban amaz mondott, hogy t. i. Rimbertus úr gyűrüjét magánál fogja tartani, annyit jelent, hogy ő a hit és jó cselekedetben tökéletes Rimbertus úrral, nemsokára egyesül úgy a sír szomszédos közelségében, mint a boldog nyugalom élvezésében, miként azt neki isteni kinyilatkoztatás folytán előre megjövendölte. A gyűrü ugyanis jelképezi a hitet, mely reánk nyomja az Isten képmását ; mivel pedig a gyűrü a kezet szokta ékesíteni, mely a cselekedet jelképe, következésképpen helyesen van feltüntetve, hogy a hit ékessége a jó cselekedet. Minthogy pedig Rimbertus úr hozzátartozói iránt mindig atyai jó indulattal viseltetett, halálának megjövendölésében helyesen van feltüntetve a gyűrüjét kereső sokadalom ; — ezáltal az volt jelképezve, hogy halála idején a reábizottak kívánva kívánták, hogy a benne látott jó példákban még továbbra is méltók legyenek gyönyörködni. Ezt azonban nyugalomra térésének közelsége lehetetlenné tette, miként Anskarius püspök szava is jelezte, mikor a népet a gyűrü keresésben csillapította, mondván, hogy azt magánál fogja tartani.

25. Sírboltjában egy fa-lámpás is volt felakasztva a végből, hogy ott állandóan világosság legyen. A lámpás alatt pedig a sírra egy lepel volt terítve ; azt mondják, hogy ott sok jeles csoda történt. A mit az elbeszélők előadásából annyiban tartunk emlékezetben vagy észben, hogy az bizonyosan úgy történt. Történt egy éjjel, hogy a lámpa lángralobbant, melyről eleinte sűrün hullottak az említett lepelre a szikrák, majd a lámpa is lezuhant és a lepelen teljesen elégett a nélkül, hogy a lepel megsérült volna. Kétségtelen, hogy ezt szolgája érdemeinek bizonyságára Krisztus művelte, ki az Atyával és a Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik mindörökké.

III. RÉSZ.

MONACI LŐRINCZ KRÓNIKÁJA KIS KÁROLYRÓL

(CARMEN SEU HISTORIA DE CAROLO II. COGNOMENTO PARVO, REGE HUNGARIAE)

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSEL ÉS MAGYARAZÓ JEGYZETEKKEL ELLÁTTA

DR MÁRKI SÁNDOR

A középkor latin költőinek Magyarországra vonatkozó művei még nem részesültek az őket megillető figyelemben. Történetírók fölhasználták ugyan elbeszéléseiket, az irodalomtörténet azonban egyiket sem méltatta érdeme szerint ; — nem magát *Janus Pannoniust* sem, kiért pedig annyira lelkesedett a maga kora s a kinek mégis csak korunkban, *Hegedűs* Istvánban akadt jeles műfordítója. A magyar közönség egyáltalán nem is olvassa verseiket ; egyrészt azért, mert klasszikátlan a kor, melyben élünk s a latin nyelv, a deák szó nem általános többé a művelt körökben ; másrészt viszont azért, mert a hivatásszerű philologusok megvetik a nagy klasszikusok epigonosait és sajnálják azt az időt, a mit reájok kellene fordítaniok.

Monaci Lőrincz, Taurinus, Martinus Tyrnavinus stb. neveit manap jobbára csak történeti művek idézeteiben látja a mi közönségünk. Műveiket úgy hallja emlegetni, mint a történelem segédeszközeit, nem ritkán forrásait ; arról azonban nincs alkalma meggyőződni, vannak-e egyúttal költői szépségeik is. Monacit például négyszáz esztendő óta ösmerjük *Thuróczy* krónikájának prózai átdolgozásában ; azt a fáradságot mindazáltal még senki sem vette magának, hogy bővebben foglalkozzék az eredeti művel.

Több mint ötszáz esztendeje már, hogy Monaci Lőrincz megírta *Carmen seu historia de Carolo II., cognomento parvo, rege Hungariae* czímű költeményét, mely nagy feltűnést okozott Velenczében és hazánkban ; s mindakét helyütt sok kedélyt engesztelt ki a szerencsétlen király megöléséről vádolt Mária és Erzsébet királynénk iránt. Helyenként hév és erő sugárzik ki a költői dictióból, leginkább azonban mégis a történeti elbeszélésnek azon közvetlensége által hathatott, mely az egészet jellemzi.

A költőnek elég ideje volt, hogy megismerkedjék a magyar közállapotokkal; egyúttal elég képzettsége, hogy helyesen ítéljen a viszonyokról.

Előkelő velenczei patriczius családból 1348-ban született. Már ifjú korában a doge kanczelláriájának jegyzői közé tartozott. Gyorsan haladt előre és csakhamar tagja lett a velenczei tanácsnak, mely fontos állami kitüntetésekre alkalmazta őt. Az 1387. év folyamában csaknem folytonosan Magyarországon tartózkodott és szemtanúja volt Mária királyné drámájának, melynek versekben való megírására maga az ifjú hölgy szólította fel őt.

Monaci az elkészült művet neki és *Aimo Péter*, korábban krétai kormányzónak [1]) ajánlotta; nyomtatásban azonban csak 1758-ban jelenhetett meg.[2]) Előszavával, illetőleg ajánlólevelével együtt azon reményben fordítottam magyarra ezt a költeményt, hogy fordításom és verselésem gyarlósága mellett is, bizonyos érdeklődéssel fogják olvasni a régi költői emlékek barátjai.

S midőn az eredetihez lehetőleg alkalmazkodva s a hűséget az alak nehézségeinek fel nem áldozva, fordítási kísérletemet közrebocsátom, *Monaci*ról még csak azt jegyzem meg, hogy 1388 táján ő maga is a krétai királyság nagy kanczellárja lett. Mint ilyen írta meg Velencze történetének 1354-ig menő könyvét s méltóságát negyven évnél tovább viselte. Ott megtanult ugyan görögül, de Barbaronak, kit egyébként írói halhatatlansággal bíztatott, nyíltan megírta, hogy neki nincs ideje a görög irodalommal való foglalkozásra. Barbaro ékes válaszban fejtegette, hogy többre kell becsülnie a görög nyelvet és irodalmat, Bruni pedig — Guarinohoz írt levelében — e miatt nagyon elítélte Monacit. A kanczellár azonban tovább is hű maradt a latin nyelvhez és folytonosan ezen írta műveit, míg Kréta szigetén 1429-ben meg nem halt. Életének főbb körülményeit kiadója, Flaminius Cornelius beszéli el a műveihez 1758-ban írt előszóban; *Azzo Rambald* gróf *Monacit* Velencze leghíresebb költői közé sorolta.

---

[1]) *Aimo* 1385 aug. 10. ment Krétába, hol *Mauroceno* Alajos őt már 1386 július 24. felváltotta. — [2]) L. Laur. de *Monacis* Chronicon de rebus Venetis. Kiadta Flaminius Cornelius Velencze, 1758. A 321—338. lapon.

Művei közül említést érdemelnek :

1. *Chronicon de rebus Venetorum* ab urbe condita ad annum MCCCIV., sive ad coniurationem ducis Faletro. Kiadta Flaminius Cornelius velenczei szenátor, mint *Muratori* nagy forrásműve (Rerum Italicarum Scriptores) VIII. kötetének függelékét. (Velencze 1758.) 4r. 1—320. lap, tizenhat könyvben. A magyar történelmet is igen sok becses adattal gazdagítja. Éppen azért sajnálni lehet, hogy Muratori új kiadásában nincs fölvéve.

2. *Carmen seu historia de Carolo II. cognomento parvo, rege Hungariae.* Ugyanott, 321—338. lap. »A nem tudatlan« Monacinak ezt a versét már *Thuróczy* János is ösmerte és követte krónikájában, s II. Károly király tragédiáját ma is leginkább Monaci elbeszélése szerint tárgyaljuk. Egy névtelen olasz költő, ki Leander és Hero czímmel hőskölteményt írt, a hatodik énekben, mintha Danteval beszélgetne, Monacit ilyen szavakkal sorolja a jelesebb velenczei költők közé :

»Jachomel *Gradenigo* in questo stuolo,
E' noto con Bernardo *Foscareno*
E Laurentio di *Monaci* hora solo«,

3. *Sermo,* editus per Laureatium de Monacis cancellarium Cretae, in celebritate exequiarum quondam nobilissimi domini Vitalis *Lando.* Ezt a gyászbeszédet Vitale Lando temetésekor Monaci 1404. október 17-én Michaele *Steno* doge jelenlétében a Szent Zachariás templomában mondta s Lando Péternek ajánlotta. Ezt a beszédét többször idézték, de máig sem adták ki.

Másik két műve kiadásának körülményeiről Muratori VIII. kötetének függelékében az eredeti kódexek alapján dolgozó Flaminius Cornelius számol be (az előszóban, V—XLIV. lap), ki egybeállítja Monaci középkori latin nyelvezetének sajátságait is. (XLV—XLVII. l.)

A Magyarország felséges királynéinak szomorú esetéről való jámbor leírás, vagy — a hogy Flaminius nevezi — a *Második, vagy Kis Károlynak nevezett magyar királyról szóló vers, azaz történet,* ajánlólevelével együtt egész terjedelmében így hangzik : [1])

---

[1]) Magyarul először közöltem a Kisfaludy-Társaság Évlapjaiban. (Új folyam, XX. kötet, 1885., 205—222. l.)

AJÁNLÓLEVÉL MÁRIA MAGYAR KIRÁLYNÉHOZ.

Zeng városában, felséges asszonyom, királynék dísze, virága, a te Magyarországodnak szép csillaga, arra szólítottál fel engem, midőn a velenczei köztársaság utasításaiban eljárva és föladatomat bevégezve, elbocsátottál, hogy leírjam és a jövendő századokra származtassam át mindazt, mi idebenn és odakinn az újkorban történt. Bámultalak ily zsenge korodban; mert csak tizenhatodik évedben jártál; s férfias gondot és magasztos vállalkozást s az ősi és dicső vérnek nyilvánulását ösmertem föl lelked ily nagyságában. Nemes és valóban halhatatlan lélekre mutat az, ha gondját valaki túlterjeszti az emberi élet határain. A kor mindent elpusztít; nincs oly nagyszerű tett, mely már az első században el nem tűnnék, ha csak védelme alá nem veszi a toll. Utolsó beszélgetéseink alkalmával hozzátetted azonfelül: »S ne felejtsd el bevenni történetedbe, hogy a velenczeiek segítségével menekülvén meg a fogság igája alól, népeim közt elvesztett s már meg is siratott szabadságomat váratlanul a velenczeiek közt nyertem vissza; s hogy gyökerestül először az ő fegyveres hajóhadukban irtván ki minden félelmemet, biztos reményét kezdtem táplálni nagy szerencsémnek s elvetettem a mult szerencsétlenségnek minden emlékét«.

Oh, csudálatos és örök emlékezetre méltó háladatosság! Ha engedékenységed hírét át nem adnád az utókornak, azt hiszed, megsértenéd a jótéteményt. Megvallom, bámulni fog a jövőkor, hogy te, királyi szűz, ki oly magas polczon születtél s tiszteltettél, a növekedés éveiben egy aggnak győzhetetlen lelkével viselted a kedvezőtlen és ellenséges sors keserűségét; s hogy annyi polgári zavar, harczi zaj, titkos fondorlat, rejtett versengés, nyílt gyűlölet, dölyfös elvetemültség és válság közt is legyőzted a dühöngő sors rosszakaratát.

Ez a dícséret azonban nem egészen illet téged; levonja egy részét a kényszerűség s barátaid és híveid szintén osztoznak abban. Azt a korodat meghaladó magasztos és dicső felfogást és azt a kiváló és csodálatos háladatosságot mindazonáltal, mely csupán a te lelked bámulatos erényéből ered, minden kornak emlékezete nagyobb dícsérettel fogja ünnepelni.

Semmi esetre sem ismeretlen felséged előtt, mit Olaszországban, kivált pedig Toscanában széltében beszélnek, hogy Károly, Apulia királya, távol állott a magyar trón után való dicsvágytól, nem is gondolt semmi olyanra, hanem hogy fenséges anyáddal együtt te híttad meg önként és sürgetve Magyarország kormányára s hogy ártatlanul és áruló módon a ti cseletek hálózta be s az élet világától is az fosztotta meg őt.

De én, ki köztársaságom érdekében Magyarország területén tartózkodtam akkor, mikor ellenséges szolgák szentségtörő kezei téged elfogván, a lakosok véres versengései következtében királyságod a háború lángjától égett, — én az ellenkezőt tapasztaltam, midőn szavahihető emberektől készakarva a leggondosabban kérdezősködtem a dolog igazsága után. Nehezemre esvén tehát, hogy a ténynek ezen eltérő és méltánytalan előadásában mentegetik a bántalmat, az ártatlanságot pedig vádolják — azalatt, míg, Velencze utasításához képest, ügyedben többször tértem haza s jöttem ismét vissza, versbe fűztem Károlynak királyságodba való betörését és halálát.

Ez a költemény már is oly hatást gyakorolt, hogy nem egy tudós férfiúnak, ama Károly király nem egy párthivének érzelmeit változtatván hirtelen ellenkezőre, egykori szánalmas esetedet sirató kegyeletes könnyekre indította őket.

Elküldöm tehát felségednek, hogy, ha csakugyan van valami hatása, ártatlan anyáddal együtt századokon át védjen a gyalázatos vád és a rágalmazó tömeg fogai ellen. Azt a bővebb történelmet pedig, melyet fölséged rám bízott, Krisztus segítségével azalatt prózában fogom megírni.

JELES ÉS VITÉZLŐ AIMO PÉTER ÚRNAK, KRÉTA SZIGETE KAPITÁNYÁNAK.

Míg te, jeles bajnok, Krétát kormányozod, addig
Itt Olaszországban s fagyos Észak tájain egykép
Szórja tüzes villámait a balsors a királyok
És az urak s más földi hatalmasok ellen. A harczban
Járatos és fenséges Bernabus [1]) is belenyugszik,
Hogy felséges uralma után börtönbe kerüljön.
Megrendült a saját, valamint a nép dühe által
Rontott Este-család [2]) ; a világnak legjelesebb két
Országában [3]) uralgott Károly [4]) (az, a kire nemrég
Még oly félve tekinte Itália), meghidegülve
Fekszik a pázsiton és nem is érdemesítik a sírra !
Megsebesült sulyosan harczközben a délszaki ifjú
És erejét a szerencsétlen vágás kimerítvén,
Teste patakzó vérével hős lelke is elszállt.

---

[1]) Visconti Bernabo vagy Barnabo, Giovanni Visconti halála (1354.) után testvérével, Galeazzóval örökölte nagybátyja hatalmát Milanóban. Galeazzo halála (1378.) után ennek fiával, Gian Galeazzóval együtt uralkodott, de olyan ellentétbe jutottak egymással, hogy unokaöcscse végre is elfogatta s két fiával együtt megölette 1385-ben. Galeazzo a milanói grófságot Venczel római császárral már tíz esztendő múlva herczegi rangra emeltette. — [2]) Az Esték olasz ága a XIV. század végén Ferrara, Ancona, Modena és Reggio területén uralkodott. III. Obizzót testvére, Albert, 1388-ban követte. — [3]) Nápolyban és Magyarországban. — [4]) III. Durazzói Károly maga Kis Károly, kiről az egész költemény szól ; 1386 február 7-én történt ellene Forgách Balázs merénylete, s a király február 24-én halt el. Csak 1390 február 3-án (a Visegrád mellett levő Szent András apátságban) temették el, miután a pápa föloldotta a reá kimondott egyházi átok alól.

Scáliger,[1]) a »kutya«,[2]) egykori fontos tettei által
A nép mennyköve, most szintén lebukott urasága
Polczáról s nem ugathat dölyfösen ő sem ezentúl.
És *Veronát,* melyet a kutya száz év óta harapdált,[3])
Édes mérgeivel kigyó [4]) nyálazza be immár.
Összetörött a *caroccio,*[5]) a mely az emberi vértől
Hízott [6]) s mint az olasz név ellensége, a barbár
Népet hozva honunkra,[7]) megölni akarta *Velenczét;*
És ki parancsolgatni szokott volt ifjan, a vénség
Napjaiban hódolni tanul. Elhagyta a gyönge
Pádova-várost és kebelében düh s harag égett.[8])
Sírva, zokogva dalólok ezentúl a magyarok két
Gyönge királynéjának [9]) igen bús napjairól [10]) és
Jó elején kezdem, szivemen könnyítni akarván.
Azt a magyart, ki előbb gyáván, műveletlenül élt még
S őslakosok módjára, vadállat bőribe bújván,
Úgy fitymált a világ: a magyar trón disze, virága,
Nagy *Lajos,* emberiebb, nemesebb életre vezette

---

[1]) Scaliger Antoniót Gian Galeazzo Visconti milánói gróf 1387-ben fosztotta meg Verona uralmától. — [2]) Canis a Scaliger-család melléknеve. A család eredeti czímerében lépcső (scala) állott s neve is onnan van. — [3]) Sőt tovább, mert a Scaligerek 1260-tól 1387-ig uralkodtak Veronán; tudniillik Mastino della Scala már 1260-ban podestája, 1262-ben pedig kapitánya lett Veronának. — [4]) A Viscontiak czímerében levő kígyót érti. A Viscontiak különben csak 1387—1406-ig uralkodtak Veronán, melyről le kellett mondaniok Velencze javára. Scaliger Antonio fiai hiában követelték vissza a várost. 1598-ban a család fiúágon kihalt. — [5]) A milánóiak zászlós kocsija, a lombard városok szabadságának jelképe. — [6]) Nem a Hohenstaufok ellen való dicsőséges küzdelmet érti, hanem az 1356-ban alakult új lombárd-szövetségnek a Viscontiak ellen két esztendeig folytatott küzdelmét, mely után azonban Pavia, Bologna, Reggio stb. meghódolása következett. — [7]) A magyar népet, a mely Padova, Verona, Genova és Nápoly városokkal szövetkezett Velencze ellen s azt 1371-ben a torinói békére kényszerítette. — [8]) Padova azóta, hogy Ezzelino zsarnokságától megszabadúlt, köztársaság volt. Gian Galeazzo 1388 június 21-én hadat izent neki s elfoglalta, Velenczét pedig 1389 február 16-án Trevigi átengedésével ügyekezett megnyugtatni. Carrara Ferencz Padovát már június 18-án visszafoglalta, de a város 1405-ben Velencze hatalma alá került. — [9]) Erzsébetnek (Nagy Lajos özvegyének) és leányának Máriának. — [10]) Ezekről bőven szóltam »Mária, Magyarország királynéja, 1370—95.« czímű könyvemben. Budapest, 1885. 8-r. 191 lap.

És harczolni tanítva, nevét külnépek előtt is
Rettenetessé tette, — dicsőségét ragyogóvá.
Közrendűeket ő nagy tisztségekre segített.
Kunyhóból a parasztokat is palotába vezette,
Holtakon és élőkön itélni hagyá ; fejedelmi
Trónra emelte rokonságát fenséges erővel,
S elleneik torkából a föld urait kiragadta.
És a királyság napjának delelésekor aztán
Elköltözve ezen földről,[1]) miután fia nem volt,
Népeinek bújára, csupán két lánya [2]) maradt meg.
És úgy hozta magával a végzet, hogy csak az egyik
Lány, a nemes, jó *Mária* lépjen utána a trónra,
Szűz feje hordja ezentúl a magyarok koronáját.
És egyetértve tekinti királyának valamennyi
Honpolgár,[3]) neme rejtőzvén a *király* nevezetben,[4])
Bár anyját, *Erzsébetet,* a fejedelmi jeles nőt
Rendelik is mellé, hogy a kormányzatra ügyeljen.
S addig légyen ez így, mig a házasságra megérik
A lány és az urát képes lesz trónra segítni.[5])
Itt a legelső bajt, veszedelmet a nádor [6]) okozta,
Kit *Gara*-városa szült,[7]) ez a termékeny talajú föld,
A hol a habzó Dráva folyik, tajtékzik, odább gyors
És ragadó árral hömpölygvén ; *Illyriától*
Elválasztja *Magyarhont,* mígnem a *Száva* vizét is
Fölveszi és a Dunába, imígy gyarapodva, özönlik.
Meghalván a király, őt ekkora méltóságra emelték.[8])
Tudta, miképen kell ügyesen szolgálni, miképen
Kell a királynőt megközelítni csalárd kegyelettel.
A' hogy a gyönge, hiszékeny nőt maga-részire vonta,

---

[1]) Nagy Lajos 1382 szeptember 11-én hunyt el. Legjelesebb és legbővebb életrajza Pór Antaltól, Budapest, 1892. 8. r. 628. lap. — [2]) Mária és Hedvig (Jadviga). — [3]) 1382 szeptember 17-én választották királylyá s még aznap megkoronázták. — [4]) Rex foemineus. Lásd Márki, Mária királyné, 34. l., 1. jegyz. Mária 1385-ben maga mondja, hogy úgy emelték őt trónjára, mintha király volna. U. o. 2. jegyzet. — [5]) U. o. 36. l. — [6]) Garay Miklós, András fia, 1355—75. macsói bán, 1375—86. nádor és pozsonyi comes (kivéve Kis Károly párhetes uralmát). — [7]) Gara, a mai Gorján, Verőcze vármegyében 1269 óta, IV. Béla adományából, a Garayak birtoka. — [8]) Nem a király halálával (1382.), hanem már 1375-ben lett nádor.

Rablott joggal a kormányt zsarnokilag vezeté s így
Átviszi a maga elleni gyűlöletet, haragot mind
Erzsébetre ; a főurak önkényről gyanusítják
És hitöket szegvén, maguk is mind zsarnokok immár.[1])
Nőfejedelmét így tagadá meg most a nemesség,
Mely a fölényt gyűlölte ; viszályba keverte hazáját
Vad dölyfével ; emennek a legfőbb vágya vezérség, —
Az grófságot, amaz bánságot akar ; magasabbra
Tör valamennyi, kitúrva a többit ; sárga irígység
Fogja el őket ; gyűlölik egymást ; pártra szakadnak
Féltökben s maga a nép is pártokra szakad szét.
— Igy zúdúltak egész erejökkel mind a hazára !
A véres hadi istennő új zsarnokokat szül.
Mint a hogy a *Phaetont* nevető szép naplovak égő
Tűzbe borították a világot : ezek szintén veszedelmet
Árasztának a honra, a szűz jogarát kicsinyelvén ;
Mert a szokatlanul enyhe, szelíd kormány az uraknak
Elkapatott lelkét dölyfös vágyakra hevíti :
Bűnre, gonosz harczokra, keresve, találnak ürűgyet.
Itt a királyi jegyest, *Zsigmondot,*[2]) védi az első, —
Ámde amaz nem akar *csehet* a trónon : neki inkább
Franczia kell[3]) s a leányt eljegyzi emezzel, amazzal.[4])

---

[1]) Erről Márki, Mária királyné, 44—46. — [2]) Károlyi Árpád, Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez. Századok, 1877. 18—26. — [3]) Lajos orléansi herczeg, V. Károly franczia király második fia. — [4]) De nem *most*, hanem még Nagy Lajos életében ; Orléansi Lajossal 1374 augusztus 10-én úgy, hogy a három leány — Katalin, Mária és Hedvig — közül később nevezzék meg a menyasszonyt ; magát az alig nyolczéves Máriát a király 1379 júniusában Luxemburg Zsigmonddal, IV. Károly német-római császár fiával jegyezte el, s így mostantól fogva Lajos jegyese csak Katalin lehetett, mert Hedvig viszont Habsburg Vilmos osztrák herczeg mátkája volt. Zsigmond a magyar udvarból, hol eljegyzése óta tartózkodott, 1385 februáriusában bátyjához, Venczel cseh királyhoz távozott ; s akkor már tudhatta, hogy Garay nádor az Anjouk és Valoisk közt 1374-ben tervezett családi szerződés megújítására törekszik, mivel Katalin, Orléansi Lajos jegyese, időközben elhúnyt. Bizonyára a Zsigmonddal való mátkaság felbontását jelentette, mikor 1385 nyarán Mária »*az egész ország helyeslésével* Lajos urat, Francziaország királyának (VI. Károlynak) testvérét választotta urává és testvérévé«. Más dolog, hogy Máriát Zsigmond a korábbi szerződés fentartására kényszerítette.

Effélét tehet a nagyok átkos dölyfe, viszálya, —
Igy rontják a hazát nem lévő új urukért, hogy
Lázongván, nagy birtokaik számát szaporítsák ! —
Ekközben Károlyt [1]) a magyar trónért iszonyú vágy
Nyugtalanítja ; de lelke nehéz küzdelmeket áll ki.
Lelke előtt lebeg egyre *Lajos* [2]) száz érdeme, tette,
A nőkadta segély,[3]) a rokonság és a lemondás,[4])
Mária trónjoga [5]) : mégis erősen emészti a dicsvágy —
S tiltakozó esze meghódol mielőbb eme vágynak ! —
Néhányan, noha érdekből, a királyi leánynyal
Tartanak és inkább ura kedvéért vetekednek ;
Ellenben László, Pál, István s János, a bán, e
Testvérek,[6]) kiket a nemesek közzűl uraságra
S hivatalokra királyuk, nagy Lajos érdemesített,
Tőle kapott befolyásukkal *Nápoly* fejedelmét
Pártolják. Iszonyú kardú testvéreinél is
Elvetemültebb Zágráb püspöke, *Pál,*[7]) ki talárban
Jár, — a bajoknak kútfeje és nevelője, ki készebb
Még amazoknál is minden vétekre, gonoszra.
— Bűntársul veszik ők a paraszt, alacsony helyezetből,
Viskóból fölemelt s nagygyá tett *vránai* perjelt,[8])
Seglei Istvánnal. Csalfán imígyen megegyezvén,
A zord püspök *Apúlia* partján köt ki s azonnal
Lángra, gonoszra hevíti a vágyakozó fejedelmet.[9])
Károly, nem várhatva tovább, rászánta magát, hogy
Elmegy a végzetes országnak földjére, csel által
Véve el a szűznek koronáját ; és feleségét [10])

---

[1]) III. Károly nápolyi királyt. — [2]) Nagy Lajos. — [3]) Károly 1381-ben Nagy Lajos segítségével lett nápolyi király, de Anjou Lajos (a megölt Johanna királyné férje) ellen egészen ennek haláláig (1384 szeptember 20.) Erzsébet és Mária magyar királynék is segítették. — [4]) Károlynak, mikor magyar sereggel indult a nápolyi trón elfoglalására, le kellett mondania a magyar trónhoz való igényeiről. — [5]) Erről Márki, 32—36. — [6]) A Horváthyak, egy valkó- és bácsmegyei hatalmas család tagjai. — [7]) Horváthy Pál 1379-től zágrábi püspök. — [8]) Palisnay (Hericart) másképp Horváth vagy Horváthy Jánost. — [9]) 1385 augusztus 20-a táján Nápolyban adta át neki azt az oklevelet, a melyben állítólag Magyarország »összes« főrendjei meghívták őt a trónra. — [10]) Margitot, Károly durazzói herczeg leányát, Jakab majorcai király (Johanna nápolyi királyné harmadik férjének) unokahugát, kivel 1370-ben kelt egybe.

A palotában ilyen szókkal szólítja meg egyszer :
»Áll a határozat, édes nőm : megyek a magyarokhoz,
S drága fiunkat [1]) is elviszem őhozzájuk ezúttal ;
Dolgaimat végezve, fejére teszem koronámat
És gyapapodva jövök haza ; ebbe' remél a királyság.
Sok sanyarúságot tűrtünk s tűrünk ez időben,
Édes nőm ; de a sorsunk még nehezebb lesz ezentúl.
Egyrészt a *Severina*-család,[2]) másrészt meg a pápa [3])
Szór villámot a népre, a lázongó lakosokra.
Hallgatok a frankokról és — a mi nagy baj a hadban —
A kimerült pénztárról ; ám ha magyar koronám lesz,
A magyarok révén *Nápolyt* is talpra segítem.
Mindkettő az enyim lészen, vagy egyik se' marad meg«.
  Mindezeket hallván, elhalványul felesége, —
Könnyei ömlenek és búsan keseregve imígy szól :
»Édes uram ! Hagyd, hagyd sorsukra a féktelen, össze
Nem tartó, cseles és pártos magyaroknak a földjét.
Hűtlenségüket ösmerjük : hiszen ott növekedtünk,[4])
E gonoszok közt ; oh, sohse higyj eme kétszínüeknek !
Oh, ne siess oda *Nápolyból,* könyörülj, ime, rajtunk ! . . .
Némely része a népnek elégűletlen, örökké
Nyugtalan és lest hány teneked, — nem bízik ügyedben
S bár *amazokra* haragszik, *rajtad* tölti haragját.
Hát a királynékról szóljak ? ! — — Ne akard te a másét !
Téged ez a trón illet : a hogy kimutatta az Isten,
Mert leveré *Ottót,*[5]) ki te ellened annyi sereggel
Jött s a vezért, ki hadával *Olaszhont* úgy elözönlé
És — magabíztában — meg akart már fosztni a tróntól,
Elkergette csaták nélkűl, — ellenfeleidre

---

[1]) Lászlót, (»nápolyi Lászlót«), ki később 1405-ig annyi bajt okozott Zsigmond magyar királynak. A fiú ekkor kilencz esztendős volt. — [2]) Károly királynak anyja, Margit, maga is a San-Severino-családból származott. — [3]) VI. Orbán (1378—1389), ki őt 1385. január 15-én kiátkozta. — [4]) A mikor Károly durazzói herczeget Nagy Lajos 1348-ban kivégeztette, özvegye és gyermekei a Provenceba szöktek. Károly király, Lajos durazzói herczeg fia, csak másfél esztendő múlva született s atyja halála után Nagy Lajos, a pápa kérelmére, csakugyan saját udvarában neveltette. — [5]) Johanna negyedik férje, Braunschweigi Ottó, német zsoldos katona, utóbb a nápolyi hadsereg vezére Durrazzói Károly ellen, míg fogságba nem esett.

Rémítő sok ezernyi csapást mérvén az egekből.
Isten megkönyörült s könyörülni fog ő ezután is :
A sanyarú sorsot tűrtön-tűrd mindez időig«.
  Szép felesége szavára nem is hajtván, az agyában
Forrongó dicsvágy füleit megvesztegeté rég ;
S míg neje könynyel akar ráhatni megint, ez imígy szól :
»Asszonyi könnyért nem fogom elkergetni az önként
Rámnevető sorsot s fiamat nem foszthatom én meg
A magyarok trónjától ; vár mireánk a hajó már.
Menjünk !« — szólt s befelé akar a városba sietni.
Ekkor a könnyre harag tör elő ; neje nem könyörög, sőt
— Mintha Sybilla, avagy bacchansnő volna, — urának
Lépteit esztelenül, zajosan feleselve követte.
»Oh, iszonyú apa ! Hát hova készülsz vinni fiad, mondd ?
Menj te magad, ha megérintett a halál szele téged :
Ezt legalább hagyd itt, szomorúságom vigaszáúl.
A népnél könyörögni fogok majd némi segélyért, —
Szerte zilált hajjal, dúlt arczczal lépek eléje.« —
  Igy kiabálva akart eljutni a vár piaczára
És el is ért — noha visszaűzé és ütlegelé őt
Férje — a vár hídjához. Imitt a király, feleségét
Őríztetni parancsolván, eltűnt a falak közt.
  A nő arcza remeg, lángol, villog szemepárja,
Ajkait összeszorítja — s egész testével előre
Törve akar berohanni ; az űzött vad se' törekszik
Több s igazabb hévvel menekülni szabad ligetekbe.
»Bűnös szolga ! — Ereszsz be, vagy a tengerbe dobatlak,
Hogyha, miként biztosra veszem, kormányra kerűlök !«
Igy riad a kapuőrre, soká, de hiába ijesztvén
Mindennel, — mire vérig sértve rohan haza onnét.
  Károlyt is mihamar hozzáviszi a szerelemvágy.
Sírását, panaszát szívből hallgatja ezentúl.
Látja, szegény neje mint őrjöng ilyen elhagyatottan
És a töméntelen aggodalom sohajokra fakasztja.
Egyrészt fáj neki, hogy távol legyen a fia tőle,
Másrészt szánja nejét, — míg végre legyőzi szerelme
És megigéri, hogy itten hagyja fiát, a kit anyja
Mint a halál torkából megszabadultat ölelget.
Ámde továbbra is aggódik, búsúl, szomorúan

Gondol rá, mily esélyek előtt áll férje. Mivel kész
Már a hajó, váláskor elájult szép feleségét
Vigasztalja a férj s fiait, mint jó apa, néki
Gonddal ajánlja ; szegény felesége imígy zokog erre :
»Oh, te siket füllel, menthetlen mégy a halálba ! . . .
A mint elhagyod a kikötőt s dagadoznak a tenger
Habjain a te vitorláid : leteszem fejedelmi
Bíboromat s mivel özvegygyé kell lennem, azonnal
Gyászt öltök s várom, remegő fülemet mikor éri
Holtod híre, mely a várost mély gyászba borítja.
Híre megy a fejedelmi beszédnek, híre szavamnak,
Hogy panaszos létemre minő intéseket adtam.
Távozol . . .« És, többet nem szólva, sohajt a királyné.
Addig a császárnak fia[1]) nőül vette[2]) azon nőt,[3])
A ki magyar vért vitt hozományul ; egybekelésük
Híre se zárja el útját és nem apasztja reményét
Károlynak. — Viszi végzete Illyriának a partján
Gályáit. *Zeng* sziklafalát is megközelítvén,
Horgonyt vet[4]) s a hajó orrát befelé igazítja.
Innen, a főbünösök szavain járván, tovaindul
Zágrábbá, a hol is pihenésre megállani készül.[5])
Míg ennek híre fut s *Magyarország* apraja, nagyja
Mind kap rajta, azon törvén a fejét, mi lesz ebből, —
Õ a királynék ellen azonnal bujtogatókat
Küld be, — a főurakat jobbára reájuk uszítja,
Szóval tartja, — gonosz művét folytatja a czinkos
Társakkal : mire *Zsigmond,* mert csupa cselt veszen észre,
Elhagyván feleségét, csak maga fut tova gyorsan.[6])

---

[1]) Zsigmond, a ki ekkor csak 18 éves volt. — [2]) Alkalmasint 1385-ben, Mindszentek napján. — [3]) Mária magyar királynét, ki még 16 éves sem volt. V. ö. Márki, id. h. 69—74. — [4]) 1385 szeptember 12-én (Kerchelich, Hist. Eccl. Zagrabiensis, 140.) Aschbach szerint (Geschichte Kaiser Sigmunds. I. 21.) már szeptember 3-án. —[5]) Károly teljes három hónapot töltött Zágrábban. — [6]) Zsigmond 1385 november második hetében ment Csehországba, hogy testvérétől, Venczeltől segítséget kérjen. Ez tehát nem futás volt, mint Monaci és Thuróczy (258. l.) mondja. A segítség fejében november 13-án Venczel javára végképpen lemondott Brandenburgról, unokatestvéreinek pedig, Jobstnak és Jodóknak, deczember elsején zálogba vetette a Duna és a Vág közt levő területet, minek hírére sokan átpártoltak Kis Károlyhoz.

A hölgyek[1]) követekkel kérdik: látogatóba
Jött-e, vagy ellenük indult? — s útja okát tudakolják.
Keble gonoszságát kegyelet mázával akarván
Elburkolni, imígy szól: »Szentűl él kebelemben
Hűségem *Lajos,* a ti atyátok iránt. *Magyarország*
Rendbeszedése miatt jövök és hogy a pártos urak közt
Jó egyetértést hozván létre, hugom birodalmát
Megbékítsem«. — A nagy tömeget megnyerte ezen terv
S így a gonosz lakosoktól környeztetve haladhat
Ős Budavára felé. Noha jól tudják a királynők,
Hogy hamisan szólott s a királyság vágya vezette:
Érdemeikben azonban elannyira bíznak a nők, hogy
Némi reményt táplálnak; azért őt, a kit a fölkelt
Népsokaság környez, kit a nép kedvel s kit erővel
Vissza sem űzhetnek magaszántukból, — beereszteni
Készülnek, — mosolyogni tanulnak. Felvonulását,
Bánatukat titkolva szeretnék tűrni, ha — tudnák.
S így a közelgő Károly elé a két koronás hölgy
Büszke menetben, szép aranyos hintón robog. — Őt is
A hintóba veszik. Szólt Mária: »Édes atyámért
Tisztelj engemet is«. »Fiam! — Erzsébet meg imígy szólt:
Elhagyván honodat, fiadat, te hazánkba sietsz, hogy
A belső bajokat szüntesd s könnyíts ügyeinken.
Nincs kellő jutalom, — nincsen dícséret e tényért.
Megfizet én helyettem az égnek szent ura majdan.«
»Megfizet, édes anyám, édes nővérem, az Isten.
Míg buzg, forr ereimben a vér, szívemben örökké
Él a vitéz atya érdeminek szent képe, varázsa.«
És berobogva Budára, nem is ment a palotába:
Alkalmat falain kívül keresett a cselekre.
Akkor szállt oda, a mikor álnoksággal az ország
Kormányzója levén,[2]) keze közzé kapta a gyeplőt.
Majd meg, hogy betetőzze a békét, nagy ravasz arczczal
Gyűlést hirdet, a közlakosok zajgó tömegével

---

[1]) A midőn deczember elején Zágrábból Budára megindulván, már egész zászlóaljak csatlakoztak hozzá. — [2]) Deczember második felében az országgyűlés választásából s nem egyszerűen álnokságból, mint Monaci hiszi.

Bétöltvén Budavárt. Az újítani annyira vágyó
És elcsábított fecsegő nép titkon ilyesmit
Fejteget: »A trónon meddig tűrjük meg az asszonyt,
A kinek a bizodalmát felhasználva, nevéből
Gúnyt űz annyi gonosz, zsarnok természetü úr, hogy
A nép büszke nyakát tetszése szerint leigázza!
Láttuk, ez országot hányszor festette be vérünk
S mennyi vidéken emészté városait föl a tűzvész.
Kis Károlyt minekünk Isten küldötte az égből!
Férfi-királyt akarunk!« — Míg effélét ugatott a
Várpalotába özönlő, sőt rohanó tömeg: a nép
Ennyi dühén s az urak cselein megütődve, imígyen
Szólott, nem helyeselvén tettüket, egy öreg ember:
»Véretek öntözi majd Magyarország téreit újra,
Mert a király bő érdemeit nem nézve, az ennek
Kormányzása alatt fejlődött szarvaitokkal
Elbizakodva siettek a lány ellen. Titeket már
Untat a béke, vagyon, jóllét; — Közelednek is a vad
Háboru, éhség és nyomorúság napjai gyorsan!
Nápoly népeit, a melyek a békét, a szerencsét
És a szabadságot kelletlen módra viselték
És újítani vágytak, — nem szégyeltek a dölyfös
Rablóhoz pártolni, oly úrnőnek veszedelmét
Igy fölidézve, — midőn átlátják bűneiket most,
Háború és iszonyú éhség kettős dühe tépi,
Városukat feldúlja, vagyont és vért követelvén
S parlag földeiket gazdák vérével itatja;
Az meg az emberi bélt s ereket támadja meg egyben.
Hontalanul ezren bujdosnak a vad ligetekben
S éhöket erdei táplálékokkal csillapítni,
Ottan némi bogyót, szedret, makkot szedegetnek
S mint árnyak lézengenek, ilyképen kimerülve.
Sápadtak, szemeik beesettek s összeszorult a
Torkuk; sírnak özönnel, hangjuk erőtelen; ottan
Állnak az úton, mint a kiket megvert babonás dal.
Édes atyáik előtt rogynak le, halálra gyötörve,
A gyerekek; csecsemők — az anyák fonnyadt kebelétől
Fel nem üdülve — a lét küszöbén lehelik ki a lelkök'.
Ellankadt tömegek csapatától hemzseg a vízpart.

— Gyermekeit külföldi hajósnak ajánlja föl ez : csak
Kis kenyeret kér ; az feleségestül, gyerekestül
S háznépével együtt étlen menekül el az ősi
Földekről, szolgálni tanulván dölyfös uraknak.
Többet is érhetsz még, nyomorult nép !« — inti a bátor,
Nyiltszívű öreg őket. Azonban a nép dühe nővén.
A betörő Károly megrakja olasz katonákkal
A várnak kapuit s gyűlésbe hivatja azonnal
A nagyokat, kik — híveitől izgatva — kimondják,
A félénk igazakkal együtt, hogy a hon jogarát most
Ő neki adják át. — A királynékhoz, kik ilyen rossz
Hírre nagyon megijedtek, a zord követ azzal a szörnyű
Kívánattal jön, hogy a lány mondjon le a trónról.
Félve, halálra sebezve, le is mond *szóval* az anyja.
Szívfacsaró fájdalmait el nem rejtheti most a
Síró lány, ki, szavát helyesen választva meg, így szól :
»Vissza nem útasitom — mond — édes atyám koronáját,
A mely *joggal* enyém. Engedjetek el Magyarország
Földéről, hogy számkivetetten menjek Uramhoz«.
Ám a tanúk távoztakor önti dühét ki a vénebb
Fejdelemasszony : »Az Isten m'ért halogatja boszúját,
Hogy megrontsa a rablót, a ki a nőket ilyenkép'
Üldözi s tudja, miként kergesse el ősi jogon nyert
Trónjukról a királynékat, rokonit, kik anyák, nagy
Érdemüek s a magas polczon törvényesen ülnek.
Méltatlan, nyomorult sorsával lelkem elé jön
Janka királyné, a ki haláltól menti meg őt, a
Kis csecsemőt, a midőn zord férje megölni akarta
— Atyja hibája miatt — a picziny túszt ; s hála fejében
Élete árán vette el ettől a koronát ő
És tetemét nem hagyta megáldott földbe temetni !
Emberi, isteni jog, kegyelet, hatalom : zavaros mind
Nála, ki vétkezik egyre : csak az van hátra, (ne adja
Isten !) hogy Jankára hasonlítson kimulásunk !«
Míg a szegény anya ily panaszokra fakadt, a leány nem
Szól semmit ; szemeit könny árja borítja ; gyanutlan
Kebléből keserű sohajok törnek föl özönnel
És zokogó sírása egész' elfojtja beszédét.
Oh, mi csodás, hogy a lány szívére imígy hat a trónnak

Elvesztése! Csodás, hogy a fájdalom annyira tépi! —
Oltván a panaszok búbánata lángjait, anyja
Máris egész lelkével a bosszú gondolatán csügg,
És nyugodtan ekép szólítja meg a zokogó lányt:
»Lásd, birodalmad körmei közt van, lányom, a hűtlen
Rablónak, ki a közszeretetre hivatkozik és már
A koronát nyiltan követelve, halállal ijesztget. —
Szörnyü haragjában ha a várlakhoz nyomul a nép,
Úgy lehet egy nap alatt vesztünk trónt s életet akkor,
S egymás vérözönébe fulasztnak, drága leányom!
Villámnál iszonyúbban sújt a nép dühe, lelkem;
Szörnyűbb az haragos vadkannál és a morajló
Tengernél; s mi tömérdek vért ont percnyi időben!
Nem kíméli sehogy sem a rangot, a kort, nemet, állást.
Hajlott nyakkal a nép gyáván hordozza igáját,
Vagy törvényt gúnyolva vet üszköt az utczasorokra.
— Hagyd a jövő bajokat! Hiszen ily viszonyokban elég, ha
Életedet mented meg; az elrablott uralomhoz
Még eljuthat az *élő; holtnak* semmi reménye!«
»Jaj nekem, édes anyám, ha királylányként uralomban
Kezdtem az életet és fejedelmi magaslaton álltam,
Őseim oly nagy fénye körített és ragyogott be,
Megkoronáztak, öröklött trónomon ülve kegyeltek!..,
A létemhez nőtt koronát nem hagyhatom én el,
Csak létemmel!« — Im, ezt rebegé tompán a leány és
Szárítgatta szemének harmatait kötenyével.
Erre sohajtva, keseregve, imígyen válaszol anyja:
»Oh, uralom, hatalom, kincs: egy sem függ a halandó
Embertől, maga kénye szerint tesz ezekkel a végzet.
Számkivetés, börtön, nyomorúság, gyász, a halálnak
Számtalan új neme, száz sanyarúság: mind vele jár az
Emberi sorssal; s téged ezeknek mind kitevélek,
A hogy szültelek. Ámde az élet akármivel íjeszt,
Elkészülve, merész lélekkel szállj vele szembe;
Mert a hatalmas lelket a balsors megnemesíti
S ahhoz a jobblét is bekopogtat néha ujonnan«.
Szólt s Károlyhoz ment, kegyesen kezdvén a beszédét:
»Drága fiam, nem fékezi nőuralom meg a büszke
Nagy Magyarországot: vedd hát tieidnek uralmát.

Rád szállt a jogar«. — Azt a hamis hírt hallja azonnal
A város, hogy a lányka lemondott a koronáról.

*

A levegőbe magas falazattal nyúlik a síkon
A fejedelmí Fejérvár[1]); a természet iszapdús
Vízzel védi e helyt, valamint sáros mocsarakkal.
A közepén márványtemplom büszkélkedik; ezt szent
István tiszteletes holtteste tevé kitünővé,
Mert ő nyerte meg a szent hit fényének a népet
S a magyarok bálványait ő zúzá darabokra.
E templom fejedelmi közös sírbolt s koronázó
Szentély; itt nyeri első tiszteletét a király, kit
Itten avat fel a nép, — hogy imitt kísérje a sírba.
E városba jön a nagy urakkal, a nép tömegével
Károly; ezen templomba siet most végzetesen, hogy
A gyilkos koronát csúf csellel orozza el onnét.
Fegyveresen jöttek, nem is úgy, mint máskor ilyenkor:
Béke-, szerencsejelentő köntöst senki se' hord most.
Meghívatva ezen szomorú ünnepre,[2]) bemennek
Most a királynék abba a kápolnába, a hol szent
Oltár jelzi Lajosnak, a nagynak, örök pihenését.
S míg elhalmozzák szomorú csókokkal a szobrot,
Büszke önérzet tölti be szívök' s újra eszökbe
Jut rablott biboruk; s a szegények, most veszik észre,
Mily magasan voltak, mikor onnan már lezuhantak;
Mint ki hegy ormáról mély völgybe leszállva, a völgyből
Ismét visszatekint a magas szirtfokra, hol állott.
Vérpiros arczáik halaványak lesznek azonnal,
Megtörik őserejök, reszketnek s hosszasan ekkép
Nézik a márványszobrot könnybeborult szemeikkel.
A mint végre boszúra, haragra hevül kebelök fel,
Új s nagy erőt ad a düh; elnyomják könnyeik árját;
Szívök a jajszót, keblök a sóhajt visszaszorítja, —
Rejtegetik — tettetve — a szörnyű bánatot és bút

---

[1]) Székesfehérvár, a hol deczember 31-én Károlyt ünnepiesen királylyá választották. — [2]) A koronázásra, mely a választást nyomban követte.

S a templomba sietnek, a hol Károly papi díszben
Volt, a milyenben az Isten igéit zengeni szokták
A leviták. Háromszor imígyen kérdezi ősi
Módon a népet az ősz esztergomi bíboros érsek :[1])
Kell-e királynak Károly ? — A pártosok a fejedelmi
Himnusszal háromszorosan felelének ; azért hát
Fölkenvén, rosz előjellel koronázta királylyá.
Nem követé víg zaj, sem örömriadás eme tettét.
Aggodalom kínozza a bűntény elkövetőit
És a királynékon máris sajnálkozik a nép.
Nem szokván meg ilyesmit, a néhány hívet azon vágy
Égeti, hogy karddal gyilkolja le zsarnok urát és
Gyűlöletes vérrel feketítse a templomot ; édes,
Szép a halál, ha ezer seben át röppen ki a lélek,
S bosszújával együtt a király vérébe fuladhat !
Ámde, imé, a király mihamar baljóslatu jelt lát ;
Mert a hogy, ősi szokáshoz képest, a mise végén
A nagy urakkal együtt fejedelmi menetbe' kijött a
Templomból, hogy aranynyergű paripára felülne,
Szent Istvánnak előtte hozott jelvénye, a melyet
Annyi időn át szent kegyeletben tart vala a nép
Új koronázásokra : a zászlórúd, a melyiknek
Jósjeliben hitt a koronázó pap, — megakadt az
Ajtóban s darabokra törött, nem akarva bitornak
Átengedni a trónt s a királyok egyéb jogait sem.
S a míg gondtalanul bírná Budavárban a zsákmányt,
A fondorlata ily sikerétől elvakitottat
Bús tüneményekkel rettegteti Isten az égen.
Forgószéllel, ijesztve, kavarogva keletkezik a rút,
Nagy zivatar, milyet a magyaroknak vénei még nem
Láthattak sohasem. Tornyoknak büszke tetőit
És Budavár palotáit erősen rázza fuvalma ;
A paloták födelét pelyhekként hordja a légben ;
Épületek, házak szörnyű recsegéssel inognak.
Senki se' hinné tán, hogy a földteke ily rohanattal
Térend vissza örök kháoszba megint valamely nap,

[1]) Demeter tábornok 1379-től haláláig (1387 február 20.) volt esztergomi érsek, egyúttal az ország főkanczellárja.

Vagy, hogy a száraz, a sűrű pára kitörve a földnek
Gyomrából, ekként mozgassa meg a terepet majd.
Itten, az ünnepi zaj végét s a halált jelezőleg,
Mondani rettenetes: három napon át iszonyú sok
Holló száll a királyi lakosztálynak tetejére
És czudarul telekárogják az eget, valamint a
Füldobot; aztán, csőreiket használva a harczban,
Egymást kölcsönösen csapdossák, verdesik, — úgy, hogy
Fekete tollaikat pirosakká festi meg a vér.
Oh, könyörülj a királyságon, könyörülj meg a népen!
Nyilt a végzet; a jóslat is int; a csodák fenyegetnek:
Fuss, menekülj Nápolyba! Siess a halál mezejéről!
Nézzed ugyan, mit mond a hajód jelképe, a melyet
Fölszereléseitől megfosztva tüzél kebeledre:
Azt, hogy a jármű összetörik s nem jutsz soha sírba! . . .
Nagy birodalmat erő s jog nélkül akarva: olyan vagy,
Mint ki a tengert rúd s evező nélkül hasogatja
S végre is elvesz a zátonypad közepén, — temetetlen.
Jóslatnak veszi Károly a zord, haragos zivatart, — a
Hollók lármáját, szomorú küzdelmeit; immár
Látja gonoszságát — és megborzasztja ez érzet;
Fél, — de remegni se' mér a jövendő sors iszonyától.
Erzsébet meg, a büszke magaslatról lelöketve,
Már ezalatt rég lángol a bosszú szörnyü dühétől
S indíttatva letűnt fényének kelleme és a
Nádornak[1]) nyomatékos buzdításai által,
Károlyt meggyilkolni törekszik: az elragadottat
Csellel akarván visszaszerezni. Akár kegyeletből
A koronázott hölgyek iránt, — vagy azért, mivel inkább
Óhajtotta szelid és nyájas uralmukat újra:
Most Gara nádor ráveszi a nagy bűnre a nőket
S durva cselét ügyesen, ravaszul készíti előre;
Lelt olyat is, ki, ha kell, fegyverrel ront a királyra.
A halak égi jegyében járt a nap, mikoron sok
Fegyveres embertől kísérve, a nádor — azon hírt
Terjesztvén, hogy lánya menyegzőjére vidékre

---

[1]) Még nádornak nevezi Garayt, holott a deczemberi országgyűlés Széchy Miklóst választotta meg helyébe.

Távozik, a palotába megyen,[1]) mint a ki szeretne
Útja előtt búcsúzni királyától; ugyanakkor
Adta hirül Erzsébet is ő neki, hogy veje, Zsigmond
Új levelet küldvén, vele titkon szólni akarna.
És a szerencsétlen Károly, bekerítve a bűnnek
Sűrü homályától, — odahagyta saját emeletjét [2])
És a terembe vonúl, a hol ő-rá vár a királyné
S várnak az ördögi fegyveröket köpenyökbe
Rejtő czinkosok.[3]) Ő sem jött egyedül: magyarok s gróf
Albericóval olasz csapatok követék a terembe.
A magyar értekezést odahagyván mind az olasz nép,[4])
A csevegő Erzsébetnek közelébe' figyelve
Ült a király. Ekközben a nap nyugalomra közelgett.
Most Gara félszemmel hunyorita Balázsra, ki ott állt
S elvállalta merészen a nagy terv teljesitését.
A megadott jel után a gyanútlan fejdelem ellen
Villogtatja piros kardját. Megijedve a vastól,
Hátra hajolt s arczával visszatekintve, a mint volt,
Elkerülé a csapást; hol homlokig ér a halánték,
És szemet ér a szemöldök: a bősz kardlap behatol, nagy
Vágást ejtve; felugrik, a jajt elnyomva vitézűl. —
A mint új sebet óhajt ejteni rajta, — a bán [5]) nagy
Lármával s kihuzott karddal gátolta meg abban.
Ekközben kiszökött s hálótermébe vonult el
Károly nagybetegen s nyomait vérrel jelölé meg.
Néhány nappal előbb [6]) (csoda s borzalom érteni mindezt)
Őt Olaszországnak pápája apostoli villám
Által sujtja, a mely régtől fenyegette fejét már.
Megmenekülve a fejdelem, éltének veszedelme

---

[1]) 1386 februárius 7-én szerdán délután. (A napra nézve l. Márki, 82. l., 5. jegyzet.) — [2]) Ő is, a királynék is a palotában laktak. — [3]) Garay volt nádor, Forgách Balázs pohárnok, Bubek Imre halicsi főkapitány, Szentgyörgyi Tamás volt horvát bán s Bálint dr. pécsi püspök. Az utóbbinak kivételével valamennyien kardosan járván, holmi ördögi fegyvereket bizonyosan nem rejtegettek köpenyegeik (?) alatt; maga Monaci is írja, hogy karddal támadtak. — [4]) A magyar beszélgetést nem értő olasz testőrök párosan távoztak Alberico olasz várnagygyal együtt. — [5]) Szentgyörgyi Tamás. — [6]) Ez tévedés. A kiátkozás már 1385 januárius 15-én megtörtént.

Nélkül, — a czinkosok ingadozó léptekkel, ijedten
Futnak szerte,[1]) hivén, hogy sarkukban követik már
A bőszült olaszok. Majd visszajövén a királynő,[2])
Földre terüle magánkívül a terem közepére.
Kint ezalatt olaszok figyelének ez éjjel a várra ;
S a mint észrevevék, hogy cselbe került a királyuk,
Hogy már vére is omlott s hogy nincs fegyverök a bősz
Ellenségre, a már közel-éjtől fedve, azonnal
Visszavonúlnak, karddal akarván visszasietni.
Kis sarkon fordúl meg az emberi tett s esemény ; ha
Egy kicsikét bátrabban időzik imitt az olasz nép,
Károly a bajtól mentve maradna a trónon ; azonban
Úgy lehet, elvennék a jutalmat a pártosok akkor.
Ámde a szörnyü itélet az Istent elhidegíti
S meghiusítja a földi segélyt ; mert Isten-itélet
Sújtván, bűnei súlya a mélybe taszítja le őt és
Most a kemény, bosszús olaszok kivonulva maguktól.
Föltámad s magyar őrízet veszi vissza a várat ;
S a hálókamarának az ajtóját beszakítván,
Elfogják a királyt s foglyúl a toronyba rekesztik.
Hejh, a szerencse minő diadalt nyer az emberiségen !
Most a királynak börtöne egy torony, a hol imént még,
Hogy hatalom vala része, saját őrsége vigyázott.
Alberico megjött az olasz néppel ; de a várat
Elfoglalva, a sánczokban pedig a magyar őrök
Szép koszorúját lelte ; azért az olasz katonákkal
Ős-Budavárosban Károlyt éltetve barangolt.
És a mikor kívül senkit se' vesz észre, kisurran
Titkosan, éjjel, olasz s honi kísérőkkel, a kik csak
Pártolták a királyt. Még hajnal előtt [3]) a királynék
Népeiket szintoly figyelemmel küldik a várba. —
A mint összevonák erejök' s elüzé az aranynap
A hűs árnyat, a bosszúlók Budaszerte kiáltják
S hirdetik azt, hogy Mária ismét a fejedelmök.

---

[1]) Ellenkezőleg : Garay emberei azonnal megszállották az őrhelyeket ; az olaszok kiszorultak s Horváthy a horvát katonákkal fegyveresen tört magának útat a föltámadt népen át. — [2]) Erzsébet. Semmi nyoma, hogy Mária jelen lett volna a véres látogatáson. — [3]) Februárius 8-án.

Majd az olasz házakba rohannak s dúlva, rabolva
Szennyezik a bosszút be. Hiúz szeme volt a kegyetlen
Sorsnak mindig. A kit kedves fátyolba borított
A jó sors, im, előtünik a bajnak tömegében'
Károly ; mint a szegény fölserken az álom öléből,
Kit pihenése alatt gyönyörű képek csalogattak.
S látja is immár, mennyire múló árny a hatalma
És hogy a polcz, az a büszke magaslat is ingatag állás,
S meghökken, hogy olyan nagy a felhő, mely beborítja.
Őrízetre [1]) Visegrádnak várába helyezték
A fejedelmet ; míg sebeit gyógyítva, hivé, hogy
Megmenekül, a szegény, im, kénytelen [2]) összeszorított
Gégével, megfojtva sietni el a remegő és
Bánatos életből ; szabadon hagyják s temetetlen'
Tagjait és nem is engednek nyugodalmat a szentelt
Földben, a sírban ; [3]) Apúlia fejdelemasszonya, Janka [4])
Jobban járt, mivel otthon porladozik ; de a Károly
Teste, imé, idegen levegőbe ereszti a bűzét . . .
Mit használtak a kincsek, a nagy birodalmak ? — Ugyan mit
Használt, fejdelemasszonyokat megfosztnod a tróntól ?
Mind mi csekély, oh, jaj ! hogy olyan birodalmakat adjon
Akkora városokért ! — Az a nagyszerű végzet a sírt is
Elveszi tőled most . . .[5]) Legalább sok századon át élsz,
Mint a szerencsétlenségnek példája, — siralmas
Ének tárgya, királyok tüköre és okulása ! —
Hála Istennek, vége van !

---

[1]) Még ugyanaznap február 8-án. — [2]) 1386 február 24-én. Monaci szerint megfojtották, mások szerint megmérgezték, Thuróczy szerint (Schwandtner, I. 266.) orvosságát megmérgezték s torkát is összeszorították. Maga Mária királyné négy nap múlva azt írta (Fehér, Codex dipl. X. a. 280.), hogy sebei következtében múlt ki s ez a leghihetőbb. — [3]) Mert akkor még egyházi átok alatt volt. — [4]) A nápolyi királyné, kit Kis Károly végeztetett ki. — [5]) Ebből is látszik, hogy versét Monaci 1390 február előtt írta, mert még nem tudta, hogy Károlyt IX. Bonifácz pápa engedelmével eltemethették.

TARTALOM.

ELSŐ RÉSZ.

MÁSODIK RÉSZ.

HARMADIK RÉSZ.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A, Á.

B.

C, Cs.

D.

E.

F.

G.

H.

N.

O.

P.

R.

S, Sz.

T.

U.

V.

W.

Z, Zs.

Hangay Sándor úrnak
igaz hívséggel
Bpest, 1920. márc. 8.
Gombos Albin

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

XI.

JÁNOS MINORITA NAGY LAJOSRÓL SZÓLÓ KRÓNIKATÖREDÉKE

KÖZÉPKORI KRÓNIKÁSOK

A MAGYAR TUDOMANYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL
(A RÖKK SZILÁRD-ALAPÍTVÁNY KAMATAIBÓL)

SZERKESZTI

DR GOMBOS FERENCZ ALBIN

XI.

JÁNOS MINORITA NAGY LAJOSRÓL SZÓLÓ KRÓNIKATÖREDÉKE

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
1910

JÁNOS MINORITA

NAGY LAJOSRÓL SZÓLÓ KRÓNIKATÖREDÉKE

LIBER DE REBUS GESTIS LUDOVICI
REGIS HUNGARIAE

FORDÍTOTTA, BEVEZETÉSSEL ES MAGYARÁZÓ JEGYZETEKKEL
ELLÁTTA

DR DÉKÁNI KÁLMÁN

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA
1910

4989. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

SZERETETT TANÁRÁNAK,

DR. MÁRKI SÁNDORNAK

AJÁNLJA E MŰVÉT

HÁLÁS TANÍTVÁNYA.

I. RÉSZ

A KRÓNIKATÖREDÉK FENNMARADÁSA, AZ ÍRÓ KILÉTE, MŰVÉNEK MÉLTATÁSA

Mátyás királyról azt jegyezte föl egy spanyol író, hogy ő egy ízben azt mondotta volna : »Nagy királynak kettőre van szüksége : fényes tettekre és történetíróra, a ki e fényes tetteket munkájában megörökítse.« Sajnos, jelmondatának csak első részét érhette meg, fényes és dicső tettekkel emelte nagygyá uralkodását, de az író, a ki azt megírja, hiányzott mellőle. Pedig a mit ő nem tudott elérni, azt elérte egy századdal előbb uralkodott egyik elődje. S vajjon nem-e éppen erre gondolt Mátyás király, midőn híres mondását világnak röpítette? Vajjon nem Nagy Lajos állott-e lelki szemei előtt, mint az a nagy király, a ki nagyságának mindkét czélját elérte, végrehajtotta a híres, nagy tetteket és akadt író is, a ki azokat megírja és megörökítse.

Nagy Lajos királyunk szerencsés volt e tekintetben. Neki nem is egy, hanem két történetíró jutott, hogy fenntartsák emlékét. Küküllei János az egyik, a ki krónikájában nagy szeretettel, nagy igazságérzettel foglalta írásba mindazt, mit királya uralkodása alatt végig élt és szorgos gondossággal felkutatott.[1]) És csakugyan, ama kijelentése alkalmával, mintha előre látott volna a királyi lángész a jövőbe. Bármennyi oklevél és adat maradt is fenn korunkra az Anjouk idejéből, a legnagyobb magyar Anjou-király történetére mindaz nem vet annyi fényt, hogy az igénytelen papkrónikás műve azt meg ne sokszorozza, élesebbé ne tegye. Nagy tettek szépen ragyognak az oklevelek világításában is, de fényük csak a történetíró munkájából látható igazi mivoltában.

Nagy Lajos királynak másik történetírója egy névtelen, ismeretlen ember, a kit János minorita elnevezés alatt emleget a történelem és bár műve csak töredékben fennmaradt, későbbi

---

[1]) Kükülleivel és művével a Középkori Krónikások V. kötetében foglalkoztam.

másolatában ismeretes, még így is egyike legértékesebb régi kútforrásainknak. Ezt a történelmi töredéket az u. n. Dubniczi Krónika őrizte meg korunknak s annak legnagyobb nevezetességét képezi. Éppen azért, még mielőtt magával a töredékkel, annak szerzőjével megismerkednénk, nagy vonásokban foglalkoznunk kell a Dubniczi Krónikával is, a melynek köszönhető, hogy a minorita műve, legalább részben, megmenekült az elveszéstől.[1])

[1]) E tárgygyal részletesen foglalkozik Domanovszky Sándor a Magyar Könyvszemlében (1899. VII. k., 64—72. l. A dubniczi krónika kódexe cz. a.).

I.

A DUBNICZI KRÓNIKA, MINT JÁNOS MINORITA MŰVÉNEK FENNTARTÓJA.[1])

Dubnicz kisközség Trencsénmegyében, a Vág folyó balpartján fekszik, az Illaváról Trencsénbe vezető útnak közepe táján s egykor az Illésházyak birtokához tartozott. A család utolsó férfisarja, gróf Illésházy István, trencséni és liptói főispán volt. Ő is, mint ősei, jó hazafi, neve az Akadémia alapítói között szerepel, melynek 1830 óta, 1838 július 30-án Badenben történt haláláig [2]), igazgató tagja volt.

A dubniczi Illésházy-kastély híres volt gyönyörű kertjéről és szép gyűjteményeiről, melyek közt az értékes kép- és régiségtár, fegyvergyűjtemény, de különösen a könyv- és kézirattár bámulatra ragadta az ott megfordulókat.[3]) Az utolsó Illésházy azonban még életében kénytelen volt eladni Dubniczot s ekkor a könyvtárt a Nemzeti Múzeumban helyezte el, halála után aztán végleg a Múzeum tulajdonába ment át. Ezen Illésházy-féle kéziratgyűjteménynek legértékesebb darabja egy

---

[1]) Minthogy a Középkori Krónikások nemcsak a szorosan vett tudományos történetkutatók számára készül, hanem az eredeti nyelvet nem egészen értő és a történetirodalommal vagy egyáltalában nem, vagy kevésbbé ismerős emberek számára is, sőt egyik célja az, hogy a tanulóifjúság is kedvet meríthessen belőle a történettudomány mélyebb megismerésére, azért nem tartottuk feleslegesnek e helyen a Dubniczi Krónikával foglalkozni, bárha az nem is tartozik egészen szorosan tárgyunkhoz. — [2]) Pallas Lexicon. — [3]) Mednyánszky, Mahlerische Reise auf dem Wagflusse. Pest, 1826. M. Tud. Ak. Évkönyve. V. 1842.

kéziratkódex, melyet »Cod. Lat. Med. Aevi 165« múzeumi jelzéssel ellátva maig is ott őriznek.

Endlicher fedezte fel még Dubniczon és felismervén nagy értékét, a Jahrbücher der Literatur-ban[1]) foglalkozott vele s egyes részeinek közlésével bemutatta a tudományos világnak. Később még némi figyelemre méltatta Toldy Ferencz is a Pozsonyi és Bécsi Képes Krónikához írt előszavában.[2]) Hogy Döbrentey Gábor is tanulmányozta, arról a kézirat lapjai közé betett, négy oldalra terjedő jegyzete tanúskodik. Közben eredeti részeit többen is közreadták, így Endlicheren kívül, a ki említett helyen azokat teljesen közölte, meg vannak Küküllei János művére vonatkoztatva írt jegyzetekben, tehát nem összefüggően Podhradczkynál a Budai Krónika kiadásában.[3]) Eredeti részeit, vagyis a Nagy Lajos király uralkodásáról szóló és Küküllei fejezetei közé betoldott nehány fejezetet kiadta még Toldy az ő Analectáiban [4]) Anonymi Dubnicensis Liber de rebus gestis Ludovici R. Hung. 1345—1355. cz. alatt. A magyar történet kútfői az Árpádok korában cz. művében Marczali Henrik is megemlékezett krónikánkról [5]) s ugyanő művének német kiadásában még kissé bővebben is foglalkozott vele.[6]) A teljes kódexet először Mátyás Flórián adta ki nyomtatásban [7]), de ő csak a szöveg minél hibátlanabb kiadását nyújtotta. Domanovszky Sándor volt az első, a ki alaposabban tanulmányozta a kódexet és úgy erről,[8]) mint a János minorita krónikájáról is [9]) alapos és kimerítő tanúlmányt írt. Domanovszky e tanulmányában a legnagyobb gondossággal és szorgalommal,

---

[1]) 1826. évf. XXXIII—XXXIV. k. Anzeige Blatt. — [2]) Chronicon Hungarorum Posoniense. Budae, 1852 és Marci Chronica. Pesthini, 1867. — [3]) Chronicon Budense. Secundam adornavit . . . Jos. Podhradczky Budae 1838. Küküllei műve 266—345. ll.-on. — [4]) Anal. Monum. I. 87—112. ll. — [5]) 1880-ban 54. l. — [6]) Ungarns Geschichtsquellen im Zeitalter der Árpáden. Berlin, 1882. 62. l. — [7]) M. Florianus, Fontes Domestici. Vol. III. — [8]) I. m. a Magyar Könyvszemlében. — [9]) Századok, XXXIII. évf. 226—56., 342—55. és 411—451. l. A dubniczi krónika cz. alatt. Utána újat nem sokat mondhatunk; fejtegetéseinek eredményei is mindenütt olyanok, hogy teljesen elfogadhatók. Főként az ő értekezése szolgált alapul jelen dolgozatunkhoz is és csak itt-ott toldottuk meg saját véleményünkkel és következtetéseinkkel.

igazi mély tudással és éles ítélőképességgel hozta új világításba az értékes művet.

Mindezek a körülmények : hogy a Dubniczi Krónika oly sokáig lappangott ismeretlenül a trencsénvármegyei grófi kastély kéziratai között és hogy azután is, irodalmi viszonyaink kedvezőtlen fejlődése következtében, oly későn fedezték fel s még későbben lett nyomtatásban hozzáférhetővé, teszik megmagyarázhatóvá azt, hogy történetíróink egészen a legújabb időkig nem méltányolták érdeme szerint s nem is használták fel oly gazdag és különösen eredeti részeiben többnyire ismeretlen adatokat tartalmazó anyagát.[1])

A mi magát a kódexet, annak külsejét illeti, elég jó állapotban maradt fenn. Alakja negyedrét és 104 lapra terjed. Ebből maga a szöveg 102 lapot foglal el ; utolsó két lapja annak idején beiratlan maradt s csak későbbi jegyzésekkel van betöltve. Lapjait előbb egy bőrhártya védi és azon kívül borítja a díszes eredeti bőrkötés, mely valószinűleg magyar munka ; van diszítményeiben a Korvinákkal közös vonása és Ráth György szerint az 1480-as évek műve.[2]) Irása ugyanaz a szerzetes írás, melynek betűi leginkább a Halotti beszéd másolatáról ismeretesek, de nem gömbölyű szögletes betűk, hanem magasabbak amannál. Általában könyvmásolóink a XV. századig mind ilyen betűkkel írtak. Két képet is találunk a kódexben, annak első lapján. A felső kép nehezen kivehető ónvázlat, valószinűleg ülő Mária alak akart készülni belőle, az alatta levő második kép már egészen ki van dolgozva : fekete és vörös színű tintával a szent háromságot ábrázolja, de nem egykorú a szöveg keletkezésével. Úgy látszik, tervbe volt véve a szöveg többi részének illusztrálása is, mert az erre szánt helyeket mindenütt üresen hagyták, sőt az első 20 oldalon az üresség meghagyásánál még a képek nagyságára is tekintettel voltak. Tehát meglevő képeket akartak a kódexbe illeszteni, talán valamelyik előttünk ismeretlen krónikából, valószinűleg abból, mely a másoló előtt

---

[1]) Huber Alfons az ő Ludwig I. von Ungarn und die ung. Vasallenländer cz. dolgozatában (Archiv für österr. Gesch. 1885. évf. 10—11. l.) ki is fejezi e fölötti csodálkozását. L. Domanovszkynál is Századok i. h. 227. l. — [2]) A Korvina önálló könyvkötési stilusa. M. Könyvszemle 1897. évf. 254. l. — L. mindezekről bővebben Domanovszky tanulmányát u. o.

feküdt munkája alatt. Végül a kódex külső díszét még a szokásos kezdőbetű befestéssel és nagybetűk árnyékolásával is akarták fokozni, de evvel a vörös színezéssel is csak egy darabig, az első 29 oldalon készültek el ; az egész szöveg illuminálása és más színek alkalmazása elmaradt.

Hogy ki, vagy kik voltak a kódex legelső tulajdonosai, azt nagyon nehéz kideríteni. Az első lapokon és a táblán több név van, de ezek már a XVI. sz. végéről valók és ismeretlen emberek nevei. Belé van írva az Izdenczy név is, de hogy mikor volt e családé a könyv, mikor került az Illésházyakhoz, kiknek »ex libris«-e szintén ott látható, azt nem tudjuk. Van azonban a kódex üres lapjain több feljegyzés, melyek részben a Drágffy-család egyes tagjaira, részben Báthory Istvánra és Drugeth Antalra vonatkoznak s mind a XVI. század különböző éveiből valók. Minthogy e családok egymással összeköttetésben és rokonságban állottak, valószinű, hogy a kódex a Drágffy-család birtokainak területén, vagy vidékén levő kolostorban érhette meg e századot ; sőt a krónika utolsó, Mátyás király korára vonatkozó eredeti részeiben határozottan észrevehető még szövegén is, hogy szerzője a család befolyása alatt állott. A mondottakat összefoglalva tehát, végeredményünk az, hogy krónikánk a mondott családdal összeköttetésben levő helyen, valamelyik kolostorban készült ; legalább eredeti, utolsó részében. Itt is volt egy ideig őrzőhelye s azután ismeretlen módon, időben és körülmények között került az Izdenczy és innen aztán az Illésházy-család birtokába, a dubniczi könyvtárba.[1])

Hogy mikor írták a dubniczi krónikát, annak meghatározása ismét nem könnyű, mert erre vonatkozólag szerkesztője nem nyújt határozott felvilágosítást. Első tanulmányozóinál, Endlichernél, Döbrenteynél és Toldynál zavarólag hatott annak első tizenegy sora, mely mintegy bevezetésképpen így szól : »Anno domini millesimo tricesimo quinquagesimo octavo, feria tercia infra octavas ascensionis domini incepta est ista Chronica«. Endlicher ehhez még a hibás tricesimot quadricesimonak is olvasta és úgy ő, mint társai, ezen az alapon okoskodva hibásan következtettek. Végre Domanovszky [2]) kimondotta, hogy azok

---

[1]) Mindezekről bővebben Domanovszky i. h. — [2]) I. m. a Századokban 233—235. l.

a bevezető sorok a Bécsi Képes Krónika szolgai másolása közben jutottak a kódexbe és a 100. oldalon levő adat alapján, mely az 1474-ki sáskajárásról szólván, említi, hogy a csapás még öt éven át tartott, megállapítja, hogy a krónika befejezéséül az 1479-ki évet kell fölvennünk. Hogy aztán ez a dubniczi kódexnek is születési éve, azt nem tudhatjuk, mert másolása később is, bármikor történhetett egészen a XV. század végéig.

Még mielőtt befejeznők a Dubniczi Krónika vázlatos ismertetését, foglalkoznunk kell annak más krónikákkal való rokonsága kérdésével és avval is, hogy milyen különböző részekből áll. Itt is csupán a már megállapított eredményekre szorítkozunk. Domanovszky [1]) szerint a Dubniczi Krónika írója az első öt fejezetet a Bécsi Képes Krónikából másolta, innen pedig a 148-ik fejezetig a Budai Krónikát adja; de kivált a hol bővebben találja megírva a dolgokat, még mindig visszatér a Bécsi Képes Krónikához, sőt a 21., 22., és 23. fejezeteket teljesen onnan veszi át. De nem a Képes Krónika reánk maradt szövegét másolja, hanem a Bécsi Képes Krónika családjának egy elveszett, általunk nem ismert kódexét használta, mely legközelebb magához a Képes Krónikához állott, talán annak eredeti szövege volt; mert hogy a mai Bécsi Képes Krónika másolat, kétségtelen abból, hogy noha kiállítása teljesen befejezett, szövege csonka, s bár a lapot az utolsó sorig betölti, az utolsó sornak mégis közepén szakad meg.[2])

A krónika következő fejezetei a 153-ig, Küküllei János Nagy Lajos viselt dolgairól szóló művének első négy fejezete, szintén a Budai Krónika után. A 154—172-ik fejezetek a tárgyunkat képező eredeti töredék, Nagy Lajosnak 1345—1355-ig terjedő uralkodása történetéből. Ezt a 220-ik fejezetig Küküllei művének folytatása és befejezése követi s ugyancsak a Budai Krónika szerint hét fejezet szól nagyon vázlatosan a Nagy Lajos halálától Mátyás király 1468-iki moldvai hadjáratáig történt eseményekről. Végül a 228—235. fejezet újból eredeti elbeszélésében szól az 1474-től 1479-ig történtekről.

A kódexnek becsesebb részeiként tehát felvehetjük azokat is, melyek a Bécsi Képes Krónikából és a Budai Krónikából egyformán vannak merítve és pedig azért, mert az előbbivel közös,

---

[1]) I. h. 256. l. — [2]) I. h. 251. l.

ismeretlen forrást használ és e forrásnak egyes részeit a Bécsi Képes Krónikánál nagyobb hűséggel és részletességgel tartja fönn. Azok a részei, melyek a Budai Krónikát másolják, már kevésbbé értékesek, mert ott is megtalálhatók. Ugyanez mondható különben a szintén onnan merített Küküllei-féle Nagy Lajos uralkodását elbeszélő részre is. A most következő hét fejezet időrendben tovább tárgyalja az eseményeket, egészen 1468-ig. De oly szárazon és röviden ír mindenről, hogy inkább csak adatgyűjtemény. Nyilvánvalóan csak azért készült, hogy szövegében meg legyen az összefüggés Nagy Lajos halálától a Budai Krónika kiadásakor uralkodó Mátyás királyig és így alkalom nyíljék utolsó fejezetében a király áradozó dicsőítésére.

A krónika utolsó része ismét hasonló érdekességű, mint a János minorita feljegyzéseit fenntartott rész, a mennyiben eredeti és nem más krónikáinkban is olvasható átírás. Becse ugyan nem olyan nagy, mint amazé, hanem, és éppen ebben áll érdekessége, egy, a Dubniczi Krónika leírásával egyidejű, Mátyás korabeli kéztől eredő, de a király iránt minden sorából kiérezhető ellenséges indulattal viseltető író műve az egész. Egy valóságos pampflet, mely ide-oda szökdösve mond el egyes eseményeket Mátyás uralkodásának 1474—1479 közötti részéből, de mindent csak azért, hogy a királyt befeketítse. A Dubniczi Krónikának a befejező része, ha nem is az egész ország, de az író vidékének Nagyváradot tolja előtérbe, mert főként e város közeli és meszszebbi környéke hangulatának ad kifejezést. E korból pedig kevés ilynemű irodalmi termékkel találkozunk. Mindenesetre az eddiginél több figyelmet érdemel történetíróink részéről.

A Dubniczi Krónikának azonban sem az egyik, sem a másik említett része nem kölcsönöz oly rendkívüli nagy becset, mint a 154-ik fejezettől a 172-ikig terjedő töredék, az állítólagos János nevű minorita műve, a mely Nagy Lajos korából tíz esztendő (1345—1355) leírását foglalja magában, mely úgy ismeretlenségénél fogva, mint egyedülisége, részletes, különálló adatai és érdekes elbeszélése miatt, azt lehet mondani, összes krónikáink között az első helyen áll.

Igaz, hogy ugyanazokkal az eseményekkel foglalkozik ez, mint a melyeket Küküllei János is elbeszél az ő »Nagy Lajos

király viselt dolgai«-ról szóló művében, de ez értékéből semmit sem von le; ellenkezőleg, nagyobb részletességével, érdekességével, közvetlenségével, korfestésekben is gazdag fejezeteivel, egyes, KüküllEinél alig említett dolgok behatóbb tárgyalásával amazt kiegészíti, jobban megvilágítja. Szinte Küküllei »második, bővített kiadásának« nevezhetnők, ha, sajnos, nem csupán egy nagyon kis része maradt volna fenn a Dubniczi Krónikában korunkra. De még ezért a kevésért is hálásnak kell lennünk a krónika ismeretlen írója iránt, hogy ezt is nem engedte veszendőbe menni és az örök ismeretlenség sötétjébe merülni.

II.

A TÖREDÉK IRÓJÁNAK KILÉTÉRŐL.

A mint nem ismerjük magának az egész Dubniczi Krónikának szerkesztőjét, majdnem ugyanolyan tájékozatlanság uralkodik, annak legértékesebb része, a Nagy Lajos uralkodása tíz esztendőjére kiterjedő krónikatöredék szerzője iránt. Pedig a kérdés önkénytelenül fölmerül bennünk. Annyival inkább, mert legnagyobb Anjou-királyunkról szóló sorai oly sok közvetlenséggel, elevenséggel vannak megírva, hogy teljesen magukon viselik az egyéniség nemesítő zománczát, a mit a krónikairodalomban uralkodó általános szürkeség és formaszerintiség világához szokott izlésünkkel annál jobban kell méltányolnunk.

Az eddigiekből is láttuk, hogy a Dubniczi Krónikával nem foglalkoztak még irodalomtörténészeink oly számosan, mint az azt megérdemelné és annak legutolsó méltatóját, Domanovszkyt kivéve, azok a kevesek is csak futólag és felületesen. A mi sorsa volt az egész érdemes történelmi kútforrás-gyűjteménynek, ugyanaz a mellőztetés érte a kis történelmi elbeszélést is, melyet a krónika összeállítója minden megjegyzés nélkül illesztett be, fölfogása szerint a maga helyére, a Nagy Lajos királyról szóló Küküllei-féle életleírás negyedik fejezete után, mintegy külön fejezetképpen. Igy a »több szem többet lát« szerencsés körülménye nem állítható e töredékre s meg kell elégednünk háromnégy író véleményének taglalásával és összevetésével.

Előre bocsátva, annyi megállapítható, hogy a szerzőt, annak nevét, kilétét, élete sorsát nem ismerjük, csupán gyanításokra kell szorítkoznunk. Vele foglalkozott íróink ugyan megkoczkáztatják véleményüket e kérdés megvilágítására, de föltevéseik egészen egyéniek, mert egyik sem bizonyítható, vagy

megdönthetetlen. Nehéz is a kérdés, mikor semmi adattal nem rendelkezünk és csupán az elbeszélés egyes fordulataiból, kitételeiből kell tapogatódzásainkra kiindulnunk. Toldy Ferencz a Pozsonyi Krónikához írt bevezetésében [1]) tágkörűen határozza meg az író kilétét, csak annyit derít ki róla, hogy papi ember volt. Meszszebb menő következtetésekre jut Endlicher,[2]) a ki a krónika 167-ik és 170-ik fejezetében elbeszélteket használja fogantyú gyanánt. Ott ugyanis el van mondva, hogy Aversa ostroma alkalmával Lajos király lábát nyíllal megsebesítették és midőn másnap reggel a nyílvesszőt kihúzták, óriási fájdalmakat szenvedett ; a ki fejét kezei között tartotta, annak így szólt a király : »Isten a megmondhatója, hogy teljes lelkemmel a minorita testvéreké vagyok, azért a mint látod, hogy meghaltam, vedd magadhoz fejemet és szívemet és vidd el anyámnak és a mikor ő engem nagy keserűséggel megsiratott, temesd el Esztergomban Béla király sírja mellett, a Boldogságos Szűz minoritarendi templomában, a melyben most és mindenkorra kívánságom, hogy eltemessenek.« A 170-ik fejezetben pedig a tatárok elleni 1352. évi hadjárat van elbeszélve. Többek között le van írva Belz várának ostroma és hogy ez ostrom alatt a királyt egy ledobott »sulyokkal« ismét megsebesítették, úgy, hogy félholtan terült el a földön és Perényi Miklós czipelte védett helyre.

Az ostrom nem sok sikerrel járt és végül is a magyaroknak meg kellett elégedniök avval, hogy zászlójukat kitűzhessék a vár ormára. Ezután következett a hazautazás. Előbb Lodomerián át akartak keresztül vágni, de itt minden el volt pusztítva és így Londniba mentek, majd a tatárok elől menekülve egy Pridiproch nevű helyen sok halat fogtak két tóból s végül nagycsütörtökön az Olt folyóhoz jutottak. Itt a király példájára egyszerűen átúsztatták a folyót és a király János barátnak egyik jobb fajta lovát adta át és őt is vele úsztatni kényszerítette. Másnap az Ethel folyón is átkeltek és egy Dobravihwzca nevű helyen akartak megpihenni, de a házat rájuk gyújtották s így tovább kellett menni. Az oroszországi havasokon sok nehézséggel keltek át, a Szeret folyón hetvennégyszer gázoltak

[1]) XV. l. — [2]) Wiener Jahrbücher d. Litt. Anz. Bl. XXXIII. 4. (1826).

keresztül, több mint négyszáz lovuk veszett el az éhségtől, »János barát pedig, a lector, társával együtt az éhségtől annyira elgyöngűlt, hogy önmaguktól sem lóra ülni, sem önerejükből leszállani nem tudtak.« Nagypénteken jutottak el végre Munkácsra, honnan a király Váradra ment, hogy Szent László sírjánál hálát adjon Istennek szerencsés megmeneküléséért.

Mindezekből Endlicher azt következteti, hogy írónk ferenczrendi barát és pedig ugyanaz az ember, a ki a nyíl kihúzásakor a király fejét kezében tartotta és ugyanaz a János barát lector, a ki a tatárok elleni hadjáratból való visszavonuláskor is[1]) szerepel. Azonban kissé meszszemenő következtetés az övé, mert ha Aversa alatt csakugyan a krónika írója az, a kinek a király esetleges halála esetére hagyakozásait teszi, akkor nem beszéli el a dolgot harmadik személyben, hogy »ki fejét kezében tartotta, annak ezeket mondotta a király«, hanem bizonyára megnevezi magát és úgy ír, hogy »nekem, ki a király fejét kezemben tartottam, ezeket mondotta volt«. És a mint Domanovszky [2]) is megjegyzi, nem írná : »Cuius probacio manifesta ex hoc habere dinoscitur«, mert nem találná szükségesnek, hogy a saját fülével hallottakat még önmagának bizonyítgassa.

A vitás helyen a krónika igy ír : »caput suum inter brachia sua amplexionaliter tenenti dixit rex«. Ebből egyáltalában arra sem lehet következtetni, hogy szerzetes volt az illető, még kevésbbé azt, hogy minorita, János nevű minorita, vagy éppen a krónika szerzője. A megelőzőkben arról van szó, hogy a király megsebesülése után való nap reggelén eljött hozzá Laczkfi István és Wolfhardt Ulrik, hogy segítsenek rajta. Elkezdték húzni a sebbe szorúlt nyílveszszőt s a tizenkettedik rántással kihúzták. A dolog nagy fájdalommal járt s a király jajgatott kínjában. Majd így szól Laczkfinak : »könyörülj rajtam !« mert minden rántással tépődött a húsa. Tehát Laczkfi rángatta a nyilat, mert őt kérte a király, hogy ne kínozza annyira. Most következik : »Caput suum . . . dixit rex« ; tehát a másiknak, ki a fejét fogta, kezdett ezután rendelkezni és beszélni a minoritákhoz való vonzalmáról. Ki lehetett ez más, mint maga Wolfhardt, hiszen ő ment Laczkfival a királyhoz, hogy meggyógyítsa, a mi bár ily kíméletlen módon, de sikerült

---

1) I. h. — 2) I. h. 434. l.

is neki. Az, hogy Lajos király a minoritáknál rendelte eltemetését, semmit sem bizonyít a mellett, hogy a műtétnél még egy minorita is jelen lett volna.

Ugyancsak Domanovszky találja fején a szöget, mikor azt írja : »De még az a föltevés is kétséges, hogy a litván hadjáratban szereplő János lector volna az író. Sőt ha meggondoljuk, mily pontosak e rész értesülései, mennyire igazolhatók adatai minden eseménynél, s hogy éppen ezen hadjáratnál vannak lényegesebb tévedések és datumbeli ellenmondások, azt kell hinnünk, hogy nem János lector a szerző, hanem hogy az ő elbeszélései alapján írta, talán valamelyik rendtársa.«[1]) Itt is azt olvassuk, hogy »János barát, a lector, társával együtt az éhségtől annyira elgyöngült, hogy« . . . sem a lóra fel, se leszállani nem tudott, továbbá, hogy az Olt folyónál a király »János barátnak egyik jobb fajta lovát adta át és őt is a folyón átúsztatni kényszerítette«. Ezeket olvasva önkénytelenül kiérezzük a valóságot : ismét emlegetve van az állítólagos szerző, János barát, de mindig névszerint, harmadik személyben ; érthetetlen, miért írt volna valaki így önmagáról, sőt egy ízben a lector czím sincs elhagyva neve mellől. János barát tehát fontos szerepet tölt be az elbeszélésnél, de nem lehet ő a szerző, mert akkor nem úgy írna ; hanem ez a János lector van jelen mindenütt az elbeszélt eseményeknél és az ő elmondása szerint írta le e dolgokat valamely rendtársa, talán éppen az, a ki a kalandos hazautazásnál mint János lector társa említtetik.

Ezzel szemben Mátyás Florián teljesen Endlicherrel van egy nézeten. Szerinte is János minorita szerzetes írta le e dolgokat ; ugyanaz, a ki a király megsebesülésénél jelen volt és a tatárok elleni vállalatban részt vett : »rerum per regem gestarum narrationem Joannis cuiusdam, qui ex ordine Fratrum minorum, regi a confessionibus fuisse videtur.«[2]) Huber A. osztrák történetíró azonban, a ki Nagy Lajos litvánok elleni hadjáratával foglalkozván, szintén használja e töredéket, már sokkal óvatosabb, mert szerinte lehetséges, hogy a vállalatban szerepelt János lector maga az író, de az is lehet, hogy csak annak társa volt.[3])

---

[1]) I. h. 434. l. — [2]) Fontes dom. III. Bevezetés II. és 143. jegyz. — [3]) Archiv für öster. Geschichte LXVI. k. I. 10.

Végül, hogy az írónkra vonatkozó föltevések sora teljes legyen, nem hagyhatjuk megemlítés nélkül Pór Antal véleményét sem, a ki az ő Nagy Lajosról szóló művében már nemcsak a különböző kétséges és ingadozó föltevéseket fogadja el, hanem ezen az alapon tovább haladva így ír: »Ezen János így nevezi magát: Frater Johannes de Agria, lector ordinis Fratrum minorum, confessor (gyóntató) regis Ungariae ac capellae suae predicator. Atyja, Pál, ispán volt, kinek számára 1359. február 10-én, midőn VI. Incze pápánál mint a királyné követe (ambasiator specialis) működött, kegyeket kér (Suppl. Innoc. VI. ann. VII. f. 31.)«[1]) De Domanovszky tud egy ilyen nevű budai esküdtről is,[2]) sőt felveti azt a kérdést is, hogy nem-e azonos ez a János Küküllei Jánossal, ki 1352-ben, midőn előbbi magát megnevezi, szintén egri lector volt és nem-e töredéke ez elbeszélés az ő művének, a melynek reánk maradt része így csak kivonat volna!? De ugyanő nem marad adós a felelettel sem, mert szerinte igaz ugyan, hogy Küküllei is és az állítólagos János lector is egri lectori tisztet viselt, de míg Küküllei világi pap volt, írónk a minoriták klastromának volt lectora.[3]) E föltevést még jobban megdöntik a két mű összehasonlításából észlelhető különbségek, a mikről alább lesz szó.

Összegezve már most a fentieket, ha a messzemenő és valószínűtlen feltevéseket mellőzzük, megállapodhatunk abban, hogy Küküllei János nem lehet azonos írónkkal. Semmi alapja nincs annak az állításnak sem, hogy ő egri lector lett volna, mert ez nem bizonyítható. Igaz ugyan, Pór Antal kimutatta, hogy írónkkal egykorúan szerepel egy János nevű minorita, a ki Egerben e tisztet viselte, de láttuk, hogy az sincs bebizonyítva, sőt némely ellenvetésekkel kétségbe is vonható, hogy János lector volt a történet írója. Tehát írónk nem azonos a litvániai vállalatban jelenvolt János lectorral, sem az aversai sebesülésnél a királyt ápoló állítólagos szerzetessel. Legvalószínűbb az, hogy ezeknek, vagy ha a kettő azonos, ennek a János lectornak elbeszélése, esetleg tollbamondása, vagy jegyzeteinek fel-

---

[1]) E. m. 9. l. jegyz. — [2]) I. h. 433. l. 5. j.; Anj. Okm. VI. 269. — [3]) I. m. 435. l.

használása alapján írta meg egy előttünk ismeretlen egyén a krónikát, melynek töredékével foglalkozunk.[1])

Mindenesetre magyar ember volt. Erre vall, hogy bár elbeszélésében eléggé megőrzi tárgyilagosságát és csak egyes esetekben, mint Johanna emlegetésénél, vagy a Laczkfiak, Bessenyő János szerepeltetésekor érzik ki soraiból a gyűlölet vagy a szeretet érzése, mégis, ha arról van szó, hogy a magyarok valami haditettet vigyenek véghez, győzelmüket igazi fennhéjázással emlegeti; mindig — sokszor az igazság rovására is — kiemeli vitézségüket, rendesen a túlerővel szemben való diadalukat. Igazi előszeretettel időz egyes bravuros epizódoknál.[2]) Hazaszeretete, a király iránti tisztelete is erős magyar érzéssel sugárzik ki minden mondatából.[3]) A hol csak alkalom nyilik, nem győzi magasztalni Nagy Lajos vitézségét, nagy eszét, népszerűségét. Nem mulasztja el magyar szókat is közbe iktatni szövegébe (béke, sulyok, a 172. fejezet káromkodása)

[1]) Itt még meg kell emlékeznünk Lehoczky Tivadarnak a Századokban (1880. év, 68 s köv. ll.). »Emlékezete egy XIV. századbeli magyar történetírónak« cz. írónkra vonatkozó föltevéséről. Ő, abból indulva ki, hogy Podhradczky a Budai Krónika kiadásában (320. l.) a minoritáról köv. ír: »Fratri Johanni, quippe pro confessario et Chronicarum compilatori« azt következteti, hogy »Ez az a János« ki a beregszászi lelkészség plébánusa és az itt fejedelmi udvart tartott Erzsébet királyné udvari káplánja volt. Feltevését egy 1364-iki határigazítási rendeletre és egy 1365-iki okmányra alapítja. Sőt azt is tudja, hogy ez a János a Bégányi család tagja, mert egy 1364-iki Visegrádon kelt okmány ily nevű homo regiust nevez meg. Közleményének végén, még egy a beregszászi templom sírboltjában talált anjoukori papi gyűrüt is a mi minoritánk tulajdonának hisz. Mindezen következtetések, mivelhogy alapjuk nincs, semmivel sem járulnak hozzá írónk kilétének földerítéséhez. Johannes de Agria lector ordinis fratrum minorum kilétére és szereplésére adatokat hoznak fel Lehotzky (Beregvármegye monografiája. I. 136; III. 93—95, 124, 127.) és Pór Antal is (Nemz. Múz. Fraknói Gyüjteményben 1359, febr. 10. kelettel két, 1358. decz. 20. és 1359. febr. 16. kelettel egy-egy suppl.), de ezekkel sem tudjuk bizonyítani, hogy Johannes lector írónkkal azonos. — [2]) Igy a 164. f.-ben így ír: »deinceps enim ceperunt hungari adiuvante domino deo et Stephani audacia ubique adversariis prevalere et mirabiles victorias exercere. In tantum ut viginti hungari vel pauloplus sexaginta armatos ex inimicis in pugna devincerent et sine sua lesione captivarent.« A 166. f.-ben százötven magyarral háromszáz németet veret meg. A 172. f.-ben a zürichi csata leírásánál stb. — [3]) Pl. Zára ostromának leírásakor (156. f.) mily rajongó szavakkal dicséri királya nagylelkűségét, míg az áruló főurakat erősen korholja.

mi ha nem is bizonyít annyira magyarsága mellett, mint az előbb említettek, de magyarul tudását mindenesetre igazolja.

Papi ember volt. Ezt művének több helyén elárulja. Mindjárt a 154. fejezetben Johanna tette fölötti megbotránkozásának hangja; kenetteljes kifakadásai csak az egyház szolgájától származhattak. Endre megöletése után isteni csodákról emlékezik meg, a következő fejezetet pedig bibliai hasonlattal zárja be.[1]) Nagy súlyt helyez mindenütt arra, hogy kiemelje Lajos király vallásosságát és papi mivoltának bizonyítéka a Szent László legendának megörökítése is.

Az is bizonyosra vehető, hogy krónikásunk a minoritarend tagja volt. Ebben Endlichernek — bár nem az ő okai alapján — teljesen igazat kell adnunk. Ha nem is azonos — mint láttuk — János lectorral, de legalább is rendtársa volt. És ha elfogadjuk Pórnak a lectorra vonatkozó adatát, akkor valószínű, hogy ugyancsak az egri klastromban együtt élt János lectorral mint szerzetes. Csak így magyarázható meg, hogy oly részletesen ír annak a litvai hadjáratból való hazautazáskor átélt viszontagságairól. Csak mint szintén francziskánus emelhette ki, hogy Lajos király mily hálával és ragaszkodással viseltetett e szerzet iránt és hogy megsebesülése alkalmával miként intézkedett a minoritáknál való eltemettetése iránt. Ricardoch ostromának leírásánál is [2]) feltűnő nagy súlyt helyez írónk a minorita klastrom felgyújtásának és több minorita barát meggyilkolásának elbeszélésére. A 169-ik fejezetben nagy részletességgel beszéli el a hatalmas főúrnak, Cornis Jaskónak történetét, a kinek gyászos megöletését egyenesen annak tulajdonítja, hogy előző vasárnapon kigúnyolt és meggyalázott két minorita szerzetest, a kik hozzá mentek alamizsnát kérni. Ezek egyike átkozta meg aztán a szentségtörőt; harmadnapra foganatja is lett az átoknak s még azt is olvassuk írónknál, hogy »Ezért a barátok semmiképpen sem engedték őt templomukban eltemetni«. Mindezek

---

[1]) »Statimque post mortem suam dicitur divinitus miraculis claruisse. Et quasi omnes, qui in mortem eius conspiraverunt mares et femine, miserabili morte consumpti sunt etiam ultione sangvinis innocentis.« Majd »O domine deus fac ut terra non operiat hunc sangvinem innoxium, qui clamat ad te sicut clamavit sangvis Abel iusti pueri tui. Aba! Aba!« — [2]) 166. fejezet.

alapján a legbizonyosabban elfogadható föltevés, hogy írónk minorita szerzetes volt. Tehát eddigelé ez az egyetlen biztos adatunk kilétére vonatkozólag. De már nevet nem adhatunk neki, mert ezt semmivel sem tudjuk igazolni. Ezért röviden és leghelyesebben a közkeletűvé vált János minorita elnevezés helyett csak a »minoritának« nevezhetjük írónkat.[1])

Az is valószinű, hogy az udvarral közvetett, vagy közvetlen érintkezésben állott, mert rendesen tájékozva van a király körül történőkről, az ő ide-odajárásáról, kedélyállapotáról, szokásairól; a fontosabb vállalatok előkészületeibe is be van avatva stb. Forrásai között ott voltak a vezéreknek a királyhoz írt levelei, jelentései is. Egy helyt így ír: »Quorum nomina in literis eiusdem Stephani fily Laczk domino Regi transmissis habere non potui.«[2]) Tehát ha ez esetben nem is találta meg a missiliseket, de fölhasználta azokat, melyekhez hozzájuthatott és meglehet, hogy éppen a kanczelláriánál. Ezenkívül még egy más adat is felhozható arra nézve, hogy a minorita, ha nem is az udvarban, de annak közelében élt és írta meg művét.[3])

Ugyanis Waddingusnál[4]) azt olvassuk, hogy Lajosnak élettörténetét a minorita testvérek budai egyházában őrizték, ez azonban később elpusztult. Tehát a minoriták birtokában megvolt Lajos korának története. Ez pedig nem vonatkozhatik sem Küküllei művére, sem a Lajosnak uralkodását már nem tárgyaló Bécsi Képes Krónikára és így nagy a valószínűség, hogy az az elpusztított krónika a minorita művének eredetije volt s a Dubniczi Krónikában fentartott része annak a töredéke.[5]) Ha már most ezt elfogadjuk, akkor az is bizonyosra vehető, hogy az elpusztult krónika írója ugyanannak az egy-

---

[1]) Talán önkényes elkeresztelésnek mondhatnók krónikásunk e végeredményképpen leszürt elnevezését, de a bizonytalan föltevések között csakugyan ennyire apad le János minorita egri lector tényleges bizonyossága. A munka czímében azonban kénytelenek voltunk meghagyni a János minorita nevet, mert e néven lett ismertté, azt lehetne mondani: így kereszteltük el mi magunk. És miután így került a köztudatba, miért ne maradjon meg ez a neve ezután is. — [2]) 165. fejezet. — [3]) V. ö. Domanovszky i. m. 436. l. — [4]) Suplementum P. Antonii Melissani de Macro. Annales Minorum VIII. 20. — [5]) V. ö. Domanovszky i. h.

háznak volt a tagja, hol művét hátrahagyta. A minoritáknak Nagy Lajos idejében legnevezetesebb kolostoruk volt a Szent János evangelista egyháza a budai várban, tehát itt, e kolostorban élt és írt volna a mi ismeretlen nevű minoritánk és innen lehetett olyan gyakori összeköttetésben magával az udvarral és az uralkodóval is.

E helyzetében, sőt a kanczelláriánál való alkalmaztatásánál fogva hozzáférhetett úgy az oklevelekhez, mint ismeretségbe kerülhetett azon időknek szereplő egyéniségeivel is, a kiknek elbeszéléseit szintén felhasználhatta művéhez. Ez utóbbira enged következtetni többek között a litvániai hadjárat leírása, hol János lectort szerepelteti; a Bessenyő esete, a kinek vadászkalandjáról tudósít stb. Különben is észrevehető a műben egy-egy közelebbi összeköttetés hatása is. Például túlnyomó nagy részt juttat az események intézésében a Laczkfiaknak. István vajdáról mindenütt a legnagyobb áradozással emlékezik meg. Ott is, hol Küküllei nem tud róla, a minorita mindig felemlíti egyik-másik Laczkfi nevét és Istvánon kívül olvassuk nála az András, Mihály, Pál, Dénes és a két Miklós nevét s a 163. fejezetben külön is felsorolva dícséri meg az egész nemzetséget. A 166. fejezetben lelkesülten beszél Rátóti Lesták udvarmesterről. Jó viszonyban kellett még lennie Bessenyő János allovászmesterrel is, a kiért egészen kijön a sodrából, a mikor a 171. fejezetben a zólyomi vadászaton a királyért való önfeláldozását beszéli el és méltatlankodva jegyzi meg, hogy »propter incusantium rabietas«, semmi jutalomban nem részesült; a 166. fejezetben is dicsekedik Bessenyő vitézségével.

Míg a Laczkfiak pártolása könnyen érthető és megmagyarázható abból a szempontból is, hogy e család előkelő állást foglalt el az országban és talán a szegény szerzetesnek jótevője is volt, annál feltünőbb és erősebb a Bessenyő Jánossal szemben elfoglalt álláspontja, a kinek ellenségét Horvát Novák személyében nyiltan megnevezi és védettjével szemben még a király hálátlanságát sem vonakodik éreztetni.

Végül a mi az író idejét illeti, teljes bizonyosságnak vehetjük, hogy a leírt események korában élt, mert ellene semmi sem hozható fel, míg mellette sok minden bizonyít. Elsősorban azok az érzelmi kitörések, a melyek egy-egy esemény leírásánál magukkal ragadják; hogy búsong a királyfi megöletésén,

mennyire el van keseredve a gyilkosság okozója, Johanna ellen, mily élénken és színesen ír le egy-egy csatát, egy-egy epizódot, a mint azt csak a jelenvolt elbeszélésének és maguknak az eseményeknek közvetlen hatása alatt teheti. De ő maga is bizonyít egykorúsága mellett, a mikor itt-ott hivatkozással van forrásaira.

Összefoglalva már most eddigi fejtegetéseink eredményét, a tíz év történetének írójáról a következőket állapíthatjuk meg. A krónika szerzője barátja és rendtársa volt annak a János lectornak, a kit művében emleget és talán kisérte is őt a litvai hadjáratban. Mindenesetre papi ember és pedig a minorita rendnek tagja; talán a kanczelláriánál is volt alkalmazva, s mint ilyen férhetett könnyen hozzá a missilisekhez. Rendjének lakhelye, ha János lectort az egri minoriták rendházából valónak fogadjuk el és az ő elbeszélését veszszük a krónikában leírtak egy része forrásául, Eger lehetett, vagy Waddingus közlésén indulva a budai Szent János egyház kolostora. Ez utóbbi esetben minoritánknak gyakran meg kellett fordulnia az udvarnál is. Nevét nem ismerjük, de erős magyar érzése arra enged következtetni, hogy magyar ember volt. Összeköttetéseit illetőleg mindenesetre a Laczkfi-családnak lekötelezettje s Bessenyő allovászmesternek is, ha nem is rokona, de közelálló, bizalmas embere volt.

Mindössze tehát ennyi az, a mit a minoritáról tudhatunk. Nagyon kevés. Az is legnagyobb részben valószinűségnél és következtetésnél nem egyéb. Meglehet, ha a krónika egészben fennmarad, többet, sőt mindent tudhatnánk róla; így azonban ennyivel is meg kell elégednünk.

III.

A MŰ ISMERTETÉSE ÉS MÉLTATÁSA.

Mily kár történetirodalmunkra, hogy ez a Nagy Lajosról szóló, még töredékében is oly becses történeti elbeszélés csak roncsaiban menekülhetett meg az enyészettől. Föntebb már említettük, hogy Waddingus adata szerint valószinűleg a minoritáknak budai Szent János evangelistáról elnevezett klastromában volt meg krónikánk eredetije. És midőn ez a convent is az observansok birtokába került, akkor pusztulhatott el a puritánság fogalmát még ily dolgokra is kiterjesztő szerzetesek kezétől. Hogy annak ismeretes része miként került a Dubniczi Krónikába, ez jelenlegi tudásunk szerint szintén a függő kérdések közé tartozik. Legfeljebb valószerű elméletet lehet e kérdésnek valami kis megvilágítására felállítanunk.

Föltételezzük, hogy az egész Dubniczi Krónika ugyanegy írónak, jobban mondva szerkesztőnek a műve, hogy aztán a scriptor is ugyanaz volt-e, az mellékes. Ezen az alapon ugyanaz illesztette be a krónikába minoritánk töredék-elbeszélését, mint a ki a Küküllei krónikája utáni és a Budai Krónikának a 221—227. fejezetek átírására következő 228—235. fejezeteket eredeti előadásban megírta. Ez az utóbbi rész azonban azt a benyomást kelti bennünk, hogy írójának tartózkodási helye Nagyvárad volt, mert az ezen városban és a közeli s meszszebbi vidékén történt dolgokról nagyon részletesen emlékezik meg.[1]) Ha pedig a Dubniczi Krónika írója nagyváradi volt, akkor a minorita művéhez, vagy annak már csak töredékéhez is itt

---

[1]) L. bővebben Domanovszky i. h. 447—451. l.

kellett hozzájutnia. A mi még valószinűbb, a budai minoriták klastromából menthette meg azt készülő krónikája számára.

Nem tudjuk, mi indíthatta arra, hogy a töredéket, Küküllei művét ezzel mintegy kettészakítva, úgy illeszsze be krónikájába, hogy a Küküllleit átvevő 149—153-ik fejezet s annak negyedik fejezete után következzék a tizenkilencz fejezetből álló töredék s aztán annak bevégeztével a 173—220-ik fejezetben ismét minden átmenet nélkül Küküllleit folytassa. Igaz ugyan, hogy a minorita első fejezete is éppen a nápolyi ügyekkel foglalkozik, de már e fejezetben el is mondja Endre megöletését és eltemetését; tehát e tekintetben képezhetné a Küküllei-féle elbeszélés folytatását, de inkább illett volna e fejezeteknek a Küküllei IX. fejezete helyébe való betoldása. Fölmerül az a kérdés is, hogy nem-e Küküllleinek a műve mind a két feldolgozás. Föntebb már szóltunk róla, hogy személyileg mennyire nem tartható fenn ez a feltevés; vizsgáljuk meg most magát a két művet, hogy mennyiben igazolható azok tartalmával a közös szerzőség.

Az, hogy a minorita műve részletesebb és bővebb, közvetlenebb, élvezetesebb olvasmány, mint a Kükülleié, semmit sem bizonyít. Maga Küküllei is írhatta a befejezett krónikát rövidebben, hivatalosabb, száraz stilusban, talán éppen azért, mert rövidebbre akarta szabni igen hosszúra elszámított életrajzát. De igenis erős bizonyíték a külön szerzőség mellett a minoritának adatbeli pontossága és Küküllei adatainak sokszor felületes hibássága. Sok fontos adatot és eseményt megemlít a minorita, miről Küküllei nem tud. Viszont ennek is van néhány részlete, a mit a minoritánál nem lehet megtalálni. Vegyük sorra a dolgokat. A minorita tudja, hogy Erzsébet királyné magyar vitézeket hagyott Nápolyban Endre fiánál, Küküllei nem.[1]) Zára ostromának leírásakor a minorita nyiltan kimondja, hogy a főurak árulása miatt történt a király kudarcza; Küküllei ezt elhallgatja, de aztán mégis ő válik részletesebbé.[2]) Különben itt az idő meghatározása is helyesebb Küküllleinél. Az aversai ütközet elbeszélése teljesen eltér egymástól. Forrásaik is különbözők itt, mert míg Küküllei egy Laczkfi Istvánnak adott

---

[1]) Min. 155. fej. (M. Florianus számozása), Kük. IV. fej. — [2]) Min. 156., Kük. VIII. fej.

adománylevelet használ fel és ír át majdnem szószerint, a minorita a vajda missiliseire hivatkozik.[1]) A második nápolyi hadjáratnál a minorita jobban tudja, hogy Laczkfi személyesen jött haza, hogy Itáliába hívja királyát. Küküllei nem szól Lesták udvarmesterről, a ki megérkezésével oly nagy zavarból mentette ki a magyarokat.[2]) Küküllei, ha életrajzot akart volna írni, nem suhan át oly gyorsan a király aversai megsebesülésén, melyet a minorita bő részletességgel mond el.[3]) A királynak Nápolyból való hazameneténél Küküllei részletesebben ir, mint a minorita.[4]) E nagy vonásokban való összehasonlításból is eléggé látható, hogy a Küküllei-féle életrajz és a minorita töredékének azonos szerzősége teljességgel nem valószínű, sőt az ez iránti föltevések meg sem állhatnak.

Fordításunkban a Mátyás Flórián-féle kiadást használtuk,[5]) mint a mely a leghibátlanabb szövegolvasás alapján készült. E kiadásnak eredeti fejezetelését is jeleztük és megtartottuk; részben azért, mert így a latin szöveggel való összehasonlítás, a fejezetekre való utalás a régi mód szerint történhetik, másrészt azért is, mert egy töredéknek, melynek eleje és vége is hiányzik, úgy sem adta volna meg az elveszett eredetivel egybevágóan fejezeteinek sorszámozása a helyes és valódi fejezetszámokat. E helyett aztán zárjelben iktattuk oda az egytől való számozást. Ugyancsak zárjelben — minthogy ez sem tartozik az eredeti szöveghez — mindenik fejezetnek czímet adtunk. Ez ugyan önkényes eljárás, de így az egyes események leírását könnyebben megtalálhatja fordításunkban az olvasó.

A töredék első fejezetének bekezdő soraiból: »És midőn Lajos király hazatért Litvániából«, úgy látszik, hogy a krónika Nagy Lajosnak éppen az 1345-iki lengyelországi útját beszélte el az előbbiekben. A nápolyi ügyek tárgyalásával indul meg a fennmaradt rész. Szenvedélyes hangon szól az Endre és Johanna közötti viszonyról, sötét színekkel rajzolja utóbbinak jellemét. Ezután rátér a gyilkosság elbeszélésére és elmondja röviden

---

[1]) Min. 165., Kük. XV. fej. »Quorum nomina in literis eiusdem Stephani fily Laczk domino Regi transmissis habere non potui« írja előbbi. — [2]) Min. 166., Kük. XVII. fej. — [3]) Min. 167., Kük. XXII. fej. — [4]) Min. 168., Kük. XXIII—IV. fej. — [5]) Hist. Hung. Fontes Domestici. Vol. III. Rec. M. Florianus, Quinque Ecclesias 1884. (C. 154—172. p. 143—167.)

Endre eltemetését is. A következő, 155. fejezet tulajdonképpen az előbbinek folytatása és Erzsébet anyakirályné fájdalmát ecseteli, melyben az egész ország oly részvéttel osztozott.

A 156. fejezetben a zárai kudarczról van szó. Nyíltan kimondja a krónika, hogy egyenesen a főurak árulása miatt nem tudta Nagy Lajos felmenteni a várost. Fejezetről fejezetre meg lehet találni a Kükülleivel való párhuzamot. Míg az előbbi két fejezet Kükülleinél a IX-ik egy részének, a zárai harcz a VIII-ik fejezetnek felel meg. Tovább haladva a 157-ik fejezet (Kükülleinél a IX-ik második része) ismét a nápolyi ügyekre tér vissza. Elmondja, hogy az egész világ mennyire megbotránkozott Endre megöletésén és már maguk az itáliaiak hívták a magyar királyt országukba a véres tett megbosszulására. Igy aztán Lajos király előkészületeket tett a hadjáratra. Követeket küldött Apuliába a dolgok előkészítésére. A 158-ik fejezetben (Kükülleinél IX—X. f.) folytatólag elmondja e követek szívélyes fogadtatását s az ő biztatásukra a hadjárat megindulását. Kisebb-nagyobb csapatokban vonultak be a magyarok az ellenség földjére, s mikor már elmúlt az országról a tatárveszedelem, maga a király is útnak indult. Cillin és Sacilén vonult át s közbe Velencze követeit is elutasítva ment Veronába, hol nagy ünnepélyességgel fogadták. Innen tovább indulva 1347 deczember 24-én érkezett meg Aquilába.

A 159—160-ik fejezetek (Kükülleinél a XI-ik f.) Capua elfoglalását és a magyar királynak öcscse gyilkosai, a durazzói és tarentói herczegek fölötti ítélkezését beszélik el. A fogságra vetett herczegeket és Martell Károlyt aztán Magyarországba vitték, az előbbieket Visegrádra fogságba, a kis árva herczeget pedig Budára nevelőbe. A 161—162-ik fejezetekben elhagyja krónikásunk a nápolyi ügyeket és a székelyeknek a tatárok elleni harczairól számol be 1345-ben. E rész megfelel a Küküllei-féle elbeszélés VI-ik fejezetének. Magát a vezért is elfogták a székelyek és kivégezték s rengeteg sok zsákmányt ejtettek. Itt tartotta fenn krónikásunk az ismeretes legendát Szent László királyunkról, mikor a nagy király fölkelt nagyváradi sírjából és megsegítette a tatárok ellen a székelyeket.

A következő fejezet (163., Kükülleinél XII—XIII.) Lajos király hazatérését beszéli el. 1348 június 11-én érkezett meg a nemzet lelkesedése között Budára. Nemsokára rá, június

19-én meghalt a kis Martell Károly herczeg és Székesfehérvárt temették el. Ezalatt Itáliában a magyarok ügye kezdett rosszra fordulni, úgy, hogy Nagy Lajosnak ott hagyott helytartója, Wolfhardt Ulrik kénytelen volt a túlnyomó erő elől és az éhinség miatt elhagyni az országot. A király Laczkfi István erdélyi vajdát küldte helyette új sereggel Itáliába. 1348-ban indult el a vajda nagyszámú és előkelő kísérettel Apuliába (164-ik fejezet, Kükülleinél megemlítetlenül), elfoglalta Foggiát és magyarjaival egyik diadalt a másik után aratta. A következő fejezet (165, Kükülleinél XIII.) elbeszéli, hogy Johanna és férje miként nyerték meg a maguk részére Werner zsoldos kapitányt és miként szenvedtek vereséget az aversai csatában. Sok előkelő foglyot is ejtettek a magyarok. S mindez Isten büntetése volt az elkövetett gonosztettért.

A 166-ik fejezetben (Kükülleinél bővebben a XVII—XXI-ik fejezet) Nagy Lajos második nápolyi hadjáratáról olvasunk. Előadja a minorita, hogy Laczkfi diadalmasan sietett haza királyához, hogy felhívja Apulia elfoglalására. 1350 április 6-án indult el Nagy Lajos, 1350 április 24-én Zengben szállott gályára, 30-án érkezett meg Ortonába. Május 1-én Manfredoniába értek, 3-án Barlettában voltak, 6-án Bariban. Május 25-én érkezett meg Barlettába Lorántfia Lesták udvarmester, a ki kimentette pénzzavarából a királyt, úgy, hogy kifizethette zsoldosait. Június 13-án öt gálya érkezett Barlettába megrakva magyarokkal. Erre a városban levő zsoldosok fellázadtak, de a magyarok leverték őket. Innen a király Canosán át Ascoliba ment, hol Tarentoi Lajos párbajra hívta ki, a mit az el is fogadott. Ekkor történt, hogy háromszáz német zsoldos el akarta fogni Nagy Lajost, de a Laczkfiak és kivált Bessenyő János rajtuk ütöttek és százötvened magukkal elfogták, leöldösték a németeket. Még szó van a fejezetben Ricardoch (Contarso ?) nevű vár elfoglalásáról is ; ugyancsak bevették a magyarok június 27-én Salernot, 29-én Scafatit. Másnap Aversa alá érkezett a király és azonnal megkezdődött a vár ostroma.

Következik a 167-ik fejezetben Aversa ostromának leírása (Kükülleinél XXII. fejezet). Felsorolja, kik sebesültek meg az ostrom alkalmával. Legérdekesebb részlete a király megsebesülésének elbeszélése. Hogy a tizenkettedik rántással miként húzták ki Wolfhard és Laczkfi István a nyilat sebéből s hogy

a király halálos kínjai között mint rendelkezett a fejét fogónak, esetleg bekövetkező halála esetére. Augusztus 3-án jutott a vár magyar kézre. Apulia helytartója Laczkfi András lett, keki önként ajánlkozott a veszedelmes megbizatásra. A követrózó rész (Küküllleinél a XXIII—XXIV. fejezet) a király a mai fogadtatásáról és Magyarországba való visszatéréséről szól és ezzel bezárul krónikánknak a nápolyi ügyekre vonatkozó elbeszélése.

A 169—170. fejezetek az 1351-ik és 1352-ik évi litvánországi hadjáratokról szólanak. Küküllleinél a XXIX—XXX-ik fejezetek felelnek meg e tárgynak. E szerint Lajos király elindult 1351 június 19-én Budáról és Kassán, Krakkón, Sandomiron keresztül Lublinba ment, hol magához vévén a lengyel sereget is, a határról megindította követeit a litván fejedelmekhez. Maga az egyik fejedelem, Kieystut jött a királyhoz békét kötni, mely az érdekesen leírt litván szertartások között meg is történt. Ezzel a király Kieystuttal együtt hazafelé indult, de ez még útközben megszökött és ezzel keresztülhúzta az elért eredményeket. Útközben krakkói tartózkodásuk alatt még megölték a magyarok Cornis Jaskót, a ki megrabolta és csúffá tette az első litván háború alkalmával a királyi kincstárosokat, s ez azért történt vele, mert az istentelen kigúnyolta a nála kolduló minorita barátokat. A másik litvai hadjárat leírása még érdekesebb. Itt Belz várának ostroma volt a legnehezebb feladat ; sokan, maga a király is megsebesült a harczban és mégis majdnem eredménytelenül kellett a vár alól visszavonulni az egyesült magyar-lengyel hadseregnek. Lajos király hazafelé útjában nem ment a derék haddal, hanem negyven vitézével indult el országa felé. Sok minden kalandon átesve, a tatárok, oroszok támadásai elől menekülve, folyókon átúsztatva, meredek, járatlan erdőségeken átkelve és éhséget is szenvedve jutott el 1352. nagypéntekén Munkácsra.

A 171-ik fejezet hegyeken vadászepizódot tartalmaz, melyben Bessenyő János hősi önfeláldozással mentette meg a királyt egy feldühösödött medvétől. Teljesen magában álló eseményt beszél el, Küküllei nem tud róla.

Végül az utolsó 172-ik fejezetnek Laczkfi Pál zürichi győzelme a tárgya. Küküllei a XXXII-ik fejezetben emlékezik meg sokkal rövidebben róla. Irónk szerint 1355 július 26-án

indult el Laczkfi Pál négyszáz ijjászszal a svájcziak ellen az ausztriai herczeg segítségére. Augusztus 11-én volt a csata, melyben a magyarok iszonyú mészárlást vittek véghez az ellenség között. Hiába könyörögtek a németek kegyelemért, a magyarok több mint háromszázat vágtak le közülük. S az osztrák herceg nemcsak hogy maga is gazdagon megajándékozta a magyar vezért, hanem levelében a királynak is megdícsérte vitézségét.

Hogy a reánk maradt és most vázolt tizenkilencz fejezet töredéke egy nagyobb krónikának, azt az egésznek befejezetlen voltán kívül, még magából a szövegből is meg lehet állapítani. Mindjárt az első (154-ik) fejezet így kezdődik: »És midőn Lajos király hazaérkezett Litvániából, testvéri szeretettel várta«... Nyilvánvaló, hogy az előbbi, elveszett fejezetben Nagy Lajos 1344—45-iki hadjáratát írta le a krónikás. A 166-ik fejezetben, midőn a zsoldosok barlettai zendüléséről van szó, azt olvassuk, hogy a Laczkfiak Moroczókkal és »az említett Soos Lászlóval« kiverték a zsoldosokat a városból. Soos László neve a régebbi fejezetekben sehol sincs emlegetve, tehát valamelyik elveszett részben szerepeltethette őt a krónikás, mert különben nem írta volna róla, hogy már említve volt. A 168-ik fejezetben a király római látogatásáról szólván, úgy írja, hogy nagy tisztelettel fogadták őt a rómaiak és Veronika kendőjét is megnézte, de aztán viszonzásképpen »quanta donaria ecclesiis omnibus et claustris tribuerit superius intueri poterit, qui vult«. Tehát ha kételkedik valaki az adományokban, tessék, fönnebb nézzen utána. De sajnos, mi már nem bizonyosodhatunk meg ily módon a dologról, mert a fennmaradt részekben nem találunk rá. Elkallódott a műnek az a része is, a melyre írónk oly büszkén utal minket.

Az is észlelhető ugyan, hogy az egyes elbeszélt események között sincs meg a kellő összefüggés, illetőleg az események nem időrendben követik egymást. Legfeltünőbb ez a 160—161-ik fejezetben. Az elsőben az elfogott durazzói és tarentói herczegek s a kis Martell Károly Magyarországra küldéséről van szó, a mi 1348-ban történt. A következő fejezet azonban már a tatárok elleni 1345-ik évi harczot mondja el, és még hozzá így kezdődik: »Ugyancsak az Úrnak 1345-ik, Lajos király koronáztatása után pedig a harmadik esztendőben«... Tehát úgy

folytatja az elbeszélést, mintha a két külön esemény ugyanazon esztendőben történt volna meg.

Nagy értéket kölcsönöz krónikánknak az a legapróbb részletekre kiterjedő pontosság, a mit oly ritkán találhatunk meg a krónikásoknál általában E jellemvonás különösen feltünő ott, hol a napról-napra terjedő hely- és keletmeghatározásokat veszszük vizsgálatra. Mindjárt a 154-ik fejezetben mily jól tudja Endre herczeg megöletésének idejét, Aversának Nápolytól való távolságát. Zára ostromának idejét is jobban tudja Küküllleinél. Mily jól tudja Martell Károly halála idejét, Durazzói Károly kivégeztetése napját ; de nemcsak ez irányban igyekszik pontosságra, hanem majd mindenütt jelzi az előforduló hadjáratok kezdetét, a seregvonulások irányát, a csaták helyét és napját. A 163. fejezetben tőle helyesen tudjuk meg, hogy Lajos király az első nápolyi hadjáratból 1348 június 11-én érkezett haza Budára, a 166. fejezetben, hogy Nagy Lajos második nápolyi hadjáratába mikor indult el, merre és mikor vonult el seregével. Ez a fejezet különösen kiválik sok és pontos kelet meghatározásával, szinte útinaplója a hadjárat első részének. Ebben az egy fejezetben tizenhat kelettel és legalább kétszerannyi helynévvel találkozunk.

A királyra vonatkozó adatai is megbízhatók. Igy a 167-ik fejezetben tőle értesülünk, hogy Aversa ostrománál július 26-án sebesítették őt meg és augusztus 3-án bevevén a várat, még szeptember 8-ig maradt Aversában ; onnan szeptember 16-ra érkezett meg Rómába és október 25-én már fővárosában volt. Ugyanígy napról-napra feljegyzi a többi eseményekkel kapcsolatos kelteket is. Csak a 170-ik fejezetben jön összeütközésbe saját magával. Ott is mintegy tíz keltet ad, de nagyokat téved. Szerinte nagyhét csütörtökén érkezett a király kiséretével az Olthoz, másnap az Etel folyóhoz ; itt megpihent s egy napot és éjjelt töltött ; hajnalban úsztatott át a folyón. Aztán újra meghált Dobravihuszka nevű helyen, de onnan az ólálkodó oroszok gyújtogatása miatt még éjfélkor tovább kellett menekülnie és négy napig tartó utazás után a havasokon keresztül ért csak Magyarországra. Mégis már nagypéntekre Munkácson volt. Ha azonban összevetjük leírását, április 5-étől, nagycsütörtöktől a következő hét szerdájáig, husvét negyednapjáig tartott a kalandos utazás és így csak április

11-ike után érkezhetett Lajos király kiséretével Munkácsra. Itt tehát hitelességéhez és pontosságához sok szó fér, de egyebütt mindenütt megmarad a jól értesült, pontos, szavahihető krónikásnak.

Éppen így vagyunk vele a tulajdonneveknél és a szereplők megnevezésénél is ; csak ritkán és kevéssé van egyik-másik név elferdítve, sok magyar név egészen hűen, a család írásmódjával megegyezően olvasható minoritánknál. Pedig ez, ha a többi krónikásoknál is figyelemre méltatjuk, nem kevéssé ritka és becses tulajdonság. Igaz ugyan, hogy a nevek elferdítését legtöbbször a rossz másolók gondatlanságának lehet tulajdonítani. Ha ezt általános elvül elfogadjuk, akkor föl kell tételeznünk, hogy a minorita krónikájának a dubniczi kódexben föntartott töredéke, talán éppen az eredetinek első kézből történt másolata. Annyi bizonyos, hogy Küküllei krónikájával összehasonlítva írónknál sokkal kevesebb az elferdített hely- és tulajdonnév, még az idegen, itáliai, lengyelországi neveket sem hagyva számításon kívül. Végül itt is, mint föntebb, meg kell jegyeznünk, hogy a 170-ik fejezet ebben a tekintetben kivételt képez, mert míg a töredék többi részében csak az egy Ricardoch (166. fej.) képezheti találgatás tárgyát, a litvánok elleni hadjárat leírásánál Londnia, Pridiproch, Dobravihuszka, Kataja, mind nagyon elferdített és ki nem tudható nevek.

De hát itt e fejezetnél — mint annak második része, a kalandos hazautazás valószinűtlen részleteivel — kivételesen kell elbirálnunk krónikásunkat, mert egyebütt mindenütt jellemvonása marad lelkiismeretes pontossága. És már ez az egy körülmény is valószinűtlenné teszi, hogy csak valami elbeszélés után, csupán annak elmosódó adataira támaszkodva dolgozott volna. Még bizonyosabbá válik ez akkor, ha a szöveg egyes kifejezéseiből, egy-egy odavetett megjegyzésből próbálunk következtetést vonni arra, hogy a minorita miként dolgozott s minő forrásokat használt.

E tekintetben figyelemreméltó az Aversa subinversa szójáték,[1]) melyet egykorúaknál különböző változatokban majd mindenütt megtalálunk. Kükülleinél [2]) is megvan submersa alakban. De írónk nem ezt a változatot használja, hanem

[1]) 154. fej. — [2]) I. m. 116. l.

inkább azt, a melyet Nagy Lajosnak egy István erdélyi vajdához intézett oklevelében [1]) találunk, hol ezt olvassuk: »Aversa, quae potius fuisset subversa«. Sőt a két egyező szón kívül az egész mondat is megegyezik krónikánkkal. Ezt pedig csak úgy írhatta meg ő is szószerint, ha olvasta és művéhez használta az említett oklevelet. Azonban nem is szükséges ily messzemenő következtetéseket használnunk annak kimutatására, hogy a minorita okmányokat is használt írásközben. Ő maga utal reá, mikor az aversai csata elbeszélésénél [2]) a magyarok foglyait számlálja elő, de két előkelő gróf nevét nem tudja, mert az ő »nomina in litteris eiusdem Stephani filii Laczk, domino regi transmissis habere non potui«. Tehát Laczkfi István erdélyi vajda missilisei kezében voltak s azokból merítette elbeszélését, olyan hiteles forrásból, a mely nemcsak közvetlen az eseménynek megtörténte után eredt, hanem egyúttal hivatalos jellegű is volt. Vagy, ha újból a következtetések terére lépünk, hogy képzelhetjük el e krónika egyes részleteinek feltünő pontosságát és jól értesültségét, ha szerzője nem támaszkodott oklevelekre és egykorú, az eseményekkel egyidejű feljegyzésekre.

Sorról sorra ellenőrizhető hitelessége különösen ott, hol minél számosabb, más egykorú krónikával és feljegyzéssel hasonlítható össze. Igy a zárai csata leírásánál [3]) krónikánk nyiltan emlegeti a főurak árulását, mint a magyarok kudarczának egyik főokát. Állításának igaz voltát okleveleink és egykorú íróink mind bizonyítják.[4]) Kisérjük csak figyelemmel az első nápolyi hadjárat leírását,[5]) minden adatot igazolnak többi kútforrásaink. Irónk azt állítja, hogy az Apuliába küldött magyar követek tanulmányozván a hangulatot, levelükben »dominum regem certificarunt, ipsum regnum feliciter posse intrare«. Ugyanígy írnak e dologról az olasz kútfők is.[6]) Ugyanígy tudósítnak a többi elbeszélt dolgokról, Miklós nyitrai

---

[1]) L. Katonánál Hist. crit. IX. 391. — [2]) 165. fej. — [3]) 156. fej. — [4]) Igy Schwandtner Scriptores rer. Hung. III. 361.; Anjoukori Dipl. Eml. II. 167., 170; Lucius De regn. Dalm. et Croat. Lib. IV. c. 15; Anonymus obsidio Jadrensis L. II. c. 10; Villani Chronica XII. 58; Muratori Antiquit. Ital. XIII. 940. — [5]) 158. fej. — [6]) Bartholomeus Polyhistoria (Muratorinál XXIV.) 810.; Chron. Estense, u. o. XV. 434.

püspökről, Aquilának Tarantói Lajos által való megtámadásáról.[1]) Igy követhetjük nyomról-nyomra, krónikásunkkal párhuzamosan Bartholomeus della Pugliola, a Chronicon Estense, Villani, Gravina, a Chronicon Senense előadását s ezek a külföldi, olasz írók mind megegyeznek a minoritával.

Eddig főleg azon részeket emeltük ki, melyeknél a bámulatos pontosság, lelkiismeretes valódiság, igazságra törekvés jellemzők. Más helyeken inkább általánosságok között mozog a részletesség helyett és mondatai első pillanatra hangzatos szólamokkal telve látszanak, de ilyen helyeken is ténybeli valóságokon nyugszik minden kijelentése. Igy a 157-ik fejezet kezdő soraiban: »Omnes igitur unanimiter dei omnipotentis iustitiam flagitabant et ad eius maiestatem suspirabant, ut huius tanti sceleris auctores poeno condigna vindicarent« nem fejezi ki nyiltan, hogy tulajdonképpen az előbbi mondatban említett »mundi magnates, reges et principes« általánossággal együtt Lajos királynak a nápolyi ügyekben az angol királylyal, német császárral, osztrák herczegekkel való megegyezését, ezeknek csöndes biztatását, a nápolyi dolgokban a magyar király számára teljesen szabad kéz engedését kell értenünk?

Küküllei Jánost, Nagy Lajos király életrajzíróját nemcsak pontos adataival és sokszor nagyobb részletességével, hanem némely főbb dolgokban is túlszárnyalja. S a mikor már megszakadnak, szűkszavúakká lesznek, vagy elhallgatnak az olasz krónikások, a minorita igazmondásának hű tanúságtevői, akkorra már olyan bizalommal tölti el olvasóit, hogy nem jut eszünkbe folyton bizonyságokat keresni adatainak valódiságához. De azért az első nápolyi hadjárat eseményein túl is, melynél legalaposabban volt ellenőrizhető, ha itt-ott megpróbáljuk szavahihetőségét, megállja továbbra is a próbát. A 169-ik fejezet lengyel hadjáratának elbeszélése, annak legjobb ismerője, Huber Alfonz által nyert hitelességet.[2]) A litván esküvés szertartását és más eseményeket Diessenhoffen,[3]) Dlugoss [4]) krónikái, Suchenvirt [5]) költeményei teszik valódiakká.

---

[1]) Bartholomeus u. o.; Gravina u. o. XII. 572. l., Chron. Estense u. o. XV. 439. l.; Villani u. o. XIII. 968. l. — [2]) Archiv für österreichische Gesch. LXVI. I. 10—16. — [3]) Heinrich v. D. Böhmer Fontes IV. 82. — [4]) I. 1093. — [5]) Primissier, Suchenvirts Werke. Wien, 1827.

Természetes, hogy krónikásunk is követ el itt-ott tévedéseket. A 170-ik fejezet hibáit nagyrészt láttuk már. Szóltunk föntebb arról, hogy a napokat mindig oly pontosan számontartó minorita teljesen összezavarodik és ellenmondásokba kerül önnön magával. De egyéb tekintetben is lehetetlenségeket olvasunk itt nála. Nincs tisztában a folyókkal, midőn az Oltot az Etel és Szeret szomszédságába helyezi, a Szeretről még hozzá azt írja, hogy hetvennégyszer kellett átkelni rajta és a negyvenedmagával utazó király csapata sem veszíthetett el ez utazásban »plusquam quadringenti« lovat. Történhetett ugyan mindez a másolók vastag elnézése folytán is és Lajos királynak ily veszedelmes és kalandos útra negyvenedmagával való elindulását úgy is értelmezhetjük, hogy csupán a számottevő főurak, az ő tulajdonképpeni rendes kisérete állott negyven főből s a mindenikkel együtt ment csapatok, bandériumok létszámát nem ismerjük ; de így is, ebben az egy fejezetben ily sok tévedés nem igen képzelhető el a szerzőnek is némi felületessége, rosszul értesültsége nélkül. Maga Pór Antal is, ki Nagy Lajos czímű művében sokat használta a minoritát, megmegütközött e dolgokon. »Úgy látszik« — írja — »ártatlan tréfát űztek a jó emberrel, melynek az ifjú király sem lehetett ellenzője. Mert az a nagy készség, negyven vitézzel megütközni kilenczezer oroszszal és tatárral, aztán az elmaradt találkozás : aligha egyéb ijesztgetésnél, melyekkel a király »exhilarescens suos« maga is felvidult. Mindamellett még így is fölötte érdekes a krónikás előadása«.[1])

Vannak aztán a krónikának még egyes más helyeken is kisebb-nagyobb tévedései, a melyek azonban a föntiekhez képest alig számbavehetők. Igy a 157-ik fejezetben, a mikor Nagy Lajos királynak az apuliaiakhoz küldött követségéről szól, úgy látszik, János veszprémi püspököt összevétette a pécsi püspökkel. A következő fejezetben helytelenül tudósít a királynak Velencze földjén való átvonulása elbeszélésénél a signoria magatartásáról ; mert igaz ugyan, hogy a velenczeiek fel akarták az alkalmat béketárgyalásokra használni, de semmiféle rosszindulatú ellenkezéssel nem próbálták a király átvonulását megakadályozni. A 159-ik fejezet szerint Capua ostromá-

---

[1]) Nagy Lajos, 247. l. jegy. 2.

nál maga Lajos király is jelen lett volna. Ez az állítás sem felel meg a valóságnak. Az olasz kútfőkkel abban sem egyezik meg, hogy Durazzói Károlyt Becsei Imre fia, Vesszős fejezte le, bár ezek is különbözőképpen írnak a dologról.[1]) A 166-ik fejezetben elbeszélvén Lajos királynak a tarentói herczeg által való párbajra hívását, nagyot téved a király elhatározásáról szóló tudósításában. A 169-ik fejezetben az 1351-iki litván hadjáratról írván, Dlugossal ellentétbe jut, a mennyiben Dlugoss szerint Kieystut nem önként jött túszul a magyarok táborába, hanem fegyverrel kezében, harczközben került a kezök közé. Mindezeket a tévedéseket a szöveg fordításánál részletesebben fogjuk tárgyalni, azért itt elég legyen azokra csak így nagyjában ráutalnunk.

Különben a 171-ik fejezet is gondolkodóba ejthet. Itt a minorita elmondja, hogy Lajos királyt vadászat közben egy medve megtámadta. Meg is sebesítette, sőt meg is öli a vadállat, ha Bessenyő János allovászmester oda nem ér és saját élete veszélyeztetésével le nem szúrja a medvét. Eddig még rendben volna a dolog ; tudjuk, hogy a király szenvedélyes vadász volt és vadászemberrel megesik az ilyesmi. De írónk hozzáteszi, hogy Bessenyő János »nullam recepit remunerationem, propter incusantium rabietatem, et specialiter Nowak de Croacia«, ki éppen akkor érkezett a tett szinhelyére, mikor az allovászmester már befejezte hőstettét. Nagyon különös, hogy Küküllei, bár említi Nagy Lajosnak nagy vadászszenvedélyét,[2]) erről a balesetről egy szóval sem ír, pedig élettörténetet akar nyujtani. Az is különös, hogy a minorita Bessenyő Jánost már másodízben szerepelteti, először a 166-ik fejezetben, mikor a beneventoi csatában a király ellen összeesküdött zsoldosok közül egymaga hármat vágott le. Mindezeket a dolgokat ellenőriznünk nem lehet, megtörténhettek azok úgy, a hogy olvassuk, de feltünő Bessenyő Jánosnak szerepeltetése és különös módon mindenképpen előtérbe helyezése. Valószinű, hogy a minorita vele, vagy családjával közelebbi összeköttetésben állott.

Ugyanezt gyaníthatjuk a Laczkfiakról is. István vajda mindenütt a legbátrabb, legderekabb és legvitézebb ember, a ki

[1]) 160. fej. V. ö. Gravina i. h. 583. és Villani u. o. 992. l. — [2]) I. h. 156. l.

erélyességével, oroszlánbátorságával, hősiességével még Apuliában is közmondásos lett. A 163-ik fejezettől kezdve a 167-ig mindenütt szerepel vagy ő, vagy András, Miklós és a család többi tagja. Még csak Morocsuk olyan sokat szereplő alakja krónikásunknak. Egy harmadik hőse is van még, ez Kont Miklós, a ki azonban nem annyira a harczban, mint inkább a békekötéseknél válik ki, mint nagyeszű, fortélyos békeszerző.

Különben írónk szeret néha nagyokat is mondani. Túlzásai között nem utolsó az, a mikor a 164-ik fejezetet e nagy hangú dicsekedéssel fejezi be : »deinceps enim ceperunt hungari adiuvante domino deo et Stephani austucia ubique adversariis prevalere et mirabiles victorias exercere. In tantum, ut viginti hungari, vel pauloplus sexaginta armatos ex inimicis in pugna devincerent et sine lesione captivarent«. Vagy a 166-ik fejezetben, mikor a Lajos király ellen összeesküdött háromszáz német zsoldoskatonát Laczkfi Miklós százötven magyarjával győzeti le és pedig oly keményen, hogy csak foglyot százötvenet ejtettek a magyarok, s a többi százötven németet is vagy levágták, vagy halálosan megsebesítve hagyták a beneventoi harcztéren.

De hát ezek a hibák és tévedések keveset vonnak le a minorita érdemeiből. Krónikája a tárgyalt eseményekre vonatkozólag adatainak megbízhatósága, nagy száma, alapossága miatt egyike legjobban használható kútforrásainknak. Ott is, a hol nem részletez, általános megjegyzései mind tényeken alapulnak és a dolgok alapos ismeretére vallanak. Egyes helyein pedig, valószinűleg ismeretlen állásánál fogva, olyan jól értesültséget tanúsít, a milyenre még a nagy király történetírójánál, Küküllei Jánosnál sem mindig találunk. Azt is mondhatjuk, hogy amannál sokkal érdekesebben, szebben és vonzóbban ír. Irásának szépsége alatt nem a latin stilus klasszikusságát kell értenünk, mert az bizony a legtöbb helyen a középkori latinságé és sokszor igazi zamatos magyarságot olvasunk ki belőle, hanem azt a változatos, eleven gondolatmenetet, mely sehol sem válik szárazzá. Beleviszi érzéseit is írásába. Hol a gyűlölet szenvedélyes hangján szól Johannáék ellen, hol pedig izzó soviniszta magyarsággal lelkesedik nemzetéért és annak hőseiért. Frázist is találunk nála, de éppen azért a költői lendületet sem tagadhatjuk meg tőle.

Szereti hazáját és ezt beleviszi írásába is, sőt hazaszeretete vallásosságánál is nagyobb. Szereti királyát, mert őt mindig az események középpontjába helyezi és általa intézteti a legsúlyosabb, legnehezebb feladatokat. A többi mellékalak között igazán, mint egy regényhős jelenik meg elbeszélésében előttünk az, a ki mindenütt a legvitézebb, a legvallásosabb, a legjobb és legeszesebb : a király.

Ha semmi egyéb érdeme sem volna a Nagy Lajos 1345—1355-ig terjedő tíz esztendője megírójának, mint az, hogy a 162-ik fejezetében Szent László legendájával tárgyat és ihletet adott Arany János hasonló czímű költeményéhez és a nápolyi hadjárat elbeszélésével forrásul szolgált a halhatatlan becsű Toldi Szerelmének epikus részeihez, még akkor is megilleti őt nemcsak a történésznek, hanem minden magyar embernek hálája és tisztelete.

IV.

A TÁRGYRA VONATKOZÓ IRODALOM.

Anjouk. Dipl. Eml. II. 167., 170., 229., 231., 232., 244., 251., V. 205., VI. 269. — Anjouk. Okmtár V. 248., VI. 443. — Anonymus De obsidione Jadrensi (Schwandtner, Scr. III.). — Bartal, Glossarium latinitatis. — Bartholomei Ferrarensis, Polyhistoria. (Muratori XXIV.) — Bonfini Decades hist. Hung. — Bronner Abenteuerliche Geschichte Herz, Werner de Urslingen, Aaran, 1828. — Cron. di Bologn. (Muratori XVIII.). — Chron. Estense (Mur. XV.). — Chron. Siculum. — Dr. Dékáni K., Küküllei János: Nagy Lajos király viselt dolgai. (Dr. Gombos F. Albin: Középkori Krónikások V. k.). — Diessenhoffen Heinrich (Böhmer, Fontes IV.). — Dlugoss Dubravius műve. — Domanovszky Sándor, A dubniczi krónika kódexe (M. Könyvszemle 1899. VII. 64—74. l.). — U. ő. A dubniczi krónika (Századok XXIII.). — Endlicher közleménye a Jahrbücher der Literaturban 1826. XXXIV. k. Anzeige. Bl. 1—18. l. — Fejér, Codex Dipl. IX. I. 366—67., 288., 290., 515., 780., IX. II. 48. — Fessler, Geschichte der Ungern III. 257. — Gravina műve (Muratori) SS. rer. Italiae. XII.). — Hadtört. Közlemények 1890. A nápolyi hadjárat irod. repertoriuma. — Historia Cortusiorum (Muratori XII.). — Huber Alfons, Ludwig I. König v. Ungarn u. die Vasallenländer (Archiv f. österr. Gesch. 1885.). — Istorie Pistolesi. — Karácsonyi, Délmagyarorsz. tört. és rég. ért. 1887. — Katholikus Szemle XIII. k. Békési Emil, Magyar írók az Anjouk és utódaik korában. — Katona, Historia critica IX. 391., 507., 517. — Kerchelich, Hisoria Ecclesiastica 129. — Knauz, Kortan. — Kovachich, Vestigia Comitior. 185. — Lehoczky Tivadar, Emlékezete egy XIV. századbeli magyar történetírónak (Századok 1880.). Ü. ő. Beregvármegye monografiája, I. 136; III. 93—95, 124, 127. — Literaturische Anzeiger f. Ungern, 1799. Nr. 14. Bl. 65—66. — Lucius, De regn. Dalmatiae et Croatiae. — M. Tud. Akad. Évkönyve V. 1842. — Marczali Henrik: A magyar tört. kútfői az Árpádok korában. — U. ő. Ungarns Geschichtsquellen in Zeitalter der Arpaden, Berl. 1882. — U. ő. Nagy képes világtörténet VI. 237—38. — Mátyás Florianus, Fontes Domestici. Vol. III. — Mednyánszky: Mahlerische Reise auf dem Waagflusse. Pest, 1826. —

Michovius, IV. 19. — Monacis Lorenzo de Chronicon. VI. 109. — Müller Geschichte Schweizerischer Eidgenossenschaft. Leipz. 1786. — Muratori Antiquitates Ital. XIII. stb. — U. ő. Script. rer Italicarum XII. stb. — Nagy Iván : Magyarország családai. — Ráth György : A Korvina önálló könyvkötési stilusa. (M. Könyvszemle, 1897.). Páriz-Pápai szótára. — Petrarca, Epist. familiares, VI. 5. — Petrik, Bibliografiája. — Podhradczky Jos. Chronicon Budense. Budae 1838. — Pór Antal, Tót Lőrincz (Századok 1891.). — U. ő. Századok II. 211. — U. ő. Nagy Lajos. — Pray : Annales reg. Hungariae II. 74., 83. — Primisser : Suchenwirts Werke, Wien 1827. — Schwandtner SS. rer. Hungar. III. — Székely : Oklevéltár, I. 62. — Szinnyei J. Magyar írók élete és munkái. — Theiner : Monum. Hung. I. 1130., 1141., 1154., 1156—7. — Toldy Ferencz (Analecta monum. I. 87., 112.), Anonymi Dubnicensis lib. de rebus gestis Ludovici R. Hung. 1345—1355. — U. ő. Chron. Hung. Posoniense, Budae, 1852. — U. ő. Marci Chronica, Pesthini 1867. — Waddingus, Supplementum P. Ant. Melissani de Macro, Annales minorum. VIII. 30. — Wagner, Analecta Scepuso. III. 209. — U. ő. Analecta Saros. — U. ő. Collectanea Genealogica. — Wertner : Magyar nemzetiségek II. 345. — Villani Chronica (Dr. Gombos F. Albin : Középkori Krónikások. VIII—IX. kk. A három Villani Krónikája. Fordította Rácz Miklós.) — Zaluski J. Andr. Specimen hist. crit. Varsaviae 1735.

II. RÉSZ

JÁNOS MINORITA NAGY LAJOSRÓL SZÓLÓ KRÓNIKATÖREDÉKE

LIBER DE REBUS GESTIS LUDOVICI REGIS HUNGARIAE

(FORDÍTÁS)

1. (154.[1]) — *(Endre megöletése és eltemetése.)* És a midőn Lajos király hazaérkezett Litvániából,[2]) testvéri szeretettel várta, hogy az apostoli szék adja át fivérének Endre királynak a sziciliai királyság koronáját és hogy mielőbb reá ruházza a királyi méltóságot. De oh fájdalom! Hiábavaló volt a békesség utáni vágyunk, mert nem teljesedett be; hasztalan kerestük a kiengesztelődés útját, mert ime gyűlölség lett belőle.

Johanna, Endre király felesége ugyanis szerfölött gőgös természetű volt és dölyfös jelleme miatt egyszersmind irígységre is hajlott. Igy hát nem akart tűrni magával egyenrangú, vagy nálánál magasabban álló embert országában s ezért nem engedte, hogy Endre király a korona birtokába jusson; és minthogy hatalmára féltékeny is volt keserüség, töltötte el, sőt izzó gyűlöletében a férjét környező tisztelet miatt is irígykedett. Óh az asszonyok leggyalázatosabbja! Hálátlan Istennek jótéteményei iránt, aljas üldözője az ártatlanságnak, megátalkodott még Istennel szemben is, rosszindulatú saját vére iránt is, vétkező önmaga ellen, botránaköve a közerkölcsnek, kigúnyolója a jámborságnak! Oh te, fészke a rossznak és gonoszságnak, gyujtogató fáklyája a gyülölségnek, megtestesülése a szörnyű gyalázatnak, te! Minő kárhozatot okoztál, mekkora nagy bűnbe jutottál! Hiszen botrányoddal Istennek házát is

[1]) A fejezetek számozásánál megtartottuk a Fontes Domestici számozását. Ebben a 154. fejezetnél kezdődik a minorita töredéke (M. Fl. a Hist. Hung. Fontes Dom. Vol. III.). A töredéket fenntartott Dubn. Krónikában a 149—153. fejezetek Kükülleit tartalmazzák. — [2]) Nagy Lajosnak erről az útjáról Küküllei IV. fejezetében ír. Szerinte a király 1345-ben meglátogatta a lengyel királyt és vele együtt ment a litvánok ellen. V. ö. Küküllei János: Nagy Lajos király viselt dolgai cz. művem 110. l. 1., 2. jegyz. (Gombos: Középkori Krónikások V. k.).

egészen beszennyezted. Lássad, gondold meg és vegyed fontolóra, hogy mit követtél el, mekkora nagy bűnre vetemedtél: Megölted a te uradat és parancsolódat! Elpusztítottad a te vezetődet, meggyaláztad dicső büszkeségedet, felségsértés bűnébe kerültél! Megölted azt a nemes és kiváló ifjút, még pedig a királynak a fiát! Igaznak és ártatlannak vérét ontottad, jogszerinti uralkodót gyilkoltál meg; rokoni vérrel szennyezted be kezed! S még hozzá mind ezt a megdöbbentő rosszat pirulás nélkül tetted meg, te Jezabelnél szentségtelenebb teremtés, ki még a gyilkos Medeánál is kegyetlenebb vagy!...

Oh, te jóságos ifjú Endre király! Életed virágjában voltál, te nemes sarjadéka a legkiválóbb ősi nemzedéknek! Nem a nagy harczban lőn veszted, hanem úgy buktál el, mint a hogy az igazak szoktak elesni a gonoszság fajzatával szemben! Méltóképpen történt hát, mikor éretted és te miattad s a te végzeted miatt sok számos föld népei sírva fakadtak!...

Az Úrnak ezerháromszáznegyvenötödik évében, szeptember tizenkilenczedikén [1]) ölték meg őt kegyetlenül felesége, Johanna és királyi czimborái [2]) Aversa városában, mely Nápolytól nyolcz mérföldre van; [3]) ezt is bár inkább a föld nyelte volna el. [4]) És úgy ölték meg minden ok nélkül és azok a

---

[1]) Krónikásunk időmeghatározása egészen helyes, mi annyival érdekesebb, mert a többi krónikások legnagyobb része különbözik a napban egymástól. Hol szept. 20-ra (Gravina ,Muratorinál XII. c. 559.), hol 18-ra teszik a gyilkosságot (Villani u. o. XIII. 931; Chronicon Senense XV. 113; Anonymus, De obsidione Jadrensi, Schwandtner III. 680.; Johanna levele Anjouk. Dipl. Eml. II. 97.). A királyfi síremlékén szept. 17-e van. A Chron. Siculum 18-át ír (p. 7.), Küküllei pedig semmi napot sem említ. A gyilkosság szept 18-ról 19-re virradó éjjel történt (Pór i. m. 106. és jegyz.), 19-e első órájában. — [2]) Itt krónikásunk a három durazzói herczeget, Károlyt, Lajost, Róbertet s Tarentói Róbertet és Fülöpöt érti, a kiket Küküllei meg is nevez (i. m. 119. l.). — [3]) Érdekes írónknak pontos tudása Aversának Nápolytól való távolságára vonatkozólag. Az olasz krónikák hatásának mondhatnók, ha ez lehetséges volna, annyira megegyezik azokkal. Bartholomeus Ferrarensis az ő Polyhistóriájában: »appreso a Napoli a Otto miglia« (c. XXVI. Muratori XXIV.) U. így a Chronicon Senense (U. o. XV. 121.) és Villani (U. o. XIV. 47.). — [4]) Ez a kifejezés a mit írónk itt használ (Aversa—subinversa), a latinban inkább szójáték, úgylátszik akkoriban általános és közkeletű volt. Igy Küküllei (i. m. 116. l.) majdnem ugyanazon szavakat használja.

magyarok vitték el Nápolyba, a kiknek őrizetére bízta volt őt anyja, Erzsébet asszony, Magyarország királynéja.[1]) Ezeket a magyarokat az ő megöletése idején és órájában éppen Endre király küldte el magától, hogy csak menjenek szállásaikra.[2]) Mert bár több oldalról őhozzá is eljutott a felesége által tervezett gyilkosság gyanúja, de ő annyira bízott ártatlanságában, hogy ezt még sem tudta róla elhinni; annyival kevésbbé, mert feleségének áldott állapota sem volt ismeretlen előtte. És mégis úgy megölték, mint egy ártatlan bárányt. Mikor aztán holttestét Nápolyba vitték eltemetni, úgy összecsődült az egész város, mintha az édes gyermekét temetné és keserves síránkozással siratta meg őt. Nápolyba szállították Endre király tetemét és eltemették nagyatyja, Martell Károly mellé a székesegyházban.[3]) És azt beszélik, hogy mindjárt elhunyta után isteni csodák által nyilatkozott meg, sőt ugyancsak az ártatlanul kiontott vér bosszúja volt az, hogy azok

csak a subinversa szó helyett a submersa kifejezést alkalmazza, a mi különben a másoló botlása is lehet. Ezenkívül maga Nagy Lajos is egy István erdélyi vajdához intézett levelében így emlékezik meg Aversáról: »Aversa quae potius fuisset subversa« (Katona, Hist. critica, Tom. IX. p. 391.). Petrarca (Epist. fam. L. VI. 5.) ezt írja a városról: »O infelix Aversa, vere aversa, nomen ex re sumptum, aversa inquam prorsus ab humanitate et fide . . .«

[1]) Durazzói Károly rendeletére történt, mert Johanna, meg sem nézve férjének holttestét, még az nap visszautazott Nápolyba (Pór A., Nagy Lajos 108. l.) — [2]) Gravina (Script. rer. Ital. Tom. XII. 559.) ugyanígy ír: »omnes de hospitio regio, recesserunt. U. ő. (561—62. p.) még arról is tudósít, hogy a magyarok miként menekültek el a gyilkosság után. — [3]) Gravina szerint (i. h. 561. l.) Orsillo Minutulo nápolyi kanonok temettette el Endrét, mert »nullus hoc corpus sepelire curat«. A Chron. Siculum szerint szept. 20-án »rex Andreas fuit in ecclesia archiepiscopatus civitatis Neapolitanae honorifice sepelitus«. Később Francesco Capece kanonok emléktáblával jelölte meg a Szent Lajos kápolnában Endre nyugvóhelyét e fölirattal: Andreae, Caroli Uberti Pannoniae regis Neapolitanorum regi, Joannae uxoris dolo, et laqueo necato, Ursi Minutuli pietate hic recondito, ne regis corpus insepultum sepultumque facinus posteris remaneret Franciscus Berardi filius Capicius sepulcarum, titulum nomenque p. mortuo annorum XIX., MCCCXLV. XIV. Kal. octobr. (Pór, i. m. 108. l.) Az 1732-iki földrengés miatt a templom falai megrepedezvén, a hamvakat a templom padlója alá helyezték át (U. ő. Századok, II. 211.). Megjegyzendő, hogy a felirat adatai legnagyobbrészt tévesek: így atyja neve, Endre életkora és halála napja is.

a férfiak és asszonyok, a kik meggyilkolásában részesek voltak, majd mindnyájan nyomorult halállal múltak ki.[1])

2. (155.) — *(Erzsébet királynéasszony bánata.)* Arról pedig, hogy anyja, a királynéasszony, mennyire fájlalta fiának halálát, illendőbb hallgatni, mint bármit is mondani, mert azt a keserűséget nyelv úgy sem tudja kifejezni. Bánkódása alatt odagyűltek a királynéasszony köré az urak és asszonyságok, a hajadonleányok és gyászos özvegyek, mindnyájan Magyarország főrangújai; és midőn látták, hogy a királynéasszony ártatlan fiának halála felett oly határtalan fájdalmat érez, mindannyiuk szívét elfogta a részvét és gyász szomorú érzése. Oh, Urunk Istenünk, tedd meg érettünk, hogy az ártatlanul kiontott vért, mely úgy szól te hozzád, mint Abelnek, a te igaz gyermekednek vére kiáltozta: aba! aba! — a föld bosszulatlanul ne borítsa!

3. (156.) — *(Zára elfoglalása a velenczeiek által.)* Lajos király, a midőn testvére, Endre király halála miatti gyásznak letelt az ideje, az Úr ezerháromszáznegyvenhatodik évének Szent György napján,[2]) hatalmas fegyveres népével elindult, hogy megvédelmezze Jadra városát a velenczeiek ellen. A velenczeiek ugyanis ostrom alá fogták azt, mert elszakadt tőlük és, a mint az igazság szerint hozzá is tartozott, meghódolt volt a magyar királynak.[3]) Építettek a velenczeiek is egy erősség-

---

[1]) Itt írónk valószínűleg arra czéloz, mit Küküllei (i. m. 117. l.) így beszél el: »De maguk az összeesküvők is elvették bűnüknek büntetését és istentelen gaztettüknek méltó jutalmát. A királynak egy hűséges embere és rokona, Novelli gróf ugyanis szekerekre köttette őket és a tartomány minden falujában meghurczoltatta, hogy a legundokabb véggel s a legnagyobb halálos kínok között múljanak ki, tüzes vasfogókkal tépette, marczangoltatta és hóhér által szaggattatta le húsukat testükről«. Ez a Novelli gróf De-Beaux Bertrand, a ki mint az ország főbirája, csakugyan elfogatta Tamás kamarást, Miklós ajtónállót, Terlizzi grófot, De Cannabis Sancha Mureoni grófnét, Cataniai Filippót, Cataniai Rajmundot, De Cannabis Róbertet és még többeket és valamennyit kivégeztette (Pór, Nagy Lajos 118—121. l.). — [2]) 1346. április 24-én. Ezt a keltet helyesnek kell elfogadnunk, minthogy az elindulásra vonatkozó más adatunk nincs és mert valószínű is. Ugyanis a király jún. 2-án van Szemelniken, hét mfre Zárától. (Pór i. m.) — [3]) Zára még Nagy Lajosnak horvátországi hadjárata alkalmával küldött volt hódoló követséget a bihácsi táborba, de a királyt már nem találta ott. A velenczeiek még 1345-ben megtámadták Zárát.

félét, melyet Sacatumnak neveztek el.[1]) Lajos király tehát ostromszereivel és más egyéb gépeivel, továbbá fegyveresei erejével éppen Sacatumot törekedett elsősorban megvívni. Amikor tehát az erősség megostromlásának napja és órája elérkezett, s a csatarendet és rohamoszlopokat felállították, Lajos király, emlékeztetve főurait az atyjától, Róbert királytól nyert jótéteményekre is, baráti szavakkal buzdította őket, mint seregének vezéreit, hogy általános és egyöntetű rohammal támadják meg a várat, hogy, ezzel Sacatum védőinek ereje megoszolván, ezáltal meggyöngüljön és így azt gyorsabban be lehessen venni.

Igy tervezte azt Lajos király az ő becsületes és őszinte szíve szerint ; de minthogy — a mint mondják — a velenczei aranyforint a vezérek és a hadakozó főurak lelkiismeretét megvesztegette, az ő tervük nem egyezett meg a király úr őszinte és tiszta szándékával ; így aztán, a mint az eredmény megmutatta, ebben a csatában a sereg vezérei árulóan viselték magukat. A midőn ugyanis felállították a csatasorokat a küzdelem megkezdésére és így elrendezve, az ellenségnek rémítő látványt nyujtva, Sacatumhoz nyíllövésnyire közeledtek, itt előnyomulásukban megállapodtak és minthogy a velenczeiek pénzükkel megvesztegették őket, nem akartak ellenük harczolni és a csalfalelkű velenczeiek ellen továbbnyomulni. Ilymódon árulták el nemzetüknek dicsőséges hírnevét és ekként szereztek maguknak és utódaiknak örökkétartó gyalázatot.[2])

---

[1]) E favárat a velenczeiek bastidának, a záraiak steccatanak, a magyarok székácsnak nevezték (V. ö. Lucius, De Regn. Dalmat. et Croat. (L. IV. c. 15.) »Bastida ab Ungaris Scekach dicta«. Anonymus Obsidio Jadrensis (L. I. c. 18.) szerint az itáliaiak és longobardok elnevezés eszerint bastida, a horvátoknál és dalmácziaikanál Sticcata. Schwandtnernél (Ss. Rer. Hung. T. III.) 1347. és 1351.-iki királyi levelekben »quoddam castrum Venetorum Scykach apellatum.« Küküllei három fentartója is más-más néven nevezi. Turóczynál Scekach, a Budai Krónikánál Sticatum, a dubniczi ban Sacatum (VIII. fej.). — [2]) Júl. 1-én volt ez a szerencsétlen csata (Pór i. m. 98. l.) A mi az árulást illeti, Anonymus de Obsidione Jadrensi (Schwandtner III. 708. l.) szintén megemlékezik róla s arról, hogy a megvesztegetett urak miatt nem sikerült a király haditerve. Meg is nevezik az árulók közül Kotromànics István boszniai és Lindvai István szlavóniai bánokat. Küküllei nem említi, míg Lorenzo de Monacis (Chron. L. VI. p. 109.) szerint a csata

Lajos király megaláztatása alkalmával nagyon okosan viselte magát és eszélyesnek mutatkozott, mert habár főurai és bárói miatt ekkor nem tudott fegyvereinek dicsőséget szerezni, mégis, nehogy őket még nagyobb gonoszságokra ingerelje, bölcsen szemet húnyt minden vétkük felett.[1]) A jadraiak is, midőn látták, hogy Lajos király úr őket, főembereinek árulása miatt fölmenteni nem tudja, de meg különben is az élelem hiánya, az ostromgépek rombolásai, a megszállás nyomora és sok más reájuk súlyosodó baj arra kényszerítette őket, hogy a várossal együtt megadják magukat a velenczeieknek, a kik kényük-kedvük szerint bántak el velük.[2])

4. (157.) — *(A nápolyi hadjárat előkészítése.)* Minthogy Endre király halálát éppen azok — még pedig a felesége és vére, s a saját rokonai és atyafiai, valamint meghittjei és barátai — okozták volt, a kiknek ezt tenni legkevésbbé lett volna szabad : ez a kegyetlen és vadállatias gyilkosság éppen olyan borzalommal töltötte el az előkelő világot, a királyokat és fejedelmeket, mint a mennyire megrémítette a kisebb nemességet s a köznépet is.[3]) Ezért aztán mindannyian egy szívvel és lélekkel fohászkodtak a mindenható Istenhez, hogy tegyen igazságot és az ő szent nevéhez imádkoztak, hogy ennek a rettentő bűntettnek szerzői elvegyék méltó büntetésüket, úgy, a mint megérdemlik és hogy napnál tündöklőbben tegye nyilvánvalóvá, hogy olyan lakolásban részelteti a gonoszokat, a milyen bűnnel megverte őket.

---

alatt történt a dolog. A bosnya bán árulása valószínű a sok ajándékból, amiket a velenczeiektől kapott (V. ö. Pór i. m. 89. l. jegyz.). Krónikásunk itt is jól volt értesülve a dolgokról. Vele egyértelműen írnak az olaszok közül még : Anonymi Itali Historia c. 28. (Muratori XVI. 285.), Villani (U. o. XIII. 980.), Lucius i. m. IV. c. 15. Okleveleink közül Anj. Dipl. Eml. II. 167., 170. l.

[1]) A király harmadnapra indult útnak Zára alól Vrána felé és ment haza országába (Pór. i. m, 97. l.). — [2]) 1346. decz. 21-én hódoltak meg a záraiak Velenczének. (Pór, i. m. 100. l.). — [3]) Edvárd angol király 1346. márcz. 8-án kelt levelében részvétét fejezte ki a szerencsétlenség fölött és felindult hangon tanácsolta Lajosnak a bűntény megboszulását (Fejér, Codex Diplomaticus, IX., I. 366—67). A marseilleiek 1345-ben VI. Kelemen pápához írt levelükben kérték a gyilkosok szigorú megbüntetését (U. o. 288—290.). V. ö. még Lucius i. m. (L. IV. c. 16.).

Azóta, hogy Endre király meghalt, úgyszólva egész Itália városainak kormányzói, földesurai és kiváltképpen az apuliai és a Provincziából való bárók és grófok,[1]) mind pedig a nép többi része hovatovább mind türelmetlenebbül hívogatta Lajos királyt, hogy menjen át hozzájuk Magyarországból és követeik s a szomszédok útján, az atyafiak és rokonok által szüntelenül és folytonosan arra ösztönözték őt, hogy vegye át Szicziliaországának kormányzását, mely tulajdonképen úgy is Lajos királyt illette. És mindezt önszántukból és őszintén cselekedték. Mert igaz ugyan, hogy kiki természetszerűleg elsősorban a maga urát szereti, de az asszonyuralom tulajdonképpen sehogysem volt inyük szerint való.[2]) Igy hát Lajos király — mint hiszszük isteni sugallatra — elsősorban saját elhatározásából, de aztán néhány más véleményt is meghallgatva engedett a sok kérésnek és elhatározta hozzájuk való utazását ; odamenetelét számos hirdetménynyel adta tudtul és több ez ügyben kibocsátott és királyi pecséttel megerősített oklevéllel is bizonyossá tette.[3]) De minthogy a bölcs ember, ha tenni akar vala-

---

[1]) A Provinicia (Provence) kevésbbé vehetett részt e felbuzdulásban, legfeljebb a marseilleiek fönti levelét lehet ilyennek venni. — [2]) Durazzói Károly a fölötti boszújában, hogy Johanna nem adta neki Calabriát, felszólította Lajost, hogy induljon Szicziliába Johanna ellen és levelében arról is ír, mily nagy az elégedetlenség a nőuralom miatt (Pór i. m. 136. l.). Az Abruzzók vidékén a főurak szintén szövetséget kötöttek a magyar király érdekében, Lallo Campanesço, Aquila ura volt a vezérük. V. ö. még Nagy Lajosnak a királyi városokhoz intézett körrendeletével (Pray, Annales Reg. Hung. T. II. pag. 83.). Igaz ugyan. hogy ezt Pray Katonával együtt (Hist. crit. I. IX. p. 604.) az 1350-iki esztendőből származónak veszi, tehát a második olasz hadjárat előttre teszi, de valószinű, hogy az első hadjárat alkalmával is kibocsáttatott (L. Kovachich, Vestigia Com. p. 185.). Firenze is hívta Nagy Lajost s a collatoi grófok szövetséget kötöttek vele (Anjouk. Dipl. Eml. II. 225., 227. l.). Gravina így ír : O quam miserum regnum istud, quod ad regimen mulierum et infantium est deductum (Muratori XII. 563.). — [3]) Nagy Lajos csakugyan a legnagyobb gondossággal készítette elő olasz hadjáratát. Mindenfelé megindította a diplomácziai tárgyalásokat, hogy tervének megnyerje az európai udvarokat. Tudta, hogy VI. Kelemen pápa Johanna pártján van. Szövetkezett hát a kiátkozott Bajor Lajossal. Megújította szövetségét az osztrák herczegekkel. Tudatta tervét Edvárd angol királylyal, a franczia királynak, a pápa pártfogójának ellenségével. Fölhívta csatlakozásra a lombardokat is, a kik Piemont egy részének elvesztése miatt haragudtak Nápolyra. És mindenekelőtt

mit, előbb okos intézkedésekkel és előkészületekkel szokta magát ellátni, ő is, a ki fensőbb segítségbe vetette bizalmát és tisztában volt Isten akaratával, s a kit Isten igéje fegyverzett fel s a kit pajzsa védelmezett, az írás rendelése szerint cselekedve és kiváló példákon lelkesülve, nem járt el könnyelműen szándéka végrehajtásában, hanem, a mit elhatározott, ahhoz nagy erkölcsi tisztelettel, szerénységgel és gondos mérséklettel kezdett hozzá.

Az Úrnak ezerháromszáznegyvenhetedik évében, a negyvennapos bőjt közepe táján [1]) nagy összeg pénzzel ellátva előre küldte meghitt és kedvelt híveit, úgy mint János veszprémi püspököt és Lőrincz fia Miklós mestert [2]) és erősen lelkökre kötötte, hogy mindenkivel barátságosan bánva és békésen viselkedve haladjanak útjukon és átutazásuk alatt senkinek kárt ne tegyenek, senkinek bajt ne okozzanak; őrizkedjenek útközben a portyázástól is, hogy így rakonczátlan és gyalázatos magaviseletükkel az ő érdemes és tisztelettel övezett királyi hírnevét be ne szennyezzék, nehogy a dolgon sokan megbotránkozzanak.[3]) Meghagyta még nekik azt is, hogy jó alaposan puhatolják ki azoknak a hűségét és állhatatosságát is, a kik a király urat magát behívták s várták és végül hogy, a mennyire lehetséges, ellenségeit és vetélytársait is nyerjék meg.

---

a pápával is szigorú hangú tárgyalásokat kezdett (Pór i. m. 114. l.); a szicziliai királyságban pedig a már régebben is Endre pártján volt olasz városokat és főurakat biztatgatta. V. ö. még Lucius, De regno Dalmatiae et Cr. L. IV. C. 16. (Schwandtner, Tom. III. p. 366.).

[1]) 1347. márcz. 7. — [2]) János veszprémi püspök a Garaiak családjából (l. Anjouk. Okmt. VI. 443.). Az ő követi voltát egyik 1347-iki levelének kezdősorai is bizonyítják, midőn itt, mint »secretarius cancellarius domini Ludovici Regis Hungariae« nevezi magát (Fejér, CD. IX. I. 515.). A másik követ Tót Lőrincznek, a zászlótartók, majd tárnokok mesterének fia, Kont Miklós királyi főpinczemester, majd erdélyi vajda, később nádor (L. Pór A. Tót Lőrincz cz. dolgozatát a Századok 1891. évfban). Küküllei (i. h, IX. f.) csak Kont Miklóst említi, mint a kit a király elküldött Itáliába, hogy ott »azon tartományok nagyjaival, grófjaival és főrangúival tanácskozásokat kezdjen«. — [3]) Az olasz krónikák (Chr. Estense (Muratorinál XV. 434.), Bartholomeus Ferrariensis (U. o. XXIV. 810), Cronica di Bologna (u. o. XVIII. 404.) csakugyan akként tudósítanak, hogy a magyar követek minden kellemetlenség nélkül jutottak el czéljukhoz.

A király úrnak említett szolgái pedig átmenvén Apuliába, parancsa értelmében mindenkivel szemben békésen és jóindulattal viselték magukat és őket is mindenütt tisztelettel fogadták, barátsággal és jószívvel bocsátották útjokra.

5. (158.) — *(Megindul a hadjárat. Lajos király bevonul Apuliába.)* Midőn megérkeztek Aquilegia városába, itten Aquilegis[1]) városának kormányzója, Lalws úr,[2]) a ki a polgári jognak jeles tudósa volt, szíves vendégszeretettel, becsülettel fogadta őket és a Lajos királynak testvére által tett minden hűségi fogadalmat még nagyobb mértékben beváltott. Ez különben beigazolódott főleg akkor, mikor tapasztalható lett az általa nyujtott segítség. Mert mint erős kőfal állott ellen Lajos király minden ellenségével szemben és minden támadásukat visszaverte; teljesítette minden ígéretét is és a legnagyobb hűséggel képviselte érdekeit.[3]) Lajos király követei kiküldték megbizottaikat Apulia országának különböző részeibe is és úgy találták, hogy Magyarország királya iránti hűségükben egyebütt is erősek, állhatatosak és kitartók. Végre levélben

---

[1]) Aquilegia és Aquilegis Aquila helyett; hasonlónevű tartomány főhelye a Pescara mellékvize, az Aterno folyó mellett az Abruzzókban. — [2]) Lallo Campenesco lovag Montorio grófja. Nagy Lajos őt az Istorie Pistolesi szerint kamarásává tette: »lo conte Lallo dall' Aquila fece Conte Camarlingo« (Muratorinál XI. 523.). Szól róla még Villani (U. o. XIII. 967—8.) és Gravina is (i. h. XII. 580.). — [3]) Lallo volt a magyar pártnak a vezére és Johanna már 1346-ban megpróbálta a vezetése alatt álló Aquila városát a magyar királytól elcsábitani de ez Folignoval együtt túszokkal biztosította hűségét. A következő évben a királyné főlovászmesterét, Cavaleanti Jakabot küldte Lallo ellen, de a sereg vereséget szenvedett és maga Cavaleanti is Lallo fogságába esett. Újabb támadást az újból Johanna pártjára állott Durazzói Károly intézett Aquila ellen. 1347. májustól augusztusig tartotta ostromzár alatt a várost. Ez adta meg aztán az utolsó lökést arra, hogy a magyarpárti város fölmentésére meginduljanak a magyar csapatok és megkezdődjék az első nápolyi hadjárat. Lallo a magyaroktól segítve elbánt az ostromlókkal és karácsony szombatján nagy örömmel fogadta városa falai között Lajos királyt. Később, úgy látszik, kiséri a királyt további útjában. Ott van a durazzói herczegek elfogatásánál és később is a Lajos párthívei között szerepel (Pór i. m. 143—145., 155., 160., 173. l.; Chron. Estense, Muratori XV. 442., 444.; Hist. Cortusior. U. o. XII. 925.; Anjouk. dipl. Eml. II. 229., 231., 232., 244., 251.; Theiner, Monum. Hung. I. 1130—1141., 1154., 1156—7. sz.).

biztosíthatták a király urat, hogy minden baj nélkül bevonulhat az országba.[1])

Ekkor Lajos király, nehogy megrémítse a lakosságot, hogy erőszakosan és mint bosszúálló szándékozik az országot megszállani, nem egy tömegben és hirtelen küldte seregét Apuliába, hanem csak apránként. Ez okból rendelte el bizonyos idő múlva hadserege fővezéreinek és a csapatok vezetőinek, hogy hatvanonként, százanként és ezerenként induljanak időközönként el oda. Azután ugyanazon év Szent György ünnepe táján a fönt említett okokból más főbbekkel és grófokkal együtt előre küldte N. urat, a nyitrai czímzetes püspököt[2]) is. Majd Apostolokoszlása napja táján ismét ugyanígy tett és sok katonaságot küldött újból által.[3]) Mindezek Aquilában egyesültek és a Lajos király költségén fogadott, harczedzett zsoldosokkal egyesülve a durazzói herczegen és Johanna férjén, Lajos tarentumi fejedelmen, a kivel Endre király halála után Johana házasságra lépett [4]) s a király úrnak többi ellenségén fényes győzelmet arattak, városaikat és váraikat pedig elfoglalták.[5])

---

[1]) Maga János püspök személyesen is visszatért Magyarországba, hogy tájékoztassa királyát az Abruzzók vidéke és Aquila magyarbarát érzületéről, mivel Lajosnak Itáliába való indulásakor — 1347. nov. 11-én — őt is a kiséret között találjuk (Pór, i. m. 150. l.) Ugyanígy emlékeznek meg az olasz fejedelmek és urak barátságos jóindulatáról az olasz kútfők is. V. ö. Chron. Estense (Muratori XV. 434.), Bartholomaeus della Pugliola Polyhistoria (U. o. XXIV. 810.), Cron. di Bologna (U. o. XVIII. 404.). — [2]) 1347. április 24-én. Ez a »dominus N« nem más, mint Csanád esztergomi érsek unokaöcscse, Vásári Miklós nyitrai püspök. Vásári Miklós 1332-ben borsvai főesperes volt az egri egyházmegyében, 1333-ban nagyváradi kanonok, 1339-ben esztergomi prépost, 1347-ben nyitrai püspök, két év mulva kalocsai és 1350—1357-ig esztergomi érsek. Az udvarnak, úgy látszik, kedves embere; ott találjuk Erzsébet anyakirályné 1343-iki itáliai útja alkalmával is a kiséret között (Pór. i. m. 144., 46. l.; Cron. Estense (Muratori XV. 442.). — [3]) 1347. július 15-én. — [4]) Lajos tarantói herczeg 1347. aug. 22-én jegyezte el Johannát (Chron. Siculum 9. l.) Villani aug. 20-át írja (Pór i. m. 145. l. 2. jz.) A pápától is megkapta az egybekelési engedélyt és így az év végére férj és feleségképpen szervezkednek Lajos magyar király ellen. — [5]) Ilyen győzelmekről nem tudunk. Aquila alól ugyan visszatérítették Durazzói Károlyt, de Lajos tarantói herczeg itt nem szerepel. Történt még, hogy Miklós fondii gróf csúfosan megverte Johanna csapatait, melyeket az ő megzabolázására küldtek volt. A grófnak — már

Igy, míg Lajos király serege egyik napról a másikra önmagától mind erősebb lett és az ellenséggel szemben gyarapodott, a durazzói herczeg és a tarentumi fejedelem pártja szemmelláthatólag kevesbedett. Ezek után, Mindenszentek ünnepe idején, egy nagyobb számú sereggel még előre küldte maga előtt Miklós nádort is, hogy a többi Aquilában levőnek védelmére és erősítéseül szolgáljon.[1]) Ekkor aztán, midőn szorgalmas gondossággal előkészített minden intézkedése megtörtént, Lajos király úr gondolkozni kezdett az ő Magyarországból való elindulásáról és Itáliába való utazásáról is. Úgyszintén arra is gondolt, hogy Magyarországot oly állapotban hagyja oda, hogy távolléte ideje alatt semmiféle ellenség megtámadni ne merészelje az országot. Mert főként a tatárok és szerecsenek[2]) részéről megvolt a veszély, hogy ellenségeskedni kezdenek és megtámadják Magyarországot; de mintha az Úr Isten is segítségül jött volna, hogy jövendő tervei eredménynyel járjanak, mert oly nagy csapásokkal sújtotta őket, hogy nem volt szükséges többé remegésüket még ijesztéssel és rettegtetéssel növelni. Az Úrnak ezerháromszáznegyvenhatodik esztendőjében ugyanis az Úristen pestist küldött reájuk és ez olyan pusztítást vitt véghez közöttük, hogy — mint mondják — néhány hónap alatt háromszázezer tatár halt meg és esett ennek áldozatául.

Igy tehát Isten gondviselése folytán Lajos király békességben volt országa határain ellenségeitől és barátaival s hozzátartozóival biztonságban érezhette magát s az ország főkormányzatát anyja, a nagy kegyességű, bölcs belátású, kiválóan jámbor és alázatos életű Erzsébet királynéasszony kezeibe helyezte. Ekképpen miután mindent bölcsen elrendezett és okosan elintézett volt, Szent Márton ünnepén, egy vasárnapon, az Úrnak ezerháromszáznegyvenhetedik évében útnak indult Apulia

---

a király előcsapatával megerősödve — volt ugyan 1348. első hetében Capuánál még egy nagy győzelme Johanna és Tarantói Lajos felett, de ezt krónikásunk már nem számíthatta ide. Ezért inkább csak magyaros kérkedésnek lehet venni fönti szavait.

[1]) 1347. nov. 1-e körül. Geletfia Miklós (1342—1356.) a nádorságban Druget Vellermes utódja, Bajmócz ura. Már Róbert Károly idejében nevezetes szerepet játszott (Pór i. m. 24—25. l.). — [2]) Saraceni.

felé.[1]) De nehogy ellenségei valami csellel, vagy ravaszsággal akadályokat szerezzenek, azért az ország határáig titokban, magát meg nem ismertetve és csak néhányadmagával utazott.[2]) Midőn pedig Celiciába megérkezett, itten Celicia ura, a ki nagy örömmel szegődött szövetségébe, mély tisztelettel fogadta a király urat.[3]) Mikor aztán a németek és az osztrák herczeg derék lovagjai biztos értesülést szereztek arról, hogy Lajos, az oly kimagasló erkölcsökkel, ritka nemesszívűséggel, kiváló nagylelkűséggel megáldott király, a ki a bőkezűség, vitézség és sok más erénynek drágagyöngyével ékeskedik, Apuliába megy: egyértelműen köréje seregleltek és magukat az ő érdekében a jó és balszerencse minden eshetőségének kitéve, nagy hűséggel és állhatatossággal tartottak ki mellette. Igy aztán, midőn a király tovább indult útjára, lelkes vídámsággal nagy fegyveres csapat követte őt.

Mikor pedig Secelhez,[4]) egy a velenczei határ szomszédságában fekvő s az aquilegisi patriarcha birtokához tartozó erősségféléhez megérkeztek és ezt a ravaszsággal teli velenczeiek megtudták, ünnepélyes követséget menesztettek a király-

---

[1]) 1347. november 11-én. — Érdekes, hogy bár az olasz krónikák is a magyar király elindulásának ez idejével nagyjában megegyeznek és más körülmények, így a király útjának keltjei is ezt a napot teszik az egyedüli valószínűvé, mégis a királynak több oklevele maradt fönn, a melyek az országban vannak keltezve, akkor, mikor már messze túl volt a határokon. Igy Katonánál (Hist. crit. IX. 507., 517.) egy oklevél 1347. decz. 6-án Budán, egy pedig 1348. jan. 5-én Visegrádon kelt. (V. ö. Kerchelich, Hist. Eccles. Zágráb. p. 129., Fessler, Geschichte der Ungern Th. III. 257. l.). — [2]) A király útiránya volt: Visegrád, Cilli, Udine, Sacile, Citadella (1347. decz. 3.), Vicenza, Verona, Mantova, Ostiglia, Mirandola, Modena, Bologna, Castell San-Pietro, Cesena, Rimini, Urbino, Fabriano, Foligno, Aquila (decz. 24.), Sulmona, Benevento (1348. jan. 11.), Aversa (jan. 17.), Nápoly (Küküllei i. m. 118. l. 7. jegyz.). Kiséretében voltak: János veszprémi püspök, Laczkfi István erdélyi vajda és a magyarpárti olaszok követe, Giovanni Pipino conte di Minervino (Pór, i. m. 150. l.). — [3]) Cilli (Claudia Celeja) Stájerországnak a San folyó partján levő városa, hasonló nevű várával; a minoritaklastrom templomában vannak eltemetve a hazánk történetében, különösen a Hunyadiak korában oly nagy szerepet játszott gróf Cilley-család tagjai. (V. ö. Pray, Annales Reg. Hung. Tom. II. p. 74.) — [4]) Sacile városa a Livenza partján és az Udine—Veneziai vasútvonal mellett. A velenczei kútfők szerint ez a követség nem történt meg (V. ö. Pór i. m. 151—152. l.).

hoz, hogy valamelyes békét kötve egymással, úgy vonuljon át az ő határukon. A király azonban, hogy úgy ne tűnjék föl a dolog, mintha gyáva módon szükségből, vagy kénytelenségből hajlott volna ily békére és kötötte volna azt meg, elfogadta Laczkfi István tanácsát és még csak ki sem hallgatta őket. Igy hát ezeket a velenczeieket elküldvén, megparancsolta az akkori erdélyi vajdának, Laczkfi Istvánnak s a többi magyar nemeseknek, az osztrákoknak és a németeknek, hogy rendes csapataikkal vonuljanak be vele Veronába. A fönti sereggel erősödve, saját harczosaitól környezve és nem törődve a velenczeiek mindenféle rosszindulatú ellenkezésével, Tervisiumon felül gyorsan áthaladt a velenczei területen.[1]) A mint pedig Veronába érkezett, lám Mastinus de Laffkal, Verona ura siet elébe, hogy fogadja őt tiszteletteljesen ; pompás ajándékokkal is kedveskedett és gazdag vendégségeket csapván, a királylyal és lovagjaival együtt képzeletet felülmúló fényességű ünnepségekben mulatoztak és vigadoztak.[2]) A mint aztán Itália lakósai is meghallották, hogy a király úr Veronába érkezett, a városok elöljárói és a földesurak követeik által vagy, a kik tehették, személyesen is hozzásiettek, hogy hűségüket bemutassák és esküvel fogadják meg, miként a király úr mellett híven kitartanak, parancsait és rendeleteit megtartják.[3])

Ezután békében haladt át Manthuán, Bononiumon, Forlinumon és a spoletai völgyön keresztül [4]) és összes hozzátartozóinak igaz örömére és vígsága közt az Úr születésének elő-

---

[1]) Treviso (Tarvisium) a Sile-folyó s a venezia—triesti vasútvonal mellett a hasonló nevű tartomány székvárosa. A király útja e szerint e várostól északra vezetett Citadellán, Vicenzán keresztül Veronába. Velencze semmiféle ellenkezést nem tanúsított az átvonulásnál. — — [2]) Ez tulajdonképpen II. Mastino della Scala Albert, Veronának Cangrande della Scala halála után ura († 1351.). A Scala-család hatalmát I. Mastino alapította meg s ő és utódai Páduát, Vicenzát és Trevisót is megszerezték. Mint Lombardiának leghatalmasabb urai, csakhamar fölkeltették Velencze és Firenze féltékenységét és a két köztársaság már II. Mastino halála után megdöntötte a Scalák uralmát, úgy, hogy még Veronát is elvesztették (Marczali, Nagy Képes Világtörténet, VI. 237—38. l.). — [3]) V. ö. Villani, Lib. XII. cap. 107. Lajos decz. 8-ig időzött Veronában és 9-én indult tovább (Pór. i. m. 153. l.). — [4]) Mantova. Bolognában Pepoli Jakab fogadta Nagy Lajost, Forliban Ordelaffi Ferencz. A spoletoi völgy Perugiát köti össze Spoletoval.

estéjén megérkezett Aquilába.[1]) Ki is tudná elmondani, hogy a rég óhajtott és annyi ideje várva-várt királyt mily örömmel fogadták? Mert a keresztény népnek egyik öröme az örökkévaló Király földi születésén volt ugyan, de másik ébredt benne az ő természetes urának és halandó királyának látásán és így egyik öröm a másikat növelte. Apuliának majdnem minden herczege és grófja, nemes embere, a városi hatóságok és elől-járók, vagy személyesen vagy követeik útján képviseltetve magukat, Aquilába gyülekeztek a királyhoz és — miután természetes uroknak ismerték el — örökös hűséget fogadtak neki.[2])

6. (159.) — *(Capua elfoglalása. Nagy Lajos ítéletet tart Endre gyilkosai felett.)* Az Úrnak ezerháromszáznegyvennyolczadik évében, megülvén az Úr születésének ünnepnapját [3]) és megbeszélvén a teendőket, Nápoly, Capua és Aversa városok ellen készült menni, melyek — úgy látszik — inkább Johanna és az ő czinkostársai pártján állottak. Mert Károly durazzói herczeg és Tarentum ura, Lajos, testvérével, ennek a Johannának férjével és más királyi herczegekkel együtt sereget gyüjtvén és szervezvén, azon igyekeztek, hogy Magyarország királyával szembeszálljanak és Capuába mentek, hogy bevonulását megakadályozzák.[4]) A magyar király erre összegyűjtötte seregét és Capua alá vonult, hogy a vele szembeszállókkal megküzdjön. Az ellenpárton levők, mikor azt tapasztalták, hogy a magyar királynak erős serege van és Isten áldása is rajta s minthogy azt is tudták, hogy a nápolyiak nem képesek szembeszállni a királylyal, felgyújtották a Capuába vezető

---

[1]) Küküllei (i. fordításomban X. fej. és jegyz.) másokat szerepeltet; így a malatestai Malatestát (Faensában), Forli főurát, Ordelaffi Ferenczet és a mantovai Gonzaga Fülöpöt, mint a kik a magyar király fogadtatására siettek. Aquilába decz. 24-én érkeztek meg. — [2]) Pór (i. m. 155. l.) e főurak közt megemlíti: Aquinói Tamást, Loreto urát, Celanoi Máté grófot, Camponesco Lallo conte di Montoriot, Aquaviva Konrádot, San-Valentino grófját, Orsini Napoleont, Manopello grófját. V. ö. Chron. Senense (i. h. 121.), Bartholomeus Ferr. (804. l.) és Villani (990. l.) megegyező előadását. — [3]) 1347. decz. 25-én az ú. n. nagy-karácsony és 1348. jan. 1-én kis-karácsony napjáról van szó. — [4]) Johanna, Durazzói Károly testvéreivel, Lajossal és Róberttel, Johanna férje, Tarantói Lajos és testvérei, Róbert és Fülöp voltak azok, kikre a minorita hivatkozik.

kaput ; a királyi herczegek pedig menekülésre fogván a dolgot, rendetlenül meghátráltak. Igy Lajos király szabad bemenetelt nyert és be is vonult Capuába s megszállotta azt, a nélkül, hogy akár magának, akár másvalakinek bántódása lett volna.[1])

És miután a király elfoglalta Capuát, tovább indult seregével s Aversába jött, a hol tisztelettel fogadták.[2]) Johanna pedig értesülvén a király megérkezéséről és nem akarván a király kezébe kerülni, férjével, Lajossal együtt három gályán szerencsésen elmenekült Francziaország felé.[3]) A durazzói herczeg azonban és a tarentoi fejedelem testvéreikkel együtt Lajos király kezébe jutottak, a ki őket elfogván, letartóztatta ; a durazzói herczeget pedig a király úr ugyanazon a helyen, a hol az ártatlan Endre királyt kegyetlenül megölték és a hol testét az ablakon át a kertbe tiszteletlenül levetették, egy Bechei Imre fia, Wezzews nevű vitéze által január havának huszonharmadik napján lefejeztette és ugyanazon ablakon keresztül, minden végtisztesség megadása nélkül a kertbe dobatta holttestét.[4])

---

[1]) E csatában maga a fősereg és Lajos király nem voltak jelen. (Gravina, Mur. XII. 576—78.). Miklós, Fondi grófja volt a király által reábizott magyar csapatok vezére és a saját haderejével egyesítve a magyarokat, ő verte szét Johanna és a herczegek seregét (Pór i. m. 157—58. l.). — [2]) Aversába jan. 17-én érkezett Nagy Lajos. És csakugyan Durazzói Károly, ekkorra szerepet cserélve, Róbert tarantói herczeggel együtt tisztelgett a királynál. (I. m. 158. l.) — [3]) Johanna és Tarantói Lajos nem egyszerre menekültek el. Johanna mindjárt a capuai vereség után, 1348 jan. 15-én hajóra szállt és Marseille felé vitorlázott. Férje, Lajos pedig csak három nap múlva követte. (U. o.) Krónikásunk itt is teljesen megegyezik az olasz írókkal. A Chron. Estense (i. h. 447.), a Cron. di Bologna (409.) és Villani (991.) mind három gályát írnak, a melyeken Johanna elmenekült. Csupán Gravina mondja : »galeam unam tenebant in subsidium suae fugae« (578.). — [4]) Durazzói Károlyt Becsei Imre fia, Vesszős, saskői, visegrádi várnagy nyakazta le. A hullát azután ledobták a kertbe, hol három napig hevert temetetlenűl. Ekkor Nápolyba vitték és a S. Lorenzo Maggiore templomban temették el. Margit királynő márvány síremléket állított atyjának e földirattal : Hic iacet corpus serenissimi principis et domini, domini Caroli ducis Duraty, qui obiit a. D. 1348. die 23. m. Januarii primae indictionis. Cuius anima requiescat in pace, amen (Pór i. m. 162. jegyz.). Itt az olasz kútfők egyebet mondanak. Gravina szerint : »Vocatis autem duobus militibus suis Cumanis et duobus scutiferis« (Muratori XII. 583 c.). Villani szerint : »uno messer Filippo Ungaro (U. o. XIII. 992.). De mindenesetre hitelesebbnek fogadhatjuk

7. (160.) — *(A fogoly herczegeknek és Endre fiának Magyarországba küldése.)* Áldassék az Úr mindenektől, hogy így kiszolgáltatta a gonoszokat a bűnhődésre! Endre királynak Károly Marcellus nevű fiát, Károly durazzói herczegnek két édestestvérét, Lajost tudniillik és Róbertet, valamint a tarentumi fejedelmet, névszerint Róbertet és Fülöp testvérét Magyarországra küldte.[1]) Endre király fiát, a négy esztendős, gyermek Károly Marcellust ugyanazon év márczius havának harmadik napján Budára vitték a királyi városba és hogy ott felneveltessék s jó erkölcsökben gyarapodjék, nagyanyjának, Erzsébetnek, Magyarország királyasszonyának bízták gondjaira.[2]) Ciconeus mester, Miklós bán, Oliverius és sok másan a mondott kis herczeg szolgálatára rendelve mentek vele Lajos király rendeletére Apuliából,[3]) egyébként a nevezett királyfiak őrizetét is ők képezték. Ezeket a királyi herczegeket a nagy bölcseségű Erzsébet királynéasszony fia, Lajos király meghagyása szerint ugyanazon időben Visegrádra küldötte, hogy ott fogva tartsák és gondosan őrizzék őket.

8. (161.) — *(A székelyek győzelme a tatárokon.)* Ugyancsak az Úrnak ezerháromszáznegyvenötödik, Lajos király koronázása után pedig a harmadik esztendőben, Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe táján[4]) a székelyek, azzal a kisszámú

---

el a magyar krónikás tudósítását, hogy Becsei Imre fia, Vesszős végezte ki a herczeget. Kükülleinél itt is részletesebb az elbeszélése.

[1]) Előbb Ortona várába záratta őket, azután febr. 14-én vitette Magyarországba és Visegrádon őriztette. (L. Küküllei i. ford. 119—20. l.) — [2]) A kis Károly-Martelt, udvarmestere De-Beaux Amelius már jan. 18-án átadta »Ciconeus mesternek« (Pomázi Czikó, vagyis Ferencz, fehérkői és keresszegi várnagy, később tárnokmester). Lajos király is meglátogatta a gyermeket febr. 2-án. Károly-Martel már ugyanazon év jún. 19-én meghalt. Székesfehérvárt temették el (Pór, i. m. 33., 163. l.). — [3]) Említett Pomázi Ferencz; Lindvai Miklós nógrádi ispán, Szepes és Sáros megyék főispánja, majd 1342-ben étekfogó-mester és 1346-ban aug. 16-ától szlavon bán; Rátóti Olivér tárnokmester és a királyné udvarbírája (i. m. 29., 33. l.). — [4]) 1345 febr. 2-án indultak el Laczkfi András székely ispán vezetése alatt (Küküllei i. f. 111. l.). Szerepelnek és kitüntetik még magukat e hadjáratban a Sóky testvérek, Tót Lőrincz fia Lőkös, a székelyek és Brassó ispánja; ugyane háborúval kapcsolatban említtetik Orbán várhegyi királyi várnagy, kire különböző erődítési munkálatok bízattak (Pórnál i. m. 82. l.; Anjouk. Okmt. V., 248.; Székely Oklvt. I. 62.).

magyarral együttesen, a kik akkor közöttük laktak, a tatárok ellen hadjáratot intéztek és Isten segítségével saját honukban számtalan sok tatárt kardélre hánytak. A hol is élve elfogták magát, hatalmas Othlamus nevű vezérüket is, a ki második személy volt a kán után s a kinek éppen a kán nővére volt a felesége. Később aztán lefejezték őt, pedig teméntelen sok pénzt ígértek váltságdíjul érte ; de a magyarok, a jövőre való óvatosság szempontjából, visszautasították az ajánlatot.[1]) És zászlókat, sok foglyot és különösen sok zsákmányt aranyban és ezüstben, gyöngyös ékszerekben, drága ruhákban hoztak haza magukkal. Tartott pedig a viaskodás közöttük három napig egyhuzamban.[2])

9. (162.) — *(Szent László legendája. A székelyek újabb győzelme.)* Az a beszéd is járja, hogy mialatt ez a csata tartott a keresztények és tatárok közt, a váradi templomban seholsem lelték Szent László király fejét. Valóban, csodálatos dolog történt ! Mert midőn a templom kincseinek őrzője [3]) szintén lement a szentélybe, hogy a főt megkeresse, ő már helyén találta azt, de annyira verejtékezett, mintha elevenen valami nagy munkából, vagy melegtől fölhevülve érkezett volna meg valahonnan. Ezt a dolgot a kusztor nemcsak a többi kanonokokkal, hanem sok szerzetes pappal is közölte. Az elbeszélt csoda megtörténtéről tanúskodik az is, hogy az egyik fogoly tatár, egy nagyon öreg ember, azt állította, hogy nem is a székelyek és magyarok verték meg őket, hanem az a László, a kit folyton segítségül hívnak. És többi társai is azt mondották, hogy mikor a székelyek ellenük támadtak, hatalmas termetű vitéz ment élükön ; roppant lovon ült ; fején aranykorona volt, kezében csatabárd »s az ő borzasztó suhintásaival és súlyos csapásaival ez rontott meg minket mindnyájunkat.« E vitéz feje fölött is felséges szép úrasszony jelent meg a levegőben, csodálatos fényesség áradt le róla, az ő fején is vakítóan tündöklő és

---

[1]) Küküllei (i. h.) Athlamosnak nevezi a tatárvezért és Laczkfival vágatja le. — [2]) Küküllei művének VI. fejezetében beszéli el a tatárokkal való háborút. Némi eltérései vannak a két leírásnak. Igy a már mondottakon kívül Küküllei nem említi meg az évszámot ; sem itt, sem az ugyanezen fejezetben elbeszélt többi székely-tatár háborúknál. — [3]) Custor, konyhalatinsággal custos helyett, a mai őrkananoknak megfelelő egyházi állás.

ragyogó arany korona volt látható. Ebből is kiviláglik, hogy a Jézus Krisztus hitéért küzdő székelyeket maga a Boldogságos Szűz Mária és Szent László király segítette meg az erejükben és sokaságukban bizakodó pogányok ellen.[1])

Ezek a székelyek aztán más alkalommal — így az Úrnak ezerháromszáznegyvenhatodik évében is — csak úgy önszántukból rácsaptak nagy sokasággal a tatárok országára és ott velük csatára kelve, az ég kegyelme részükre döntötte el a győzelmet és megszámlálhatatlan sok tatárt öldöstek le. Ekkor sok drágábbnál drágább fegyverzetet szereztek maguknak és teméntelen zsákmányt, úgy baromfélében, mint drágakövekben és gyöngyös ékszerekben. És mikor hazatértek, buzgón mondottak hálát Istennek, hogy győzelemre segítette őket.[2])

10. (163.) — *(A király hazatérése, Martell Károly halála. Laczkfi István Apuliába megy.)* Lajos király tehát, a mint föntebb elmondottuk, az Úr Istennek vezérlő segítségével visszaszerezte Sziczilia-országot, a melytől atyját, Károly királyt igazságtalanul megfosztották volt.[3]) Most még helytartót nevezett ki ide magának és azután tanácsuraival való megállapodás szerint visszaindult Magyarországba.[4]) Elébe jött az ország

---

[1]) Ezt a szép legendát, amelyet Arany János is feldolgozott, Kükülleinél és a többi krónikásnál nem találjuk meg. — [2]) Küküllei még megemlíti, hogy a székelyek mindegyre megújuló támadásai elől a megmaradt tatárok »elmenekültek meszsze a tenger mellé, a többi tatárokhoz« (VI. fej.). — [3]) Ez az igazságtalanság röviden a következőképpen történt: Sziczilia trónöröklésödési rendje az 1264-ben kötött szerződés szerint elsőszülöttségi fiú-örökösödés volt. II. Sánta Károly elsőszülött fia, Károly-Martell, még atyja halála előtt meghalt és fia, a későbbi Károly Róbert magyar király, hét éves korában árván maradt el, pedig ő lett volna a jog szerinti örökös. De éppen kiskorúsága miatt belső zavaroktól tartottak s különben is Károly Róbert a magyar trónra volt kiszemelve. Igy aztán a pápa beleegyezésével úgy módosították az örökösödési rendet, hogy se Károly Róbert, az unoka, se a papi pályán levő Lajos, mint másodszülött fiú, hanem a harmadik fiú, Róbert örökölje Szicziliát (L. bővebben Pórnál i. m. 40—45. l.). — [4]) Wolfhardt Ulrik lett a helytartó, ez a híres zsoldosvezér, a ki később tesvérével, Konráddal együtt Magyarországon telepedett le és a Vasvári gróf nevet viselte. (Fejér CD. IX. II. 48.) Pór szerint (i. m. 143. l.) Vöröskői gróf lett belőle. Küküllei (i. h. XII. f.) Laczkfi Istvánt is említi, mint helytartót, de ő a tisztet nem fogadta el. Sem ő, sem krónikásunk nem említi, hogy a hadjáratnak tulajdonképpen a fekete halál vetett véget. Nagy Lajos 1348 május végén tért haza.

nemeseivel anyja, Erzsébet királynéasszony és Segudinumban [1]) kitörő örömmel és hódolattal fogadták a királyt s újjongva kísérték őt az Úrnak ezerháromszáznegyvennyolczadik esztendője június havának tizenegyedik napján Budára, a királyi városba.

András király fia pedig, Károly Marcellus herczeg, ez az Isten és emberek előtt oly kedves gyermek, ugyanannak az évnek ugyanazon napjaiban elkezdett betegeskedni és a mondott évben, június havának tizenkilenczedik napján magához szólította őt az Úr ; lelke Krisztus szenvedéseihez méltóképpen szállott az égbe s eltemették őt Székesfehérvárt, a magyar királyok temetkezési helyén.[2]) Halála nagyon elszomorította Lajos királyt, mert az volt a terve, hogy, ha életben marad, őt teszi meg atyja, András király helyett Apulia királyává.

Míg ezek történtek, azalatt Tarentói Lajos, hogy segítségével Apulia tartományt meghódíthassa, nőül vette Johannát,[3]) Endre király feleségét és miután Provincia tartományból [4]) feleségével, Johannával együtt visszaérkezett,[5]) hadsereget szervezett s kemény harczot kezdett Wolphard ellen, a kit a nép kormányzására és Apulia-ország lázadóinak fékentartására maga helyetteséül tett volt meg Lajos király. Ez a német származású Wolphard, mivel azt tapasztalta, hogy Lajosnak nagyobb hadereje van az övénél, bevonult híveivel a nápolyi erősségekbe és vitéz ellentállást fejtett ki az ostromlókkal szemben.[6]) Több hónap eltelte multán azonban az élelmiszerei elfogytak

[1]) Szeged. A király 1348 jún. 11-én való Budára érkezése azért is valószinűen helyes kelet, mert jún. 18-áról már innen keltezi egy oklevelét (Anjouk. Okmt. V. 205.). — [2]) V. ö. 160. fej. és ill. jegyz. Dlugossnál I. 1085. Az olaszok közül M. Villaninál (Mur. XIV. 20.) van említés Martell Károly haláláról és eltemetéséről. — [3]) V. ö. 158. fej. és illető jegyz. — [4]) A Provence. — [5]) Lajos és Johanna 1348 szept. 17-én jöttek vissza tizenhárom gályán Avignonból, de Nápolyban még nem mertek kiszállani, hanem Portici mellett kötöttek ki és innen mentek később fővárosukba (Pór, i. m. 184—185. l.). — [6]) Ajacciajoli Miklós készítette elő a magyar uralom ellen a támadást ; hajóhadat szervezett, megnyerte a nápolyi és capuai nemességet, Urslingeni Wernert, a híres zsoldosvezért. Johannáék hazaérkeztével Wolfhardt Ulrik csapataival csakugyan kénytelen volt vissza vonulni a Castel S. Elmo, Capovana, Castel dell' Ovo és Castel Nuovo nevű nápolyi erősségekbe (i. h. 184—185. l.).

és a nagy éhinség miatt kénytelen volt végre urához, Lajos királyhoz menekülni Magyarországba.[1]) Ő kegyesen fogadta; hálája jeléül neki adta Óvár várát a hozzá tartozó birtokokkal és Muson vármegyével együtt.

Midőn pedig Lajos király azt tapasztalta, hogy ügye ottan hanyatlóban van, sőt az ellenség hatalma is növekedni kezd és hogy nem úgy sikerül a dolog, mint remélte, tanácskozásra gyűjtötte magához főembereit; azután egyik zászlósurát, az akkori erdélyi vajdát, Laczkfi Istvánt hivatta maga elé, a ki a hadviselésben nagyon bátor és a legderekabb vitéz volt s bárminő reábízott ügynek az elintézésében rendkívül sok eszélyességet tanúsított. — Innen eredt róla Apuliában a közmondás: te olyan okos és győzelmes ember vagy, mint egy második Laczkfi István.

Őt küldte hát tekintélyes és erős magyar haddal Apuliába, hogy Istennek segítségével boszút álljon ellenségein, azokat megsemmisítse és jól megalázza. Ez a nevezett zászlós úr pedig t. i. hermani Laczkfi István, derék, vitéz ifjú fiával és mint eddig is mindig, András, Mihály, Miklós és Pál testvéreivel s azoknak fiaival, Dénessel és Miklóssal együtt a szent koronának hűséges alattvalói voltak; így hát most is mindenben legnagyobb hódolattal vetette alá magát a király úr parancsának és minden lehetőt megtett rendelkezései teljesítésére.[2])

11. (164) *(István vajda rendet teremt Apuliában)*. Az említett Laczkfi István vezér tehát az Úrnak ezerháromszáznegyvennyolczadik évében kíséretével — a melyben Miklós nádor fia, János és Mich bán fia, István, Doby Demeter és ugyanazon István fia, Miklós voltak — Isten kegyelméből elindult Apuliába és a mindenható Isten angyalának vezetése mellett teljesen

[1]) Wolfhardt titokban menekült ki őrségével szorongatott helyzetéből, úgy, hogy az ostromlók csak hat nap múlva vették azt észre, 1348 jan. 17-én (i. h. 188. l.). Ugyanígy l. Gravinánál (i. h. XII.587—590.). — [2]) Ez a Laczkfi István fia volt a Hermann nemzetségből való Kerekegyházi Laczknak, a székelyek ispánjának († 1355.). Nevezett legidősebb fia tárnokmester, erdélyi vajda és királyi lovászmester volt. Többi fiai közt András, a székelyek ispánja, továbbá Mihály, Miklós és Pál, Küküllei által is említtetnek (i. m. 124. l.). István vajda fiai Dénes, Miklós, Imre és István voltak. Közülük ketten kisérték el atyjukat, Dénes és Miklós (Pór i. m. 31., 191. l.).

veszélytelenül kelt át az Adriai-tengeren.[1]) Megérkezett aztán az egész magyar sereggel Fodia városához és mint hogy ennek a Fodia városnak lakói Tarentói Lajoshoz és Johannához hívek akartak maradni, fegyveres erővel szegültek a magyarok ellen.[2]) A nevezett István vezér erre, mint kemény vitézhez és oroszlánbátorságú hőshöz illik, társaival támadást intézett a város ellen. S az ég győztessé tette őt, teljesen leverte és a magyar király hatalma alá hajtotta az ellenséget.

A mondott várost ugyanis annyira porrá tette, hogy inkább kőhalmaz, mint megerősített hely volt, a mi megmaradt belőle.[3]) A magyarokat ettől kezdve megsegítette az Isten, mert István ügyes fortélyaival kezdtek minden vonalon felülkerekedni és bámulatos diadalokat arattak az ellenségen, elannyira, hogy húsz, vagy alig több magyar, hatvan ellenséget is levert a harczban s el is fogták őket a nélkül, hogy valami bajuk történt volna.[4]) Laczkfi Istvánnak pedig s a többi magyarnak vitézsége, híre mindenfelé elterjedt és mindenütt rettegés szállta meg Apulia lakóit s e hőstettek híre még a nagy bűnös Lajoshoz és Johannához is eljutott.

---

[1]) Geletfia Miklós, Bajmócz ura, 1342—1356. volt nádor. Fia, János, lékai várnagy, majd a székelyek ispánja volt. Micbán volt a népies neve az Ákos nemzetségéből való Mihálynak, előbb Sáros főispánjának, utóbb Tótország bánjának. Fiai ; István, Ákos és László udvari vitézek voltak. Miczkbán fia, István, ekkor nem lehetett Laczkfi kíséretében, mert ő 1348 novemberében Tarantói Lajos vezére, Clairmonti Roger gróf fogságába esett és csak Laczkfinak 1349 jún. 6-iki nápolyi csatája után került vissza a magyarokhoz. Helyette Pórnál Kont Miklós öcscse, Lőkös említtetik (i. m. 26—29., 188—189., 191., 195—196. l.) — [2]) Laczkfi István 1348 késő ősszén hajózott át az Adrián és Manfredoniában kötött ki. Foggiában egyesült Wolfhardt Konráddal ; a minoritának ugyanis itt téves az elbeszélése. Wolfhardt Konrád már előbb kapott Lombardia felől magyar segítséget (Chron. Sicul. 13.) és előbb Luceriánál próbált megütközni Tarantói Lajossal, de miután ez nem sikerült, Foggia ellen ment és azt könnyű szerrel bevette. Itt várta aztán be Laczkfi Istvánt. (I. m. 12. s köv. l. ; Villani L. I. C. 35—38. ; Pór, i. m. 189—190. l. ; Gravina, i. h. 586. l.) — [3]) Laczkfinak ez a hadi ténye tehát, mint föntebb kimutattuk, nem hiteles. A város elpusztítása sem felel meg a valóságnak, legfeljebb annyi történt, hogy a hamar megfutott polgárságból sokan elestek, fogságba jutottak s a németek huszonkétezer uncia aranyat zsaroltak a városon (Pór, i. m. 190. l.). — [4]) Ezt inkább amolyan magyaros dicsekvésnek kell venni, a milyenre sokszor akadunk a minoritánál.

12. (165.) *Az aversai csata.)* Tarantói Lajos és Johanna az úrnak ezerháromszáznegyvenkilenczedik esztendőjében egy igen nagy, mindenfelől öszszeszedett sereget indítottak a magyar király hadának vezetője, István vajda ellen, sőt Wernhernus zsoldoskapitányt is hűségükre kényszerítették. Pedig ő, mikor a király úr Nápolyban volt, oly feltétellel vált el, hogy soha ellene, vagy népe ellen nem támad.[1]) Nápoly városában aztán akként állapodtak meg egymással, hogy Wernhernus, mint seregének kapitánya, legyen a magyar király serege elleni támadás vezetője.[2]) A föntemlített esztendő június havában tehát Tarantói Lajos serege a magyar király hadával a közös megegyezéssel e czélra kijelölt napon Nápoly és Aversa városa között megütközött. A harcz mindkét részről dühös és elkeseredett volt, míg végül a fönséges Isten kegyelméből nevezett István vajda a király úr seregével, sok foglyot ejtvén, még többet megölvén s a többit megfutamítván, dicső diadalt és fényes győzelmet aratott fölöttük.[3])

A foglyok között a következők voltak a nevezetesebbek: Sanctus-Severinusi Robertus úr, Bauciumi Remundus úr, Szent Angelus grófja és még két más nagyon előkelő gróf, a

[1]) Urslingeni Werner híres condottieri már 1348. közepe táján átpártolt Johannához és Tarantói Lajoshoz. Árulása következőképpen történt. 1348. elején Lajos király Aquila városát bizta Wernerre, aki azonban már ekkor árulást forgatott fejében. Wolfhardt Konrád megsejtette e szándékot régi haragosánál és így Wernert elbocsátották a magyar király szolgálatából. De azonnal meg is szegte szavát, mert átpártolt az ellenséghez. Itt szabad csapatot alakított; mellvértjén ez a büszke fölírás volt: Duca Guarnieri, di pieta e di misericordia (Bronner, Abenteuerliche Gesch. Herz. Werner de Ursl. Aaran, 1828. XI. l.). V. ö. még Gravina (i. h. 599—600. l.) és Villani (u. o. 43. l.) tudósítását. — [2]) E megállapodás megtörténhetett, de közben Corneto városában (1349. febr. 1-én) Laczkfiék elfogták Wernert, a ki most újból a magyar király szolgálatába állott. V. ö. Küküllei i. h. hol a XIV. fejezetben elbeszéli Vernerius vezér fogságba kerülését. Hitelessége, minthogy éppen e helyen oklevelet használ, kétségtelen (U. o. 3. jegyz.). — [3]) Nápoly és Aversa között történt előre megállapított helyen az ütközet 1349. jún. 6-án. (L. Pórnál 194—196. l.). Küküllei a XV. fejezetben beszéli el az aversai csatát. Szólnak róla a Chron. Estense 1455. l., a Polyhistoria (811. l.), a Cronica di Bologna (414. l. valamennyi i. h.) és mind jún. 5-ére teszik a csata napját. Míg Villani (i. h. 48—49. l.) jún. 6-át ír.

kiknek neveit azonbon Laczkfi Istvánnak a királyhoz küldött leveleiben nem tudtam megtalálni.[1]) Úgyszintén kétszáz nápolyi lovag, nem számítva a többi elfogottat, a kiknek számát nem lehetett kideríteni. Istenfélő ember előtt nem lehet kétséges, hogy mindezek és az ehhez hasonló dolgok, András király ártatlan halálának kiengeszteléséül szolgáltak.

13. (166.) *(Lajos király második bevonulása Apuliába.)* Miután ezek az események ily módon lejátszódtak, Laczkfi István is még ugyanazon évben hazatért Apuliából s nagy örömmel hozta az apuliabeliek legyőzéséről s a Tarentói Lajos és Johanna teljes megsemmisítéséről szóló várva-várt hírt: »Uram király — mondá — siess, foglald el Apuliát, mert annak, ha Isten is úgy akarja, a tiednek kell lennie.« Lajos király ennek hallatára, mint az elefánt szokta tenni, hirtelen elhatározásával még jobban, tüzesebben készült a küzdelemre és miután Budára összehívta titkos tanácsát, húsvét nyolczadának hétfőjén az említett Laczkfi Istvánnal és nehány más, útjaiban mindig vele menni szokott és rendes környezetét képező lovaggal együtt Apuliába indult a király.[2]) Szentgyörgy vértanú ünnepe napján szállott Seniában gályára[3]) és nyolczadnapra

---

[1]) San-Severinoi Róbert, De Beaux Rajmund; a két másik »nagyon előkelő gróf« pedig: Visconti Ádám és Clairmonti Roger. Itt maga a minorita utal forrásaira, a missilisekre. Ugyanerről Gravinánál ezt olvassuk: »universi captivi coram Domino vayvoda praesentantur, inter quos inventi sunt esse captivos Corporales subscriptos, videlicet praefatum dominum Robertum de Sancto Severino, Rogeronum Comitem Tricarici, Dominum Adam de Vicecomitibus et infiniter alios Nobiles milites Theotonicos et Latinos.« (Muratori XII. 650.). A Cron. di Bolognában (U. o. XVIII. 414.), pedig: »Roberto da San Severino, Conte di Armignach, Conte di Santo Agniolo, di Asper, Messer Gugliemo da Fogliano, Giovanni Malatesta, Paolo de Manfreddi da Reggio« említtetnek, mint a magyarok foglyai. U. i. írnak a Polyhistoria (811. l.) és a Chron. Est. (453. l.) is. — [2]) 1350. ápr. 6-án. Kiséretét Küküllei névszerint is említi (XVII fej.). Igy Geletfia Miklós nádor két fiával, Jánossal és Domokossal és öcscsével, Geletfia Jánossal; Bebek István és György; Kont Miklós és fivére Bertalan; Széchi Miklós bán, Kónya, a Széchenyi Tamás vajda fia, a Laczkfi-testvérek: András, Miklós, Pál és Mihály; Frankói Miklós, később esztergomi érsek, ekkor zágrábi püspök; Kanizsai István óbudai prépost János testvérével (Pór i. m. 218. l.). — [3]) 1350. április 24-én a mai Zeng városkában. U. ezt a dátumot írja a Cr. di Bologna (i. h. 114. l.), a Polyhistoria (811. l.), a Cron. Est. (455. l.) is.

szerencsésen Horconiába érkezett egyetmásaival s övéivel együtt.[1]) Végre szent Fülöp és Jakab apostolok napján Manfordoniába ért [2]) és tovább indulván, a Szent Kereszt feltalálásának ünnepén kiszállott Barletumban [3]) ; harmadnapon, Szent János ünnepén, a latin kapu előtt Barba ment át, hogy meglátogassa Szent Miklós hitvalló hamvait, majd innen ismét Barletumba tért vissza, a hol a zsoldosaival és összes bőrsisakos katonaságával együtt tábort ütött.[4])

Ekkor, Szent Ferencz áthozatalának ünnepén megérkezett számos lovaggal Lewstasius is, a király udvarmestere és sok ezer font ezüst márkát, két ezer darab, vagy annál is több arany és ezüst edényt, továbbá tömérdek sok kincset hozott magával a királyi méltósággal együtt járó költségek fedezésére.[5]) S véleményem szerint azt sem lehet elhallgatni, hogy ez a Lewstasius akkora hűséget tanusított a király iránt, hogy még az is könnyen megeshetett volna, hogy, ha nem fejt ki akkora buzgalmat, megingott volna a királynak egész tekintélye. A király nagyon kegyesen is fogadta őt és kitüntetésekkel halmozta el szolgálataiért.[6])

Szent Antal hitvalló ünnepén [7]) a király éppen nyugágyán pihent Barletum várában, midőn a barletumiak egyszerre csak elkezdték félreverni a városban a zúgó harangokat, mind valamennyit és kiáltozták : fegyverre ! fegyverre ! éljen a magyarok királya ! Éljen ! — Laczkfi István, a sereg vezére, végre megtudta, hogy mi történt ; kiderült, hogy az összes zsoldosok fellázadtak a király és a város ellen. Ennek oka az volt, hogy öt

---

[1]) 1350. április 30-án Ortona. — [2]) 1350. május 1-én Manfredonia. Érdekes, hogy itt írónk mily pontos adatokkal rendelkezik. — [3]) 1350. május 3-án Barletta. — [4]) Május 5-én ment Bariba és innen visszatérve, 1350. május 7-én Barlettában várta be alább említett udvarmesterét. — [5]) 1350. május 25-én érkezett meg Rátóti Lorántfia Lesták udvarmester. — [6]) A zsoldosok, különösen Wolfhardt Konrád, már a királynak megérkezése előtt elégedetlenkedtek zsoldjuk ki nem fizetése miatt. Werner ott is hagyta Olaszországot. Lajosnak így nagyon érdekében állott legalább Wolfhardt Konrádot kielégíteni, nehogy ez ismét — mint már majdnem újból megtette — az ellenséghez pártoljon. Ezért volt oly várvavárt az udvarmester jövetele. — [7]) Itt csupán a jún. 13.-iki Szent Antal napja érthető, miután, mint föntebb láttuk, a király ide a Szent Kereszt feltalálása ünnepén (május 3-án) érkezett (V. ö. Knauz, Kortan 141. l.).

gálya evezett be a barletumi vár alá, mindenik megrakva négyszáz fegyveressel.[1]) Említett Laczkfi István, mondott Miklós fiával és Moroczókkal s az említett Soos Lászlóval az összes zsoldosokat kikergették a városból ;[2]) sokat meg is öltek közülök és holmijukat zsákmányul ejtették. Wolphardust azonban a király kimentette kezeik közül, mig Corrardusnak, Wolphardus testvérének megengedte, hogy a zsoldosokkal együtt távozzék.[3])

Miután ily módon túlestek e dolgokon, megindult a király is seregével és Casiniába vonult,[4]) innen Nápoly irányában véve útját másnap az apuliai Esculumba jutott.[5]) Itt egyszer csak valami trombitásféle Tarentói Lajos levelét hozta el, melynek az volt a tartalma, hogy álljon ki a király vele párviadalra, vagyis külön csatára. Lajos király szívesen ráállt a dologra és ígéretet tett, hogy az Úr ezerháromszázötvenedik esztendőjében, Vízkereszt napjának nyolczadán[6]) Perusiusban az angol és franczia királyok jelenlétében kiáll a mondott párviadalra.[7]) Ugyanazon napon az a hír terjedt el, hogy háromszáz német, vagyis zsoldos katona erős fogadalmat tett arra,

---

[1]) Nagy Lajos magyar csapatai voltak ezek, a kikre féltékenykedtek a német zsoldosok. — [2]) Előbb a német zsoldos vezérek próbálták lecsillapitani katonáikat s csak mikor ez nem sikerült, fogott hozzá a magyarság a rendcsináláshoz. Moroczok (Moroczko, Morócsok), lengyel százmazású híve Nagy Lajosnak, honti főispán, Soós László, a sóvári Soosok közül (Pór, i. m. 33., 223. l.). — [3]) Részletesen leírja a barlettai csetepatét Küküllei is a XVIII. fejezetben. Megtaláljuk Gravinánál is (Muratori, XII. 698—701. l.), de utóbbi azt is említi, hogy a németek kétszer is visszafoglalták a város kapuját. — [4]) Canosa, kis helység Barlettától nyugatra az Ofanto partján. Kükülleinél Canosium, Bonfininél Canusium. Küküllei XIX. fejezetében leírja e város ostromát is, melynél Lajos király megsérült. — [5]) A mai Ascoli. — [6]) 1350. jan. 6-a volna a jelzett vízkereszt napja és annak nyolczada u. a. hó 13-a. De itt, miután már július 9-e volt (Pór i. m. 227. l.), csak a következő évet lehet érteni. — [7]) Perusius, lehetne Perusii, vagy Parisii is. Gravinánál (i. h. XII. 702.) Tarentói Lajos a magyar királyhoz írt levelében Párist, Avignont, Nápolyt vagy Perugiát jelöli ki a párviadal tetszés szerint választandó helyéül, de Lajos király különböző okokból egyik helyet sem hajlandó elfogadni, hanem úgyis találkoznak majd és akkor megvívhatnak ott, a hol. Legvalószínűbb, hogy a minorita itt Perugiát érti (V. ö. Pórnál i. m. 227. l.). Gravina közli az erre az ügyre vonatkozó leveleket is (706. l.). V. ö. Fejér, CD. IX. I. 775—76.

hogy Lajos királyt másnapra megkötözve Nápolyba viszik Johanna színe elé. Mikor ezt megtudta Laczkfi Miklós fia, András,[1]) senkinek sem szólott a dologról, hanem magához vette István testvére fegyveres vitézeit és annak Dénes fiával éjszaka idején Beneventába[2]) lovagolt; másnap pedig, Szent Pál napján[3]) a város előtti mezőn megvívtak a zsoldosokkal és a háromszáz zsoldos katonát teljesen legyőzték. Százötvenet fogtak el közülök s a többit is vagy levágták, vagy pedig halálosan megsebesítve hagyták ott. Annyi bizonyos, hogy Laczkfi Miklósnak ezt a győzelmét az isteni kegyelem tette lehetővé, mert hiszen a magyar király tudtán kívül csupán száz fegyveres vitézzel és ötven ijászszal vállalkozott erre a harczra.

Bessenyew János, a király allovászmestere[4]), két zsoldost vágott le egymaga s midőn a harmadikra támadott, ez derekasan védekezett, sőt lovát is megölte; János azonban, mikor a lovát összerogyni érezte maga alatt, gyorsan leugrott róla és kivont karddal támadta meg a németet s habár az súlyos sebet ejtett fején, mégis végre szapora kardvágásaival földre terítette és fejét Beneventába vitte. Az említett Laczkfi Miklós pedig a mondott százötven foglyot az erős Melphy városában nyújtotta át a legmélyebb hódolattal a királynak és mint szokták volt, az összes zsoldosok megrémítésére minden fegyverüktől megfosztva, az ő szemeláttára rendetlenűl kergette szét őket.[5])

---

[1]) Itt, akár a krónikás, akár a másoló összezavarta a Laczkfiak neveit, mert nem Laczkfi Miklós fia, András volt e kaland hőse, hanem, a mint alább is írja, maga Laczkfi Miklós, a ki Istvánnak volt a fia. — [2]) Benevento városa. — [3]) Meglehetős nehéz az időmeghatározás, mert (remete) Szent Pál jan. 10-ére esik. E napon pedig nem történhetett a csata, mert csupán június vagy július hónapokról lehet szó. Igy a Pauli Ap. Commemoratio napját, jun. 30-át vehetjük a legvalószínűbben. — [4]) Bessenyő János. Talán a Deregnyői Bessenyeiek közül való Zemplénből. Bess. János fia, Demeter, Róbert Károly kiváltságlevelét Pálóczi Máté nádor által átiratta (Wertner, Magyar Nemzets. II. 345.). — [5]) Melfi város. Gravina (i. h. 706.) szintén elbeszél egy hasonló kalandot Laczkfi Andrásról. Szerinte azonban csak harmincznégy volt a foglyok száma. Ha egy és ugyanazon eseményről van szó, a minorita már ismert magyaros dicsekvésével van dolgunk. Érdekes e helyen a Bessenyő János szerepeltetése is. A Laczkfiak bravuros csatájáról különben Kükülleinél is olvasunk (XX. fej)., de ő Laczkfi Miklóst és Pált szerepelteti és nem Beneventonál, hanem Luceria mellett és csak ötven magyarról ír százhúsz zsoldossal szemben s még meg is vendégelteti

A következő napon a király egy keleti irányban fekvő Ricardoch nevű igen erős város ellen indította seregét ;[1]) a nélkül, hogy valaki tudott volna róla, Laczkfi István és testvére, András, megtámadták ezt és Soós László Moroczókkal, nyomukban haladva, a város bástyatornyába is felhágott és kitűzvén István zászlóját, a fehér sárkányt, harsány hangon kiáltozták : Éljen a magyar király ! Éljen ! Éljen ! — Fegyvereseik aztán emberekből rögtönzött hágcsón, vagyis egyik a másiknak vállára kapaszkodva, megmászták a falat is és felgyújtották a várkaput. Erre benyomultak az összes magyarok s elfoglalták az egész várost ; a lakósokat, még a kisdedeket is kardélre hányták ; elhamvasztották a minorita testvérek klastromát is és többen a barátok közül a halál poharából megittasodának. És mivel ez az esemény Keresztelő Szent János születésnapjának előestéjén [2]) történt, azért a király a város alatt húzódó réten megnyugodott vitézeivel és csak ebédelés után indította el táborát Salerna városa felé és Szent László király napján Laczkfi István ezt a Salerna városát is ostrommal bevette.[3]) A király ekkor be akart vonulni a városba, de Laczkfi István nem akarta engedni, mert némely ellensége még titokban itt rejtőzhetett. Péter és Pál apostol napján jutott a király Castrum Abbatisba, az apát megpróbálta ugyan az ellenállást, de Laczkfi András elfogta őt és a várat elfoglalta.[4])

Másnap ért a király Aversa elé, de nem tudta elfoglalni.[5]) Sőt midőn Nerchei Miklós fia, Denk [6]), az ostromlást megkezdte, annyira összeverték, hogy Magyarországba hazajövén, rövid idő multán kilehelte lelkét. Wylaki Ugrin fiát, Miklóst [7]) is,

---

őket a király által elbocsátásuk előtt. V. ö. a minorita tudósításának hitelességére vonazkozólag Karácsonyi czikkét a Délmagyarorsz. tört. és rég. ért. 1887. 192. l.

[1]) Gravinánál (i. h.) Contorsiumnak van említve ; eszerint valószínű, hogy a minorita Richardocha egyenlő Contarzoval. — [2]) Június 23-án. — [3]) Salerno. Június 27-én. — [4]) Június 29-én. Gravinánál Schafat, Kükülleinél Stafach, Staffat, a mi megfelelne Scafatinak. A minorita Castrum Abbatis-a talán Castell del'Abbate a Salernói-öböl déli partján, vagyis a régi Agropoli. Bár nem valószínű, hogy a király Aversa felé menő útjában ily mélyen lehatolt volna. — [5]) Tulajdonképpen 1350. július 1-én érkezett meg a király. — [6]) Nekcsei Denk udvari vitéz, Lipóczi és Nekcsei Demeter tárnokmester unokaöcscse. — [7]) Ujlaki Ugrin tárnokmester fia a Csákok nemzetségéből.

mikor a város egyik bástyájára fölkapaszkodott, kődobás érte és majdnem félholtan vitték szállására, úgy, hogy nagyon sokáig betegeskedett. A nádor fiát, Jánost, nyílvessző verte át és alig-alig menekedett meg a halál torkából.

14. (167.) — *(A király megsebesülése. Aversa elfoglalása.)* Midőn a király ezt az Aversa városát ostromolta, történt Szent-Anna napján,[1]) hogy, a város falai közelében járkálván, ugyanarra a helyre jutott, honnan a megfojtott Endre királyt illetlenül ledobták. A fal szélén egy ember állott, a ki, a mint a királyt felismerte, mindjárt nyilazni kezdett reá és ballábán súlyosan megsebesítette. A király erre visszatért szállására, de mivel a nyíl vasa lábában maradt, egész éjszakáját álmatlanul töltötte. Reggel végre eljött hozzá Wolphardusszal Laczkfi István és a tizenkettedik rántással nagy nehezen kihúzták a vasat. Hosszú volna elbeszélni, hogyan jajgatott és ordít otta király fájdalmában ; és mikor legjobban kínlódott a vas kihúzása közben, jajgatva könyörgött Laczkfi István vajdának : »Könyörülj rajtam !« mondotta, mert minden rántással tépődött ki a húsa. A ki fejét karjaival átölelve fogta, annak igy szólt a király : Isten a megmondhatója, hogy egész lelkemmel a minorita testvéreké vagyok ; azért, a mint azt veszed észre, hogy meghaltam, vedd magadhoz fejemet és szívemet s vidd el anyámhoz. És a mikor ő engem nagy keserűséggel megsiratott, temesd el Esztergomban Béla király sírja mellett a Boldogságos Szűz minoritarendi templomában, most és mindenkorra az a kívánságom, hogy itt temessenek el.[2])

Mint ismeretes, ennek világos bizonysága az, hogy egészsége helyreálltával hazatérvén Magyarországba, az Úrnak ezerháromszáz ötvenkettedik évében Esztergomban Péter fia, Tamás mester házában,[3]) Jakab fia, Miklós alkamarása jelenlétében egy

---

[1]) 1350. július 26-án. — [2]) Waddingus szerint (i. m. IX. 50.) Nagy Lajos »quod aliquam diu ante mortem a curis vacaverit inter Minoritas, divinis in Choro interfuerit officiis, habitum sub mortem petierit, in eoque sepeliri voluerit in Monasterio Clarissimarum Veteris Budae . . . sed regni proceres et Elisabetha conjux Albae ad Basilicam D. Stephani in sacello . . . tumultuari voluerunt«. Tudvalevőleg csakugyan nem Esztergomban temették el őt, hanem a székesfehérvári Szent Katalin kápolnában. — [3]) Péterfia Tamás (Csór Tamás), Csókakő és Keresszeg várnagya, később tárnokmester. Az ő háza volt a híres Senia-palota.

olyan aranyláncz okból font övet adott át neki, mely négyszáz-négy aranyforintból készült és pedig azért, hogy azt az említett klastrom szerzetesei kapják ajánlásképpen arra, hogy itt fog eltemettetni. Miután pedig kihúzták a vasat, az említett István lóra ültette a királyt és a város körül vezette őt ; a bőrsisakosoknak[1]) pedig megparancsolta, hogy hangos szóval kiáltozzák : »Ime, Magyarország, Jeruzsálem és Sziczilia királya !« minek hallatára a magyarok ujjongásban törtek ki, az ellenség pedig bosszúsan sopánkodott.[2])

Végre Szent István első vértanú testének föltalálása napján Pynrata Jakab, a város kapitánya átadta a várost a király kezébe.[3]) A király bevonulva ide, a várba húzódott és ott is maradt egészen a Boldogságos Szűz születésének ünnepéig ; azután való nap pedig Rómába indult.[4]) Ekkor mind összehivatta maga elé a zászlósurakat és lovagokat s megkérdezte tőlük, hogy kinek volna kedve a király helytartójaként Apuliában maradni ? Mindnyájan vonakodtak és egytől-egyig mentegetőztek. Ezt látva Laczkfi András, a király lábai elé borúlt és így szólt : »Uram királyom ! a te üdvösséged szerelmére, hozzád hűséges atyám s testvéreim érdemeire könyörgök, hogy engem hagyj itt ezen a földön !« A király kegyelmesen elfogadta ajánlkozását és visszahagyta őt, mint bárányt a farkasok között, vele együtt Thoth Lőrincz fiát, Bertalant.[5])

15. (168.) — *(A király hazatérése Apuliából.)* Igy hát a király megindult Róma felé és odaérkezett a Boldogságos Szűz nyolcza-

---

[1]) Barbutis ; barbuta volt a neve azoknak a keménybőrből készült sisakoknak, melyeket ezekben az időkben a zsoldosok viseltek. — [2]) Az olasz kútfők nem említik a király aversai megsebesülését. Küküllei a XXII-ik fejezetben ír róla egy mondatnyi terjedelemben, de szerinte Nagy Lajos nem a fönti módon, hanem az orvosok gondossága következtében menekült meg a haláltól. — [3]) Augusztus 3-án. Pignataro Jakab. — [4]) A minorita szerint : »mansit ibi usque ad festum Nativitatis B. Virginis, in cuius die crastina egressus est Romam«. Ez ünnep szeptember 8-a (Knauz i. m. 215.). Pórnál (i. m. 239.) az elindulás ideje szept. 9-e helyett 17-ére van téve. — [5]) Tót Lőrincz fia, Bertalan, öcscse volt Kont Miklósnak. Viselte Lőkös testvérével együtt a főpinczemesteri és főasztalnoki méltóságot. Ugyanekkor megtette a király Salerno kapitányának Druget Miklóst, a Terra di Lavoro kormányzójának s Aversa és Capua kapitányának Fra Morialét (Pór i. m. 32., 238. l.).

dán.[1]) Itt hódolatteljesen fogadták őt. Hét franczia mérföldre jöttek elébe a római főurak és éljenezték őt: »Éljen a magyar király! Éljen! Éljen!« A mikor pedig a városba érkezett, az összes polgárság tiszteletteljesen kisérte őt el egészen Szent Péter templomának lépcsőzetéig; majd a mikor belépett a templomba, térdet hajtva haladt el minden oltár előtt. S hogy itt mily tisztelettel és hódolattal fogadták és miképpen engedtetett meg neki, hogy naponkint megtekintse Veronikát[2]) s hogy az összes templomok és zárdák javára mily jelentékeny adományokat tett, annak, ha kedve tartja, fönnebb akárki utána nézhet.[3]) Innen végül haza indult; Crisancius és Daria vértanúk ünnepén[4]) érkezett meg Magyarországba és ment Budára. Itt mindenkinek ujjongása és örvendezése között fogadták, hogy így sértetlenűl és minden anyagi veszteség nélkül térhetett haza.

16. (169.) *(Hadjárat a litvánok ellen 1351-ben.)* Az Úrnak ezerháromszázötvenegyedik esztendőjében, Szent Gervazius és Protasius vértanúk napján[5]) elindult a király Budáról a litvániak ellen és Keresztelő Szent János napján érkezett Kassára[6]); majd innen tovább haladva bevonult Krakkóba és itt nyugogodott nyolcz napig. Végre Szent Margit napjára megérkezett Zondomeriába[7]), aztán az összes magyarokkal és lengyelekkel a litvaiak országa szomszédságában levő Liblen városába utazott.[8]) Itt Kázmér lengyel király halálos beteg lett s ekkor elébe gyűltek a herczegek, főurak és nemesek és Istennek szent evangeliumára tett esküvel fogadták meg, hogy mostantól kezdve mindig a magyar királyt ismerik el természetes urokknak és királyuknak. De oly kikötéssel, hogy sem István herczegnek, a magyar király testvérének, sem a németeknek s különösen Wolphardusnak és Corrardusnak semmi beleszólása ne legyen az ő ügyeikbe. Következőleg szóltak a királyhoz: »Tudd meg,

---

[1]) »Et venit in eam in Octavis B. Virginis« Szeptember 16-án (Knauz i. m. 215.). Pór szerint (i. m. 240. l.) Lajos király szeptember vége felé érkezett a városba. — [2]) Szent Veronika kendőjét. — [3]) Hiába néznénk utána. A ránk maradt töredékben erre vonatkozólag semmi nyom sincs. Épen ez is bizonyítja a krónika töredék voltát. — [4]) Chrysantus és Daria római vértanúk ünnepét itt október 25-ére kell tennünk, miután Nagy Lajos november 1-én már Budán volt (Fejér CD. IX. I. 780.). V. ö. Knauz i. m. 154. l. — [5]) 1351. június 19-én. — [6]) Június 24-én. — [7]) Július 13-án Sandomir. — [8]) Lublin, Litvánia határszélén

hogy azon a napon és abban az órában teszünk le téged az uralkodásból, a mikor német várnagyot küldesz nyakunkra. Továbbá, mindenki csak akkor lesz köteles hadba menni közülünk, ha annyi zsoldot kap, hogy az elegendő neki az oda és visszamenetelre és jut belőle az otthon hagyott családnak is.« A király megígérte, hogy mindezeket a dolgokat magára nézve kötelezőknek ismeri el.

Azután hátra hagyta itt a lengyel királyt és mindkét sereget a magyart is, a lengyelt is magához vévén, tizenöt napi menetben az erdőkön áthatolt s odaérkezett a litvaiakhoz. Itt, ez ország határán egyelőre megállapodott s Moroczokat, aztán Tamás vajda fiát, Koniát és Rykalphus fiát, Lászlót, átküldötte [1]) ; ők elmenvén a litvai herczegekhez, kezesül maradtak és Kestutot [2]), a litvai fejedelmet, elküldték a király elébe ; ő odaérkezvén, mindenben hódolattal alávetette magát a király föltételeinek és erre aláírták a békeszerződést. Először : ha a magyar király királyi czímet szerez neki a pápától, Kestut testvéreivel és egész népével kész megkeresztelkedni. Másodszor : kötelezi magát, hogy bármikor saját költségén és erejéből a magyar király hadába száll, de csak úgy, ha Magyar- és Lengyelország királyai a litvaiak földjeit, melyeket a keresztesek tőlük elfoglaltak,[3]) visszaadják és ha e keresztesek és a tatárok ellen mindig megvédelmezik őket. Harmadszor : a litvaiak érsekségeket, püspökségeket és a papok számára klastromokat alapítnak országukban. Negyedszer : Kestut a magyar királylyal Budára jön és ott általa megkeresztelteti magát. Ötödször : Litván-, Lengyel- és Magyarország örökké zavartalan békességben maradnak egymással és a magyarok minden adó- és vámfizetés nélkül járhatnak Litvánországba, ott tetszésük szerinti ideig tartózkodhatnak és minden zaklatás nélkül térhetnek haza Magyarországba. És Kestut Nagy Boldogasszony napján [4]) mindenki szemeláttára a magyar király sátora elé jött s az előbb megkötött szerződést litvai esküszokás szerint ekképpen erősítette meg : odahozatott egy veresszőrű ökröt és két czövekhez köttette, ekkor elővonta

[1]) Marócsuk honti főispán. Szécsenyi Tamás erdélyi vajda fia, Konya vagy Miklós szlavon bán. Rikalffia Tarkői László (Pór i. m. 32—33. l.). — [2]) Kieystut fejedelem. — [3]) Ezek a keresztesek a német lovagrend seregei, a kik folytonos háborúságban voltak a litvánokkal. — [4]) 1351. augusztus 15-én.

litvai kését s azt az ökör testébe dobta ; úgy eltalálta annak főüterét, hogy rögtön vastagon kezdett ömleni a vér, ő és az összes litvaiak bekenték arczukat, kezüket a vérrel és litvai nyelven kiáltották ; »Rogachina, Roznenachy Gospanany !« a mi annyit jelent : »Úr Isten ! nézz reánk, szívünkre és e szarvas állatra ígért esküaket teljesítettük !« E szavak elhangzása után levágta az ökör fejét, de a nyaktól csak oly távolságra helyezte el, hogy Kestut és a jelenlevő litvaiak az ökörnek nyaka és feje közötti résen háromízben áthaladhattak.[1])

Midőn ez is megtörtént, Konth Miklóssal, Thoth Lőrincz fiával, a kinek tanácsa szerint történtek mindezek, odajött Kestut a királyhoz. Ez a Konth Miklós ugyanis olyan ügyes volt és Isten annyi bölcsességgel áldotta meg, hogy a magyar király az összes magyarok között legtöbbre becsülte és akárhová ment, mindig ő szerezte a békét. Ez nyilvánvaló volt Aversa városánál is, hol a király tízezer fegyveresével bevehette volna e várost, de csak sok ember feláldozása árán : Miklós aztán egymaga megteremtette a békét és Aversa városa önként meghódolt. Igy történt a litvaiak uraival is, Kestutot is a király pártjára vonta. A király megfogadta neki, hogy míg csak él, mindig testvéri szeretettel fog hozzá ragaszkodni. Igy a király Leobardot, a Kestut testvérét is, a kit a lengyel király sok ember legyilkolása után egy nagyon erős várban fogott volt el, e napon feloldoztatta bilincseiből és visszaadta neki szabadságát.[2]) Most aztán, miután meglakomáztak, visszatértek az említett vidékről Magyarországba. A mikor azonban a király három naphosszat lovagolt s vele ment Kestut is, abban a hiszemben volt, hogy a lengyelek eléggé őrködnek

---

[1]) A litván esküformát és szertartásait ugyanígy találjuk Diessenhoffen Henrik által is elbeszélve (Böhmer, Fontes rer. Germanicarum IV. 82.). Ezzel szemben Dlugoss (I. 1093.) azt állítja, hogy Kázmér király nem volt beteg, hanem ő is részt vett abban a csatában, melyben Kieystutot elfogták. Az esküt, annak megszegését és a mit a minorita alább mond el, a fejedelem megszökését, már ő is írónkkal egybehangzóan beszéli el. A Kieystut elfogatása és önkéntes hódolata közti ellentmondást ismét a minorita javára dönti el Suchenwirt Péter előadása az ifjabb Ellerbachról és a Chreutzpeckh Fridrichről szóló dicsőítő énekében (Suchenwirts Werke, ed Primisser. I. 104., IX. 136., X. 89., XIV. 268.). — [2]) Lubart Volhynia ura volt. Elfogatása e hadjáratban történt.

felette ; egyszer csak Kestut éjnek idején övéivel együtt csöndesen odébb állott és visszatért hazájába. Koniat meg Moroczokat és Lászlót szabadon bocsátotta, hogy menjenek a magyar király után. Látva a magyar király, hogy őt és Lengyelország királyát ennyire kijátszák, igen nagyon elszomorodott, de segíteni a dolgon már nem lehetett.[1])

A midőn pedig a király Krakóba érkezett, ott találta ellenségét, Cornisi Jaksót, a ki a litvaiak elleni első hadjárat alkalmával[2]) megrabolta a király kincstárosait. A király udvari vitézei és pedig elsősorban Czudar Péter és Jakab fia, Miklós, a kiket a rablás alkalmával megsebesített[3]) és Laczkfy István fia, Miklós, azonnal rárontottak és mikor szállásadó gazdája velük szemben Jaksó védelmére állott, Jaksóval együtt a gazdát is kegyetlenül fölkonczolták. Közhit szerint ez a Jaksó, a kit ily kegyetlenűl összevagdaltak, azért szenvedett halált, mert az előző vasárnapon, éppen a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe volt,[4]) mikor Krakóban levő szállásán több némettel együtt dorbézolt és lakmározott, két minorita barát jött oda, a kik alamizsnát kértek tőle. Erre ő dühös hangon rájuk rivalt : »Bánja a kő azt a ti Ferenczeteket ! Egyebet se tett, mint hogy csavarogni tanított titeket !« és tüstén lehúzatván róluk a csuhákat, öltözeteikbe, vagyis csuhájukba pedig dudásokat bujtatván, arra kényszerítette őket, hogy szégyenszemre végigtánczoljanak a város utczáin és a barátokat halálbüntetésel fenyegette, ha nem akarnának ugrálni. Az ily módon csuffá tett szerzetesek pedig nagy jajgatások közt jósolták meg neki : »Hej, te Jaksó, a ki meggyaláztad Szent Ferenczet ! azt jövendöljük néked, nem sok idő múlva a legcsúfosabb halállal fogsz te még lakolni ezért a Szent Ferenczen elkövetett méltatlan-

---

[1]) Igy hát tulajdonképpen az egész vállalat eredménytelenül végződött, de már a következő évben megismételte Lajos a hadjáratot. Lajos királynak az első litván háborújáról tudósít Dlugoss (L. IX. C. 1092—93.), szól róla Küküllei (XXIX. fej.). Ir róla Michovius is (IV. 19.). V. ö. még J. Andr. Zaluski, Specimen hist. crit. etc. Varsaviae 1735., Villani (IV. 5.), Pray (i. m. 95. l.) műveit. — [2]) Ez az első litván háború még Lajosnak nápolyi hadjáratával egyidőben volt. Lajos magyar király segítette ebben Kázmér lengyel királyt, de maga személyesen az olasz földön volt elfoglalva. — [3]) Czudar Péter Tótország bánja. — [4]) Szept. 14.

ságért!« A mi az eset után harmadnapra meg is történt. S ezért a barátok semmiképpen sem akarták megengedni, hogy templomukban temessék el őt.[1]) A király végre a Boldogságos Szűz születése nyolczadán innen Budára érkezett.[2])

17. (170.) — *(Új háború a litvánokkal, a király viszontagságos hazatérése.)* Az Urnak ezerháromszázötvenkettedik évében Szent Péter székfoglalása ünnepén Lajos király elindult Budáról Ruthénország ellen.[3]) Szent Gergely pápa ünnepén érkezett Zanakba[4]) és itt sok veszedelmes vizeken kelvén át, Szent Benedek apát ünnepére (a mi keddi napra esett) a tatárok szomszédságában levő Belz várába érkezett.[5]) Itt találkozott össze a nagyon erős sereggel közeledő lengyel királylyal és e helyen hat napot töltöttek várakozásban. E közben Drozge, a belzi várnagy és a magyar meg lengyel királyok között békeszerző követségek jöttek-mentek és a föntebb említett várat kérték tőle. Ez azonban folytonosan fegyvernyugvásokat eszközölt ki a maga számára és ezalatt mindenkinek szemeláttára nagyon jól meg tudta erősíteni a várat. Végre a nyolczadik napon hadat izent. Az említett királyok ennek hallatára a hadigépekkel s a várnak rémítő védműveivel nem törődve, virágvasárnap előtti szombati napon rohamot intéztek a vár ellen.[6]) Teljes hadi felszerelésben gázoltak át a vároroknak nyakig érő vizén és a

---

[1]) A barátok ezt a tánczoltatását ábrázolja valószínűleg Dürer Albertnek II. Miksa császár imakönyvéhez készített egyik szélrajza (L. Pórnál i. m. 269 l.). — [2]) 1351. szeptember 15-én. Két 1351. aug. 14-én kelt oklevél a királynak korábbi visszatérése mellett szól (Közölve Katona i. m. X. 12. és Vagner, Diplom Saros. 1.). — [3]) 1352. febr. 22-én. Itten íróink hol Ruthénországot, hol Rusciát írnak. Vörös-Oroszországot kell értenünk, a későbbi Galiczia-Lodomériának, illetve Halicsnak a Dnyeszter menti részét, mely tulajdonképpen magyar birtok volt. Küküllei a litvánok elleni háborúval a XXIX. és XXX. fejezetben foglalkozik. — [4]) Márczius 12-én. Sanok városka a San balpartján Przemysltől délnyugatra. Márcz. 7-én Bártfán keltezi Nagy Lajos egy oklevelét (Fejér, CD. IX. II, 142.), míg ugyanazon hó 18-án Budán is kelt egy (Anjouk. Okmt. V. 559.). Tehát míg az egyik megerősíti, a másik adat ellene mond a márcz. 12-én való Szanakra érkezésnek. — [5]) 1352. márczius 21-én. Belcz kis városka a Bug baloldalán, fővárosa volt a hasonnevű orosz herczegségnek, a melyet 1462-ben egyesítettek Lengyelországgal. A mi az időmeghatározást illeti, ennek támogatására szolgál egy ápr. 1-én Welken (valószínűleg Belz) kelt oklevél (Fejér CD. IX. II. 142.). — [6]) Márczius 31-én.

czölöpzethez közeledtek már, midőn a vetőgépek lövészei egyszerre iszonyú támadást intéztek ellenük felülről és oly sűrüen dobálták le a hatalmas gerendákat és kődarabokat, hogy egy fabunkóval vagyis, a mint nevezni szokták, »swlyokkal«[1]) Lajos királyt is fejen találták s oly súlyos volt az ütés, hogy földre terítette. Pereni Miklós emelte föl őt a földről és hátára véve czipelte a víz tulsó partjára.[2])

Ugyanezen összeütközésben történt az is, hogy midőn a királylyal rokonságban levő László herczeg a többieket megelőzve a toronybástyára igyekezett felhágni, fejéről leütötték a sisakot, őt pedig a mélységbe letaszítván, súlyosan megsebesítették.[3]) A Ratholth nemzetségből való Lóránd fiát, Leustasiust is, a ki ekkor a király udvarmestere és simigi vármegye-ispán volt, egy kő mellbe találta és földre terítette ;[4]) ennek a kődobásnak a helye haláláig ott maradt a mellén. Móricz fiát, Simont, félholtan vitték el a vár alól,[5]) Zechi Miklóst, Bebek Balázst és Istvánt, a király zászlótartóját, vitéz küzdelemközben borzasztóan megsebezték.[6]) Ez az István ugyanis oly vitézül védte a zászlót és a harczolók támadásai között is annyira megállotta helyét, hogy már egymásután három királyi lobogórudat törtek össze kezében. Ekkor, majdnem a negyedik zászló is teljesen összetört már és a király részéről a többiek már mind visszavonultak a vár alól, midőn nem lévén ötödik zászlója és senki sem maradván vele, még ekkor sem az ellenségtől való félelmében, vagy a haláltól megrettenve, hanem csak azért határozta el magát a menekülésre, mert nem volt

---

[1]) Itt a minorita magyarul is közbeiktatja a »sulyok« nevet, azért kellett a fordításban ily szóismétlődést meghagyni. — [2]) Perényi Miklós (az abauji Perény községről vette a család nevét). Miklós néven hármat ismerünk a XIV-ik századból : I. Miklós 1345-ben Szepes vm. főispánja ; II. Miklós 1345. körül élt ; III. Miklós főpohárnokmester és szörényi bán 1388. körül (Nagy J. IX. 231., Wagner Analecta Scepus. III. 209.) — [3]) Oppelni László. — [4]) Lórántfia Lesták a Rátót nemzetségből, a király udvarmestere és somogyi vármegye-ispán. — [5]) Móriczfia Simon a Pók nemzetségből. Móricz bánról vették fel a M. nevet (1340.). Nagy J. VII. 564. — [6]) Szécsi Miklós 1346-tól Tótország bánja ; a Balog nemzetségből való, melynek a gömörmegyei Bagolyvár volt az ősi fészke (Pór, i. m. 29. l. Wagner, Collectanea Geneal. Dec. I. 113. l.). — Bebek István és Balázs az Ákos nemzetségből. István 1350-ben liptói főispán, 1360—1369-ig országbíró (Nagy J. I. 260.).

több segítő társa. Igy küzdöttek hát az említett vár alatt egészen délig, de semmi eredményt nem értek el. A várban a magyarok nyilaitól háromszázan estek el, magyar és lengyel részről oly sokan megsebesültek, hogy annak se szeri, se száma.[1])

Másnap aztán, vagyis virágvasárnapján,[2]) miután belátta a király, hogy úgysem tud semmire se menni, megparancsolta, hogy vissza kell térni Magyarországba. Kont Miklós úr azonban, a nagyeszű Kont Miklós, a ki a békének volt barátja és mindig békeszerzéssel foglalkozott s a kinél senkisem volt hűségesebb híve a királynak, mégis azt tanácsolta, hogy lépjenek előbb evvel a Drozgéval, a mondott várnak urával egyezségre és csak azután térjenek haza Magyarországba. Ez meg is történt. Eljött Drozge és meghódolt a királynak: a litvai győzelmi jeleket, tudniillik a fekete hajú emberfejeket levétette a tornyok csúcsáról és mindenkinek szemeláttára a magyar király zászlóját tűzte ki azok helyébe. A mint ezt meglátták a magyarok, kiáltozták: »Beeke! Beeke!« a mi annyit jelent, hogy béke, béke.[3])

Igy meglévén a béke, a király negyven vitézzel, mint előbb említve volt, elindult Magyarország felé; az összes sebesülteket és minden társzekerét más irányban indította útnak hazafelé. Ő maga pedig a szerencsére bizván magát, Moroczokkal, Laczkfi Miklóssal és Pállal, továbbá Laczkfi István fiainak, Dénesnek és Miklósnak társaságában elindult a fehér ruthének földjén keresztül[4]) és másnap Lodomeriához közeledett.[5]) Itt azonban semmi szükséges élelmiszer nem volt található, mert a litvaiak és a tatárok mindent elpusztítottak. Innen tovább menve Londnia városába jutott, a hol hódolattal fogadták.[6]) De

---

[1]) Dlugossnál más helyen találunk rövid visszatérést ezen eseményekre (I. 1097.), ellenben Suchenwirtnek a Nürnbergi Albertre és az ifjabb Ellerbach Pupelinre írt dicsénekei nagyon összevágnak egyes részeikben a belzi ostrom leírásával (I. h. VII. 120., IX. 122.). — [2]) 1352. április 1-én. — [3]) Ugyanúgy mint föntebb a latin kifejezést magyarul is adja a minorita. — [4]) Fehér-Oroszország, a mai Volinia-kormányzóság. — [5]) Lodoméria, Wladimir (Woldomer) volhiniai város a Bug völgyében, melyről Galiczia egy része is nevét kapta. — [6]) Londnia ismeretlen név. Van Horvát-Szlavonország Pozsega megyéjében egy Londja nevű patak, az Orljava mellékvize, de nem valószínű, hogy a minorita ennek nevét akarta volna mondani, annyival inkább, mert ő várost emleget e néven.

mivel az itt összesereglett tatárok részéről veszedelem fenyegette, ebéd után innen is tovább indult és egy Pridiproch nevű faluba jött,[1]) a hol két halastó volt, melyekből nagy mennyiségű halat fogtak ki.

Tovább utaztában a nagyhét csütörtökén a nagy tatár folyóhoz jutott, melynek Olth a neve és szélessége egy franczia mérföldnyi; [2]) rohanó folyásának láttára mindenki megrémült és e szavakkal fordultak a királyhoz: »Mi tévők leszünk most?« A király pedig így felelt nekik: »Tegyetek mindannyian úgy, a miként engem láttok cselekedni«. A mondottak elhangzása után úsztatni kezdte lovát az említett vízen; János barátnak az övénél egy jobb lovat adatott s őt is vele úsztatni kényszerítette. Ezt látván a magyarok, kacsák módjára mindannyian átusztattak a vízen; de így is négy ló és három ember veszett oda. A következő napon nagy későn az Ethel folyóhoz értek, melynek partja mentén, úgy beszélik, midőn a magyar nép Scitiából Pannoniába vándorolt, született egykor Atilla.[3]) Ennek a folyónak veszedelmes voltáról és gázlóinak rohanó árjáról nem igen lehet senkinek sem fogalmat nyujtani, mert elragadja a lovat és a lovast is egyaránt. A mit látván a király, teljességgel nem tudta elhatározni, hogy mi tévő legyen; annyival inkább, mert semmi módon sem lehetett hajót találni. Midőn hát itt elcsüggedten vesztegeltek, egyszer csak két hírvivő ruthén jött és ezek azt mondták, hogy hétezer tatár és két ezer ruthén nyomon üldözi a magyar királyt és már alig tíz tatár mérföldnyire vannak ide. A király egy csöppet sem ijedt meg ezek hallatára, hanem fölvidulva arra buzdította híveit, hogy várják be a tatárokat.[4]) »Ime, a mit óhajtottunk, az beteljesedett, mert a ki igazi vitéz, annak

---

[1]) Pridiproch ismeretlen név. — [2]) 1352. április 5-én. Az Olt folyónak e vidéken való szerepeltetése — mert Lodomériáról van szó — nagyon furcsa világot vet krónikásunkra. A mily megbizható, alapos és jól értesült volt eddig, éppen annyira megszűnik nála itt és a következőkben minden észszerűség. — [3]) Az Etel elnevezés az ősmagyaroknál általában minden nagyobb folyónak a neve. Igy szerepel e néven a Volga, a Don, innen jön az Etelköz (folyamköz) elnevezés a vándorlás korában. Itt csak a Dnyesztert érthetjük az Etel elnevezés alatt. — [4]) Sehogysem érthető, hogy a király a maga negyven emberével oly vidáman fogadta volna a rémhírt, hogy kilenczezer orosz-tatár keresi őt életre-halálra.

most alkalma nyílik a harczra és megmutathatja, mit ér«. És míg a király itt időzött, húsznál több ruthén jött azzal a híradással, hogy a tatár sereg, minthogy azt hallotta a magyarok királyáról, hogy már elvonult, Kathaya irányában távozott.[1])

E hírre a király hajnalra átúsztatott a vízen és egy Dobravihwzca nevű, a folyótól körülvett udvarházra bukkant útjában, a hol azonban eleséget éppen semmit sem talált.[2]) Éjfélkor pedig egy ruthén felgyújtotta ezt a házat és minthogy az udvarháznak kijárása egy kis hídon keresztül igen szűk volt, a király és az összes hívei csak nehezen menekültek meg a halálveszedelemből. Reggelre aztán a király útrakelvén, a ruthének legzordabb havasai közé jutott; sziklás hegységeken és sok helyt egészen a lovak nyergéig érő hóban gázolva, veszedelmek között kelt át ezeken és a Zereth folyót [3]) hetvennégy ízben úsztatta át. Az alatt a négy nap alatt, míg a havasok között lovagoltak, több mint négyszáz ló maradozott el,[4]) mert a lovak számára a faágaknál egyebet nem tudtak találni és az emberek sem ízleltek az egész hét alatt élelmül babnál egyebet. János barát pedig a lector, társával együtt az éhségtől annyira elgyöngült, hogy önmaguktól sem lóra ülni, sem önerejükből arról leszállni nem tudtak. Végre sok bajjal és kimondhatatlan fáradalmak között nagypéntek napján kijutottak a havasok közül és megérkeztek Munkach várához Beregbe.[5]) Itt a király

---

[1]) A Dnyeszter mellett van egy Kitaigrod nevű orosz városka s nem lehetetlen, hogy ezt értette a minorita Kathaya alatt. — [2]) Dobravihuszka ismeretlen név. — [3]) Itt ismét félrevezették a minoritát, mert a Szeret folyónak hetvennégyszer való átúsztatása hihetetlen. De meg nem is kellett itt oly rettenetes zord hegységen keresztül barangolni. Valószínű, hogy minden vízre rámondták, hogy ez a Szeret, de a zord havasokat csak nem tudták krónikásunkba belebeszélni, ha ő maga is jelenvolt? E sorok olvasása bizonyossá teszi, hogy csak elbeszélés után iródtak s nem személyes tapasztalat alapján. A krónikás nem volt ott ebben a hazautazásban, csak az ő János nevű társa. — [4]) Ha csak negyvenen indultak útnak, honnan volt négyszáz lovuk, a mely elhullott az útban? Itt is, mint föntebb, úgy érthetjük a dolgokat, hogy vagy a másolók ejtettek hibát a szövegen, vagy pedig a király negyven vitézből álló társasága alatt csak a főurakat kell értenünk és nem azoknak fegyveres kiséretét és bandériumait is. — [5]) A minorita itt egészen megtagadja önmagát. Időszámításában is nagyokat botlik. Utóljára azt írta, hogy nagycsütörtökön értek az Olt folyóhoz, másnap az Etel-

valamennyire kipihente magát és aztán elzarándokolt innen Váradra Szent László király hamvainak meglátogatására. Földre borult sírjánál és hálát adott Istennek és Szent Lászlónak azért, hogy kiragadta a halál torkából és bár fáradalmak árán, de épségben hazavezérelte. Itt három napig időzött és többféle bőkezű adományt tett Szent László egyházának

18. *(171.) — (Bessenyő János megmenti a királyt.)* Midőn a király az Úrnak ezerháromszázötvenharmadik évében Szent Katalin Szűz napján Zólyomban vadászaton volt,[1]) az embertől elhagyatott havasokban egyszercsak hirtelen egy halálosan megsebzett medve került útjába. Ez megtámadta őt; a király vakmerőségében ezzel a medvével is el akart bánni, a mint már annyi ilyen más medvét leterített és megölt volt és vadászdárdájával reátámadt; de ezúttal a sors nem kedvezett neki; a medve ösztönszerű elszántságában leverte a királyt és huszonhárom sebet mart a két lábán. És, ha Isten kegyelme folytán oda nem került volna Bessenew János, a megvadult és feldühösödött medve Lajos királyt meg is ölte volna. De ennek a Bessenew Jánosnak nagyobb lévén királyához való ragaszkodása, mint a mennyire saját életét becsülte, nem törődve azzal, hogy halálos veszedelemnek teszi ki magát, reárohant a királyt megtámadott medvére és kardjával megölte. Igy szabadította ki királyát a halál torkából.[2]) S végül, a gyülöletes vádaskodások és különösen Croaciai Novák miatt, ez a János az ő tettéért semmi jutalmat sem kapott; pedig amaz csak akkor

---

hez, itt egy napot és éjjet töltöttek, mert hajnalban úsztattak át a vizen. Dobravihuszkán újra megháltak és onnan éjfélkor menekültek el és most négy napig tartott a havasokon való átkelés. Mégis már nagypénteken Munkácsra érkeztek. Szerinte csütörtöktől szerdáig vagyis április 11-ig utaztak, tehát csak 11-e után érhettek Magyarországra.

[1]) 1353. november 25-én. — [2]) Küküllei is említi (LIV. fej.), hogy Lajos király nagyon szerette a vadászatot. Vadászó helyei közül a veszprémmegyei Berény és Gerencsér, a barsi Damásd, az erdélyi Ecsellő, a liptói Lipcse, a pestmegyei Megyer, a tolnai Paks, a pozsonymegyei Szöllős, a fehérmegyei Vértes ismerősebbek. Zólyommegyében Prednán vadászgatott (Pór i. m. 550. l. jegyz.). A Literarischer Anzeiger f. Ungern (1799. Nr. 14. 65—66. l.) említi, hogy a bécsi cs. udv. levéltár, Codd. Philolog. Nro 313. Membr. van egy XV. századbeli kódex, melyben Ladislaus Ungarus által rendszerbe

érkezett oda, mikor János, hogy megmentse a királyt, már megölte volt a medvét.[1])

19. (172.) — *(Laczkfi Pál győzelme a svábokon.)* Ausztria herczege [2]) az Úrnak ezerháromszázötvenötödik évében, Szent Anna napján [3]) elküldött a magyar királyhoz, hogy segítséget kérjen az ellene fellázadt svévek ellen. Ő négyszáz magyar ijászszal Laczkfi Pált küldte el. Ezek aztán elmenvén Sveviába, Szent Lőrincz vértanú ünnepére következő napon Thulna városa közelében ezekkel a svéviai németekkel véres csatát vívtak.[4]) A magyarok evvel a kiáltással: »Szent királyok segítsetek!« végtére Isten jóságos kegyelméből kivívták a győzelmet. E napon több mint háromszáz német esett el a magyarok nyilaitól.

Úgy hullott a szájas német lováról a magyarok előtt, mint az ökör a vágóhídon. Mert meg volt hagyva a magyaroknak, hogy el ne fogjanak egyet sem közülük, hanem a halál poharából itassák meg az összes németeket. Feléjük nyujtogatták ugyan karjaikat és így szóltak: »O lyber her foh mych, nych thewth mych!« A magyarok azonban megvillogtatván fejük fölött halált osztó kardjukat, levágták kezüket és fejüket s így rivalltak rájuk: »Wezteg Kwrwanew fija zaios Nemeth, Iwttatok werenkewth, ma yzywk thy wertheketh!«[5]) Igy

---

foglalt vadászszabályok is vannak. Utasítások ezek Lajos király solymárai számára. U. i. említtetik, hogy a király nem egyszer loco venationis keltezi okleveleit és volt neki egy királyi vadászpecsétje Sigillum rotundum, quo in venationibus utimur.« V. ö. Katona i. m. 95. l. 1354. év. — Bessenyő János nevével különben már másodízben találkozunk krónikásunknál. Föntebb a 166-ik f.-ben mint vitéz hőst mutatta be nekünk a minorita.

[1]) Úgy látszik ez a Horvát Novák ellensége volt Bessenyőnek és magának tulajdonította az életmentés dicsőségét. Különben erről az egész epizódról a minoritán kívül nincs más adatunk. — [2]) Ez II. (Bölcs) Albert osztrák herczeg volt, Habsburgi Rudolf unokája. — [3]) 1355. julius 26-án. A minorita svévjei alatt a svábokat, vagyis a svájcziakat kell értenünk, a kikkel a Habsburgoknak oly sok háborújok volt. — [4]) Puchaim Albert ergaui és turgaui kormányzó vezetése alatt volt Tulna (Zürich, Küküllеinél 32. f. Turegum, Bonfininél Tergestum, a Budai Krónikában civitas Tiurgniensis) városánál 1355. augusztus 11-én a csata. Küküllei szerint Laczkfit a város megszállására és elfoglalására küldték, a mit aztán ő végre is hajtott (I. h.) — [5]) A minorita tehát itt is tüntet az ő magyarságával, mikor szó-

ölték le őket kegyetlenül és a város minden lázadóját meghódoltatták az osztrák herczegnek. A hunok közül pedig ebben a csatában tizenöt ifjú esett el. A midőn aztán ez a Pál az ő magyar vitézeivel az osztrák herczeghez ment, ez igen gazdagon ajándékozta meg őt és a magyar király számára a következő tartalmú levelet adta kezébe: »Testvéries érzületedért hálával adózunk; mert a mit mi ötezer fegyveressel nem tudtunk megcselekedni, azt dicsőségesen elvégezte ez a Laczkfi Pál az ő négyszáz magyarjával. Azért arra kérünk téged, hogy méltóztassál ezt a Pált királyi bőkezűséggel kegyelmesen jóindulatodba fogadni«.[1])

---

szerint adja vissza a magyar vitézek káromlását: »Veszteg, k....-anyjafia szájas németje! Ittátok vérünket, ma iszszuk a ti vérteteket«. A Dubniczi Krónika másolója a negyedik szó i-je helyett r-et tett és így egész más, még triválisabb értelme lett a mondatnak. De itt egyet kell értenünk Mátyás Flóriánnal, a ki (Fontes dom. 167. l. jegyz.) »szájas«-nak veszi a szót; annyival valószínűbb ez a kifejezés, mert a minorita föntebb »Ügy hullott a szájas (buccatus) német...« már használja e jelzőt. Szájas pedig a XIV. század írásmódja szerint csakugyan »zaios«.

[1]) A zürichi béke fejezte be a háborút 1355. aug. 18-án. V. ö. Müller, Gesch. schweizerischer Eidgenossenschaft. II. 245—46. l. — Ezzel az érdekes kalanddal ér véget a krónika töredéke. Hogy nemcsak az eleje, hanem a vége is töredéknek vehető, az az elbeszélés befejezetlenségével bizonyításra nem szorul. A következő fejezetben a Dubniczi Krónika már Küküllei művét folytatja annak VI. fejezetével.

TARTALOM.

I. RÉSZ.

A krónikatöredék fennmaradása, az író kiléte, művének méltatása.

II. RÉSZ.

János minorita Nagy Lajosról szóló krónikatöredék (Liber De Rebus Gestis Ludovici Regis Hungariae.)

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A

B

E

F

G

H

I, J

K

R

S, Sz

T

U

V, W

Z

